

GLASILO

INŠTITUTA ZA SLOVENSKI JEZIK FRANJA RAMOVŠA ZRC SAZU

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI 16 • I

# JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

ISSN 0354-0448

*Uredniški odbor*

Kozma Ahačič, Hubert Bergmann, Metka Furlan, Karmen Kenda-Jež,  
Valerij M. Mokijenko, France Novak, Alenka Šivic-Dular, Andreja Žele

*Urednik*

Peter Weiss

*Prevod izvlečkov in povzetkov v angleščino*

Donald Reindl, DEKS, d. o. o.

*Prelom*

Simon Atelšek

*Oblikovanje*

Milojka Žalik Huzjan

*Naslov uredništva*

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Novi trg 4, 1000 Ljubljana, Slovenija

Telefon: 01 4706 160

Peter.Weiss@guest.arnes.si ali isj@zrc-sazu.si

<http://bos.zrc-sazu.si/knjige/index.html>

Letna naročnina 10 €, za študente 8 €

Cena posamezne številke 7 €, cena dvojne številke 12 €

*Naročila sprejema*

Založba ZRC, p. p. 306, 1001 Ljubljana, Slovenija

Telefon: 01 4706 464

[zalozba@zrc-sazu.si](mailto:zalozba@zrc-sazu.si)

Jezikoslovni zapiski so glasilo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in slovenska znanstvena jezikoslovna revija. Izhajajo dvakrat letno. V njih domači in tuji raziskovalci slovenskega in drugih slovanskih jezikov objavljajo svoje izsledke ter ocene in poročila o najnovejših slovenskih in tujih jezikoslovnih delih.

Jezikoslovni zapiski so uvrščeni v mednarodne zbirke podatkov MLA International Bibliography of Books and Articles on the Modern Languages and Literatures, New York, ZDA; Bibliographie linguistique / Linguistic bibliography, The Hague, Nizozemska; IBZ, K. G. Saur Verlag, Osnabrück, Nemčija; New Contents Slavistics, Staatsbibliothek zu Berlin, Nemčija.

Jezikoslovni zapiski izhajajo s podporo Javne agencije za knjigo Republike Slovenije.

Tisk: Collegium graphicum, d. o. o., Ljubljana

To delo je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative Commons 2.5, ki ob priznavanju avtorstva dopušča nekomercialno uporabo, ne dovoljuje pa nobene predelave.

# JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

Glasilo

Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša

16 • 1

2010





---

# KAZALO

<b>RAZPRAVE IN ČLANKI</b> .....	5
<i>Silvo Torkar</i> , Slovanski antroponimi v toponimiji Tolminske .....	7
<i>Metka Furlan</i> , Črnovrški pridevnik <i>pojertek</i> 'požrešen' v slovarju Ivana Tominca .....	25
<i>Mateja Kosi</i> , Vinogradniško in kletarsko izrazje v prleški vasi Cven .....	33
<i>Mateja Jemec Tomazin</i> , Govor vasi Topole .....	53
<i>Andreja Žele</i> , Na meji med vezljivostjo in (obvezno) družljivostjo .....	67
<i>Irena Stramljič Breznik</i> – <i>Marjana Hameršak</i> , Germanizmi v frazemih Slovarja slovenskega knjižnega jezika od R do Ž .....	85
<i>Ines Voršič</i> , Systemske in nesystemske novotvorjenke v tiskanih oglasih .....	107
<i>Han Steenwijk</i> , Pomen in obseg oznak za jezikovne različice v okviru informacijske tehnologije .....	121
<i>Andrej Perdih</i> , Reimški evangelij – jezik glagolskega dela .....	147
<i>Luka Repanšek</i> , Slovansko-staroirska vzporednica praslovansko * <i>kry</i> in staroirsko <i>crú</i> 'kri' .....	163
<b>GRADIVO</b> .....	171
<i>Jurij Rojs</i> , Idiomi v književnih delih slovenskega pisatelja Draga Jančarja .....	173
<b>OCENE IN POROČILA</b> .....	191
<i>Branislava Vičar</i> , Vezljivostni slovar slovenskih glagolov Andreje Žele .....	193
<i>Mijo Lončarić</i> , Hrvatski prezimenik Franje Maletića i Petra Šimunovića .....	199
<i>Mija Michelizza</i> , 25. mednarodni kongres Društva mladih jezikoslovcev v Valladolidu .....	203
<b>SEZNAM SODELUJOČIH</b> .....	207



## RAZPRAVE IN ČLANKI





---

# Slovanski antroponimi v toponimiji Tolminske

*Silvo Torkar*

V prispevku je obdelanih 17 zemljepisnih imen z ozemlja sedanje tolminske občine, ki jih je mogoče utemeljeno razložiti iz slovanskih osebnih imen. Nekatera od njih doslej še niso bila predmet znanstvene obravnave ali pa so bile nezadovoljivo predstavljene besedotvorne in glasoslovne značilnosti njihovega nastanka.

**Ključne besede:** slovenski jezik, zemljepisna imena, Tolminska, slovanski antroponimi

## Slavic anthroponyms in the toponymy of the Tolmin region

This article examines seventeen geographical names in the Municipality of Tolmin that can be explained on good grounds based on Slavic personal names. Some of these have not yet been examined linguistically, or the explanations of their word-formational and phonological origins have been unsatisfactory.

**Key words:** Slovenian, geographical names, Tolmin area, Slavic anthroponyms

Predmet pričujočega prispevka so zemljepisna imena na ozemlju sedanje tolminske občine, ki jih je mogoče utemeljeno razložiti iz slovanskih osebnih imen. Nekatera od njih doslej še niso bila predmet znanstvene obravnave ali pa so bile nezadovoljivo predstavljene besedotvorne in glasoslovne značilnosti njihovega nastanka. Navedena kategorija zemljepisnih imen je zaradi velike časovne odmaknjenosti njihovega nastanka današnjemu človeku precej odtujena, zato marsikdaj tudi pri jezikovno izobraženih ljudeh ni ustrezno ozaveščena in poznana. Deloma so za to krivi tudi obstoječi učni programi slovenščine, ki imenoslovnim vprašanjem skorajda ne namenjajo pozornosti. Po drugi strani se danes v Sloveniji srečujemo z diletantskim iskanjem keltskih, venetskih in drugih substratnih elementov v slovenskih zemljepisnih imenih in ljudski kulturi. Za nekatere slovenske intelektualce je značilno nekakšno nelagodje ob misli na slovanske korenine slovenskega jezika in velike večine zemljepisnih imen na Slovenskem, zato bomo poskusom prevrednotenja slovenske jezikovne in kulturne dediščine v smeri »razslovanjenja« očitno še pričali.

Najširše vzeto so krajevna in sploh zemljepisna imena nastala iz treh virov: (a) iz občnih imen (apelativov), (b) iz osebnih imen (antroponimov) in (c) iz drugih zemljepisnih imen. Manjši del je formalno enak občnim, osebnim ali drugim zemljepisnim imenom in je nastal z onimizacijo ali polastnoimenjenjem (*kuk* > *Kuk*, *postaja* > *Postaja*) oz. transonimizacijo (*voda Koritnica* > naselje *Koritnica*, *voda*

*Bača* > naselje *Bača*), večina pa je iz teh izrazov in imen tvorjena s pomočjo značilnih imenotvornih obrazil *-jane*, *-iči*, *-yn'i*, *-jb*, *-ica*, *-nikъ* idr. (*Dolje*, *Volče*, *Žabče*, *Ljubinj*, *Trebuša*, *Kozmerice*, *Drobočnik*), nekatera krajevna imena pa so po tvorbi zloženke (*Hudajužna*), posamostaljene predložne zveze (*Poljubinj*, *Zatolmin*) in stalne besedne zveze (*Most na Soči*, *Prapetno Brdo*, *Šentviška Gora* idr.).

## Čadrg

Bezljaj je veskozi menil (1956: 108; 1967: 89, 92; 1976: 71), da je ime *Čadrg* v skladu s substitucijsko romansko-slovensko fonetiko nastalo iz romanskega občnega imena *cataracta* 'žleb', 'strma gorska soteska'. Toda v romanski soseščini, med Furlani, ni tovrstnih občnih imen, obenem pa je Bezljaj zanemaril dejstvo, da najstarejši zgodovinski zapisi iz let 1300–1515 ohranjajo priporniško izgovarjani g v izglasju: 1300 *Zadroc*, 1377 *Zadroch* in *Čadrach*, 1515 *Tschadrach*. Šele od leta 1523 dalje se pojavljajo zapisi brez -g: 1523 *Tschadra*, 1566 *Zadra*, enako tudi 1570, 1591, 1600, 1648, 1780, 1822, tudi v tolminski krstni knjigi 1697 *Zadra*, prav tam 1870 še vedno *Čadra*. Šele z vrnitvijo k živemu ljudskemu jeziku se v zapisih konec 19. stoletja pojavi *Čadrg*. Obliko *Čadra* so uveljavili italijanski pisarji, ki izglasnega priporniškega -g (*Čadrah*) seveda niso izgovarjali. Tolminska je sicer v letih 1509–1918 spadala pod Avstrijo, vendar je imela italijanščina v uradovanju precejšen vpliv.

Prebivalci *Čádrga* so *Čádržni* (knjižno *Čadržani*), podobno kot so prebivalci *Bódreža* (pri Kanalu) *Bódrežni* oz. *Bodrežáni*. Bezljaj omenja tudi ledinsko ime *Na Čadrih* (del gozda), *S Čadriga* (pri Avčah, terenski zapiski T. Logarja). Ko sem ime preveril na terenu, se je izkazalo, da gre za oblike *Na Čadery* (tožilnik smeri!), bil sem *na Čaderyu*, prišel sem s *Čaderya*.

Obstaja pa še ledinsko ime *Čádrug* v Hostnem v Slovenski Benečiji (Hostne 1997: 73). Zapis *Čadrug*, ki je nedvomno samo varianta imena *Čadrg*, je odraz mlajšega narečnega razvoja.

V knjigi od imenih v občini Garmak (Bonini – Kovačov 2001: 90, 102, 108) sta navedeni ledinski imeni *Čadreš* in *Čadrug*. *Čadrug* je isti kot v prejšnji publikaciji in leži v neposredni bližini *Čadreša*. *Čadreš* je nedvomno samo zapis izgovora za *\*Čadraž*, ta pa je izpeljanka s svojilnim obrazilom *-jb* iz imena *\*Čadrag*.

Ledinska imena *Čadrug*, *Čadrež* v Benečiji, *Čadrg* v Avčah in krajevno ime *Čadrg* pri Tolminu kažejo na razmeroma strnjen areal imen, ki jih smemo vse izvajati iz istega antroponima *\*Čadragъ* (Torkar 2007: 259; 2008: 25; Snój 2009: 94).

Toponim *Čadrg* je torej na videz nastal z navadno toponimizacijo osebnega imena *\*Čadragъ*, vendar to za srednji vek ne pride v poštev. Toponim lahko razložimo le s pridevniško rabo osebnega imena – *\*Čadragъ* (*lěsvъ*), ki je zloženka iz dveh korenskih morfemov: *ča-* glagola *\*čajati* 'čakati' in *\*dragъ* 'drag'. Takšen način tvorbe zemljepisnih imen iz osebnih imen je v slovanskih jezikih razmeroma redek, vendar obstaja. Veliko pogosteje so bila zemljepisna imena izpeljana iz osebnih imen s svojilnim obrazilom *-jb*, ki se mu je včasih pridružilo še stanovniško obrazilo *-jane*, npr. dolenske *Čadraže* (< *\*Čadragъ*), *Sedraž* v občini Laško

(< \**Sedragъ*), *Bodrež* v občini Kanal (< \**Mojdragъ*, 1367 *Modraz*), *Boldraž* v občini Metlika (< \**Bolědragъ*). Iz istih sestavin kot *Čadrg*, le v drugem zaporedju, je zloženo nekdanje osebno ime \**Dragočajъ*, iz katerega je bilo z obrazilnim morfeomom *-bn-* izpeljano krajevno ime *Dragočajna* v občini Medvode.

## Drobočnik

Po podatkih KLS (1968: 402) leži vas ob istoimenskem potoku, po katerem je najverjetneje prejela ime. Še leta 1880 je bil *Drobočnik* zaselek Tolminskega Loma in štel le 5 hiš in 25 prebivalcev (Orts-Repertorium 1885: 57), tudi Glonar (1931: 298) ga navaja še kot zaselek, medtem ko ga Imenik (1951: 167) že vodi kot samostojno naselje. Zgodovinski zapisi so razmeroma skromni: 1648 *Dobaznica* (Premrou 1929: 5, lokalizacija S. Torkar), 1780 *Terbouzhnik* (Jožefinski 1997: 43), 1798 *Treboznia* (Capellaris), 1822 *Darabocnich* (FK, k. o. Lom Tolminski), 1885 *Dobročnik*, danes narečno *Drbóčnk*.

Kljub protislovnim starim zapisom je ime mogoče rekonstruirati kot \***Dobročnikъ**. Današnja oblika *Drobočnik* je rezultat v slovenski toponimiji pogosto izpričanega premeta *dobr-* > *drob-*. Vodno in krajevno ime je izpeljano iz osebnega imena \**Dobrota*, ki se še danes ohranja v priimku *Dobrota*.

Zapis *Darabocnich* očitno ohranja narečno polnoglasno obliko z akanjem, prim. narečno tolminsko *sarabót* za *srobot*. Iz osebnega imena \**Dobrota* je s svojilnim obrazilom *-jъ* najprej nastala oblika \**Dobročъ* (*potokъ*), nato pa z obrazilom *-nikъ* *Dobročnik* oz. *Drobočnik*. Zapis *Dobročnik* iz leta 1885 je najverjetneje že (pravilni) poskus rekonstrukcije, na podlagi tega zapisa je Bezljaj (1956: 141) brez težav uvrstil vodno ime *Dobročnik* (videti je, da oblike *Drobočnik* sploh ni poznal) med izpeljanke iz prvega dela osebnih imen na *Dobr-*, kot so *Dobroslav*, *Dobrogoj*, *Dobroteh* ipd. S podobnim premetom *dobr-* > *drob-* so nastala tudi slovenska krajevna imena *Drobínsko* (< \**Dobrínsko*) v občini Šentjur, *Drbetinci* (< \**Dobretinci*) v Slovenskih goricah, *Drabóslavica* (< \**Dobroslavica*), zaselek Podlonka v občini Železniki, *Drabúnaže* (< \**Dobroneže*) in *Drvéša vas* (< \**Dobreša vas*) na Koroškem, ledinsko ime *Drobósljavec* (< \**Dobrosljavec* < \**Dobrosel* < \**Dobroslav*) v občini Komen.

Z enakim priponskim obrazilom kot \**Dobrota* je tvorjeno tudi nekdanje ime \**Dragota*, ohranjeno v hišnem imenu *Drgota* v Zadlogu pri Črnem Vrhu in v krajevnem imenu *Dragotinci* v občini Sveti Jurij ob Ščavnici, ali pa \**Črnota*, ohranjeno v krajevnem imenu *Črnotiče* v občini Koper.

Iz antroponimske podstave *Dobr-* je tvorjeno tudi gorsko ime *Dobrenjščica*. Izpeljano je iz hipokoristika \**Dobren* z več obrazili: *-jъ*, *-ski* in *-ica*.

## Godiča

Pokrajinsko in vodno ime *Godiča* (1780 *Godizha*, 1822 *Goditscha*, FK, k. o. Poljubinj) je s poimenovalnega vidika mogoče primerjati s *Trebušo*, saj podobno ozna-

čuje tako širše območje – pod *Tolminskim Triglavom* nad *Poljubinjem* – kot potok, ki teče tik vasi in se izliva v Sočo.

Staroslovenska osebna imena na *God-*, izpričana v zgodovinskih virih, so: *Godimir* (< \**Godimirь*), *Godimisl* (< \**Godimyslь*), *Godislav* (< \**Godislavь*) in *Godislava* in tudi hipokoristično okrajšano ime *Godeša*, ohranjeno v priimku *Godeša* in v krajevnem imenu *Godešič*. Iz imen na *God-* je izpeljanih še več drugih slovenskih krajevnih imen: *Godovič* (< \**Godovitь*), *Goče* (< \**Godьcbь*), *Godič* in *Godičevo* (< \**Gódit'ь*), *Godnje* (< \**Goděňь*), *Vodiča vas*, tudi *Diča vas* pri Beljaku (< \**Godiča vas*), *Godimer* (1316 nekje na tržaškem Krasu, Merku 2006: 79) in *Godemarci* (< \**Godimirь*), potok *Godomlja* (< \**Godomь*). Nekaj se jih je ohranilo v priimkih *Godina*, *Godnič*, *Godec*, *Godeša*, *Godič*.

Ime *Godiča* je izpeljano iz patronimika *Gódič* s pomočjo svojilnega obrazila *-jь* (Bezljaj 1956: 181) z odnosnico v ženskem spolu: *Godiča (voda)*.

Bezljaj (1976: 155) označuje besedo *god* kot slovanski polisemantem (besedo z več pomeni), knjižno danes 'god, imendan', zgodovinsko in narečno tudi v pomenu 'čas' (Megiser), 'priložnost' (Trubar), *goditi*, *goden*, *godnost* 'zoreti, zrel, zrelost', k temu *goditi*, *ugoditi*, *ugajati* 'ugajati'. Omeniti velja tudi tolminski prislov *paγádu* 'krepko, popolnoma, v redu'.

Trubačov (1979: 190) izhaja iz \**goditi (se)* 'ustreči, zadovoljevati'. Toporov (1993: 33) k razlagi pomena imena *Godimir* navaja ruski pregovor »Na ves' mir ne ugodiš'« (varianta: »Na ves' mir i sam Bog ne ugodit'«) 'Vsem ni mogoče ustreči' (varianta: 'Vsem še sam Bog ne more ustreči').

## Hoč

je ime 1512 m visoke vzpetine med Poreznom in Petrovim Brdom na nekdanji meji med tolminskim in loškim gospostvom. Tako kot Porezen je očitno dobil ime s cerkljanske strani še pred tirolsko kolonizacijo sredi 13. stoletja. Ime je izpeljano iz staroslovenskega osebnega imena \***Hotь** (prim. današnji priimek *Hotko*) s starim svojilnim priponskim obrazilom *-jь* (vrh), podobno kot *Vič* (< \**Vitь*) in *Godovič* (< \**Godovitь*) ali, z dodanim stanovniškim obrazilom *-jane*, *Hoče* pod Pohorjem.

Ime *Hot* je hipokoristična oblika dvočlenskih imen \**Hotěmirь*, \**Hotědragь*, \**Hotěbodь* ipd., ki so skupaj z različnimi izpeljankami dobro zastopana v slovenski toponimiji, npr. *Hobovše*, *Hotavlje*, *Hotedršica*, *Hotemaže*, *Hotemež*, *Hotenja*, *Hotič*, *Hotična*, *Hotinja vas*, *Hotovlja*, *Hotunje*, ali, z glasoslovno ponemčenim vzglasjem, *Kotlje*, *Kotmara vas*, *Kotredež* itd.

## Hotenja

Pritok Trebuše in zaselek Dolenje Trebuše (1591 *Cotegna*) je prejel ime po osebi z imenom \**Hoten* (< \**Hotěňь*), ki je hipokoristik od zloženih imen na *Hot-*. Zanimivo je, da se tudi prebivalci *Hotedršice* imenujejo *Hotenjci*, saj je *Hotedršica* (< \**Hotedražica* < \**Hotědragь*) nekdanj tudi konkurenčno imensko različico

*Hotenje*. Tako se je prvotno imenovala tudi vasica *Hiteno* v občini Bloke (1780 še *Hottenie*). Vodno ime *Hotenja* je izpeljano iz osebnege imena \**Hoten* s svojilnim obrazilom *-jb*: \**Hotenja (voda)*.

### Hotešk

*Hotéšk* je zaselek Idrije pri Bači na levem bregu Idrijce, kjer se potok z imenom *Hoteška grapa* izliva v Idrijco (TTN5). Narečna oblika imena je *Haťéščk*,<sup>1</sup> zato bi pričakovali poknjžjenje v *Hotešček*. Ime se je prvotno gotovo nanašalo na potok in je bilo pozneje preneseno tudi na zaselek. Iz osebnege imena \**Hotěšъ*, kar je hipokoristična oblika od zloženih imen na *Hot-*, je izpeljano z obraziloma *-bšk-* in *-jakъ*, podobno kot Miklošičev rojstni kraj *Radomerščak* iz osebnege imena \**Radomer*. Ime \**Hotěšъ* se je ohranilo v redkih priimkih *Hoteš* in *Hotež* ter v hišnem imenu *Kotež* v Rodiku.

### Hotovlja

je potok in domačija v Volčah (1780 *Hatoule*, 1813 *Hateulie*, FK, k. o. Volče), narečno tudi *Hatujle*. Ime je na TTN5 sicer zapisano v obliki *Hotevlja*, ki je rezultat napačnega poknjžjenja. V tolminskem narečju prehaja diftong *-ou-* v *-u-*: *damù* < domov, *mùst* < molsti, *ùk* < volk, *Ůče* < Volče, *Hùm* < Holm, *mučát* < molčati, *ùna* < volna, *tùst* < tolst, zato tudi *Hatújle* < \**Hotovlja*.

Enako se imenuje vas *Hotovlja* pri Poljanah nad Škofjo Loko (1485–1490 *Katobly*, 1780 *Hotoule*, 1825 *Hottoule*, FK, k. o. Dobje). Krajevno ime je verjetno preneseno z imena potoka, ki se danes imenuje *Hotoveljska grapa*.

Vodno ime *Hotovlja* je izpeljano iz osebnege imena \**Hotъ*, enako kot *Radovlja* (< \**Radъ*) ali *Trbovlje* (< \**Trěbъ*), torej s svojilnima priponskima obraziloma *-ov* in še *-jb*, vmes se je po vseh glasoslovnih pravilih vrnil epentetični *-l-*, enako kot v stari pridevniški obliki *sinovlji*.

### Kozmerice

Že zgodovinski zapis *Costameriza* iz leta 1377 (Kos 1948: 49) omogoča zanesljivo rekonstrukcijo prvotne oblike imena: \**Gostomerica*. To rešitev je brez vsakega komentarja nakazala že Maja Košmrlj (1970: 107), pozneje tudi avtor tega prispevka (Torkar 2008: 23).

Starejša lokalna imenska oblika se je glasila *Kosmerice*,<sup>2</sup> izpričana je tudi v besedilu Cirila Kosmača Hodil po zemlji sem naši iz leta 1933 (besedilni korpus *Nova beseda*), v arhivskem gradivu Krajevnega narodnoosvobodilnega odbora

<sup>1</sup> Podatek Franca Kranjca s Pečin, ustno.

<sup>2</sup> E-pismo dr. Lenarta Barbiča z dne 17. maja 2007.

(KNOO) *Sela-Kosmerice* iz leta 1945 (<http://www.arhiv.gov.si>) in v besedilu arheologinje Mehtilde Urleb iz leta 1975 z naslovom *Kosmerice* v knjigi Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana: SAZU (izd.) – DZS (zal.), 1975, str. 117. Zgodovinar Simon Rutar je v svojih delih uporabljal še edninsko obliko *Kosmerica* (Rutar 1882: 235, 249), medtem ko je Imenik krajev za Primorsko iz leta 1885 uporabljal celó obliko *Gosmarica* (Orts-Repertorium 1885: 59). Današnje imenske oblike so *na Kozmericah, kozmeriški, Kozmerjani*.

Zgodovinski zapisi kažejo takole sliko: 1377 *Costameriça, Castomeriça*, 1515 *Gastameriza*, 1523 *Costamiritz unnder die supp Sell gehörig*, 1570 *Gostomerizza*, ok. 1600 *Gostomeriza*, 1811 *Cosmeriza*.

Krajevno ime *Kozmerice* je nedvomno nastalo iz osebnega imena \***Gostoměrъ** oz. \***Gostomirъ**, izpričanega tako pri Slovencih kot pri drugih Slovanih: podložnik z imenom *Gozmer* 1253 v Bohinjski Beli (Bizjak 2006: 186), pri Poljakihi *Goscimier, Goscimiar*, pri polabskih Slovanih *Gostimer*, pri Srbih in Hrvatih *Gostimir*, pri Bolgarih v 13. stoletju *Gostimir, Gostimer*. Ime je ohranjeno tudi v zemljepisnih imenih: vas *Gostimirovo* na obali Volge (na območju nekdanje Tverske gubernije), vas *Kostimerovo* v porečju Oke v okolici Rjazana, potok *Gostemirec* (z različicami *Gostemer, Gostemir, Gostemerja, Gostemerža*) je desni pritok Penke v okolici Kurska, nedaleč stran še drugi potok *Gostemirec*, nekdanje naselje pri Novgorodu »v Gostemericah«, nekdanja vas *Gostimerica* v Bolgariji in vas *Costomiru* v Romuniji blizu Ploieștija (Vasiljev 2005: 242; Svoboda 1964: 76).

Starejša oblika \**Gostomerica* se je razvila v dveh korakih: najprej je bila iz imena prvega naseljence \**Gostomera* s starim svojilnim obrazilom *-jъ* izpeljana \**Gostomerja* (*vas*), nato pa je bilo z obrazilom *-ica* to pridevniško ime posamostajljeno, podobno kot *Drabóslavica* (< \**Dobroslavъ*) v občini Železniki, *Hotědršica* (< \**Hotědragъ*) v občini Logatec, *Rádgonica* (< \**Radigojъ*) v občini Litija, *Sódražica* (< \**Stojьdragъ*). V primerjavi z naštetimi krajevnimi imeni pa je bila \**Gostomerica* naglašena na obrazilu *-ica*, podobno kot imena *Jesenica* (< jěsen), *Bezovica* (< bez, bezeg), *Poljšica* (< \**Poglejščica* < pogled), *Črmošnjice* (< čremoš), zato je, da bi se olajšal izgovor, iz imena izpadel drugi samoglasnik: \**Gostmerica*. Zatem je izpadel še *t*, podobno kot *krstnik* > *krsnik*. Vzglasni *g-* je prešel v *k-* najverjetneje pod vplivom italijanske pisave in izgovora. Množinska oblika je nastala šele v 19. stoletju po analogiji s sosednjimi imeni *Modrejce, Kozaršče, Volče*.

Prav na koncu, očitno šele v 20. stoletju, je prišlo še do zvonečnosti premene *Kosmerice* > *Kozmerice*. Vzporednice za takšne premene najdemo v imenih *Pórzezen* (< \**Porsno* < \**Pódvrsno*), *Modrzéli* (zaselek Levpe, 1780 *Motore Selle* < 'stara sela') idr.

Stanovniško ime *Kozmerjani* je tvorjeno iz prvotne pridevniške podstave \**Gost(o)merja* (*vas*), podobno kot pri *Sodražici*, prebivalci katere so *Sodražani* in ne \**Sodražičani*. To je dodaten dokaz za opisani tvorbeni model krajevnega imena. Poskus razlage iz domnevnega osebnega imena \**Kozmarik* s konverzijo iz mestniške oblike (kot v imenu *Jesenice*) je nesprejemljiv tako z besedotvornega vidika kot zaradi neupoštevanja zgodovinskih zapisov (Snoj 2009: 209).

Sestavino *gost* zasledimo še v slovenskih zemljepisnih imenih *Gostinja vas* (na Koroškem, < \**Gostъ*), *Gasteraj* (v Slovenskih goricah, < \**Gostiradъ*), *Gastabil*

(gorsko ime pri Cerknem, < \**Gostobyľ*), *Dražgoše* (< \**Dražigostь*), *Gosteče* (pri Škofji Loki, < \**Gostęta*), in v priimkih *Gostiša*, *Gostin*, *Gostej*, *Gostič*, *Gosnik*.

### Ljubinj in Poljubinj

Imena na *ljub-* so bila med popularnejšimi predkrščanskimi osebnimi imeni pri starih Slovencih. Sem spadajo tudi *Libušnje* (< \**Ljubuša*), vzpetina *Ljubija* v Logjeh in ime naše prestolnice *Ljubljana* (< \**Ljubovid*). V virih se leta 1342 in 1344 omenjata *Ljubigoy* (*Lubigoy*) v Bohinju in še en *Ljubigoy* v Špetru Slovenov (Otošec 1995: 188, 196), leta 1419 pa *Ljubko* (*Lupcho*) iz Modreja (Staffuzza 1978: 12).

Bezljaj je razlagal *Ljubinj* iz domnevno prvotnega vodnega imena \**Ljubin potok* (torej iz ženskega osebnega imena *Ljuba*) in menil, da je zapis *Ljubinj* hiperkorekten (Bezljaj 1956: 347). Vendar že H. Tuma piše, da »stari Tolminci jasno izrekajo [...] *Lbinj*, *Polbinj* (z mehkim *n*)« (Tuma 1929: 65).<sup>3</sup>

Zgodovinski zapisi za *Ljubinj* so tile: 1377 *Glubin*, 1515 *Lubein*, 1523 *Lubing*, 1566 *Lubin*, 1570 *Iubin*, ok. 1600 in 1648 *Lubin*, 1756 *Lublin*, 1780 *Lubina*, 1822 *Lubino*, 1882 *Ljubinj*.

Na prvi pogled se zdi, da je *Ljubinj* tvorjen s svojilnim obrazilom *-jъ* iz starega osebnega imena \**L'ubinъ* (Snoj 2009: 238). To osebno ime je bilo pri Slovanih izpričano že leta 827 (Fuchenau v Zgornji Avstriji, Kronsteiner 1975: 48), pri Srbih leta 1318 v Svetostefanski hrisovulji (Ivić – Grković 1980: 97), nekdanja osebna imena na *-in* pa so se ohranila tudi v slovenskih priimkih *Borin*, *Budin*, *Dobrin*, *Radin*, *Svetin*, *Zorin* ipd.

Toda primerjalno slovensko in slovansko imensko gradivo govori prej za to, da je *Ljubinj* izpeljan iz osebnega imena \**L'ubъ* s svojilnim obrazilom *-yn'и* (Torkar 2008: 24). Poljski jezikoslovec Sławski poudarja, da »igra pripona *-yn'и* v slovanski onomastiki veliko vlogo« (Sławski 1974: 139). Bezljaj je šele v Esejih o slovenskem jeziku (1967: 159) priznal obstoj tega obrazila v imenih *Tuhinj* in *Strahinj*. Ti dve imeni sta dejansko nastali iz imenskih oblik \**Tuhъ* (< \**Dragotuhъ*, prim.

<sup>3</sup> Henrik Tuma je sicer trdil, da v imenih *Ljubinj*, *Ljubelj*, *Ljubljana* tiči deblo *lub* v samo njemu znanem pomenu 'žleb'. V svojem teoretično najambicioznejšem imenoslovnem spisu *Krajevno imenoslovje*, objavljenem v *Jadranskem almanahu* za leto 1923 v Trstu, piše (str. 127): »Krajevno imenoslovje (toponomastika) še ni znanstveno predelano. Je sicer nekaj splošnih del (Tauber, Egli), imamo številno monografij t.j. proučevanj krajevnih imen na omejenem prostoru, ki vedno bolj naraščajo in bi dale že ogromnega gradiva za sestavo sistematičnega dela.« Toda takšno sistematično delo je za slovanske jezike opravil že Miklošič v razpravah 1860–1874, ki pa jih Tuma očitno ni poznal. Kot se lahko prepričamo iz Kataloga knjižnice dr. H. Tume (Kolenc 2008), dostopnem na naslovu <http://zimk.zrc-sazu.si/eknjiga/Tuma-katalog.pdf>, Tuma v svoji bogati knjižnici ni imel temeljnega dela slovanskega imenoslovja, Miklošičevih treh imenoslovnih razprav iz let 1860, 1864 in 1872–1874, ki so jih ponatisnili leta 1927 v Heidelbergu. Od Miklošičevih del je imel le njegov Etimološki slovar slovanskih jezikov iz leta 1886. Če bi Tuma poznal omenjene tri Miklošičeve imenoslovne razprave, bi se njegovo ljubiteljsko imenoslovno delovanje (zlasti etimologiziranje) dvignilo na bistveno višjo raven.

toponim *Dragatuš* v občini Črnomelj) in *\*Strahъ* (< *\*Strahomirъ*). V isto skupino imen spadajo tudi *Bohinj* (< *\*Bohъ* < *\*L'ubohъ*, prim. krajevno ime *Ljubohyni* v Ukrajini), vodni imeni *Mislinja* (< *\*Myslynja* < *\*Myslъ*) in *Hudinja* (< *\*Hodynja* < *\*Hodъ*), *Hotinja vas* pod Pohorjem (< *\*Hotynja* *въсь* < *Hotъ*). Vzporednice z *Ljubinjem* najdemo v hercegovskem krajevnem imenu *Ljubinje*, v češkem krajevnem imenu *Libyně* (Profous 1949: 605), v ruskih krajevnih imenih *Ljubyňa*, *Ljubyni*, v ruskih rečnih imenih *Ljubyni*, *Ljubyn'ka* idr. (Šulgač 2003: 77).

Krajevno ime **Poljubinj** je nastalo iz *\*Podljubinj*, ker leži vas pod Ljubinjem. Glas *d* v predlogu *pod* je v predložnih imenih tega tipa pogosto izginjal, tako imamo že 1377 *Poglubin*, istega leta tudi *Pomels*, ki pa je od 17. stoletja dalje ponovno izpričan kot *Podmeuz* (danes *Podmelec*), ime domačije *Pahóč* za poknjženi *Podhoč* (gl. zgoraj *Hoč*) in krajevno ime *Pógara* v Poljanski dolini, na podlagi starih zapisov poknjženo v *Podgora*.

Zdi se nenavadno, da se kraj, ki je zaradi boljše lege in večjih obdelovalnih površin starejši, večji in pomembnejši od višje ležečega *Ljubinja*, imenuje glede na lego pod krajem, ki je nastal pozneje (po podatkih tolminskega urbarja 1377 je bilo v Poljubinju 21 kmetij, na Ljubinju pa 7). Zato je upravičena domneva, da je *Ljubinj* prvotno označeval širše območje, morda tudi vzpetino (prim. *Ljubelj* in *Podljubelj*, 1337 *Poglubelle*).

## Modrej in Modrejce

Pri krajevnem imenu *Modréj* je Bezljaj nihal med nejasnim keltsko-romanskim substratom (Bezljaj 2003: 140) in izvajanjem iz slovanskega antroponima *\*Modrej* na podlagi slovanskih vzporednic (Bezljaj 1961: 29). Naposled se je Snoj (2009: 266) upravičeno odločno nagnil k razlagi krajevnega imena iz slovanskega antroponima, izpričanega tako v slovenskem priimku *Módrej* kot v nekaterih zemljepisnih imenih na Slovenskem in pri drugih Slovanih: *Módrič* v občini Laško in še en *Módrič*, lok. tudi *Mandrče* v občini Slovenska Bistrica, *Modruša* kot zaselek Vinice pri Šmarjeti v občini Novo mesto, *Modrinja vas* pri Gosposveti na Koroškem, *Modrič* v Makedoniji, *Modrik* in *Modrinje* v Bosni, *Modruš* in *Modrušani* na Hrvaškem, *Modřejovice*, *Modřišice*, *Modřice* na Češkem (Profous 1951: 121) in Moravskem (Hosák – Šrámek 1980: 89), *Modryči* v karpatski Ukrajini (Hudaš 2004: 231).

Slovenski priimki *Moder*, *Modrič* in *Modrej* imajo v svoji podstavi pridevnik *moder* (< *\*modrъ*) v pomenu 'modre barve' in ne *moder* (< *\*mōdrъ*) v pomenu 'pameten' (iz te podstave je priimek *Modrijan*), isto pa velja tudi za našeta zemljepisna imena, ki so vsa nastala iz ustreznih starih osebnih imen.

Pri razlagi krajevnega imena *Modréj* (domačini sicer naglašajo *Módrej*, nar. *Màdri*) se postavlja vprašanje, ali je bilo to iz osebnega imena **\*Modrějъ** prvotno izpeljano s katerim od priponskih obrazil ali pa imamo opraviti z navadno toponimizacijo osebnega imena, torej z redkim tipom transonimizacije: oseba *Modrej* > naselje *Modrej*. Slednje v bistvu zagovarja Snoj (2009: 266), saj domneva, da je krajevno ime *Modrej* nastalo prek predložne zveze *\*pri Modreju* v pomenu 'naselbina človeka z imenom *Modrej*'. Toda ta tip tvorbe je v toponimiji sorazmerno mlad



pojav in ga nikakor ne moremo predpostavljati za srednji vek. Če ime ni izpeljanka, je *Modrej* najverjetneje nastal na enak način kot *Čadrg* z elipso iz pridevniške rabe – \**Modrejb* (*lěsb*).

Toda zdi se, da je krajevno ime *Modrej* vendarle nastalo z izpeljavo, ki nam je ostala prikrita zaradi poznejše konverzije imena iz roditeljske množine v novi imevalnik ednine. Zgodovinske zapise, ki začeni s letom 1377 in skoraj brez izjeme vse do prvih slovenskih zapisov v drugi polovici 19. stoletja izkazujejo obliko *Modrea* (le leta 1607 je izpričan zapis *Modrei grande*), je namreč mogoče brati kot \**Modréje*, torej v množinski obliki (prim. zapise *Gabria* za *Gabrje*, *Volaria* za *Volarje*, *Doglia* za *Dolje*, *Descla* za *Deskle*). V literaturi je dejansko mogoče zaslediti množinsko rabo. Publicist Rado Bednarik (1932: 15, 192) piše: »Južno od Ljubinja nad *Modrejami* ..., ... pod cesto v *Modreje* ..., *Modreje*, kakor tudi *Modrejce* na nasprotnem bregu, so lepe, nove vasice. Nekoč so bile *Modreje* sedež celega okraja.« Pisatelj Ivan Pregelj v Tolmincih uporablja *Modrej* v ednini, le enkrat v množini: »Po poti niz *Modreje* je našel ježa« (besedilni korpus Nova beseda).

Množinsko ime *Modréje* je mogoče razložiti kot izpeljanko s svojilnim obrazilom *-jb* in stanovniškim obrazilom *-jane* v pomenu 'prebivalci *Modrejevega* naselja', prvotno \**Modréjane*, pozneje skrčeno v *Modreje*. Na takšen način je iz \**Volk* nastalo ime *Volče*. Novejša edninska oblika *Modrej* je nastala s konverzijo iz roditeljske množine: prihajam, sem iz *Modrej*. S takšno konverzijo so na Tolminskem in Cerkljanskem nastala imena *Podmelec*, *Zakraj*, *Selc*, *Otalež*, drugod po Sloveniji pa še *Godešič*, *Kotredež*, *Hotemež*, *Žalec*, *Mokronog*, *Rakičan* idr. (Torkar 2009: 414).

Obstaja pa še manjša možnost, da je italijanski zapis *Modrea* odražal nekdanjo slovensko obliko \**Modreje* v ednini ali celo \**Modreja*, kar bi pomenilo, da je to pridevniška tvorjenka iz osebnega imena \**Modrej* z obrazilom *-jb*, torej \**Modreje* (*selo*, *polje*, *brdo*) oz. \**Modreja* (*vas*). Današnja moška oblika *Modrej* bi pomenila konkurenčno različico iste pridevniške tvorjenke z *-jb*, ki se ni nanašala na odnosnico *selo* ali *vas*, ampak na neki samostalni moškega spola, npr. *vrh*, *potok*, *les*.

Krajevno ime **Modrejce** je Bezljaj (1967: 88) razlagal kot stanovniško ime tipa *Gorenjci*. Prebivalci *Modreja* so sicer *Modréjani* (KLS 1968: 413); SKI navaja napačen naglas *Modrejàn* (1985: 175). Toda naselji *Modrej* in *Modrejce*, ki ležita eno nasproti drugemu, prvo na levem, drugo na desnem bregu Soče, sta dejansko v razmerju *veliki* : *mali*, o čemer pričajo tudi nekateri zgodovinski zapisi s konca 16. in v začetku 17. stoletja. V nemških virih se takrat pojavlja za *Modrejce* zapis *Klein Modrei*, v italijanskih pa leta 1607 (redundantno) *Modreica piccola* (za *Modrej* pa *Modrei grande*). Po podatkih tolminskega urbarja iz leta 1377 je bilo v *Modreju* 15 kmetij, na *Modrejcah* pa 10 (Kos 1948: 57–58). Na poimenovanji pa ni vplivala le velikost, temveč gotovo tudi lega vasi in od nje odvisen čas njenega nastanka. Krajevni imeni \**Modreje* in \**Modrejice* sta v enakem razmerju kot *Hinje* in *Hinjce* v občini Sevnica (oboje v okolici Šentjanža), ki sta v turjaški listini iz leta 1467 zapisani kot *Grossen Vichna* in *Klain Vichna*. Kot se je za \**Male Hinje* razvilo ime \**Hinjice* (standardizirana je narečna oblika *Hinjce*) in kot se je iz krajevnega imena *Telče* v občini Sevnica (1825 *Teltsche*) sicer šele v 19. stoletju za ime zaselka te vasi razvila manjšalnica *Telčice* (1825 še *Teltsche*), tako je tudi \**Modrejice* (danes pač *Modrejce*) le manjšalnica za \**Modreje*. V enakem razmerju sta tudi *Senadole*

v občini Divača in *Senadolice* v občini Sežana (1780 *Veliko Snadolie* in *Malo Snadolie*), pa tudi *Repen* in *Repnič* v občini Repentabor (1494 *Gross Rieppen* in *Klain Rieppen*).

## Roče

Med krajevna imena, ki jih doslej še nihče od jezikoslovcev ni skušal etimologizirati, spadajo *Roče* na Šentviški planoti. Najstarejši zapisi so 1377 *Roçach*, 1515 in 1523 *Ratschach*, 1566 *Rosach*, 1591 *Rozach*, 1598 *Rotschach*, 1600 *Rozane*, 1648 *Rozach*, 1780 *Rozha*, 1822 *Roche* (FK, k. o. Slap ob Idrijci). Zapis *Rozane* jasno kaže na stanovniško obrazilo *-jane*, dva zapisa *Ratschach* iz začetka 16. stoletja pa kažeta na sovpadanje z zgodovinskimi zapisi za krajevni imeni *Ráteče* in *Rádeče* (obe mn.); *Ráteče*: 1385 *Ratschach*, 1467–1471 *Ratatscha(ch)*, 1689 *Radatsche*, 1780 in 1826 *Ratschach*; *Rádeče*: 1297 *Razach*, 1336 in 1428 *Ratschach*, 1336 *Ratschach*, 1464 *Rotschach*, 1496 *Roczach*, 1575 *Radazhai* (Trubar: V Loci per *Radazahaju*), 1581 *Rozza*, 1689 *Ratschach*, *Radezche*, *Radezej* (Valvasor), ok. 1780 *Ratschach* = *Radezhe* = *Brodomizh* (Pohlin pri Kastelcu in Vorencu, Stabej 1997: 550), 1825 *Ratschach*. Pintar (1905: 688), Ramovš (1924: 251), Skok (1934: 61) in Bezljaj (1961: 134) so *Radeče* utemeljeno razlagali iz *Radet-je* (*selo*) s stanovniškim obrazilom *-jane*. Snoj (2009: 341) se je pri razlagi tega imena vrnil k Škrabcu (1896), ki je *Radeče* izvajal iz patronimične oblike *\*Radiči*, ne da bi preveril zgodovinske zapise (zadoščal bi že Valvasor).

Glede na primerjalne zgodovinske zapise lahko v imenu *Roče* s precejšnjo gotovostjo prepoznamo antroponimsko podstavo *Rad-*, glede na današnje imenske oblike pa ga lahko izvajamo iz osebnega imena *\*Radec* (< *\*Radьсь*), kar je hipokoristik k zloženim imenom *Radoslav*, *Radegoj*, *Radočaj* ipd. V imenu tičita svojilno obrazilo *-jč* in stanovniško *-jane*, kar je dalo *\*Radčane*, nato z asimilacijo *\*Račane*. Kot je razvidno iz zgoraj navedenega zgodovinskega gradiva, je *a* v teh imenih občasno prehajal v *o*. Zakaj je ravno na Tolminskem že zgodaj prišlo do glasovne premene naglašene *a* v *o* (*\*Radčane* > *\*Rodčane* > *Roče*), bo treba še pojasniti.

Omeniti pa velja še dve krajevni imeni iz antroponimske podstave *Rad-* v osrednji in vzhodni Sloveniji, kjer je podobno prevladala oblika z *o*: *Rodež* pri Zagorju ob Savi (< *\*Radeš*) z zgodovinskima zapisoma 1448 *Rodes* (v latinskem viru) in 1526 *Radesch* (v nemškem viru); *Rodni vrh* pri Ptujju (< *\*Radni*), med letoma 1440 in 1461 osem zapisov: *Radwen*, *Radoway*, *Radowen*, *Radwen*, *Radendorf*, *Radwentz*, *Radwantz*, *Radewoy*.

Zapisovanje etimološkega *a* z *o* zasledimo v virih razmeroma pogosto: *Radénci* v Beli krajini so leta 1576 izpričani v obliki *Rodentz*, medtem ko so v latinsko pisanem viru leta 1581 *Prebačevo* pri Kranju ovekovečili kot *Priboz*, *Vače* pa kot *Boz*. *Radánja vas* pri Stični se v viru iz leta 1780 pojavlja kot *Rodena vasz*.

Imenska podstava *Rad-* je izpričana tudi v gorskem imenu *Radómažna* nad cerkljanskimi Ravnami, izpeljanem iz osebnega imena *\*Radomož* (< *\*Radomōžь*) in izpričanem še v krajevnih imenih *Rodmošci* pri Gornji Radgoni in *Radmožanci* pri Lendavi.

## Samotešnik

je ledinsko ime v Idriji pri Bači in ime tamkajšnjega zaselka, ki je na TTN5 vpisano kot *Samotežnik*. Toda živa ljudska izreka je *Samatišnk<sup>4</sup>* in to je dober dokaz, da ledinsko ime nima zveze z ljudskoetimološko razlago, ki jo je zapisal že pisatelj Ciril Kosmač leta 1953 v delu *Pot v Tolmin*: »Lepo ime, kaj, Samotežnik?« je navdušeno rekel oče. »Najbrž prihaja od tod, ker je hiša vrh klanca in je bilo treba k njej vse pripeljati samotež.« (Besedilni korpus Nova beseda)

Prav to ledinsko ime je izpričano že v tolminskem urbarju 1377 pri naselbini *Trušna* (zaselek Idrije pri Bači) kot ime travnika *Somotesina*, ki je bil v lasti nekega *Bratigoja* (Kos 1948: 72). Dejstvo, da je bilo ime takrat izpeljano z obrazilom *-ina*, kaže na konkurenčnost obrazil *-ina* in *-nik*, poznano tudi v številnih drugih primerih v slovenski toponimiji (*Slavina* – *Slavnik*, *Slatina* – *Slatnik*, *Rakitina* – *Rakitnik* idr.). Zemljepisno ime *Samotešnik* smo upravičeni izvajati iz znanega slovanskega osebnega imena *\*Semiteh* (< *\*Sēmītēhь*). Zemljepisno ime se je prvotno glasilo *\*Sēmītēšina*, pozneje *\*Sēmōtēšina*, nato zaradi asimilacije že zgodaj preosmišljeno v *Samotešina*, naposled pa je prevladala izvedba z enakopomenskim obrazilom *-nik*. Zelo podoben glasovni razvoj je doživelo krajevno ime *Samotišky* na Moravskem, zapisano leta 1131 *Semitesicih*, 1239 *in villa Semitessich*, 1517 pa že v *Samotižkách* (Hosák – Šrámek 1980: 421).

Staroslovensko osebno ime *Semiteh* je v zgodovinskih virih izpričano v 12. stoletju na Štajerskem kot *Zemtech* in *Scemitech*, zloženo pa je iz korenskih morfemov *\*sēmь* v pomenu 'oseba' (temu sorodno je rus. *semьja* 'družina') in *-tēh-* (prim. *uteha*, *tešiti*). *Semiteh* je torej 'tisti, ki koga miri, tolaži'. V virih so za čas od 9. do 14. stoletja izpričana številna druga staroslovenska imena na *\*Sem-*: *Zemibond* (< *\*Sēmibōdь*), *Zemidrud* (< *\*Sēmīdrugь*), *Zemigneu* (< *\*Sēmīgněvь*), *Cemicas* (< *\*Sēmīkazь*), *Zeminech* (< *\*Sēmīnēgь*), *Zemizlaua* (< *\*Sēmīslava*), *Semislau* (< *\*Sēmīslavь*) (Kronsteiner 1975: 62–63). Nekatera so se ohranila v krajevnih imenih, npr. *Semislavče* pri Rožeku na Koroškem (1201 *Semislau*), *Svinča vas* na Koroškem (1130–1205 *Zemegoisdorf* < *\*Sēmīgojь*), *Semič* v Beli krajini, medtem ko čisto vzporednico imenu *Samotešnik* najdemo danes v krajevnih imenih *Semeteš* pri Raški v Srbiji in *Semetiš* pri Kaknju v Bosni ter v vodnem imenu *Semeteško jezero* v jugozahodni Srbiji (Imenik 1951). Temu sorodna so še druga v Srbiji izpričana krajevna imena, kot so *Semegnjevo* (< *\*Sēmīgněvь*), *Semedraž* in *Samodraž* (< *\*Sēmīdragь*), od katerih prav pri slednjem vidimo enako preosmišlitev prvega dela (*\*Semi-* > *Samo-*) kot pri našem *Samotešniku*.

Korenski morfem *-tēh-* zasledimo tudi v imenu *Dobroteša vas* (< *\*Dobrotēhь*), ki pa je obstajalo le do leta 1999, saj je naselje odtlej del Šempetra v Savinjski dolini. Iz osebnega imena *\*Dragotēhь* je bilo izpeljano krajevno ime *\*Dragoteš* (1291, 1501 *Dragotes*, *Dragotess*), kot se je v srednjeveških urbarjih imenovala vas *Dolenje Brdo* v Poljanski dolini.

<sup>4</sup> Podatek Franca Kranjca s Pečin, ustno.

## Trebuša

Krajevno in pokrajinsko ime *Trebuša* je zaradi bogate asociativnosti nenehno predmet vseh mogočih ljubiteljskih razlag, čeprav je bilo v jezikoslovni literaturi nedvoumno razloženo – posredno – že pri Miklošiču (1860: 321; 1864: 65) in – neposredno – pri Bezlaju (1961: 271), nazadnje tudi pri Snoju (2009: 438).

Ime *Trebuša* je s svojilnim obrazilom *-jъ* izpeljano iz osebnega imena **\*Trěbuhъ**, ki je hipokoristična oz. okrajšana oblika enega od zloženih osebnih imen na *Treb-*: **\*Trěbégostъ**, **\*Trěbégojъ** (prim. krajevno ime *Terbégovci*), **\*Trěbovidъ** (prim. krajevno ime *Trebija*) itd. Najlepše se to vidi iz zgodovinskih zapisov za krajevno ime *Trebuška vas*, ki označuje zaselek Šmartna pri Slovenj Gradcu: 1411 *Trebegotsch*, *Trebegotschach* (**\*Trebegošče** < **\*Trěbégostъ**), ok. 1480 *Tribusch*, ok. 1780 *Trebuscha*.

Enako kot *Trebuša* so tvorjena še krajevna imena *Gorjuša* v občini Domžale (< **\*Gor'uhъ** < **\*Gorislavъ**), *Dobruša* v občini Vodice (< **\*Dobruhъ** < **\*Dobrogojъ**, **\*Dobroslavъ**), s pritačjenim stanovniškim obrazilom *-jane* pa *Gorjuše* in *Raduše* (< **\*Raduhъ** < **\*Radoslavъ**, **\*Radigojъ**). Pač pa je *Trebuhinja*, ime zaselka vasi Brezen pri Vitanju, z zgodovinskimi zapisi 1403/04 *Trebechin*, *Trebichin* itd., izpeljana iz osebnega imena **\*Trěbuhъ** z obrazilom *-yn'i*, tako kot *Ljubinj*, *Mislinja*, *Hotinja vas* itd.

Snoj je bil sprva mnenja (Snoj pri Bezlaju 2005: 217), da je v zemljepisnih imenih težko razlikovati med osnovo iz glagola *trebiti* 'krčiti gozd' in tvorbami iz antroponimov *Trěbégojъ* ipd. Pozneje (Snoj 2009: 434–438) se je pri večini etimologiziranih imen na *Treb-* začel odločneje nagibati v prid izantroponimskega izvora teh imen. Na podlagi pretresa slovenskih krajevnih imen na *Treb-* in primerjave z drugim slovanskim gradivom lahko dejansko z veliko gotovostjo trdimo, da velika večina izvira iz staroslovenskih antroponimov, npr. *Trbovlje*, *Trečje*, *Trabénče*, *Trebénče*, *Trebeljévo*, *Trebija*, *Trebinja*, *Trěbljenje*, *Trabésinje*, *Trebéše*, *Trěbnje*, *Terbégovci*, *Trpčane*, *Tarbílj* idr. Podstava osebnih imen na *Treb-* je *trěba* v pomenu 'žrtev, obred, daritev bogovom', kar je izpeljano iz glagola **\*terbiti** 'trebiti, čistiti, krčiti', zato je žrtvovanje mogoče razumeti kot »očiščevalno dejanje« (Toporov 1993: 57; Snoj pri Bezlaju 2005: 217). Mnenje, ki ga navaja Simon Rutar (1882: 22), da »pomeni Trebuša toliko kot kraj darovanja, očiščevanja«, je torej napačno, saj je iz besede *trěba* izpeljano že osebno, ne pa šele zemljepisno ime.

Zemljepisno ime *Trebuša* je nastalo kot pokrajinsko in ne kot naselbinsko ime. In *der Trabusch* leta 1491 še ni pomenilo naselja, ampak obširno gozdnato območje v dolini z reko, ki se danes imenuje *Trebušica*. Naselje v spodnjem, tolminskem delu se je pojavilo šele v začetku 16. stoletja (Trpin 2001: 48), v zgornjem, goriškem delu pa še pozneje. Ime *Trebuša* potemtakem lahko rekonstruiramo kot **\*Trebuša** (= **\*Trebuhovala**) *dolina*. Nastalo je očitno nekoč v srednjem veku in skupaj z imeni *Čepovan*, *Kanomlja*, *Blegoš*, *Lubnik*, ki so tipološko enakega nastanka, dokazuje, da so naši predniki onomastično osvojili celotno naše ozemlje, še preden so ga fizično gosteje poselili.

## Volče

se ponašajo z najstarejšim zgodovinskim zapisom na Tolminskem. Leta 1015 so prišle v zgodovino kot *Walzana*, kar je latinski zapis starejše slovenske oblike \**Volčane*. Podobno skrčenje obrazila so doživela številna krajevna imena s stanovniškim obrazilom *-jane*. Roče so še ok. 1600 zapisane kot *Rozane*, za *Šebrelje* na Cerkljanskem se v narečju še ohranja neskrčena oblika *Šebrelene*. Pogosteje so imena neskrčeno obliko ohranila le v roditilniku. *Dolje* so v viru iz leta 1523 zapisane z roditilniško obliko *Dolian*, *Vipolže* v Brdih ohranjajo prvotno roditilniško obliko v italijanski varianti *Vipulsano*. Za *Dutovlje* na Krasu se čedalje redkeje sliši stara roditilniška oblika iz *Dutovljan*.

Stanovniška imena na *-jane* so nastajala tako iz zemljepisnih občnih in lastnih imen (npr. *Goričane* < *gorica* ali *Gorica*, *Kozjane* < *Kozji vrh*) kot iz osebnih imen, le da so bila iz prvih tvorjena največkrat (ne pa vselej) neposredno, iz drugih pa izključno prek njihovih svojilnopridevniških izpeljank (Mertelj – Bezljaj 1960/61: 221). *Dražgoše* namreč niso izpeljane z obrazilom *-jane* neposredno iz osebnega imena \**Dražigost*, pač pa iz njegove pridevniške oblike \**Dražigošč* (< \**Dražigost-jb*). Za *Volče* sicer ni mogoče zanesljivo trditi, ali so nastale iz osebnega imena *Volk* (< \**Вѣлкѣ*) ali iz občnega imena *volk*, v vsakem primeru pa so izpeljane iz pridevniške podstave \**Volč-* (< \**Vьlk-jb*) oz. \**volč-*. Na katero odnosnico se je pridevnik nanašal, ne vemo, lahko pa sklepamo, da na katerega od zemljepisnih pojmov (*potok*, *polje*, *dol*, *brdo*), skoraj gotovo pa ne na naselbinski pojem (*vas*, *selo*). Krajevna imena na *-jane* so prvotno označevala le skupino ljudi, nastajala pa so po formuli: *nenaselbinsko zemljepisno* ali *občno ime* (npr. *gora*) > *stanovniško ime* (*Gorjane* – ‘prebivalci gore ali pod goro’) > *krajevno ime* (*Gorjane*, danes *Gorje*). Zgodovinski zapisi za nekatera imena na *-jane*, npr. *Sebenje* (zaselek Zasipa pri Bledu), nekdanj \**Sebenje selo* (1075 *Zebeinzalo*, 1319 in pozneje le še *Sebeniach*), *Mavhinje* (pri Trstu), nekdanj \**Malbhynja sela* (1113 *Malchinasella*), sicer na prvi pogled nasprotujejo tej formuli, vendar v teh primerih priponsko obrazilo *-jane* ni prvotno, temveč se je začelo uporabljati po analogiji.

## Žabče

Po mnenju poznavalcev staroslovenskega imenskega fonda so že v praslovanščini ločili med imeni in vzdevki. Številna, gotovo pa ne vsa živalska in rastlinska imena (bober, volk, medved, zajec, orel, kragulj; hren, hrast) smemo uvrščati med stara rojstna imena, katerih namen je bil, da se skupaj z imenom na človeka prenesejo lastnosti, kot so bojevitost, pogum, zdravje. Nekatera živalska in rastlinska imena, ki so jih nosili naši predniki, pa so nastala tudi kot vzdevki.

V primerjavi s pogosto pojavljajočimi se krajevnimi imeni *Žabja vas*, *Žabnica*, *Žabjek*, *Žablje*, ki so nedvomno posredno ali neposredno izpeljana iz občnega imena *žaba*, je krajevno ime *Žabče* nastalo kot patronimično ime \**Žabiči* v pomenu ‘potomci oz. pripadniki rodu človeka z vzdevkom \**Žaba*’. Obstoje patronimičnega

obrazila -ič potrjujejo tudi zgodovinski zapisi: 1377 *Sabicha*, 1515 *Sabiza*, 1523 *Sabitscha*, 1600 *Sabich*, 1780 *Schabsche*, 1822 *Sabig*.

Na enak način so nastale koroške *Žabiče*, vipavske *Vrabče*, Črnotiče, Doslavče, Juršče (< \*Juršiče < \*Juričiče), Lahovče, Libeliče, Petrovče, Paloviče, Žaloviče idr.

## Viri

- Bednarik 1932 = R. Bednarik, *Goriška in Tržaška pokrajina v besedi in podobi*, Gorica, 1932.
- Bizjak 2006 = M. Bizjak, *Urbarji Briksenske škofije*, Ljubljana, 2006.
- Capellaris 1798 = G. A. Capellaris, *Carta topografica di tutto il territorio del Friuli Goriziano ed Udinese*, Venezia, 1798 (zemljevid).
- FK = *Franciscejski kataster* (<http://www.arhiv.gov.si/>).
- Glonar 1931 = J. Glonar, *Poučni slovar 1*, Ljubljana, 1931.
- Imenik 1951 = *Imenik naseljenih mesta u FNRJ: stanje 1 januara 1951 godine*, Beograd.
- Jožefinski 1995–2001 = *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787* 1–7, ur. V. Rajšp, Ljubljana, 1995–2001.
- Stabej 1997 = J. Stabej, *Slovensko-latinski slovar*, po: Matija Kastelec – Gregor Vorenc, *Dictionarium latino-carniolicum (1680–1710)*, Ljubljana, 1997.
- KLS 1968 = *Krajevni leksikon Slovenije* I, ur. R. Savnik, Ljubljana.
- Kos 1948 = M. Kos, *Urbarji slovenskega Primorja* I, Ljubljana, 1948.
- Orts-Repertorium 1885 = *Special-Orts-Repertorium vom Küstenlande = Repertorio speciale dei luoghi nel Litorale = Poseben krajevni imenik za Primorje = Posebni popis miestah u Primorju*, Wien, 1885.
- Otorepec 1995 = B. Otorepec, *Gradivo za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine) 1270–1405*, Ljubljana, 1995.
- Rutar 1882 = S. Rutar, *Zgodovina Tolminskega*, Gorica, 1882.
- SKI 1985 = F. Jakopin idr., *Slovenska krajevna imena*, Ljubljana.
- Staffuzza 1978 = B. Staffuzza, *Vertenza tra Modrea e Volzana ai primi del 1419*, Gorizia, 1978.
- TTN 5 = Geodetska uprava Republike Slovenije, *Temeljni topografski načrti*, 1 : 5.000.

## Literatura

- Bezlaj 1956 = F. Bezlaj, *Slovenska vodna imena* I, Ljubljana, 1956.
- Bezlaj 1961 = F. Bezlaj, *Slovenska vodna imena* II, Ljubljana, 1961.
- Bezlaj 1967 = F. Bezlaj, *Eseji o slovenskem jeziku*, Ljubljana, 1967.
- Bezlaj 1976 = F. Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 1: A–J*, Ljubljana, 1976.
- Bezlaj 2003 = F. Bezlaj, *Zbrani jezikoslovni spisi I–II*, ur. M. Furlan, Ljubljana, 2003.

- Bezljaj 2005 = F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 4: Š–Ž*, Ljubljana, 2005. Avtorji gesel F. Bezljaj, M. Snoj in M. Furlan, ur. M. Snoj in M. Furlan.
- Bonini – Kovačov 2001 = F. Bonini – Kovačov, *Imena v Garmiškem kamune*, Špeter, 2001.
- Cieślíkowa 2000 = A. Cieślíkowa, *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych 1*, Kraków, 2000.
- Hosák – Šrámek 1980 = L. Hosák – R. Šrámek, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II: M–Ž*, Praha, 1980.
- Hostne 1997 = *Hostne – Costne med zgodovino in legendo*, Lesa, 1997.
- Hudaš 2004 = М. Худаш, *Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапеллятивних антропонімів)*, Львів, 2004.
- Ivić – Grković 1980 = П. Ивић – М. Грковић, *Топоними антропонимијског порекла у Светостефанској хрисовуљи (1318), Втора југословенска ономастичка конференција*, Скопје, 1980, 95–108.
- Košmrlj 1970 = M. Košmrlj, *Dvočlenska antroponima v slovenskih krajevnih imenih, Onomastica Jugoslavica 2*, Ljubljana, 1970, 102–117.
- Kronsteiner 1975 = O. Kronsteiner, *Die alpenlawischen Personennamen*, Wien, 1975.
- Merkù 2006 = P. Merkù, *Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu*, ur. M. Furlan – S. Torkar, Ljubljana, 2006.
- Mertelj – Bezljaj 1960/61 = D. Mertelj – F. Bezljaj, *Slovenska krajevna imena na -jane*, Po seminarski nalogi D. Mertlja priredil za tisk F. Bezljaj, *Jezik in slovnstvo 6 (1960/61)*, 187–192, 220–225. Ponatis v: Bezljaj 2003: 197–206.
- Miklošič 1860 = F. Miklošič, *Die Bildung der slavischen Personennamen*, Wien, 1860.
- Miklošič 1864 = F. Miklošič, *Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen*, Wien, 1864.
- Miklošič 1872–1874 = F. Miklošič, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen I–II*, Wien, 1872–1874.
- Pintar 1905 = L. Pintar, *Kdaj je bil Trubar v Loki?*, *Ljubljanski zvon 25 (1905)*, 203–209, 687–690.
- Premrou 1929 = M. Premrou, *Una descrizione della Contea di Gorizia del 1648, Studi Goriziani (Gorizia) 7 (1929)*.
- Profous 1949 = A. Profous, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny II*, Praha, 1949.
- Profous 1951 = A. Profous, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny III*, Praha, 1951.
- Ramovš 1924 = F. Ramovš, 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika II: konzonantizem*, Ljubljana, 1924.
- Skok 1934 = P. Skok, *Iz slovenačke toponomastike II, Etnolog 7 (1934)*, 51–87.
- Sławski 1974 = F. Sławski, *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego, v: Słownik prasłowiański 1*, Wrocław idr., 1974, 43–141.
- Snoj 2009 = M. Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana, 2009.

- Svoboda 1964 = J. Svoboda, *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, Praha, 1964.
- Škrabec 1896 = S. Škrabec, 1896: Radeče?, *Cvetje z vertov sv. Frančiška* (Gorica) 15 (1896), št. 1; Še enkrat »Radiče«, *Cvetje z vertov sv. Frančiška* (Gorica) 15 (1896), št. 3. Ponatis v: S. Škrabec, *Jezikoslovna dela* 2, ur. J. Toporišič, Nova Gorica, 1994, 250, 258.
- Šulgač 2003 = В. П. Шульгач, К реконструкции праславянского лексического фонда: производные на \*-уль (на основе ономастического материала »Новгородских писцовых книг«, *Студії з ономастики та етимології* (Київ) 2003.
- Toporov 1993 = В. Н. Топоров, Праoslavянская культура в зеркале собственных имен (элемент \*mir-), в: *История, культура, этнография и фольклор славянских народов: XI Международный съезд славистов*, Москва, 1993.
- Torkar 2007 = S. Torkar, O neprepoznanih ali napačno prepoznanih slovanskih antroponimih v slovenskih zemljepisnih imenih: Čadrg, Litija, Trebija, Ljubija, Ljubljana, Biljana, v: *Folia onomastica Croatica* (Zagreb) 16 (2007), 257–273.
- Torkar 2008 = S. Torkar, Slovenska zemljepisna imena, nastala iz slovanskih antroponimov, *Slavistična revija* 56 (2008), kongresna številka, 17–29.
- Torkar 2009 = S. Torkar, Flektivna derivacija v slovenskih krajevnih imenih (jezikovnozgodovinski vidik), *Slavistična revija* 56–57 (2008, št. 4 – 2009, št. 1), Trubarjeva številka, 411–419.
- Trpin 2001 = D. Trpin, *Tolminska na začetku habsburške oblasti in njen urbar iz leta 1524: magistrsko delo*, Nova Gorica, 2001 (rkp.).
- Trubačov 1979 = О. Н. Трубачев (ur.), *Этимологический словарь славянских языков: праславянский лексический фонд* 6 (\*e–\*golva), Москва, 1979.
- Tuma 1929 = H. Tuma, *Imenoslovje Julijskih Alp*, Ljubljana, 1929.
- Vasiljev 2005 = В. Л. Васильев, *Архаическая топонимия Новгородской земли, Великий Новгород*, 2005.

## Slavic anthroponyms in the toponymy of the Tolmin region

### Summary

This article examines seventeen geographical names from the Tolmin area that arose on the basis of Slavic personal names: *Čadrg*, *Drobočnik*, *Godiča*, *Hoč*, *Hotenja*, *Hotešk*, *Hotovlja*, *Kozmerice*, *Ljubinj* and *Poljubinj*, *Modrej* and *Modrejce*, *Roče*, *Samotešnik*, *Trebuša*, *Volče*, and *Žabče*. Today fourteen of these refer to settlements and hamlets, among which some were originally hydronyms: *Drobočnik*, *Hotenja*, and *Hotešk*. Today only *Hotovlja* remains a hydronym. The names *Godiča* and *Trebuša* were originally choronyms and hydronyms; the name *Trebuša* later also became a place name. There is only one oronym: *Hoč*.

The majority of the names were created using the old possessive suffix *-jъ*: *Godiča*, *Hoč*, *Hotenja*, *Hotovlja*, *Ljubinj*, *Poljubinj*, and *Trebuša*, sometimes joined



by the suffix *-nikъ* (*Drobočnik* and *Samotešnik*), the suffix *-ica* as a result of substantivization (*Kozmerice*) or as a diminutive (*Modrejce*), or the gentile suffix *-jane* (*Modrej*, *Roče*, and *Volče*). The name *Hotešk* is formed with the suffixes *-bšk-* and *-jakъ*, and the name *Žabče* with the patronymic suffix *-ič* (< *-it'ь*), whereas *Čadrg* was apparently created with the suffix *-ь*, which is merely a result of the adjectival use of the personal name *\*Čadragъ*.

The names *Modrej*, *Roče*, *Volče*, and *Žabče* are gentilics in origin that originally designated groups of people and only later also the places where they settled.



# Črnovrški pridevnik *pojertek* ‘požrešen’ v slovarju Ivana Tominca

*Metka Furlan*

V črnovrškem pridevniku, ki ga je Ivan Tominec poknjižil v *pojertek* ‘požrešen’, se ohranja do zdaj še neprepoznana izposojenka iz bavarske fonetične predloge, ki ustreza novovisokonemškemu pridevniku *begierdig* ‘poželjiv, željen’.

**Ključne besede:** slovenščina, etimologija, črnovrško narečje slovenščine

## The Črni Vrh adjective *pojertek* ‘ravenous’ in the dictionary of Ivan Tominec

The Črni Vrh adjective that Ivan Tominec standardized as *pojertek* ‘ravenous’ has been preserved until today as an unrecognized loanword with a Bavarian phonetic basis, corresponding to the New High German adjective *begierdig* ‘eager, desirous’.

**Key words:** Slovenian, etymology, Črni Vrh dialect of Slovenian

1 V članku iz leta 2007 Vlado Nartnik navaja, da je iz črnovrškega slovarja Ivana Tominca (1964) mogoče abstrahirati tričlensko besedotvorno verigo *jesti* : *pojesti* : *pojertko* (Nartnik 2007: 387), kar pomeni, da naj bi črnovrški pridevnik *pq̄ærtk* ‘požrešen’, ki ga je Tominec 1964: 166 poknjižil z vnosom polglasniškega *e* med *t* in *k* v \**pojertek*, vseboval isti slovenski koren *jed-* kot v nedoločnikih *jěsti* = črnovrško *jěšt* in *pojěsti* = črnovrško *pajěšt*. Ker Nartnik povezave pridevnika *pq̄ærtk* s slovensko besedno družino *jěsti* ni utemeljil, od domnevanih sorodnih besed pa se močno razlikuje, ker vsebuje tudi fonem *r*, je njegova povezava že na prvi pogled vprašljiva. Analiza pridevnika *pq̄ærtk* ‘požrešen’ pa pokaže, da pridevnik nima nobene zveze s slovensko besedno družino *jěsti*, ampak ga je treba uvrstiti med nemške izposojenke v slovenščini.

2 Tominec v slovarskem delu knjige sklonljive pridevnike predstavlja v dveh oblikah, imenovalniku ednine moškega in ženskega spola, nesklonljive pa seveda samo v eni. Pridevnik *pq̄ærtk* je predstavljen samo z navedeno obliko, kar ga uvršča med črnovrške nesklonljive pridevnike,<sup>1</sup> čeprav ga Tominec 1964: 38, ko navaja in govori o črnovrških nepregibnih pridevnikih, mednje ne prišteva. Z enakim čr-

<sup>1</sup> V rabi termina sledim Tomincu 1964 v slovarskem delu, čeprav bi bolj ustrezala oznaka nepregibni pridevniki oz. ničto pregibni pridevniki (Toporišič 1992: 132), ker se ena in ista oblika uporablja tudi, če je rabljena ob samostalnikih različnega spola in števila. Oznako *nepregibni pridevnik* najdemo pri njem samo v monografskem delu publikacije (Tominec 1964: 38).

novrškimi izglasjem *-tk* v slovarju nastopa nesklonljivi pridevnik *lëjtk* 'neporočen, samski', ki ga je Tominec drugače kot *paġærtk* poknjžil z vnosom vokala *i* med *t* in *k* v *\*ledik*, ker se je zavedal, da predstavlja nemško izposojenka iz srvn. *lëdic* 'neporočen, prost', nvn. *ledig* 'isto' (Striedter-Temps 1963: 167). Nasprotno pa je nesklonljivi pridevnik *ick* 'zelo vroč', npr. *ick zqbjæłq* 'zelo vroča zabela', ki je nemška izposojenka iz *hitzig* 'razgret, vroč', poknjžil enako kot *paġærtk*, tj. z vnosom polglasniškega *e* med izglasna samoglasnika v *\*icek*, čeprav bi bilo etimološko bolj upravičeno poknjženje v *\*icik*.

## 2.1 Nemška izposojenka

Pridevniška nepregibnost je **lahko**<sup>2</sup> tudi znak, da spada pridevnik med izposojenke v slovenščini, zato je možno, da je *paġærtk* tako kot *lëjtk* in *ick* izposojenka iz nemških izsamostalniških pridevnikov na nvn. *-ig*, srvn. *-ic*, stvn. *-ig* tipa nvn. *bärtig* 'bradat' ← *Bart* 'brada', *hitzig* 'razgret, vroč' ← *Hitze* 'vročina', *ledig* 'neporočen, prost', srvn. *lëdic* 'isto' ← stvn. *lid* 'sluga' (Kluge 1995: 509). Ker je za vse tri črnovrške pridevnike značilno dvokonzonantno izglasje in ker je pri *lëjtk* in *ick* zanesljivo, da je nastalo po popolni redukciji iz sln. *\*ledik* in sln. *\*icik*, se pri *paġærtk* kot verjetna nemška predloga kaže pridevnik *begierdig* 'poželjiv, željen', srvn. *begirdec* 'isto'<sup>3</sup> iz *Begierde* 'želja, poželenje', srvn. *begirde* 'isto'.

Razlika med nemškim pomenom 'poželjiv, željen' in slovenskim 'požrešen' ni nepremostljiva, saj je požrešnost samo ena od sicer negativno konotiranih človekovih poželenj/želja. Videti je torej, da se je nemška izposojenka v slovenščini oziroma v črnovrškem narečju pomensko specializirala na označevanje lastnosti čezmernega prehranjevanja.

## 2.2 Bavarskonemška izposojenka

Vzglasni *p-* kaže, da je bil pridevnik prevzet iz fonetično ustrezne bavarske predloge z nezvenečim vzglasjem, tj. iz *\*pegierdig* [pe'girdik]<sup>4</sup> 'begierdig'. Če se iz te nemške predloge prevzeta beseda v slovenščini ne bi prav nič spreminjala, bi se glasila *\*pegirdik*, v črnovrškem narečju pa *\*peŷiærdik* oziroma po redukciji nenaglaščenega *i* in uskladitvi po regresivni asimilaciji po zvenečnosti *\*peŷiærtk*. Fonetično pričakovani refleksi *\*peŷiærtk* se od izpričanega *paġærtk* razlikuje le v dveh fonemih: namesto pričakovanega ejevskega vokala se pojavlja ajevski (*\*peŷiærtk* : *paġærtk*), na mestu, kjer bi pričakovali črnovrški velarni spirant, pa ni nobenega konzonantnega fonema (*\*peŷiærtk* : *paœiærtk*):

*\*peŷiærtk* : *paœiærtk*

<sup>2</sup> Oznaka je modalna, ker se nepregibno uporabljajo tudi pridevniki domačega slovanskega izvora, npr. *žal beseda*.

<sup>3</sup> Pridevnik v nemščini ni pogost. Potrjuje ga FW 3: 601, v Lexer MHD I: 146 pa je potrjena le njegova prislovna raba. Po prijaznem sporočilu dr. Huberta Bergmanna v kartoteki za Slovar bavarskih narečij v Avstriji (Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich) na Dunaju zgledeov zanj ni.

<sup>4</sup> Izglasni *-b*, *-d* in *-g* se v nemščini izgovarjajo nezveneče tako v srednji visoki kot tudi v novi visoki nemščini, le da je bil zapis v srednji visoki nemščini fonetičen, v novi visoki nemščini pa je etimološki (Jazbec 2007: 54).

### 2.2.1 Morfološka reinterpretacija izposojenke

Prvo razliko je mogoče razložiti s tem, da je bil vzglasni zlog *pe-* v slovenščini reinterpretiran kot predpona in se je na podlagi domače *po-* vzglasje preoblikovalo v *\*pogîrdig*, iz česar je po akanju in drugih omenjenih fonetičnih razvojev dalo črnovrško *\*pɣyîartk*. Podobno reinterpretacijo vzglasnega zloga *pe-* je v slovenščini doživel tudi glagol *\*pegerati* 'želeti' iz bavarskega refleksa nvn. *begehren* 'želeti', ki ima vzglasje *pe-* še ohranjeno v Bohoričevem *pegerovati* 'begere', Megiserjevem *pegervati* 'isto', toda pri Gutschmannu se isti glagol že glasi *pogerati* 'begehren' in enako tudi pri Murku: *pogervati* 'begehren', *pogerati* 'isto'.<sup>5</sup>

### 2.2.2 Primeri s palatalizacijo velara *g > j* v črnovrškem narečju

Če je prva razlika posledica domače, slovenske morfološke reinterpretacije izposojenke, je druga prav tako domačega izvora fonetične narave, saj je neohranjenost velarnega konzonanta znak, da je oblika *\*pegîrdik* v *\*pejîrdik* preoblikovala palatalizacija velarov. Ob tem pa naletimo na težavo, ker palatalizacija velarov z rezultatom *j* iz *g* ni značilnost črnovrškega narečja, ampak se v njem tako kot v nekaterih drugih rovtarskih narečjih palatalizacija velarov kaže z anticipiranim *j*:

**noge** (im. mn.) > **\*nogje** > **\*noige** > črnovr. **nějȳę** 'noge'

Vendar najdemo v narečju vsaj še tri primere z enako palatalizacijo velarov kot v *pâîartk* < sln. *\*pogîrdik* ← *\*pegîrdik*. To so:

- (a) nemška izposojenka *îaraf* 'varuh, skrbnik' iz prvotnega sln. *\*gêrob*<sup>6</sup> iz srvn. *gêrhabe* 'kdor otroka drži v naročju, varuh, skrbnik' (Striedter-Temps 1963: 128);
- (b) nemška izposojenka *jěšprejñ* 'ješprenj' iz sln. *\*gešprajñ* za prvotno slovensko obliko brez disimilacije *r – r → ø – r* in brez poenostavitve soglasniške skupine *-stp-* > *-šp-*, tj. *\*gerstprajñ*; ta je bila verjetno izposojena iz kor. n. *gerstenprein* 'ječmenova kaša', toda tirol. n. *gerstprey* 'isto', nvn. *Gerst(en)brei*, srvn. *gerstbrî* (Lexer KW: 40; Schöpf 1886: 188; Ramovš 1924: 246; Bezljaj, ESSJ: I, 229; Striedter-Temps 1963: 141);<sup>7</sup>
- (c) domača beseda *pěrišę* 'prgišče'<sup>8</sup> iz fonetične predstopnje *\*pirgîšče* 'isto' za izhodno sln. *\*pri-gršče* (s)<sup>9</sup> < *\*pri-gbršč-ęje*, ki vsebuje psl. besedo *\*gbrstb* (ž)

<sup>5</sup> Prim. še rožansko koroško *puhêratə* 'zahtevati, hoteti' (Šašel 1957: 94) < *pogerati*.

<sup>6</sup> Prim. brez palatalizacije bovško *ȳîerof* 'isto' (Ivančič Kutin 2007: 44).

<sup>7</sup> Bavarsko razmerje *Brei* : *Brein* (oboje v pomenu 'kaša') je posledica vnosa nazala *n* iz stranskih sklonov tudi v imenovalnik (Kluge 1995: 134).

<sup>8</sup> Tako je leksem v slovarju predstavljen trikrat (Tominec 1964: 183, 24), zato je le enkrat predstavljeno *pěrišę* (Tominec 1964: 159), ki bi se lahko razvilo iz fonetične predstopnje *\*pergîšče*, tudi le tiskarska napaka.

<sup>9</sup> Zaradi vokala *ę* med *p* in *r* se je črnovr. *pěrišę* 'prgišče' razvilo iz fonetične predstopnje *\*pirgîšče*, kar je verjetno po vokalni harmoniji nastalo iz reducirane oblike *\*prgîšče*, ta pa iz *\*pri-gîšče*. Oblika na *-išče* je iz prvotne *\*pri-gršče* po naslonitvi izglasja na sufiks *-išče* verjetno nastala potem, ko se je v besedi med *r* in *š* vrnil vokal *i*, morda pod vplivom vokalizma predpone *pri-*, in je v njej prišlo do disimilacije *r – r → r – ø*: *\*pri-gîšče*

'pest, prgišče', prim. csl. *grъstь* (ž) 'pest', r. *górstь* (ž) 'prgišče', sln. *gr̥st* (ž) 'prgišče' (Bezljaj, ESSJ: I, 183; III, 119).<sup>10</sup>

Ramovš 1924: 246, je črnovrške primere s palataliziranim velarom *g > j* pripisoval vplivu gorenjščine, čeprav bi, upoštevajoč Riglerjevo izvajanje črnovrškega narečja iz gorenjskega sistema (Rigler 2001: 207s.), primeri lahko predstavljali ostanek substratne gorenjske plasti.

Kakor koli že, iz izhodnega *\*pegîrdik* nastala oblika z izvedeno palatalizacijo velarov in drugimi že omenjenimi pojavi se je pred realizacijo v črnovr. *pqîar̥tk* glasila *\*poiîrtk* in se je do te fonetične stopnje razvijala po fonetičnih zakonitostih gorenjske narečne baze. V črnovrškem narečju pa se je polvokal asimiliriral z dolgim vokalom *î* < *î* pred *r* in dvofonemsko zaporedje se je fonemiziralo v *î*: *\*poiîrtk* > *\*poiîar̥tk* > črnovr. *pqîar̥tk*. Isti asimilacijski pojav je razviden tudi v črnovr. *îar̥qf*

→ *\*pri-grîšče* → *\*pri-gîšče* → *\*pri-gîšče* → *\*pr̥gîšče*. Prim. interkalacijo vokala tudi v hrv. *pogrîšć* (Istra; ARj), *pagrîšć* (Krk).

Leksem *pr̥gîšče* spada med fonetično bolj zapletene slovenske lekseme. Izhodiščno se je v slovenščini glasil *\*pri-/pre-gršče* (s) < *\*pri-/per-gvršć-ъje* (nomen loci tipa *za-pest-je* je znan tudi v hrv. *prègršće* (Vrgada)) in *\*pri-/pre-gršča* < *\*pri-/per-gvršča* (ž), prim. str. *prigr̥šća*, *prigr̥šća*, hrv. *prègrša* (Ozalj), *pregršč* (Istra), *prègašća* poleg *prègršt* (oboje Žumberek). Hrvaško gradivo z izglasjem *-št* in *-šć* kaže na prvotno akrostatično dekliniranost praslovenskega ijevškega samostalnika *grъstь* (ž), tj. imen. ed. *\*grъstь*, rod. ed. *\*grъšć-e* < *\*-stj-es* (o tem deklinativnem tipu slovanskih ijevških samostalnikov Furlan 2008).

Številne narečne oblike s »palataliziranim« *g* pred *i* tipa *parîšče* 'prgišče' (Viskorša; SLA) oziroma *perîša* (Žigon; SLA) se pojavljajo zunaj območij s sekundarno palatalizacijo velarov in nanje tudi ne mejijo (npr. v rezijanščini, terščini ...), zato je imel morda prav Ramovš 1924: 244, ki je take geografsko oddaljene »palatalizirane primere« razložil kot posledico sporadičnega neintenzivnega izgovora glasu *g'* pred naglašenim *i*.

V štajerskih naseljih Gornji Grad, Črnova, Gomilsko in Žiče refleksi tipa *pr̥dišče* (SLA) ← *pr̥gîšče* kažejo, da se je fonetična stopnja *\*pr̥g'îšče* tako kot v imenu *Ratitovec* < *\*Rak'itovec*, ki se pojavlja tudi zunaj območja Gorenjske (npr. ime ledine v naselju Zajčji Vrh pri Stopičah v občini Novo mesto; LiAKZ), prek stopnje *d'* depalatalizirala v refleksi tipa *pr̥dišče*: *p̥rdîša* (Gornji Grad; SLA), *p̥rdîše* (Gomilsko; SLA), *p̥rdîšę* (Črnova; SLA), *pardîša* (Žiče; SLA). Toda v prekmurskem naselju Šalovci izpričano *pr̥'d'i:šče* (SLA) ima tako kot v istem govoru *no'd'e*: (im. mn.) 'noge' (SLA) sistemsko palataliziran prvotni *g*. K temu prim. tudi v Prekmurju mtpn. *Podratitke* 'ime ledine v naselju Strukovci v občini Murska Sobota' (LiAKZ) < *\*Pod-rakit-je*.

V primorskih Opčinah, rovtarskem Cerknem in koroških Ločah se je sekundarna palatalizacija velarov v predlogi *pr̥gîšče* verjetno zaradi zaporedja *likvida r + velar g* izvršila po enakem vzorcu kot pri znanem tipu *štenge* → *štenže*, zato imamo tu reflekse tipa *pr̥žišče* 'prgišče': *par'ži:šče* (Opčine; SLA), *pr̥žiše* (Cerkno; SLA), *p̥r̥žišćę* (Loče; SLA).

Sporadično se na treh ločenih jugovzhodnih območjih v bližini Hrvaške, tj. v Istri, Beli krajini in severno od Gorjancev, pojavljajo refleksi *per̥gâršća* (Trebeše; SLA), *pr̥ęgreš* (Sočerga; SLA), *p̥argâršća* (Rakitovec; SLA); *pr̥ęgrîšća* (Preloka; SLA), *pr̥ęgrešća* (Adlešiči; SLA); *pr̥ęgr̥ršč* (Velika Dolina; SLA), ki bi zaradi nedisimiliriranosti lahko kazali na vpliv ali izposojjo iz hrvaških oblik z ohranjenima obema *r* (prim. zgoraj gradivo za Ozalj, Istro in Žumberek), vendar iz naglasnih razlogov vsaj za primer iz Trebeš in Rakitovca to ni verjetno.

<sup>10</sup> V ESSJ: III, 119, navedeno izhodišče *\*per-*, *\*pri-gvrstьje* za slovenščino ni ustrezno, ker bi dalo neotirani refleksi z izglasjem *-stje* in ne *-šče*.

< \*jīarqf < \*jīrop < \*gērop, črnovr. *îem* 'jem' < \*jīm < sln. \*jém < slov. \*jě(d)mb itd. (Tominec 1964: 22). Ker je v izposojenki *pqîartk* ob drugih fonetičnih realizacijah delovala tudi slovenska sekundarna palatalizacija velarov, ki je bila verjetno tvorna vsaj že na začetku 15. stoletja,<sup>11</sup> je bila izposojenka \**pegîrdik* del slovenskega leksikona vsaj že v tem času.

**3** Iz predstavljene analize črnovrškega nepregibnega pridevnika *pqîartk* je razvidno, da v fonetičnem razvoju od izhodiščne sln. oblike \**pegîrdik* dalje med fonemoma *g* in *r* pridevnik nikoli ni imel ejevskega vokala in da zato poknjžjenje v *pojertek*, ki ga je opravil Tominec 1964: 166, ni ustrezno. Ker je pridevnik *pqîartk* – za zdaj še – hapax legomenon slovenske leksike, bi bilo bolje, če bi se nanj opozorilo s poknjžbo \**pojirdik*, če ne celo s predpalatalizirano stopnjo \**pogirdik*.

### Viri in literatura

- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: JAZU, 1880–1976.
- Bohorič 1584 = Adam Bohorizh, *Arcticae horulae succisvae = Zimske urice proste*, prevedel in spremno študijo napisal Jože Toporišič, Maribor: Obzorja, 1987.
- ESSJ = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*, avtorji gesel France Bezlaj, Marko Snoj, Metka Furlan, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1976–2007.
- Furlan 2008 = Metka Furlan, O slovenskih parih tipa *kost* : *koščica* ali o nastanku razmerja *-st-* : *-šč-i-* (K identifikaciji zgodnjepraslovanske akrostatične deklinacije ijevskih samostalnikov), *Jezikoslovni zapiski* 14 (2008), št. 1, 7–27.
- FW = *Frühneuhochdeutsches Wörterbuch* 3, ur. U. Goebel – O. Reichmann, priredil O. Reichmann, Berlin – New York: W. de Gruyter, 2002.
- Greenberg 2000 = Marc L. Greenberg, *A Historical Phonology of the Slovene Language*, Heidelberg: C. Winter, 2000 (Historical phonology of the Slavic languages 13).
- Gutsmann 1789 = Oswald Gutsmann, *Deutsch-windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter*, Klagenfurt, 1789. (Obrnjeno izdajo slovarja je izdelal Ludwig Karničar in je leta 1999 v Gradcu izšla kot 3. zvezek serije *Slovenistische Forschungsberichte*.)
- Ivančič Kutin 2007 = Barbara Ivančič Kutin, *Slovar bovškega govora*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Jazbec 2007 = Helena Jazbec, *Nemške izposojenke pri Trubarju*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007 (*Linguistica et philologica* 17).

<sup>11</sup> Tako datacijo postavlja Greenberg 2000: 145, ko hkrati upravičeno izpostavlja, da je bila sekundarna palatalizacija velarov tvorna že pred delovanjem moderne vokalne redukcije. Manj sprejemljivo datacijo delovanja pojava v 17. stoletje postavlja Logar 1996: 336. Podobno kot slednji tudi Rigler 1963: 150, op. 14, ko pravi, da jo je poznal že Matija Kastelec.

- Jurišić 1973 = Blaž Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade 2: rječnik*, Zagreb: JAZU, 1973.
- Kluge 1995 = Friedrich Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, priredil E. Seebold, Berlin – New York: W. de Gruyter, <sup>23</sup>1995.
- Lexen KW = Matthias Lexer, *Kärntisches Wörterbuch*, Leipzig, 1862.
- Lexen MHD = Matthias Lexer, *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch 1*, Leipzig, 1872.
- LiAKZ = *Datoteka ledinskih imen Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja*, Ljubljana.
- Logar 1996 = Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996.
- Megiser 1592 = Hieronim Megiser, *Slovenisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch: Neugestaltung und Faksimile der ersten Ausgabe aus dem Jahre 1592 = Slovensko-nemško-latinski slovar: preureditev in posnetek prve izdaje iz leta 1592*, priredila Annelies Lägroid, Wiesbaden: Harrassowitz, 1967.
- Murko 1833 = Anton J. Murko, *Deutsch-Slovenisches und Slovenisch-Deutsches Handwörterbuch: Deutsch-Slovenischer Theil*, Grätz, 1833.
- Nartnik 2007 = Vlado Nartnik, Besedotvorne posebnosti privezno-pridevnih besed v črnovrškem dialektu Ivana Tomince, *Besedje slovenskega jezika*, ur. Marko Jesenšek, Maribor, 2007 (Zora 50), 385–388.
- Ramovš 1924 = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika 2: konzonantizem*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1924.
- Rigler 2001 = Jakob Rigler, *Zbrani spisi 1: jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- Schöpf 1866 = Johann Baptist Schöpf, *Tirolisches Idiotikon*, dokončal A. J. Hofer, 1866.
- Skok 1912 = Petar Skok, Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg), *Archiv für slavische Philologie* 33 (1912), 338–375.
- SLA = gradivo za Slovenski lingvistični atlas, hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Striedter-Temps 1963 = Hildegard Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*, Wiesbaden: Harrassowitz, 1963.
- Šašel 1957 = Josip Šašel, *Rožanski narečni besednjak*, rokopis, hrani Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Težak 1981 = Stjepko Težak, Ozaljski govor, *Hrvatski dialektološki zbornik* 5 (1981), 203–427.
- Tominec 1964 = Ivan Tominec, *Črnovrški dialekt: kratka monografija in slovar*, Ljubljana: SAZU, 1964 (Dela drugega razreda SAZU 20).
- Toporišič 1992 = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.



**The Črni Vrh adjective *pojertek* 'ravenous' in the dictionary of Ivan Tominec**

Summary

The Črni Vrh adjective *paĭərtk*, which Ivan Tominec standardized as *pojertek* 'ravenous', has been preserved until today as an unrecognized German loanword with a Bavarian phonetic basis, corresponding to the New High German adjective *begierdig* 'eager, desirous'. The initial Slovenian form *\*pegîrdik* developed according to the phonetic rules of the Upper Carniolan dialect base with palatalization of velar *g* > *j* until the stage with the morphologically reintrepreted onset *pe-* → *po-*; that is, until *\*poĭîrtk*. In the Črni Vrh dialect, however, the semivowel *ĭ* assimilated with the long vowel *îə* < *î* and the two-phoneme sequence phonemicized into *îə*: *\*poĭîrtk* > *\*poĭîərtk* > Črni Vrh dial. *paĭərtk*.



# Vinogradniško in kletarsko izrazje v prleški vasi Cven

*Mateja Kosi*

Prispevek prinaša narečni slovar vinogradniške in kletarske terminologije, glasoslovni opis in krajše besedilo panonskega prleškega govora vasi Cven ter primerjavo zbrane leksike z drugimi do zdaj objavljenimi dialektološkimi prispevki iz prleškega narečja in s še neobjavljenim gradivom za slovar medžimurskega narečja. Preverjena je tudi pojavnost v slovarjih. Leksemi so v slovarju opremljeni z označevalniki glede na časovnost oziroma pogostnost in postavljeni v sobesedilo.

**Ključne besede:** vinogradniška in kletarska terminologija, panonska narečna skupina, prleško narečje

## **Wine-growing and wine-cellar terminology in the village of Cven, Prlekija**

This article presents a dialect dictionary of wine-growing and wine-cellar terminology as well as a phonetic description and a short text written in the subdialect of the village of Cven, part of the Prlekija dialect of the Pannonian dialect group. The lexical material gathered is compared to other articles on the Prlekija dialect as well as unpublished material for the Međimurje dialect dictionary. Attestation in dictionaries is also examined. Words in the dictionary are labeled for frequency, and are put into context.

**Key words:** wine-growing terminology, wine-cellar terminology, Pannonian dialect group, Prlekija dialect

## **0 Uvod**

**0.1** O vinogradniški in kletarski terminologiji v prleškem narečju je bilo objavljenih že nekaj razprav avtorice Mihaele Koletnik, in sicer Vinogradniška terminologija na Gomili pri Kogu (Koletnik 1996), Miklošičevo vinogradniško besedje v Pleteršnikovem slovarju (Koletnik 2004), Izposojenke v prleškem vinogradniškem besedju (Koletnik 2006a), Vinogradniška terminologija na Ženiku in v Biserjanah, rojstnem kraju Antona Korošca (Koletnik 2006b). Vinogradniški terminologiji je na straneh 389–400 posvečeno tudi eno poglavje članka Besedje v severovzhodnem narečnem prostoru (Koletnik 2007). Poleg znanstvenih pri-

spevkov sta z istega področja nastali še dve diplomski deli,<sup>1</sup> v katerih sta bila raziskana govora vasi Cven in Kapelski Vrh.<sup>2</sup>

**0.2** V prispevku so obravnavani narečni vinogradniški in kletarski izrazi, ki jih uporabljajo vinogradniki iz vasi Cven, ki leži 5 kilometrov severovzhodno od Ljutomera na zahodnem robu Panonske nižine – gre za prleški govor panonske narečne skupine.

Cvenu najbližji vinogradi spadajo v vinorodno deželo Podravje, natančneje v ljutomersko-ormoški vinorodni okoliš. Vinogradništvo in vinarstvo sta tu zelo stari in razširjeni kmetijski panogi, zato je z njima povezano izrazje pogosto rabljeno in bogato. Ker pa se načini pridelave in predelave grozdja modernizirajo, se stara orodja, posode in postopki ter z njimi izrazi zanje umikajo iz rabe.

Osnova prispevka je narečno besedilno gradivo, ki sem ga posnela na terenu s petimi informatorji in ga zapisala v fonetični transkripciji.<sup>3</sup> Vprašalnice za posamezni vodeni pogovor sem si predhodno pripravila sama,<sup>4</sup> informatorjem pa sem pustila tekoče govoriti, da so pozabili na diktafon oz. kamero<sup>5</sup> in govorili kar najbolj po domače. Izrazje in pomeni so primerjani s tistimi iz objav Mihaele Koletnik (1996, 2004, 2006a, 2006b, 2007) in s še neobjavljenim gradivom za slovar medžimurskega narečja Đura Blažeke.

## 1 Kratak opis naglasa in glasoslovja

**1.1** Naglas je dinamični in ni vezan na določeno mesto v besedi. Naglašeni samoglasniki so dolgi ali kratki, nenaglašeni le kratki. Zastopniki psl. staroakutiranih dolgih in novoakutiranih kratkih samoglasnikov ter umično naglašeni *a*, *e*, *o* so v govoru večinoma še kratki.

<sup>1</sup> Zadnjih deset let se vinogradniška (in kletarska) terminologija predvsem v diplomskih nalogah načrtno zbira po vseh vinorodnih okoliših tudi na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete v Ljubljani pod mentorstvom red. prof. dr. Vere Smole.

<sup>2</sup> Mateja Kosi, *Vinogradniško in kletarsko izrazje v prleški vasi Cven* (2007) pod mentorstvom red. prof. dr. Vere Smole; Nataša Safran, *Vinogradniško besedje na Kapelskem Vrhu* (2004) pod mentorstvom doc. dr. Mihaele Koletnik.

<sup>3</sup> Moji informatorji so bili: (A) Marija Makoter, rojena leta 1941 na Cvenu, gospodinja; (B) Miroslav Babič, rojen leta 1954 na Ptuju, kmet; (C) Ferdinand Rošker, rojen leta 1947 na Cvenu, tekstilni tehnik; (Č) Branko Kosi, rojen leta 1960 na Cvenu, mesar; (D) Anton Kosi, rojen leta 1947 na Cvenu, diplomirani obramboslovec. Vsem se za sodelovanje najlepše zahvaljujem.

<sup>4</sup> Pomagala sem si s strokovno literaturo o vinogradništvu in kletarstvu ter z navedenimi diplomskimi deli in strokovnimi članki.

<sup>5</sup> Kot priloga k diplomskemu delu je nastal tudi dvajsetminutni film.

## 1.2 Samoglasniki

**1.2.1** Sistem dolgih samoglasnikov je monoftongičen. Dolgi naglašeni samoglasniki so: *i*, *ü*, *u*, *é*, *ø*, *ē*, *ø*, *ä*, *â*, *ɑ* + *r*. Dolgi in kratka naglašeni in nenaglašeni *ɑ* so le rahlo zaokroženi. Kvantitetna razlika med naglašanima *r*: in *r* ni več zaznavna.

Izvor:

- i*: < stalno dolgi *i*: (*'zi:mã*, *s'vi:jã* 'svinja', *'pi:sãn* 'pišem', *k'li:n*), v prevzetih besedah (*mã'si:n* 'naprava, mlin', *g'li:xãtj* 'ravnati');
- ü*: < stalno dolgi *u*: (*'lü:č* 'luč', *'lü:pjn* – 1. ed. 'lupim', *k'lü:č* 'ključ'), v prevzetih besedah (*b'riü:tj* 'pokopališče');
- u*: < stalno dolgi *ŭ*: (*'vu:k* 'volk', *'du:k* 'dolg', *'ču:n* 'čoln'), redko staroakutirani *ŭ* po mlajšem podaljšanju (*'du:gã* – prid. ž. sp. 'dolga'), *o* pred *n*, *m* (*z'vu:n* 'zvon', *z'du:mj* 'zdoma');
- é*: < stalno dolgi *ē*: (*z'vè:zdã*, *s'vè:čã*, *'lè:s*, *m'lè:kø*, *'lè:tã* – 1 mn., *bã'sè:dã*), cirkumflektirani *ə* (*'lè:n* 'lan', *'dè:n* 'dan', *'mè:x* 'meh', dvojnično *'vè:s/vè:s* 'vas');
- ø*: < cirkumflektirani *o* (*'nø:č*, *g'nø:j*, *'nø:s*, *'bø:k*, *mã'sø:*), zgodaj podaljšani novoakutirani *o* (*'kø:s*, *'ø:s* – oboje R mn.), stalno dolgi *ø*: (*k'lø:p*, *'šø:t*, *gø'lø:p*, *'zø:p*, *'gø:bãc*, *'rø:kã*), novoakutirani *o* v besedah (*'dø:tã*, dvojnično *'vø:lã/vø:lã* 'volja'), v prevzetih besedah (*'šø:štãr* 'čevljar');
- ē*: < stalno dolgi *ē*: (*'pē:t*, *i'mē:*, *g'rē:dã*, *'pē:tã*, *'mē:xxã*, *'vē:žãn* – 1. ed. 'vežem', *p'lē:sãn* – 1. ed. 'plešem'), cirkumflektirani *e* (*'lē:t* 'led', *'pē:č*, *pã'pē:l*, *vã'čē:r*, *s'ŕcē:*), redko novoakutirani *ə* (*'pē:sjĩ*), cirkumflektirani *ə* dvojnično v besedi (*'vē:s/vē:s*), v prevzetih besedah (*'fē:xtãlj* *sø* 'prosil so');
- ø*: < stalno dolgi *a*: (*g'rø:t* 'grad', *x'rø:st* 'hrast', *t'rø:vã* 'trava', *g'lø:vã* 'glava'), cirkumflektirani *ə* v besedah (*'lø:š* 'laž', *'čø:st* 'čast'), zgodaj podaljšani *ə* v besedi (*'tø:l* – R mn. 'tal'), v prevzetih besedah iz *a*: (*'vø:gã* 'tehtnica');
- ä*: < novoakutirani *ə* v zadnjem besednem zlogu (*'pã:s* 'pes', *'vã:s* 'ves'), redko v prevzetih besedah iz *a*: pred *j* (*'xã:zlj* 'stranišče', *b'rã:jdã*);
- â*: < *a*: v besedah, prevzetih iz knjižnega jezika (*ž'u'pã:n*);
- r*: < stalno dolgi *r*: (*'kr:f*, *s'mr:t*), staroakutirani *r* (*'pr:st*, *'sr:na*).

**1.2.2** Zaradi večinoma nepodaljšanih starih akutov je sistem kratkih naglašanih samoglasnikov bogat, pogostnost njihovega pojavljanja pa visoka. Kratki naglašeni samoglasniki so: *i*, *ü*, *u*, *ē*, *ø*, *ä*, *ɑ*.

Izvor:

- i*: < staroakutirani *i* (*'lipã*, *'ribã*, *kø'bilã*; *'miš*, *'nič*, *'sit*), v prevzetih besedah (*g'lix* 'ravno', *'cigãl*), redko po mlajšem naglasnem umiku na prednaglasni *i* (*p'rinãs*);
- ü*: < staroakutirani *u* (*'küpã* – R ed., *k'rüxã* – R ed., *k'lükã* 'kljuka'; *k'rüx*, *'küp*, *'tü*), v prevzetih besedah (*g'rünt* 'grunt, posest', *'fürtoχ* 'predpasnik');
- u*: < staroakutirani *ŭ* (*'vunã* 'volna', *'punã* – prid. ž. sp. 'polna'), prednaglasni *ŭ* po umiku naglasu s končnega kratkega zloga (*'buxã* 'bolha'), *u* pred *j* (*'mujcãk*), v skupinah *buj-*, *muj-*, nastalih po metatezi iz *u'mi(:)-*, *u'bi(:)-* (*x'mujvatj*, *'bujtj*), redko umično naglašeni *o* v položaju pred *n*, *m* (*'kunãc*, *'dumã*), *o* pred *j* iz *n* (*'kuj*), v prevzetih besedah (*kã'ruzã*, *'lustãr*), v prevzetih besedah iz knjižnega jezika (*župnik*);

- e* < staroakutirani *ě* (*b'rezã, st'rexã, 'leto, 'rezãtj, pø'vedãtj; 'det 'ded', 'sen 'sem*'), *ě* pred *r* (*'merã, 'verã*), v prevzetih besedah (*'ledãr, 'keks*);  
*o* < staroakutirani *o* (*'dogã, 'gøbã, 'tøçã*), novoakutirani *o* (*š'kødã, 'nøšã, 'nøšjn, p'røšjn; š'køf, 'køš, k'røp, st'røk, 'pøt*), umično naglašeni *o* (*'køzã, 'øšã, 'køtãl, 'døbrã*), po mlajšem naglasnem umiku naglašeni *o* (*'bøgãt, 'pøtplãt*), v prevzetih besedah (*'zøklij*), redko iz *a* v prevzetih besedah (*'fløkšã*);  
*ä* < staroakutirani *e* (*s'rãcã, 'dãtãlcã 'deteljica*), novoakutirani *e* (*'zãljã, 'zãnix 'ženin', 'mãcãn – 1. ed. 'mečem', k'mãtã – R ed. 'kmeta', 'sãdãn 'sedem'; k'mãt, 'cãp*), umično naglašeni *e* (*'zãnã, 'cãlo, 'rãbro, 'nãsãn, 'rãcãn*), staroakutirani *ě* pred *n, m* (*x'rãn, 'sãmãn 'seme', kø'lãno*), *e* po mlajšem naglasnem umiku (*'cãtjtãk*), novoakutirani *ø* v nezadnjem besednem zlogu (*'mãšã 'maša', 'sãjã 'sanje', 'vãškj, f'sãxnã 'usahne', p'rãmãknã, 'pãxnã 'zadeti v oko', 'gãnã 'premakniti; čustveno se dotakniti*), v prevzetih besedah pred *j* (*š'pãjzã, 'cãjtjgã*);  
*å* < staroakutirani *a* (*k'rãvã, 'mãtj, 'kãmãn; b'rãt, p'rãf, zd'rãf*), prednaglasni *a*, naglašen po mlajšem naglasnem umiku (*'nãpnã jø*) in v prevzetih besedah (*'mãntlj, 'fãšãnk*).

**1.2.3** Nenaglašeni samoglasniki so samo kratki: *i, u, ø, ä, å*. Zanje je značilna nizka stopnja redukcije, reducirajo se predvsem ob zvočnikih, ki postanejo zlogotvorni: *r, l, ŋ*. Izglasni *i* je še nekoliko manj napeto izgovorjen kot nenaglašeni *i* v internih zlogih. Akanja, ikanja in ukanja govor ne pozna.

- i* < *i* (prednaglasni: *tjš'ci:, zj'dø:r;* ponaglasni: *g'rãbjtj, 'xødj:n;* izglasni: *'xødj, nã 'mizj*), *ě* (prednaglasni: *rjš'nicã, sj'detj, cjditi, sijnø; smjãtj sã, tjš'tø;* ponaglasni: *'ørx, 'sø:sjt, 'vidjtj*), *u* (prednaglasni: *lj'pinã, sj'siti, pljvãtj;* ponaglasni: *'pãzdjxã;* izglasni: *b'rãtj, 'si:nj*);  
*u* < v prevzetih besedah (*tu'rizãn, ku'bik*); v onomatopejskih besedah (*'kuku*);  
*o* < *o* (prednaglasni: *ø'kø;* ponaglasni: *'jãgødã*), *ø* (prednaglasni: *zøb'je;* ponaglasni: *'mizø*), *l* (prednaglasni: *gø'ci:mø;* ponaglasni: *'jãbøkã*), *-ø* < *-ãl* (*'dølø jã*), iz *-l* za naglašenima in nenaglašenima *i* in *ě* (*'žr:ijø, x'mr:ijø, 'nøšijø jã, 'bijø jã, 'tr:pijø jã*), *-ãl* (*'nãšø jã*), v prevzetih besedah (*'fürtøx*);  
*ä* < *ø* (*s'tãbãr, 'cãbãr, 'kunãc 'konec*), *e* (prednaglasni: *zã'lè:nj, vã'sø:lã, bã'sè:dã;* ponaglasni: *'nãsãmø;* izglasni: *'pø:lã 'polje', 'mø:rjã, 'nãšã*), *e* (prednaglasni: *klã'ci:, pãš'ni:cã 'pesti*); ponaglasni: *'pãmãt, 'jø:stãrø;* izglasni: *'tãlã, 'zãnã – 1 mn., 'mizã – 1 mn.*);  
*å* < *a* (interni zlogi: *'zãgãtj, 'delãtj;* izglasni: *'jãgødã, g'lø:vã, g'rü:škã, k'rãvã*), v prevzetih besedah (*'fã'lø:t*);  
*r* < nenaglašeni *r* (*smj'detj, mr'li:c*), po umiku naglasa na prednaglasni zlog (*'cãtjtãk*), po onemitvi samoglasnika ob *r* (*žr'be: 'žrebe', 'ledrjnj 'usnjen*), v prevzetih besedah (*'nidr'suxj 'nizki ženski čevlji*);  
*ŋ* < po onemitvi samoglasnika ob *n* (*'jãbøšjçã, 'su:nčjçã, s'lãmø'rezjçã*), v prevzetih besedah (*'tøtj'kø:mrã 'mrliška vežica', 'cãjtjgã, 'tü:rj*);  
*l* < v prevzetih besedah (*'mãntlj*).

**1.3** Soglasniški sistem se od sistema slovenskega knjižnega jezika zelo malo razlikuje, saj so soglasniki nastali iz ustreznih soglasnikov v izhodiščnem splošnoslovenskem sistemu (Logar 1981), poleg tega pa:

- v* < *w* pred samoglasniki, zvočniki in zvenečimi nezvočniki (*'vi:ŋo*, *'vɔdã*, *v'rã:k*), kot proteza pred zadnjimi samoglasniki (*'vɔ:pŋo*, *'vü:zdã*, *'vü:stã*, *'vü:š*);
- n* < *-m* (*'čɛ:n* 'hočem', *li'dɛ:n* – daj. mn. 'ljudem', *'tã:n* 'tam'), redko *n* v izglasju (*'ogãn*), v prevzetih besedah (*'mãntl*);
- l* < *l̥* (*p'lü:čã*, *k'rɔ:l*), toda *l + j* < *l̥j* (*'zãljã*), *l* < *-dl-*, *-tl-* v deležnikih na *-l̥* in iz primarne skupine *tl*, *dl* (*'jɛ:lã* 'jedla', *c'vã:lã* 'cvetela' – *'šilo*), v prevzetih besedah (*'lɛdãr*);
- r* < *ř* (*'rũxã*), *r* v prevzetih besedah (*krãm'pɛ:r*); *r* v skupini *-čř-* in *-žř-*, ki sta ohranjeni (*čř:ɛ:vãl* 'škorenj', *čř:ɛ:šjã*, *žř'bɛ:* 'žrebe');
- j* < *n̥j* in *n̥vj* (*'kuj*, *'sũkjã*, *'lũ:kjã*, *'jivã* 'njiva', *kɔřãljɛ:* 'korenine', *b'lãjã* 'deska'), *j* <  $\emptyset$  kot zapolnitev zeva (*'bijo jã*, *'nɔsijo jã*), kot prehodni *j* med *u* in zobnimi/zadlesničnimi soglasniki (*'mujcãk*, *'gujdãk* 'prašič'), v skupinah *buj-*, *muj-*, nastalih po metatezi iz *u'mi(:)-*, *u'bi(:)-* (*x'mujvãtj*, *'bujtj*);
- f* < *-v* v izglasju in pred nezvenečimi nezvočniki (*'fčãrã*, *p'rãf*, *'fšãkj*), v izglasju tudi v skupini *-ru* (*'čr:f*, *ɔ'br:f*), *p-* v položaju pred *t* (*'třiç*), v prevzetih besedah (*'fɛ:xtãlj sɔ*, *'fũrtɔx* 'predpasnik'), *-f* < *-pf-* < *-bf-* (*'kɔřf'lãšã* 'pletenka');
- šč* < *št* (*'kũščãr*, *'iščãn*, *nã 'tãščã*);
- zd-* < *vzd-* (*'z'ɔɔ:vãjã* 'poroka', *'zdignɔtj* 'dvigniti');
- k* < *kj-* v besedi 'kje' (*'kɛ*);
- g* < *kj-* v sestavljenkah (*'nɛgj* 'nekje', *'nigj* 'nikjer');
- x* < *k*, *g* pred *k* (*'mɛ:xkj* 'mehak', *'lãxkj* 'lahak'), *xm-* < *vm-* (*x'mujvãtj*, *xm'rɛ:tj*).

Nezveneči nezvočniki so nastali tudi iz zvenečih v izglasju in po asimilaciji na sledeče nezvočnike, zveneči nezvočniki pa iz nezvenečih prav tako po asimilaciji na sledeče nezvočnike. Vsi nezvočniki se pojavljajo tudi v prevzetih besedah.

## 2 Slovar

Po narečnih pripovedih informatorjev, večkratnih pogovorih z njimi ter na podlagi obsežnega zbranega zvočnega, slikovnega in video gradiva je v mojem diplomskem delu nastal slovarček, v katerem je zbranih okrog 450 iztočnic (od tega jih je v tem prispevku zaradi omejitve obsega predstavljenih 115). V geselskem članku je najprej navedena glasovno poknjžena iztočnica. Sledi ji ustreznica v narečni transkripciji. Pri samostalniških besedah sledijo oblike za imenovalnik in roditeljski ednine ter oznaka slovničnega spola. Pri glagolskih oblikah navajam nedoločniško obliko in obliko za 1. osebo ednine sedanjika (ponekod 3. oseba, če se oblika za 1. osebo ne uporablja) ter podatek o glagolskem vidu. Pri pridevniški besedi so navedene oblike za vse tri spole ter natančnejša besednovrstna oznaka. Z besednovrstno oznako so označeni tudi prislovi, vezniki in zaimki.

<sup>6</sup> O *l̥* v izglasju deležnikov gl. pri izvoru /o/.

Sledi opredelitev besede z označevalnikom, ki izraz označuje glede na časovnost oziroma pogostnost (redko, zastar.<sup>7</sup>, star.<sup>8</sup>), v tem izboru iz celotnega slovarčka ni terminološko in zvrstno zaznamovanih leksemov. Besede brez označevalnika so nezaznamovane.

Pri vseh besednih vrstah sledi sopomenka iz knjižnega jezika ter pomenska razlaga iztočnice. Sledi ponazarjalno gradivo – sobesedilo, v katerem se narečna beseda pojavlja. Pri nekaterih pomenskih razlagah je navedena tudi sopomenka. Pojavnost leksemov, ki jih ni ne v SSKJ 1–5 in ne v Pleteršnikovem (2006) slovarju (oz. v nobenem od teh slovarjev niso predstavljeni v enakem pomenu), sem preverila še v nekaterih drugih slovarjih (etimoloških – Bezljaj 1–5, Snoj 1997, Skok 1–4; kajkavskih – Finka 1984–, Liplijn 2002, Blažeka 2010; prekmurskem – Novak 2006; porabskem – Mukič 2005). Če beseda v določenem slovarju obstaja, je to zabeleženo v oklepaju pod geselskim člankom.

### Krajšave

dov. – dovršni glagol; m – samostalnik moškega spola; mn. – množina; s – samostalnik srednjega spola; nedov. – nedovršni glagol; NŠ – neštevnost; prid. – pridevnik; prisl. – prislov; star. – starinsko; strok. – strokovno; zast. – zastarelo; ž – samostalnik ženskega spola

### Znaki in simboli

- ▶ za poknjženo iztočnico uvaja narečni zapis
- 1 uvaja prvi pomen, če sta vsaj dva
- 2 uvaja drugi pomen, če sta vsaj dva
- [xxx] zamejevalni del razlage
- uvaja frazem
- glej, primerjaj
- ◆ uvaja razdelek z večbesednimi strokovnimi izrazi
- [..] označuje izpuščeni del besedila
- (A), (B) ... označuje informatorja
- xxx\* ni v SSKJ
- xxx\*\* ni ne v SSKJ ne v Pleteršnikovem slovarju
- xxx<sup>-</sup> je v SSKJ, vendar v drugem pomenu
- xxx<sup>-</sup> je v SSKJ in v Pleteršnikovem slovarju, vendar v drugem pomenu
- xxx<sup>\*-</sup> ni v SSKJ, je v Pleteršnikovem slovarju, vendar v drugem pomenu
- xxx<sup>-\*</sup> je v SSKJ, vendar v drugem pomenu, ni v Pleteršnikovem slovarju
- xxx<sup>~</sup> podobno v SSKJ
- xxx<sup>\*~</sup> podobno v Pleteršnikovem slovarju

Informatorji so označeni s temile črkami: (A) Marija Makoter, (B) Mirko Babič, (C) Ferdinand Rošker, (č) Branko Kosi, (D) Anton Kosi, z (M) pa je označen govor mene same.

<sup>7</sup> zastar. – zastarelo: označuje besede, ki jih poznajo le posamezniki. Ti izrazi so zelo stari, saj se jih že vsaj štirideset let ne uporablja več (*tretač*, *rebljač*, *cuhta* ...).

<sup>8</sup> star. – starinsko: označuje besede, ki se umikajo iz vsakdanje rabe. Tovrstni leksemi so ljudem znani, razumejo jih, uporabljajo pa ne več (*četrtnjak*, *kobila*, *konj* ...).



- beteg** ▶ 'bätäk bätägä m *bolezen* |vinske trte|: (A) Qd vrämé:nâ. Tø zäj, čë jä 'täkšø 'neš'tâ:lnø v'rë:mä, 'pø: 'däš 'pø: 'tistâ spâ'ri:nâ, 'neķä pâ 'tüdij ød bø'lë:znij. G'dø jä 'bätäk v gø'ricâx, 'nä?
- bobika** ▶ 'bubijkä -ä ž, star. *grozdna jagoda*: (Č) 'Neğdâ, g'dø: jä b'rø:tvâ 'bi:lâ, 'të: sø 'tøtä s'tø:râ 'bâbâ t'ri 'bubijkä 'gø:r nâ ... 'nä, nâtäk'nølä [..]
- brač** ▶ b'rø:č -a m *trgač* |obiralec *grozdja*|: (M) 'Kâk pa 'räčätâ 'tøtjn li'dë:n, ki p'ri:däjø b'rø:t? (A) B'rø:čij.
- brajda** ▶ b'rä:jdâ -ä ž *brajda* |po ogrodju iz letev napeljana *vinska trta*|: (C) 'Kâbñnik bji 'møglâ na spøm'lø:t. 'Tistø: 'vi:dijš, g'däj ... 'tø: 'läxkø 'dumâ na b'rä:jdâx 'tüdij 'vi:dijš, 'nä.
- brati** ▶ b'rätij 'bä:rän nedov. *trgati* |grozdje|: (A) 'Zâ pâ, f pøn'dë:lâk pâ 'bä:rämø, sø nân 'räklj zâ ši'pønâ, kâ 'mørämø 'žë pä'lätij.
- bratva** ▶ b'rø:tvâ -ä ž *trgatev*: (Č) 'Neğdâ, g'dø: jä b'rø:tvâ 'bi:lâ, 'të: sø 'tøtä s'tø:râ 'bâbâ t'ri 'bubijkä 'gø:r nâ ... 'nä, nâtäk'nølä [..]
- cuhta**\*<sup>9</sup> ▶ 'cü:xtâ -ä ž, zastar. *blago*, ki je varovalo *zmlëto grozdje*, da je ostalo v *košu stiskalnice*: (Č) 'Ne:, 'të: pâ mj jä 'Rusøf S'tånjø pâ 'u:n 'tø: râz'lâgø, kâ sø 'neğdâ 'meļij 'täkšnâ p'râšâ, kâ sij 'neķäk, 'täk kâk 'änø 'kurpø 'mejø. 'Kurpø, pâ 'noçrij blâ'gø:, 'täk kâk ød 'änägâ 'žâklâ. In f 'tistij 'žâkâl sij d'jø: 'tøtø sâml'ëto g'rø:zdjâ, s't'rëtanø, ø'kø:lij pâ 'të: 'kurpø, 'të: pâ jä 'tistø 'neķäk stj's'kø:vâlø. Čë sän jäs p'râf 'räzmijø. In 'tøtø blâ'gø:, kij sä jä 'no:pijlo ... sä jä 'no:pijlo 'tøtägâ 'søkâ in g'dø: sij 'kâkšägâ p'ijø:ncâ 'vidijø, sij 'räkø, 'tøtj pâ jä 'pijân kâk 'cü:xtâ. ● **pijan kak cuhta popolnoma pijan**: 'pijân kâk 'cü:xtâ
- čep** ▶ 'čëp -â m **1** *čep* |lesen *zamašek*|: (Č) 'Tø:, 'čëp. Plutø'vinâstij. 'Tø: 'tü: 'noçrij p'ri:dâ, 'zâ:j 'noçrij 'täčâ. → STOPELJ **2** *čep* |po obrezovanju preostali del rozge, navadno z dvema očesoma|: (A) 'Tøtj 'čëp jä 'näjč 'në: g'nø:.
- četrtnjak** ▶ št'rj'jø:k -â m, star. *sod*, ki drži 150 litrov: (D) Št'rj'jø:k jä 'të: s'tø: 'pëdäšët.
- davati**\* ▶ 'dø:vâtij 'dø:vlâ (3. os.) nedov. *dajati* |šok iz tropin pri stiskanju|: (Č) 'Kâk 'dugo 'dø:vlâ, 'täk 'dugo s'ti:snâš 'vün. Dø 'trik'rø:t 'neğij.
- doga** ▶ 'døgâ -ä ž *doga* |deska za sestavljanje *lesnega sode*|: (Č) Nâ pøļov'jø:kij jä 'døgâ. 'Noçrij. ◆ **žalostna doga** 'žâløstnâ 'døgâ *lesena deska*, s katero se nagne *sod*, da tekočina do konca izteče: (Č) 'Žâløstnâ d'rë:vâ, 'žâløstnâ 'døgâ, d'rü:go pâ 'në:.
- DREVA
- dreva** ▶ d'rë:vâ -ä ž ◆ **žalostna dreva** 'žâløstnâ d'rë:vâ *lesena deska*, s katero se nagne *sod*, da tekočina do konca izteče: (Č) 'Žâløstnâ d'rë:vâ. 'Mislij, kâ sän jø cë'lø s'kü:rjjo, kâ jä sp'rx'në:lâ. → DOGA
- držati** ▶ d'ržätij d'ržij: (3. os.) nedov. **1** *držati* |imeti *prostornino* za določeno količino *tekočine*|: (Č) 'Tø: 'neğij 'cirikâ d'ržij: 'pë:t 'litrof 'vândâ. **2** *ohranjati uporabnost*: (A) 'Tüdij škro'pi:vø nâ d'ržij: 'dužâ. **3** *držati* |ohranjati *kaj* v določenem položaju| ● **držati kak pes ježa** ironično *trdno držati*: (Č) 'Nø, 'vidijš, 'zäj pâ sä 'tø: 'täk zâ'të:gnâ in 'tø: d'ržij: kâk 'päs 'jë:žâ. 'Zâ pâ sä 'tø: ød'rë:žâš, pâ šâ 'pø: pø'nüçâš 'dälâ, nâ.

<sup>9</sup> V članku Mihaele Koletnik Vinogradniška terminologija na Ženiku in v Biserjanah ... (Koletnik 2006b: 246) je *cuhta* razložena kot *leseni obroči*, *sestavljani v obliki koša*, kar je po mojem gradivu koš v prvem pomenu (gl. iztočnico *koš*).

- dverca** ▶ d'vɛ:rcâ d'vɛ:rc s mn. *vratca* |zapiralo odprtine na sodu, namenjene za čiščenje|: (A) 'Näj 'nɔvâ nâ'rɛ:dj. 'Tɔ: 'tɛ 'mɔrâ f'sâ s'küp 'nɔ:vɔ – d'vɛ:rcâ pã f'sâ s'küp 'nɔ:vɔ nâ'rɛ:tj. → TIRELJ, TUREN
- dveri** ▶ d'vãrj –j s mn. *pokrov koša pri stiskalnici za grozdje*: (C) 'Jã, kãr iz 'nãj'vɛ:čjãgã v 'nãj'mãnsãgã nã'lã:gã, nã 'vɛ:x pã sã 'dãnjãɔ d'vãrj. → POD
- ferunika\*\*** ▶ fã'runjã –ã ž, zastar. *daljši reznik*: (A) 'Jã, 'un jã 'tũ:, 'tãn 'pɔ:lãk 'nãšjx, pã f 'Šɛvɔvɔjx ɔɔ'ricãx pã jã 'un 'mejɔ sp'lɔx ... 'un jã 'mejɔ 'nè: d'vɔ: 'kujã, 'un jã 'mejɔ nã'mɛšɔ 'kujɔf pɔ š'tirj fã'runjã.
- flakša\*\*** ▶ flɔkšã –ã ž, zastar. *lesena posoda v obliki sploščenega valja, ki pijačo ohranja hladno*: (Č) 'Tɔ: jã flɔkšã, lj'sè:nã izdã'lã:vã, 'jãs sãn 'zã:j 'sicãr 'dɔ: ɔɔ'ɔ:čã 'delãtj iz 'ɔstf'rãjã, kã 'tɛ: 'tɔ: 'pãč nã rjã'vè:jã, 'tɔ: sɔ 'mɛlj 'sãmɔ zã 'tɔ:, kã jã 'duzã pjã'jãčã 'bi:lã 'nɔtrj x'lãdnã.
- gantar** ▶ 'gãntãr –ã m *lega* |lesena podloga za sode v kleti|: (M) 'Tɔtj 'dè:l? (Č) 'Gãntãrj.
- glava** ▶ g'lɔ:vã –ã ž *vrhnji del trsa, iz katerega raste rodni les*: (A) D'rũgɔ nã pjs'ti:š ... nã 'kujj f'sã pjs'ti:š, pã 'tɛ 'tɔtj d'vɔ: 'rãzni:kã, kã s'tã:, z g'lɔ:vã pã g'rɛ: f'sã 'dɔ:l.
- graba** ▶ g'rãbã –ã ž *spodnji, najnižji del vinograda*: (B) 'Tɔ: pɔ'mè:nj, kã 'zã:j g'dɔ: 'unj 'čist 'dɔ:l p'ri:dãjɔ, sɔ ... v g'rãbj.
- grabica** ▶ g'rãbjã –ã ž 1 *odvodni jarek med deli vinograda*: (B) Nã f'sãkšjx 'pɛdãšɛt 'mɛtɔf jã 'bijɔ, 'kãk bj 'tɔ: 'rãkɔ, 'vɛrtikãlnj, 'nèjã, 'vɛrtikãlã jã v g'rãbɔ, 'tɔ: sã p'ɔ:vj, 'vɔɔ'rãvnɔ, 'vɔɔ'rãvnj ɔd'vɔd 'vɔdã jn 'tɔ: sã jã 'rãklɔ g'rãbjã. 2 *del vinograda med dvema odvodnima jarkoma*: (C) V d'rũ:gj ãl pã f t're:tjg jã g'rãbjã. Pɔ 'pɛ:vj g'rãbjã, f 'pɛ:vãn 'tɔtãn, 'pɛ:vj prã'xɔ:t, d'rũ:gj prã'xɔ:t pã 'kunãc ɔɔ'ric. ɔɔ'ricã sɔ 'tũdj bj'le: pɔ g'rãbjãx nã'rãjãnã, 'tɛ: pã pɔt 'pɛ:vɔj g'rãbjãɔj pã pɔt d'rũ:gɔj g'rãbjãɔj sɔ 'zãj, 'nã.
- grot** ▶ g'rɔt –ã m *grot* |lijaku podobna priprava pri grozdnem mlinu, v katero se strese grozdje|: (Č) 'Tũ: 'gɔ:r p'ri:dã g'rɔt, 'tɔ:, nã 'tɔ:. Æn 'tãkšj, 'mɔ:n gã 'dɔlãx, f pjv'nicj gã 'mɔ:n. → ŽRELO
- gutedel\*\*** ▶ 'gut'ɛ:dj –dlã m *žlahtnina* |trta z navadno petdelnimi listi, srednje velikimi grozdi in jagodami rdeče ali rumeno zelene barve|: (C) Žlãxt'ninã, pɔ 'nãšãn 'gut'ɛ:dj. 'Tɔ: jã jã'dilnã 'sɔrtã. 'Tɔ: sã nã p'rɛ:šã. 'Tɔ: 'ni 'vi:nɔ.
- gviht\*\*** ▶ g'vixt –ã m *utež* |za povečevanje sile vzvoda na stiskalnico|: (Č) 'Tɔ: sɔ g'vixtj, 'pɛ:vɔ 'vɛ:kj, 'vɛ:kj jã prã'mãlɔ, 'tɛ: pã sã šã 'mɔrãjɔ 'mã:lj s'cɔj ɔ'bešjɔ, kã 'tɛ: jã 'tɔ: 'vɛ:kšj ã'fɛkt, kã 'bɔlã s'ti:snã [...]
- igla** ▶ 'iglã –ã ž *kovinska koničasta os vretena*: (C) 'Tɛ: pã 'tɔ: f'sã s'küpãr z'lè:zj nã'zãj 'nɔtrj, kãr 'tũ: ɔt s'pɔdãj jã pã 'iglã, kj us'mɛrjã, kã sã 'tɔtj 'kãmãn nã 'ni:xã 'šɛ:n pã 'tɔ:.
- izabela** ▶ izã'beľã –ã ž *izabela* |samorodna trta z zelo velikimi listi in srednje velikimi rdeče vijoličastimi grozdi|: (C) Izã'beľã pã 'ju:rkã, 'sãmɔ 'tistɔ 'bɔl 'mãlɔ, 'nãj'vã:č pã sã jã š'mã:rñjã, 'sãmɔ 'tɔ: jã 'zã:j žɛ 'nɛkãj, prãt s'tɔ: 'lè:tj.
- jurka\*\*** ▶ 'ju:rkã –ã ž *samorodna trta z zelo velikimi listi in velikimi modro vijoličastimi grozdi*: (C) Izã'beľã pã 'ju:rkã, 'sãmɔ 'tistɔ 'bɔl 'mãlɔ, 'nãj'vã:č pã sã jã š'mã:rñjã, 'sãmɔ 'tɔ: jã 'zã:j žɛ 'nɛkãj, prãt s'tɔ: 'lè:tj.

- kabrnik** ▶ 'kãbrɲik -ã m, strok. *kabrnik* [grozdni nastavek pred cvetenjem]: (C) 'Kãk 'vũn pɔ'žãnä is s'tɔ:rãgã 'lè:sã 'mãlɔ k'rɔ:tkj zã'lè:nj 'listãk, g'rɔ:tãjɔ g'rɔzdãkj 'tãkšj 'mã:lj, ki mãš ɔp'čutãk, kã jã g'rɔzdãk, 'tɔ: 'šã jã 'kãbrɲik.
- kad** ▶ 'kãt -dj ž *kad* [velika, zgoraj širša, odprta lesena ali plastična posoda]: (C) 'Tɛ: pã 'tũ: s'tãčã 'vũn, nãs'tɔ:vjɲ 'gɔ:r 'tɔtɔ 'cè:f, 'tɛ: pã 'dãnãn 'dɔ:l, 'tɛ: pã 'dãnãn 'kãt 'tũ:, 'nã, js 'kãdj pã 'tɛ: 'pɔtlj 'pumpãmɔ f'sɔ:dã.
- kajla** ▶ 'kãjlã -ã ž *zagozda iz lesa za zagozdenje sodov*: (Č) 'Čɔ:kãj, 'tɔ: pã sɔ 'kãjlã.
- kamen** ▶ 'kãmãn -mnã m *utež na spodnjem delu vretena*: (C) [...] 'tɛ: pã gã s'pũ:šçãš, 'tã:n dvj'gũvľãš 'gɔ:r z vrã'tãnɔm, s 'kãmɲɔn pã vrã'tãnɔn, 'tã:n z'dignãš 'gɔ:r, 'tɛ: pã 'tɔ: p'ri:dã 'vɔ:gã.
- klin** ▶ k'li:n -ã m *tečaj* [za zapiranje koša pri stiskalnici na zadnji strani]: (Č) 'Tãn pã sɔ 'rigljã nã 'ɔvj s't'rɔ:nj, k'li:nj. Nã 'ɔvj s't'rɔ:nj sɔ k'li:nj, pã 'lũ:kjã, kã s'kũp, 'nã, f'tãknãš, 'tũ: pã sɔ k'lũ:čj, kã s'kũp 'zãprãš. → RIGELJ
- ključ** ▶ k'lũ:č -ã m *zaph* [za zapiranje koša pri stiskalnici na sprednji strani]: (Č) K'lũ:č. Zã zã'pi:rãjã 'tɔtãgã, kã gã 'zãprãš s'kũpãr, 'kɔš. Kã 'kɔš s'kũp 'zãprãš. 'Tãn pã sɔ 'rigljã nã 'ɔvj s't'rɔ:nj, k'li:nj. Nã 'ɔvj s't'rɔ:nj sɔ k'li:nj, pã 'lũ:kjã, kã s'kũp, 'nã, f'tãknãš, 'tũ: pã sɔ k'lũ:čj, kã s'kũp 'zãprãš.
- kobila** ▶ kɔ'bilã -ã ž, star. *deblo vinske trte*: (A) 'Tɔ:, 'dãrã pã sã, 'tɔ:, pã sã 'tɛ: 'rãčã kɔ'bilã. Čè sã, 'misljɲ, ɔt 'dãrã smɔ ɔb'nɔ:vlãlj, 'tɛ: smɔ 'tũ: zɔb'režãlj, 'tɛ: pã jã 'tɔ:s ... sã 'rãčã kɔ'bilã, 'tɛ: pã sɔ 'tɛ 'kujj. (D) 'Jã, 'tɔ: sɔ kɔ'bilã, 'jã. Kɔ'bilã sã 'vũn 'mãčãjɔ, 'nã, g'dɔ sã 'sè:kã.
- koleno** ▶ kɔ'lãnɔ -ã s *kolence* [odebeljeni del trsa, iz katerega poganjajo listi]: (C) Zã'rãdj 'tãgã, kãr jã 'tɔ: 'tãk nãs'tɔ:vlãnɔ. Kãr 'tũ:, f'tɛ:tjãn, čã'tɔ:tãn kɔ'lãnj sã pɔ'jãvj 'kãbrɲik [...]
- konj** ▶ 'kuj -ã m, star. *pri obrezovanju preostali del rozge s petimi ali šestimi očesi*: (A) 'Kã jã špã'rɔ:n, jã 'kuj, 'jã. 'Tɔ: jã 'kuj ... Dɔ ɔt 'tũ:, nã, ɔt 'tũ: 'jã 'kuj [...] → SPARON
- korbflaša\*\*** ▶ 'kɔrf'lãšã -ã ž *pletenska*: (D) Pɔ 'vi:nɔ pã sãn 'šɔ: s 'kɔrf'lãšɔj, f'kɛrɔ mj jã 'virt nã'lè:jɔ 'vi:nɔ js 'pũčlã.
- koš** ▶ 'kɔš -ã m **1.** *koš* [obod pri stiskalnici za grozdje]: (C) 'Tɛ: pã 'zã:j, v'zãmãš, 'tã:n 'dãnãš, k'dãj jã 'kɔš nã'lɔžãnj, kãr 'tɛ: 'tãmɔ sã 'tɛ: 'pɔtlj 'rãčã 'kɔš. **2.** *visoka, spodaj zožena pletena posoda za prenašanje* [gnoja na hrbtu]: (Č) 'Kɔš zã g'nɔ:j nɔ'sitj. P'lãtãnj. 'Tɔ: sã nã 'rãmɔ 'lepɔ 'vɔ:žã, 'tɛ: pã g're:š. Pã tj 'nɔtrj nã'mãčã; 'tɔ: jã 'tɛ:kɔ 'višã, kã tj 'nãmãrã zã kɔ'lè:r lã'tetj, jɲ 'tɔ: 'lãxkɔ 'nãšãš. 'Tɔtj jã 'mãlɔ 'mã:lj, 'bojšj jã 'mãlɔ 'vɛ:kšj, kã 'tɛ: 'vã:č 'nãšãš. **3.** *velika količina, množina* [rozg in listja na trsu]: (A) Čè 'tɔ: 'zãj 'nã bj 'režãlj, 'tɔ: bj 'zãj nã spɔm'lɔ:t 'cè:lj 'kɔš 'bjjɔ.
- krajnik** ▶ k'rãjɲik -ã m *prvi trs v vrsti*: (M) 'Kãk sã 'rãčã 'tɔtãmɔ 'pɔ:vãmɔ 'tɔ:sj? (A) K'rãjɲik. K'rãj, dã jã pɔ k'rɔ:rj. 'Tɔ: jã k'rãjɲik.
- lagvenica\*\*** ▶ 'lãgvãncã -ã ž *večji lijak za točenje vina v sod*: (Č) 'Lãgvãncɔ šã 'mɔ:n. (A) 'Lãkvãncã. 'Tɔ: 'dãrã prã'tɔ:čãš, 'nã, 'zãj 'tãk s 'pumpɔj, 'dãrã pã smɔ 'peškj, pã 'tũ nã pɔlɔv'jɔ:k 'dãnãš, kãr 'trãxtãr jã prã'mã:lj. 'Tũ 'ãnɔ 'kuntɔ v'lè:jãš, 'tɛ pã pɔ'mãlãn 'tãčã. Lè'sè:nã smɔ 'nɛgdã 'mɛlj. → LAKOVNICA

- lakovnica\*** ▶ 'lâkvänçä -ä ž večji lijak za točenje vina v sod: (A) 'Lâkvänçä. 'Tɔ: 'därä prä'tɔ:çäš, 'nä, 'zäj 'tâk s 'pumpɔj, 'därä pä smɔ 'peškj, pä 'tü nä pɔlɔv'jɔ:k 'dänäš, kär t'râxtâr jä prä'mâ:lj. 'Tü 'änɔ 'kuntɔ v'lè:jäš, 'tɛ pä pɔ'mälän 'täçä. Lè'sè:nä smɔ 'neğdä 'mëlj. → LAGVENICA (Bezljaj 2: 122: *lakomica*; Novak 2006: 215: *lakovnica*)
- latica** ▶ 'lâtjçä -ä ž lesena desčica za ogrodge koša pri stiskalnici: (D) [...] präp'rečjälä, kä bj g'rɔ:zdjä 'vün šp'ricälɔ, 'tâk käk mäš 'zäj f xj'd'rävliçnjx p'räšâx p'lâstičnɔ m'režɔ. Pä 'tɛ: 'lâtjçä.
- legnar** ▶ 'leğnär -â m betonski podstavek lege: (Č) 'Leğnär. 'Leğnär jä nä bj'tɔ:nj.
- macljek** ▶ 'mäcläk -â m kladivce pri klopotcu: (B) 'Tɔtj 'dè:l sɔ 'vɛtɛncä, g're:däl jä, nä g're:dlj sɔ 'mäcläkj, 'tɛ: pä jä 'däskä pä 'mätlä.
- manga\*** ▶ 'mɔ:jngä -ä ž, redko vzvod: (C) Pä 'mäknäš 'tɔtɔ vä'rjgɔ, 'tä kä 'tɛ: g'rɔ:tä vz'vɔ:t, 'nä, 'mɔ:jngä, käk sä 'räçä pɔ 'pɾ:lâškj. (Bezljaj 2: 194: *monga*)
- metla** ▶ 'mätlä -ä ž šibnata metla na klopotcu, ki vetrnice usmerja v smeri vetra: (B) 'Tɔtj 'dè:l sɔ 'vɛtɛncä, g're:däl jä, nä g're:dlj sɔ 'mäcläkj, 'tɛ: pä jä 'däskä pä 'mätlä.
- mlin** ▶ m'li:n -â m grozdni mlin |mlin za mletje, drozganje grozdja|: (A) V m'li:n. (M) Zä 'kä pä g're: v m'li:n g'rɔst? (A) Kä zd'rɔbj 'jäğɔdä. → TRETÄČ
- naložiti se** ▶ nälɔ'žitj sä nä'lɔžjn sä dov. *obroditi*: (D) P'räväç bj sä 'tɾ:s nä'lɔžjɔ, 'tɛ pä bj sä ... (A) s'xi:rɔ.
- naštekati\*\*** ▶ nâš'tekätj -än dov., redko *postaviti [kolje]*: (C) 'Tɛ: pä 'pɔtlj nâš'tekâš 'kɔljä 'sâmo, 'kɔljä 'näjp're:t nâš'tekâš, kä jix nâ'pikâš, kä nâ're:djš 'vr:stɔ, 'tä:n, kè bɔdɔ 'pɔtlj pɔ'säjänj 'tɾ:sj.
- obdeluvati\*\*** ▶ ɔbdä'lüvatj -vlän nedov. *obdelovati [kmetijske površine]*: (D) Zä'vɔɔ ɔbdä'lä:vä. Kär sä 'zäj f'sä st'rojɔ ɔbdä'lüvlä, 'nä.
- obroč** ▶ ɔbrɔ:ç -â m obroč a |ozka ploščata lesena priprava v obliki kroga, ki omogoča oblikovanje koša pri starejših stiskalnicah|: (D) 'Tɔ: jä b'režɔvâ 'täkšä 'vè:jä, nä 'pɔ:l vrè:zanä. 'Tɛ: pä jä jš 'täğä nâ're:tj 'riɲk, ɔbrɔ:ç. 'Tɛ: pä jä ... s'pɔdj 'dänä 'näj've:kšägä, 'tɛ: pä 'sig'dɔ:r 'mè:šägä, 'tä kä s'tɔžäç 'dèlâ 'u:n. **b** |ozka ploščata priprava v obliki kroga, ki povezuje lesene dele soda, flokšel|: (Č) 'Tɔ: jä f'lɔkšä, lj'sè:nä jzdä'lä:vä, 'jäs sän 'zä:j 'sicär 'dɔ: ɔbrɔ:çä 'dèlätj jz 'rɔstf'räjä, kä 'tɛ: 'tɔ: 'päç nä tɾjävè:jä [...]
- oka** ▶ 'ɔ:kä -ä ž mn. 'ɔ:kä oko |zametek brsta na oleseneli rozgi v zimskem času|: (A) [...] 'tɔ: pä sɔ räz'ni:kj. 'Tɔtj, 'nä? 'Tɔ: jä 'tɔtj 'du:gj, kj mä dä'sɛ:t, 'ɔ:k [...]
- olup\*** ▶ ɔ'lüp -j ž lupina |lupina grozdne jagode|: (M) ɔk'rɔ:k pä 'mämo ... (A) lu'pinä. (M) Lu'pinɔ älj ɔ'lüp? (A) ɔ'lüp, ɔ'lüp jä 'tɔ:, 'jä. Tɔ: jä ɔ'lüp, 'jä.
- panjič** ▶ pä'ji:ç/pj'ji:ç -â m manjši tram, s katerim se obeži koš: (Č) 'Tɛ: pä lj'sè:nj 'kɔš, nä, lj'sè:nj 'kɔš, 'tɛ: je 'pɔtlj 'nɔtrj f 'kɔš p'ri:dä trɔ'pjinä, zm'leto g'rɔ:zdjä, 'pɔt 'gɔ:r nä 'tɔ:, pä pj'ji:çj. Pj'ji:çj pä p'ri:däjɔ dɔ 'pɾ:vägä p're:špäjä. (D) Pä'ji:çj. (Č) Pä'ji:çj, nɔ, pä'ji:çj, 'jä, 'jäs pä sän 'räkɔ pj'ji:çj.
- panoga** ▶ 'pänɔgä -ä ž, star. *zalistnik [zalistni poganjek]*: (A) 'Tɔ: sɔ 'pänɔgä, 'tɔ: z'rɔ:sä 'cè:lä 'rɔzgä. 'Jä, 'pänɔgä sɔ 'tɔ:. 'Pänɔgä jä 'tɔ: pɔ 'näšä. Zä'listɲik jä 'pänɔgä. 'Tɔ: jä rɔzgä, 'tɔ: pä sɔ 'zäj 'pänɔgä, zä'listɲik, 'tɔ: jä 'list. (Bezljaj 3: 8: *panoga*)

- petljije\*** ▶ pät'li:čjä -ã s, NŠ, zastar. *pecljevina*: (C) 'Jã, pät'li:čjä jä 'tø:. Kär 'tä:n, 'tø: sä 'te:, kã g'dq: jä rãz'devlãš, 'nä, 'tøtø pät'li:čjä sä 'vr:žã fk'rãj. 'Tø: jä øt'pã:t.
- pintar\*** ▶ 'pintãr -ã m, star. *sodar* |izdelovalec sodov|: (C) 'Sãmo jä x'rø:st 'pø: žø 'tãk, 'tø: pã žø 'pintãri z'nø:jo, kè gã 'rèbã pød'rè:tj.
- pintovec\*\*** ▶ 'pintovãc -fcã m *iva* |vrba, katere veje se uporabljajo za vezanje šparonov|: (D) 'Nãš F'rãncãk jä 'nègdã f'sã s 'pintøfcøn 'vø:zø.
- pipa** ▶ 'pipã -ã ž *pipa* |priprava za točenje vina iz soda|: (M) 'Kã pã 'tø: (C) 'Pipã.
- pod** ▶ 'pøt -dã m 1 *dno* |spodnji, osnovni del stiskalnice iz lesenih desk|: (C) 'Zãčnãmã s 'pødã. 'Tø: jä 'pøt, nã 'køragã sä nã'lãgã g'rø:zdjä. 2 *pokrov iz lesenih desk, s katerim se pokrije koš*: (C) 'Tø: pã lj'sè:nj 'køš, nã, lj'sè:nj 'køš, 'tø: je 'pøtlj 'nøtrj f 'køš p'ri:dã trø'pinã, zm'løtø g'rø:zdjä, 'pøt 'gø:r nã 'tø:, pã p'ljji:čji. → DVERI
- poden\*** ▶ 'pø:dãn -dnã m ♦ **prednji poden** p'rè:djji 'pø:dãn *prednja, čelna stran soda* ♦ **zadnji poden** 'zø:djji 'pø:dãn *zadnja stran soda*: (C) 'Tø: pã sø 'pø:dnj, nã. P'rè:djji pã 'zø:djji. Pã 'tø: jä 'pø:čãno, 'vidjš, 'tø:. Ålj nã 'pü:šçã zã'ãjnkrãt, ålj jä 'pø:čãnj xj'di:č.
- polovnjak** ▶ pølo'v'jø:k -ã m *sod, ki drži 300 litrov*: (A) 'Nãjprø:t sä p'jv'nicã s'pucã, pã pølo'v'jø:k v'mujã, pã p'rãšã sä 'mørã v'mujtj, pã pø'sødvã, kã sø 'pütã pã 'køntã, pã 'tø:, kãj 'nücãš. ♦ **ovalni polovnjak** *sod ovalne oblike*: (A) Ø'vãlnj pølo'v'jø:kj.
- polž** ▶ 'pu:š -žã m *polž* |vijačno zavit del mlina, ki potiska grozdje v mletjel|: (C) 'Jã, çø pã šã 'dãnãš 'røblãčã k'coj, 'tø: pã, 'tø: pã rãspãc'lujã. Kär šã 'tø: jä, 'tø: 'dãnãš 'ãno 'sitø s'coj, kj nã p'jst'it:, kã bj, ål pã nã 'pu:š jä, 'tãkšnã kj, 'sãj tø: sä nã 'tøtãn, tj 'lãxkø, nã kø'vi:nskãn tj 'lãxkø pø'kø:žãn, 'kãj pø'mø:nj 'røblãč, kj jä 'bijø nã 'istj nã'çi:n nãp'rø:vlãnj p'ri s'tø:rãn.
- poščip** ▶ pøš'çi:p -ã m, star. *šipon*: (A) Pøš'çi:p, 'tø: pã jä, 'jøj, 'vidjš, 'zã pã 'vãç slø'vã:nskj nã 'vè:n ... šj'pøn.
- potirati** ▶ pøti'rãtj pø'tirãn dov., za trs *pognati* |narediti poganjke|: (A) 'Un dã 'zãj nã spøm'lø:t, d'gø:ç dã pø'tiro, 'tãk kãk dø 'zãj, g'rø:zdjä 'punø 'gørã 'mejø, 'sãmo f'sã 'døj s'kø:plã.
- preslice** ▶ p'rãšcã p'rãšc ž mn. *preslica* |del stiskalnice, navadno iz dveh pokončnih tramov, med katera se namesti vzvod|: (C) 'Tø: pã sø p'rãšcã, 'zø:djä pã p'rø:djä p'rãšcã. ♦ **prednje preslice** p'rø:djä p'rãšcã |*preslica, ki je pri stiskalnici bližja vretenu*| ♦ **zadnje preslice** 'zø:djä p'rãšcã |*preslica, ki je pri stiskalnici dlje od vretena*|: (C) 'Tøtã stø'jje:çã, stø'jje:çj trã'møvj sø p'rãšcã, kj sø nã 'zø:djji p'rãšcã sø vã'rigã 'nøtrj nã'devãnã.
- preša** ▶ p'rãšã -ã ž 1 *stiskalnica* |za grozdje|: (C) Zã'tø: kã 'ti jix 'døvlãš 'zãj, kø nã'lø:gãš p'rãšø, 'nä [...] 2 *prostor, v katerem se stiska grozdje*: (C) [...] 'tø pã sä jä žø 'vidlø, kã šã jä 'kumãj 'sãmo 'mãlø, 'tistø, 'kã sä jä pø 'vr:xj pø'pãnjlø jn jä, 'tø: pã jä zã'di:šãlã 'cè:lã, 'cè:lã p'rãšã pø 'tistãn.
- prešanje** ▶ p'rø:šãjã -ã s *sortirano grozdje, pripravljeno za stiskanje*: (C) [...] 'misljn, kã dã 'rønskj 'fãrtj k 'tä:n nøgij dø ånjx 'ãnjx, kã bømø žø zã'çø:lj p'rø:šãtj 'rønskãgã, 'tø pã, 'qvo pã, 'kã bømø b'rãlj, bømø b'rãlj šã kã f 'ki:štãx øs'tø:nã, pã 'tø: 'tistø v gø'ricãx øs'tø:nã, 'pøtlj sj p'rø:tj 'gø:r 'vøzjmo, 'nøkãj pã f 'kãdj 'døvlãmo. Kã nã 'mø:šãmo f'küpãr p'rø:šãjã. 'Tã kã 'mi 'tø: 'pøtlj vã'çø:r p'rø:šãmo šã d'rü:go 'rundø, 'tã kã jä 'tø: d'rü:gj 'dè:n k'rø:dj šã 'tø: zã 'tistø, 'kã dã sä v nã'dølo pø:brãlø.

- prešar** ▶ p're:šár -â m *kdor dela pri stiskalnici za grozdje, tudi za druge*: (A) 'Nâšâ 'mâmâ sô 'tô: sp'lôx 'dêlâlîj. Cj'lô 'tâ:k zâ p're:šârâ.
- prešati** ▶ p're:šâtî -ân nedov. *stiskati* |npr. *grozdje*|: (C) 'Tô: jä jä'dilnâ 'sôrtâ. 'Tô: sä nä p're:šâ. 'Tô: 'ni 'vi:nô.
- prešpanj\*\*** ▶ p're:špâj/p're:špâj -â m *sleme* |močen tram kot vzvod na vrhu stiskalnice| ◆ **prvi prešpanj** p'p'vîj p're:špâj *sleme, ki pri stiskalnici z dvema slemenoma pritiska na koš* ◆ **drugi prešpanj** d'rû:gi p're:špâj *sleme, ki pri stiskalnici z dvema slemenoma pritiska na prvega*: (C) In 'tô: pâ jä 'p'vîj p're:špâj, kî p'ri:dâ nâ pîjji:čâ, 'tôti d'rû:gi pâ 'tôtâmô p'ô'mô:gâ, 'tû:, 'zâj trâ'nuto. 'Tô: jä 'tâk 'dôbrô 'nêxčâ prârâ'čünô, kâ 'tô: 'lepô 'dêlâ. Čê bî 'tôti d'rû:gi p're:špâj 'bôlä 'tû: 'bijô, bî m'ô'gô:čâ p'ô'čilo âl pâ kâj 'tâkšâgâ. ▪ (C) 'Tê: pâ spî'sti:š 'tôtâ vâ'rigâ 'mâknâš 'vün, pâ spî'sti:š 'g'ô:r nâ 'kôš p're:špâj, sä 'tâmô 'râčâ, 'tô: pâ jä p're:špâj [...]
- prijeti** - ▶ p'ri'jê:tî p'ri:mâ (3. os.) dov. *sprejeti določeno količino grozdja*: (C) 'Vê:kî g'rô't, kâ g're: 'nô'trî 'vândâ 'cê:lâ, 'cê:lâ, ânô d'vê:, ânô d'vê: 'tôti 'püti p'ri:mâ s'rê:djî.
- prstek** - ▶ p'p'stâk -â m, star. *vitica*: (A) 'Jâ, 'tô: sä 'p'otljî sâ'mô: 'vê:žê, 'viš 'tô:, z 'vitîcoj. 'Tô: sä 'râčâ p'p'stâkî.
- pučel\*** ▶ 'püčâl -člâ m *sod* |navadno manjši|: (C) 'Püčâl. Zâ 'mânâ jä f'sâ 'püčâl.
- puta** ▶ 'pütâ -â ž *brenta*: (A) 'Nâj'p're:t sä pîv'nicâ s'pucâ, pâ p'ô'p'v'jô:k v'mujâ, pâ p'râšâ sä 'm'ô'râ v'mujtî, pâ p'ô'sôdvâ, kâ sô 'pütâ pâ 'k'ontâ, pâ 'tô:, kâj 'nücâš.
- putar** ▶ 'pü:târ -â m *brentač*: (D) 'Dôk'č šâ 'sô: lî'd'jê: zâ 'pütâ n'ô'sitî, d'ô p'ü:târî.
- rebljač\*\*** ▶ 'rêblâč -â m, zastar. *pecljalnik* |mlin za grozdje, ki obenem razpecljuje|: (C) 'Rêblâč. 'Tô: pâ jä bijô 'tistî, kî jä râspâc'lô:vô. Nâ'vô:dân m'li:n âl pâ m'li:n 'rêblâč, 'nâ, 'tô: stâ bî'lô: d'vô: râz'ličnâ.
- redčina** ▶ 'rêčtînâ -â ž *pas med dvema vrstama vinske trte v vinogradu*: (A) 'Tr:s d'ô 'tr:sâ jä 'rêčtînâ. 'Tâ kâ 'tô: mâmâ d'vô: 'rê:dâ, v'mêš pâ jä ... 'rêčtînâ.
- remenec\*** ▶ râ'mê:nâc -ncâ m, nekoč *trak iz blaga, s katerim so vezali šparone*: (D) 'Nô, 'ânj sô 'tê: žê s 'tistîmjî râ'mê:ncî, s 'c'otâmjî 'vê:zâlî.
- rigelj** ▶ 'rigäl -glâ m *tečaj* |za zapiranje koša pri stiskalnici na zadnji strani|: (C) 'Tô: pâ jä 'rigäl, nâ, 'tôti žâ'leznî. 'Rigäl. → KLIN
- ročka** ▶ 'rôčkâ -â ž *ročka* |vrču podobna steklena ali lončena posoda|: (A) Čê pâ sô p'ri 'xižî 'kâkšnjî ô'biskî, pâ 'vi:nô nâ 'mizô p'ri'nâsâmô v 'rôčkî.
- roka** ▶ 'rô:kâ -â ž *kovinski drog pri stiskalnici, ki povezuje ročico vzvoda pri stiskalnici in sleme*: (C) 'Tô: sô g'vixtî, 'p'p'vô 'vê:kî, 'vê:kî jä prâ'mâlo, 'tê: pâ sä šâ 'm'ô'râjô 'mâ:lî s'c'oj ô'bešîti, kâ 'tê: jä 'tô: 'vê:kšî ä'fêkt, kâ 'bôlä s'ti:snâ, nâ 'tôtiš g'vixtîš jä 'rukjêcâ, 'rukjêcâ, 'tô: 'g'ô'r pâ jä 'rô:kâ nâ p're:špân.
- rukica** ▶ 'rukjêcâ -â ž *ročica vzvoda pri stiskalnici, na katero obesimo uteži*: (C) 'Tô: sô g'vixtî, 'p'p'vô 'vê:kî, 'vê:kî jä prâ'mâlo, 'tê: pâ sä šâ 'm'ô'râjô 'mâ:lî s'c'oj ô'bešîti, kâ 'tê: jä 'tô: 'vê:kšî ä'fêkt, kâ 'bôlä s'ti:snâ, nâ 'tôtiš g'vixtîš jä 'rukjêcâ, 'rukjêcâ, 'tô: 'g'ô'r pâ jä 'rô:kâ nâ p're:špân.
- sep** ▶ 'sâp -â m *zgornji del na pobočju zasajenega vinograda do prvega odvodnega jarka*: (B) 'Sâp jä 'dê:l g'ô'ric, 'g'ô:rjî 'dê:l g'ô'ric d'ô 'tôtâ 'p'vâ g'râbîcâ. → SEPINA
- sepina\*\*** ▶ sâ'pi:nâ -â ž, redko *zgornji del vertikalno zasajenega vinograda do prvega odvodnega jarka*: (B) 'Tê: pâ jä 'bijô 'sâp, 'g'ô:rjî 'dê:l, sâ'pi:nâ, pâ 'd'ô'lâx âlj pâ s'p'ô:djî 'dê:l. → SEP

- sesti** ▶ 'sè:stj 'sɛ:dä (3. os.) dov. *sesti* |končati fazo vage (→ VAGA) pri stiskanju|: (C) [..] 'tɛ:kɔ 'mɔrājɔ 'iti, kã sɨ 'vɔ:go, pã kã sɨ 'sɛ:dä [..]
- sredina** ▶ sɨ'di:nã -ã ž *srednji del terasastege vinograda*: (B) Sɔ v g'rãbj, 'jã, ãlj pã sɔ nã sɨ'di:nj ãlj pã nã 'sãpj.
- stolec** ▶ 'stɔlãc -ã m *del klopotca, ki nosi gredelj*: (B) 'Jã, 'nɔ, s'tɔlãc, 'tɔ: jã 'tɔtj 'dè:l, kj jã g'rɛ:dãl 'gɔrãx, 'nã.
- stretani**\*\* ▶ st'rɛtãnj -ã -ɔ prid., star. za grozdje *zmet*: (C) In f 'tistj 'žãkãl sɨ 'djɔ: 'tɔtɔ sãm'lɛtɔ g'rɔ:zdjã, st'rɛtãnɔ, ɔ'kɔ:lj pã 'tɛ: 'kurpɔ, 'tɛ: pã jã 'tistɔ 'nɛkãk stj's'kɔ:vãlɔ.
- šafila**\*\* ▶ 'šɔ:flã -ã ž *lopata*: (A) Pã s 'šɔ:flãmj 'vün mã'tãlj. (Lipljin 2002: 1001: *šafila*)
- šef** ▶ 'šɛ:f -ã m *natega* |priprava v obliki cevi za izvlečenje, pretakanje tekočine|: (C) 'Qvɔ pã jã nã'vɔ:dãn 'šɛ:f. Nã'vɔ:dãn 'šɛ:f zã pj'jãčɔ 'vün 'jè:mãtj. 'Viš, 'tù: sã 'lü:kjã nã'rɛ:dj 'mã:lã, pã 'tù:, 'nã, ɔ'd'rè:žãš, 'tɛ: pã tãk 'nɔtrj f 'püčãl pɔ'ri:nãš pã pɔ'tɛ:gnãš. 'Tɛ: pã p'p'ɛ:st 'gɔ:r 'dãnãš. → ŠLAH
- šlah**\*\* ▶ š'lãx -ã m *natega* |priprava v obliki cevi za izvlečenje, pretakanje tekočine|: (D) 'Vi:nɔ jɛs p'rãšã 'tãčã pɔ š'lãxj f 'kãt, 'tɛ pã gã jɛs 'kãdj 'pumpãmɔ f 'püčlã. → ŠEF
- špricati** ▶ šp'ricãtj -ãn nedov. *brizgati, uhajati* |nekdaj *mošt iz pletenega koša zaradi preneglega stiskanja*|: (D) 'Lãxkɔ 'rãzmjn, kã jã 'tɔtã 'cü:xtã 'bilã 'çɔtã, kj jã prãp'rɛčjã, kã bj g'rɔ:zdjã 'vün šp'ricãlɔ, 'tãk kãk mãš 'zã:j f xj'd'rãvličnjx p'rãšãx p'lãstičnɔ m'rɛžɔ.
- štibla** ▶ 'štj:blã -ã ž, star. *ročaj* |za ročni pogon grozdnega mlina|: (B) Š'tj:blã, 'tɔ: jã, 'tɔ: jã rɔ'čã:j pɔt 'č'ɛ:kɔ L, gj jã 'mejɔ rɔ'čã:j, kj jã 'bijɔ vrt'li:f.
- štopelj**\*\* ▶ š'tɔplj -plã m *zamašek* |na sodu|: (A) 'Jã, jã g'lix 'ɔvj 'dè:n Æ'lenkã š'lã:, kã jã 'mɔglã 'kü:pjɛtj. Pɔ š'tɔplã. → ČEP (Lipljin 2002: 1043: *štopl*)
- tirelj**\*\* ▶ 'tirj -rlã m *vratca* |zapiralo odprtine na sodu, namenjene za čiščenje sode|: (D) 'Tirj bj 'jãš 'rãkɔ. → TUREN, DVERCA
- tolkač** ▶ 'tu:kãč -ã m *tolkač* |približno meter dolgo, batu ali kiju podobno orodje, s katerim se s tolčenjem mečka, drobi jabolka|: (C) 'Tã kã jã 'zã:j, kãr 'tù: pã bj 'tɔtãmu 'tɛ: 'tu:kãč 'mɔgɔ 'rãčtj, zã'tɔ: kã sɔ 'nɛgdã, 'nɛgdã sɔ 'pɛškj 't'rɛtãlj, zã'tɔ: jã 'dɔ:bijɔ bã'sɛ:dɔ, kã sɔ xɔ'dilj, pã 'mü:čkãlj 'jãgɔdã, 'jãbɔkã pã 'nɛsɔ 'mɔglj z'mü:čkãtj, pã sɔ 'mɛlj 'tu:kãčã pã sɔ 'tu:klj.
- tolklja** ▶ 'tu:klã -ã ž, redko [SSKJ: tukla] *jabolčnik*: (C) Zã'tɔ: sã jã 'tüdj 'rãklɔ 'nɛgdã 'jãbɔšɔɛj 'tu:klã, 'nè: 'jãbɔšɔcã, 'nã, sɔ jj 'tu:klã p'rãvjlj, zã'tɔ: kã sɔ 'mɔglj 'nãjp'rɛ:t s 'tistjmj 'tu:kãčj pɔ'tuɛtj, kã sã jã, 'tɔtã, 'jãbɔkã kã sɨ z'mü:čkɔ, kã sɔ sã 'pɔtlj 'lepšã sp'rɛ:šãlã.
- trahtar**\*\* ▶ trãxtãr -ã m *lijak*: (M) Æ'xã, 'tù 'vi:djn 'nɛkãj. 'Sãmɔ j'mɛ:nã mj 'rãčtã. (A) Trãxtãr. (Bezljaj 4: 210: *trahtar*; Lipljin 2002: 1077: *trahter*)
- tretáč**\*\* ▶ t'rɛtãč -ã m zastar. *grozdni mlin*: (C) 'Tɔ: jã m'li:n, kj, ... 'tɔ: jã g'lix m'li:n zã, t'rɛtãč z, 'nɔ:, 'tɛ: pã bj 'tãk 'rãklã 'čist, 'zã:j sɨ mã s'pɔ:tjã nã 'tɔ:, t'rɛtãč z 'rɛblãčɔn ãl pã b'rãs. → MLIN
- tretati**\*\* ▶ t'rɛtãtj -ãn nedov., zastar. *mečkati* |grozdje z nogami|: (C) [..] 'nɛgdã sɔ 'pɛškj 't'rɛtãlj, zã'tɔ: jã 'dɔ:bijɔ bã'sɛ:dɔ, kã sɔ xɔ'dilj, pã 'mü:čkãlj 'jãgɔdã, [..]
- turen** ▶ 'tù:rɨ -ã m *vratca* |zapiralo odprtine na sodu, namenjene za čiščenje sode|: (C) F'sã s'küp, 'cè:lj ãlã'mãnt jã 'tù:rɨ. → TIRELJ, DVERCA

- vaga**<sup>-10</sup> ▶ 'vɔ:gã -ã ž položaj stiskalnice, ko sta sleme in kamen v funkciji bremena: (C) [...] 'tɛ: pã gã s'pü:šçãš, 'tã:n dvj'güvlãš 'gɔ:r z vrã'tãnoŋ, s 'kãmnoŋ pã vrã'tãnoŋ, 'tã:n z'dignãš 'gɔ:r, 'tɛ: pã 'tɔ: p'ri:dã 'vɔ:gã.
- valek** ▶ vã'lɛ:k -ã m priprava v obliki valja, sestavni del mlina za grozdje, ki stiska jagode: (B) 'Tɔ: sɔ vã'lɛ:kj, 'sãmɔ p'lãstjɕnj. 'Tɔ: jã bj'lɔ: pɔt 'kɔ:tɔn, kã jã 'sãmɔ k'cɔj š'lɔ:, 'žrɛlɔ, 'nã, 'tɛ: pã sã 'pãč 'tɔ: v'ɥ'ti: f'küp 'tãk.
- veriga** ▶ vã'rigã -ã ž kos lesa, ki se vstavlja v preslico: (C) Vã'rigã, vã'rigã sã zã'lɔžj nãd 'gɔ:rjij p'rɛ:špãn, kã 'pɔ 'dãlã stj'skɔ:vlã, kãr çɛ p'ri:dã 'tɔtj g'vixtj 'dɔ:l, dɔ 'pɔdã, 'tɛ: 'vãč nã stj'skɔ:vlã jn jã t'rɛbã 'itj d'rü:gɔ vã'rigɔ 'dãtj. ♦ **iti po verigo** 'itj pɔ vã'rigɔ s kosom lesa, ki se vstavlja v preslico, dodatno obremeniti koš pri stiskanju grozdja (→ VERIGA): (M) Kã stã p'rɛ:t 'rãklj, kã g'rɛ:tã? (C) Pɔ vã'rigɔ.
- veriziti** ▶ vã'rizitj -jnj nedov. vstavljati kose lesa v preslico (→ VERIGA): (M) Å'jã, 'tɔ: jã zã'tɔ:, kã sã ... (C) vã'rizj, 'jã. Jn 'tɛ: 'tɔ: pã'mãknãš, 'ɔvɔ nãsl'unjš nã 'kɔš, pã vã'rigã pã'mãknãš 'nãt, 'tã:n pã gã dvj'güvlãš 'gɔ:r. Pã 'mãknãš 'tɔtɔ vã'rigɔ, 'tã kã 'tɛ: g'rɔ:tã vz'vɔ:t, 'nã, 'mɔ:jngã, kãk sã 'rãčã pɔ 'p'r:lãškj. 'Tɛ: pã, 'zã:j, 'tã:n nã pjs'ti: 'gɔ:r, kãr jã zãvã'rizãno 'gɔ:rj, 'tãn pã 'kãmãn v'lɛčã f'sã s'küp, s'ti:skã.
- vetrnica** ▶ 'vɛtrncã -ã ž krilo [pogonski del klopota]: (B) 'Tɔtj 'dɛ:l sɔ 'vɛtrncã, g'rɛ:dãl jã, nã g'rɛ:dlj sɔ 'mãclãkj, 'tɛ: pã jã 'dãskã pã 'mãtlã.
- vkapljati**\*\* ▶ f'kɔ:plãtj -ãnj nedov., star. odstranjevati trti vršičke, da bolje rodi: (D) 'Nɔ, 'nɔ, 'nɔ, p'rj 'tikvãx smɔ 'rãklj, kã sã f'kɔ:plãjɔ. S'tɔ:rj lj'd'jɛ: sɔ 'rãklj, kã f'kɔ:plãjɔ. (B) 'Jã, 'b'ɥ:šçãš 'tãk, 'jã. Pj'n'cɛ:rãjã jã 'nɔ:vã bã'sɛ:dã. (Lipljin 2002: 164: fkaplati)
- vrati** ▶ vrã'ti: -i: ž mn. travnat svet na koncu njive, vinograda: (C) 'Pɔd gɔ'ricãmj. Nã vrã'tɛ:x pɔd gɔ'ricãmj, 'nã, 'tã kã 'tistɔ pã sɔ 'çist zãlã'nicã, vrã'ti: 'mi 'rãčãmo, kã 'sɔ:.
- vreteno** ▶ vrã'tãno -ã s vreteno [v obliki vijaka obdelan lesen drog, s katerim se dviguje ali spušča sleme]: (C) 'Nã, 'tɔ: jã 'tũdj z 'nãmšçinã, bj 'rãkɔ, 'tɛ: pã gã s'pü:šçãš, 'tã:n dvj'güvlãš 'gɔ:r z vrã'tãnoŋ, s 'kãmnoŋ pã vrã'tãnoŋ, 'tã:n z'dignãš 'gɔ:r, 'tɛ: pã 'tɔ: p'ri:dã 'vɔ:gã.
- vretenariti**\*\* ▶ vrã'tã'nãritj -jnj nedov. [P vreteniti] ročno vrteti vreteno: (C) 'Tɛ: pã šã 'pɔ:, k'dãj jã s'ti:šjãno, šã 'ãjnkrãt rãs'kɔplãjɔ, pã d'gɔ:ç s'küp z'lɔžjjo. 'Tɛ: pã vrã'tã'nɔ:rjjo 'tɛ: 'pɔtlj.
- zaverženi**\*\* ▶ zãvã'rizãnj -ã -ɔ prid. zaustavljen s kosom lesa, ki se vstavlja v preslico (→ VERIGA): (C) 'Tɛ: pã, 'zã:j, 'tã:n nã pjs'ti: 'gɔ:r, kãr jã zãvã'rizãno 'gɔ:rj, 'tãn pã 'kãmãn v'lɛčã f'sã s'küp, s'ti:skã.
- zrebljati**\*\* ▶ z'rɛblãtj -ãnj dov., zastar. potrgati grozdne jagode s pecljev: (C) [...] çɛ pã sj š'tɛjɔ, kã jã rãs'pãclãno bj'lɔ:, 'tɛ: pã sj gã z'rɛblɔ pɔ 'p'r:lãškɔ. → REBLJAC
- zreguljeni**\*\* ▶ zrã'guljãnj -ã -ɔ prid. zrigolan [zrahljan z zelo globokim prekopavanjem, oranjem]: (C) Kãr g'lɛj, 'tɔ: jã 'zãj bj'lɔ:, 'nãjp'rɛ:t jã 'tɔ:, 'nãjp'rɛ:t jã 'çist 'tãk zrã'guljãno 'sãmɔ bj'lɔ:, kã 'nɛgã 'ni:ç 'gɔrãx, 'nã, 'tɔ: jã zrã'guljãno, zrã'gulãno jã, kã jã 'zãmlã pã'kɔpãnã pã p'p'rɔ:vlãnã, zrã'gɔlãnã bj 'tɔ: 'rãkɔ, 'zãj zrã'guljãno pɔ 'nãšãn, 'p'r:lãškãn, jã zrã'guljãno.
- zreguliti**\*\* ▶ zrã'gulitj -jnj dov. zrigolati [zrahljati zemljo z zelo globokim prekopavanjem, oranjem]: (D) 'Kãk stã p'p'rɔ:vlãlj, 'Kãj jã 'nãjp'rɛ:t? (A) 'Nãjp'rɛ:t smɔ zrã'gulilj.

<sup>10</sup> V članku Mihaele Koletnik Vinogradniška terminologija na Ženiku in v Biserjanah ... (Koletnik 2006b: 251) je vaga razložena kot sopomenka leksema *kamen*, moje gradivo pa kaže na drugačen pomen (prim. iztočnico *kamen*).



### 3 Zapis besedila

Predstavljenih je nekaj leksično bogatih odlomkov zapisanega besedila. Narečnemu zapisu sledi še prestavitev v knjižni jezik, pri čemer sem ohranjala skladišne značilnosti govorenega jezika, zato sem prevajala bolj na ravni leksike.

#### Preša

C: 'Tɔ: jã p'rãšã, k'lãsiãnã, 'vidiř, 'tisoã 'osãnstɔ 'řezdãsetãgã 'letã jã 'bi:lã nãp'rɔ:v'lãnã f'kũpãr jn ɔt 'tɛ: jã 'řã f'sã, 'tãk kãk jã b'j'lɔ:, 'rãzãn ɔb'rɔ:ã smɔ 'nɔ:vã nãrɛ:dj. *To je preša, klasiãna, vidiř, 1860. leta je bila narejena in od takrat je ře vse tako, kot je bilo, le obroãe smo nove naredili.*

M: Čẽ tã mĩ 'zãj 'mãlɔ rãz'lɔ'žili, s 'ãsã f'sã 'tɔtã p'rãšã sp'lɔx 'jã? *Mi boste zdaj malo razložili, iz česa vse ta preša sploh je?*

C: 'Jã, 'tɔtã p'rãšã pã jã jã ... *Ja, ta preša pa je iz ...*

C: 'Zããnãmã s 'pɔdã. 'Tɔ: jã 'pɔt, nã 'kɛrãgã sã nã'lã:gã g'rɔ:zdjã. G'rɔ:zdjã sã z'lã:gã v ɔb'rɔ:ã, 'tãk dã nãs'tã:nã s'tɔžãc. *Zããneva s poda. To je pod, na katerega se nalaga grozdje. Grozdje se zлага v obroãe, tako da nastane stožec.*

M: Å'jã, 'tɔ: jã, zã 'tɔ: sɔ 'tɔtj ɔb'rɔ:ãj. *Aja, to je, za to so ti obroãi.*

C: 'Jã, kãr jz 'nãj'vɛ:ãjãgã v 'nãj'mãnřãgã nã'lã:gã, nã 'v:r x pã sã 'dãnãjɔ d'vãrj. Pɔk'rɔ:f, pɔk'rj'vãlɔ. 'Tɛ: pã sɔ p'rãřlã, 'zɔ:djã pã p'rɛ:djã p'rãřlã. 'Tɔtã stɔ'jɛ:ã, stɔ'jɛ:ã trã'mɔvj sɔ p'rãřlã, kj sɔ nã 'zɔ:djã p'rãřlã sɔ vã'rigã 'nɔtrj nã'dɛvãnã. 'Tɛ: pã 'zãj, v'zãmãř, 'tã:n 'dãnãř, k'dãj jã 'kɔř nã'lɔžãnj, kãr 'tɛ: 'tãmɔ sã 'tɛ: 'pɔtlj 'rãã 'kɔř. *Ja, ker iz najveãjega v najmanřega nalaga, na vrh pa se dajo dveri. Pokrov, pokrivalo. Potem pa so preslice, zadnje pa prednje preslice. Te stojeãe, stojeãi tramovi so preslice, kjer so na zadnji preslici so verige noter nadevane. Potem pa zdaj, vzameř, tam dař, ko je koř naložen, ker potem se, temu se potem reãe koř.*

*Ja, ker iz najveãjega v najmanřega nalaga, na vrh pa se dajo dveri. Pokrov, pokrivalo. Potem pa so preslice, zadnje pa prednje preslice. Te stojeãe, stojeãi tramovi so preslice, kjer so na zadnji preslici so verige noter nadevane. Potem pa zdaj, vzameř, tam dař, ko je koř naložen, ker potem se, temu se potem reãe koř.*

#### Deli trsa

A: 'Kã g'rɛ: s s'tɔ:rãgã 'tr:sã 'vũn, 'tɔ: sɔ 'tɛ: rãz'ni:kj. Nã'vɔ:dno 'delãmɔ d'vɔ: 'kujã pã d'vɔ: rãz'ni:kã. *Kar gre iz starega trsa ven, to so rezniki. Navadno delamo dva konja pa dva reznika.*

M: Å'xã, 'tã kã g'rɛ: ... 'kujj pã 'tɛ: g'rɛ:jɔ f'sãkj v 'ãnɔ st'rɔ:n? *Aha, tako da gre ... konji pa potem gredo vsak v eno stran?*

A: F'sãkj v 'ãnɔ st'rɔ:n, 'jã. 'Vi:ř, 'tɔ: jã 'ãn 'kuj pã 'tɔ: jã 'ãn 'kuj. 'Tɔ:, 'kã pã jã 'tũ: 'vũn, 'tɔ: pã stã d'vɔ: rãz'ni:kã. 'Ådãn jã 'tũ:, 'ãdãn pã 'tɔ:, 'nã. *Vsak v eno stran, ja. Vidiř, to je en konj pa to je en konj. To, kar pa je tu ven, to pa sta dva reznika. Eden je tu, eden pa to, ne.*

M: 'Dɔbrɔ. *Dobro.*

- A: 'Tɔ:, 'därä pã sä, äää, 'tɔ:, pã sä 'tɛ: 'räčä kɔ'bilã. Čë sä, 'misliŋ, ɔt 'därä smɔ ɔb'nɔ:vlãlĩ, 'tɛ: smɔ 'tũ: zɔb'režãlĩ, 'tɛ: pã jã 'tɾ:s ... sä 'räčä kɔ'bilã, 'tɔ: pã sɔ 'tɛ: 'kujj.  
*To, ko pa se, äää, to pa se potem reče kobila. Čë se, mislim, od – ko smo obnavljali, takrat smo tu (z)obrezali, potem pa je trs ... se reče kobila, to pa so potem konji.*
- D: 'Jã, 'tɔ: sɔ kɔ'bilã, 'jã. Kɔ'bilã sä 'vũn 'mäčãjɔ, 'nä, g'dɔ sä 'sɛ:kã.  
*Ja, to so kobile, ja. Kobile se ven mečejo, ne, ko se seka.*
- A: 'Jã, pã d'vɔ: 'kujjã, pã d've:, d'vɔ: rãz'ni:kã, 'nä. 'Rɛ:žã pã 'tũdĩ, Tɾstã'jɔ:k jã 'nɛgdã 'režɔ, 'nɛjã 'mejɔ 'kujɔf, nã fã'runĩkã.  
*Ja, pa dva konja pa dve, dva reznika, ne. Reže pa tudi, Trstenjak je nekdam rezal, ni imel konjev, na ferunike.*
- D: 'Kã pã jã 'tɔ:?  
*Kaj pa je to?*
- A: 'Tɔ: pã sɔ nã 'tɾi:, š'tirĩ 'ɔ:kã pɔ š'tirĩ – fã'runĩkã.  
*To pa so na tri, štiri očesa (oke) po štiri – ferunike.*
- D: 'Tɔ: jã 'dukšj rãz'ni:k, 'nä?  
*To je daljši reznik, ne?*
- A: Pɔ 'tɾi:, š'tirĩ 'ɔ:kã. 'Kãkšj jã 'tɾ:s 'bijɔ. Pã tɛ pɔ š'tirĩ, pɔ 'še:st jã 'tũdĩ 'mejɔ, 'nä, 'kãk jã 'bijɔ 'tɾ:s. Pã 'nič 'kujɔf, 'un jã 'tɔ: 'nɛ: t'rebɔ 'kujɔf 've:zãtĩ.  
*Po tri, štiri očesa (oke). Kakršen je trs bil. Pa potem po štiri, po šest je tudi imel, ne, kakor je bil trs. Pa nič konjev, njemu ni bilo treba konjev vezati.*
- D: 'Kãk pã sä jã 'tɛ: 'ɔvɔ 'režãlɔ, 'kã jã bĩ'lɔ: nã 'kɔl 'nɛgdã? G'lix 'tã:k, 'nä, nã 'tɔtã fã'runĩkã.  
*Kako pa se je potem tisto rezalo, kar je bilo na kol nekdam? Ravno tako, ne, na te ferunike.*
- A: G'lix 'tã:k, g'lix 'tã:k, 'jã.  
*Ravno tako, ravno tako, ja.*
- D: 'Tã:n sɔ g'lix fã'runĩkã bĩ'lɛ:, 'nä?  
*Tam so ravno ferunike bile, ne?*
- A: 'Nɛ:, 'tãn sɔ g'lix 'tãk 'kujj bĩ'li:  
*Ne, tam so ravno tako konji bili.*
- D: G'lix 'tã:k sɔ 'kujj bĩ'li?:  
*Ravno tako so konji bili?*
- A: G'lix 'tã:k jã 'bijɔ tɾ:s, 'nä, pã g'lix 'tãk ...  
*Ravno tako je bil trs, ne, pa ravno tako ...*
- D: F'čɔ:sjɔk jã 'kɛrĩ 'mejɔ šã s'cɔj 'kɔl, pã ...  
*Včasih je kateri imel še zraven kol, pa ...*
- A: F'sãkšj jã 'mejɔ 'kɔl 'pɔ:lãk, pã 'kujjã s'cɔj z've:zãnãgã. 'Tɔčnɔ, 'zãj sãn sä s'pɔ:tĩlã, 'gɔrãx, kĩ jã 'Vɛlnãr 'mejɔ. 'Tɔ: jã 'tɔ:.  
*Vsak je imel kol poleg, pa konja zraven zvezanega. Točno, zdaj sem se spomnila, zgoraj, kjer je Velnar imel. To je to.*

### Deli vinograda

B: 'Sig'do:r sä 'räčä 'säp, 'to: jä nä b'rè:gi, kär 'zäj bõn tì 'to: pò'vedò, 'negdâ sò bi'le:, 'to: jä v 'vertikálnìx gò'ricâx. V 'vertikálnìx gò'ricâx sò 'mòglä 'bitì g'râbìcä. Nä f'sâksìx 'pèdäsèt 'mètrof jä 'bijò, 'kâk bi' 'to: 'räkò, 'vertikálnì, 'nè:jä, 'vertikâlâ jä v g'râbò, 'to: sä p'rò:vì, 'vòdò'râvnò, 'vòdò'râvnì òd'vòd 'vòdä in 'to: sä jä 'räklò g'râbìcä. 'To: jä bi'lò: nä f'sâksìx 'pèdäsèt 'mètrof. In 'tistò jä bi'lò: spälâ:nò ... älj 'tâk älj pâ 'tâk. Älj pâ 'mâlò 'tâk. (*Z roko nakazano, da grabica lahko poteka pravokotno na vrste, lahko pa malo poševno, odvisno od nagiba terena.*) 'Tistò jä vglò:nän bi'lò: zä 's'cejânjâ 'vòdä. Kär, 'to: jä 'zä:j, g'nä:s 'dè:n, 'näj'vè:kšì pròblèm, kâ pò f'sòj dò'žinì pâ pò kòlò'mijì 'vòdä 'täčä 'dò:l. In s'kòplä 'tüdi dò 'mètär g'lòbòkò. 'Nègdâ pâ sä jä 'to: 'rò:čnò 'dèlälò in 'to: jä s't'rògò bi'lò: g'râbìcä. 'Tè: pâ jä 'bijò 'säp, 'gò:rjì 'dè:l, sä'pì:nâ, pâ 'dòlâx älj pâ s'pò:djì 'dè:l. 'Tâk sä jä 'tè:, nä 'ri: 'dè:lâ sä jä pò nâ'vò:djì to: râz'dè:lìlò.

*Vedno se reče sep, to je na bregu, ker zdaj ti bom to povedal, nekdam so bile, to je v vertikalnih goricah. V vertikalnih goricah so morale biti grabice. Na vsakih 50 metrov je bil, kako bi temu rekeli, vertikalni, ni, vertikalna je v grabo, to se pravi, vodoravno, vodoravni odvod vode in temu se je reklo grabica. To je bilo na vsakih 50 metrov. In tisto je bilo speljano ... ali tako ali pa tako. Ali pa malo tako. [...] Tisto je v glavnem bilo za izcejanje vode. Ker, to je zdaj, dandanes, največji problem, da po vsej dolžini pa po kolomiji voda teče dol. In skoplje tudi do meter globoko. Nekdam pa se je to ročno delalo in to je strogo bilo grabice. Potem pa je bil sep, zgornji del, sepina, pa doli ali pa spodnji del. Tako se je potem, na tri dele se je po navadi to razdelilo.*

### Klopotec

M: 'Kò:n g'rèmə 'zäj, dò klò'pò:tcâ? 'Nè: gâ 'trèbâ 'dò:l jä'mätì.

*Kam gremo zdaj, do klopotca? Ni ga treba dol jemati.*

B: 'Tòtjì 'dè:l sò 'vètjncä, g'rè:däl jä, nä g'rè:dlj sò 'mâclâkj, 'tè: pâ jä 'däskâ pâ 'mätlâ. D'rü:gò pâ 'nègä. Pâ zä'vò:râ. Äl pâ p'rènzâ 'läxkò 'räčämò. 'Jä, 'nò, s'tòlâc, 'to: jä 'tòtjì 'dè:l, kj jä g'rè:däl 'gòrâx, 'nä?

*Ta del so vetrnice, gredelj je, na gredlju so macljeki, potem pa je deska pa metla. Drugega pa ni. Pa zavora. Ali pa premza lahko rečemo. Ja, no, stolec, to je ta del, ki je gredelj gori, ne?*

### Cuhta

Č: 'Nè:? B'räs? 'Nè, 'tè: pâ mj jä 'Rusòf S'tânkò pâ 'u:n 'to: râz'lâgò, kâ sò 'negdâ 'mèlj 'tâksnä p'râšä, kâ sj 'nečkâk, 'tâk kâk 'änò 'kurpò 'mèjò. 'Kurpò, pâ 'nòtrjì blâ'gò:, 'tâk kâk òd 'änägä 'žâklâ. In f'tistì 'žâkâl sj 'd'jò: 'tòtò sãm'lètò g'rò:zdjâ, s't'rètânò, ò'kò:lì pâ 'tè: 'kurpò, 'tè: pâ jä 'tistò 'nečkâk stj's'kò:vâlò. Čè sän jäs p'râf 'râzmijò.

*Ne? Brez? Ne, potem pa mi je Rusov Stanko pa on razlagal, da so nekdam imeli take preše, da si nekako, tako kot eno košaro imel. Košaro, pa notri blago, tako kot od kakega žaklja. In v tisti žakelj si dal to zmleto grozdje, stretano, okrog pa potem košaro, potem pa je tisto nekako stiskalo. Če sem jaz prav razumel.*

D: 'Čüjə sän zä 'cü:xtə ...

*Slišal sem za cuhto ...*

Č: In 'tətə blá'gə:, kᵢ sǎ jä 'nə:pᵢlə ...

*In to blago, ki se je napilo ...*

... sǎ jä 'nə:pᵢlə 'tətägǎ 'səká in g'də: sᵢ 'kákšägǎ pᵢ'jə:nčǎ 'vidijə, sᵢ 'rǎkə, 'tətᵢ pǎ jä 'pᵢjǎn kák 'cü:xtǎ. Nǎ, 'tə: jä bᵢ'lə: s 'tè:n pə've:zǎnə.

*... se je napilo tega soka in ko si kakega pijanca videl, si rekel, ta pa je pijan kot cuhta. Ne, to je bilo s tem povezano.*

#### 4 Povzetek

V prispevku so obravnavani narečni vinogradniški in kletarski izrazi, ki jih uporabljajo vinogradniki, doma v prleški vasi Cven, ki leži na zahodnem robu Panonske nižine. Govor vasi Cven spada v prleško narečje panonske narečne skupine. Naglašeni samoglasniki so dolgi ali kratki, nenaglašeni le kratki. Zastopniki psl. staroakutiranih dolgih in novoakutiranih kratkih samoglasnikov ter umično naglašeni *a, e, o* so v govoru večinoma še kratki. Samoglasniški sistem je monoftongičen. Dolgi naglašeni samoglasniki so: *i:, ü:, u:, é:, ə:, ɛ:, ɔ:, ä:, â: + ʀ:*. Kratki naglašeni samoglasniki so: *i, ü, e, ə, ä, â*. Nenaglašeni samoglasniki so: *ɨ, u, ɔ, ä, â, + ʀ, ɫ, ŋ*. Soglasniški sistem se od sistema slovenskega knjižnega jezika zelo malo razlikuje, drugačna je le distribucija soglasnikov.

Cvenu najbližji vinogradi spadajo v vinorodno deželo Podravje, natančneje v ljutomersko-ormoški vinorodni okoliš. Ker sta vinogradništvo in vinarstvo zelo stari in razširjeni kmetijski panogi, je leksika zelo bogata. V članku je predstavljenih 115 slovarskih iztočnic. Veliko leksemov je podobnih knjižnim slovenskim (*ključ, koš, metla, mlin, ročka, tolkač ...*), precej je prevzetih iz nemščine (*gutedel, pintar, šafla, šlah, štibla ...*), nekateri so skupni s hrvaškim kajkavskim narečjem: *šafla, štopelj (štopl), trahtar (trahter), vkapljati (fkaplati)*,<sup>11</sup> *brajda, izabela (ezibela), gorice, grozdje, klopotec, puta, šef, trs*.<sup>12</sup> Pri primerjavi leksike s SSKJ in Pleteršnikovim slovarjem se je našlo kar nekaj leksemov, ki jih v SSKJ ni, v Pleteršnikovem slovarju pa so zajeti: *cuhta, davati, mojnga, olup, pavok, petljicje, pintar, pučel, remenec, vretenariti*. Največ leksemov, ki jih ni ne v SSKJ ne v Pleteršnikovem slovarju ali se v nobenem od teh dveh ne pojavijo v istem pomenu, sem našla v slovarju Tomislava Lipljina Rječnik varaždinskega kajkavskoga govora (Lipljin 2002), in sicer *šafla, štopelj (štopl), trahtar, vkapljati*; v Bezlajevem etimološkem slovarju so predstavljeni leksemi *lakovnica (lakomica), panoga, trahtar (trahter)*. Leksem *lakovnica* sem našla tudi v Novakovem Slovarju stare knjižne prekmurščine.

Besede brez označevalnika v slovarju so nezaznamovane. Nekateri leksemi so označeni s časovnimi označevalniki, in sicer kot zastarelo: *cuhta, ferunika*,

<sup>11</sup> Po primerjavi s slovarjem Tomislava Lipljina.

<sup>12</sup> Po primerjavi z neobjavljenim gradivom za slovar međimurskega dialekta Đura Blažeke. Gradivo je posneto v kraju Brezje (pri Čakovcu). Dr. Blažeki se za posredovano gradivo najlepše zahvaljujem.

*flokša, petljčije, rebljač, zrebljati*; kot starinsko: *bobika, četrtnjak, kobila, konj, panoga, pintar, poščip, prstek, stretani, štibla, tretač, tretati, vkapljati*; kot redko: *naštekati, sepina, tukla*. V tem izboru iz celotnega slovarčka je le en terminološko zaznamovan leksem (*kabrnik*), ni pa zvrstno zaznamovanih.

Leksemi *brajda, bratva, cuhta, čep, četrtnjak, dveri, grabica, igla, kamen, kobila, koš, preslice, preša, vaga ... se, sodeč po razpravah Mihaele Koletnik, uporabljajo tudi v drugih že raziskanih govorih prleškega narečja, nekateri pa njegove meje znatno presegajo.*

## 5 Literatura

- Baša 2002 = Helena Baša, *Vinogradništvo in kletarsko izrazje Zalošč v srednji Vipavski dolini: diplomsko delo*, mentoricaizr. prof. dr. Vera Smole, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2002. (Tipkopsis.)
- Bezljaj 1–5 = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*, avtorji gesel France Bezljaj – Marko Snoj – Metka Furlan, Ljubljana: Mladinska knjiga; SAZU – ZRC SAZU, 1976–2007.
- Blažeka 2010 = Đuro Blažeka, *Iz slovarja medžimurskega narečja*, neobjavljeno gradivo, posredovano po elektronski pošti 14. 1. 2010.
- Finka 1984– = *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, ur. Božidar Finka – Radoslav Katičić (od 3. knjige), Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1984–.
- Doberšek 1968 = Tit Doberšek, *Vinogradništvo*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1968.
- Hrček 1994 = Lojze Hrček, *Kmetijski tehniški slovar 7: vinogradništvo = Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani – agronomija*, supl. 19 (1994).
- Koletnik 1996 = Mihaela Koletnik, *Vinogradniška terminologija na Gomili pri Kogu*, v: *Borkov zbornik*, ur. Marko Jesenšek – Viktor Vrbnjak, Maribor: Slavistično društvo, 1996 (Piramida), 91–104.
- Koletnik 2004 = Mihaela Koletnik, *Miklošičevo vinogradniško besedje v Pleteršnikovem slovarju*, v: *Besedoslovje v delih Frana Miklošiča*, ur. Zinka Zorko – Mihaela Koletnik, Maribor: Slavistično društvo, 2004 (Zora 31), 148–157.
- Koletnik 2006a = Mihaela Koletnik, *Izposojenke v prleškem vinogradniškem besedju*, *Annales: series historia et sociologia* 16 (2006), št. 1, 179–188.
- Koletnik 2006b = *Vinogradniška terminologija na Ženiku in v Biserjanah*, rojstnem kraju Antona Korošca, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 77 (2006), št. 2–3, 243–254.
- Koletnik 2007 = *Besedje v severovzhodnem narečnem prostoru*, v: *Besedoslovne spremembe slovenskega jezika skozi čas in prostor*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Slavistično društvo, 2007 (Zora 49), 347–423.
- Kosi 2007 = Mateja Kosi, *Vinogradniško in kletarsko izrazje v prleški vasi Cven: diplomsko delo*, mentorica red. prof. dr. Vera Smole, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007. (Tipkopsis.)

- Lipljin 2002 = Tomislav Lipljin, *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*, Varaždin: Garestin, 2002.
- Mukič 2005 = Francek Mukič, *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem, 2005.
- Novak 2006 = Vilko Novak, *Slovar stare knjižne prekmurščine*, Ljubljana: Založba ZRC – ZRC SAZU, 2006.
- Pleteršnik 2006 = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, ur. Metka Furlan, Ljubljana: Založba ZRC – ZRC SAZU, 2006. (Transliterirana izdaja.)
- SSKJ 1–5 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1–5. Ljubljana: SAZU – DZS, 1970–1991.
- Safran 2004 = Nataša Safran, *Vinogradniško besedje na Kapelskem Vrhu, diplomsko delo*, mentorica doc. dr. Mihaela Koletnik, Maribor: Pedagoška fakulteta, 2004.
- Skaza 1991 = Anton Skaza, *Kletarjenje je užitek*, Ljubljana: ČZP Kmečki glas, 1991.
- Skočir 1990 = Ivan Skočir, *Malo praktično vinogradništvo*, Maribor: Založba Obzorja, 1990.
- Skok 1–4 = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1–4, Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- Snoj 1997 = Marko Snój, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
- Škofic 2004 = Jožica Škofic, Fonološki opis govora Juršincev v Slovenskih goricah (SLA 378), *Jezikoslovni zapiski* 10 (2004), št. 2, 103–119.

### **Wine-growing and wine-cellar terminology in the village of Cven, Prlekija**

#### Summary

This article deals with wine-growing and wine-cellar dialect terminology used by winemakers in the village of Cven, Prlekija, on the western edge of the Pannonian Plain. The subdialect of the village of Cven belongs to the Prlekija dialect of the Pannonian dialect group. Stressed vowels can be long or short, and unstressed ones are short. The reflexes of PSI. old acute long and neoacute short vowels as well as *a*, *e*, *o* with retracted stress are primarily still short. The vowel system is monophthongal. The long accented vowels are *i*, *ü*, *u*, *é*, *o*, *e*, *q*, *ä*, *â* + *r*. The short accented vowels are *i*, *ü*, *u*, *e*, *q*, *ä*, *â*. The unaccented vowels are *ı*, *u*, *o*, *ä*, *â* + *r*, *ı*, *ŋ*. The consonant inventory differs very little from standard Slovenian; only the distribution of consonants is different.

The vineyards closest to Cven are part of the Ljutiomer-Ormož winegrowing district within the Drava Valley winegrowing region. Because wine-growing and winemaking are very old and widespread agricultural activities, this lexical material is very rich. The article presents 115 dictionary headwords. Many of the lexemes are similar to standard Slovenian (*ključ* ‘key’, *koš* ‘basket’, *metla* ‘broom’, *mlin* ‘mill’, *ročka* ‘(watering) can’, *tolkač* ‘mallet’, etc.), many are borrowed from German (*gutedel* ‘Chasselas’, *pintar* ‘cooper’, *šafla* ‘shovel’, *šlah* ‘tube’, *štibla* ‘shoot’, etc.), and some are shared with the Kajkavian dialect of Croatian.

# Govor vasi Topole

*Mateja Jemec Tomazin*

V prispevku je predstavljen govor vasi Topole, ki leži ob cesti Mengeš–Brnik. V njem se odražajo glasoslovne in oblikoslovne značilnosti tipičnega gorenjskega narečja. Po Ramovševi klasifikaciji spada topolska govorica v osrednji gorenjski govor, ki se govori v trikotniku Ljubljana–Kamnik–Kranj. Poleg glasovnega opisa so v razpravi predstavljeni tudi lokalno zelo razširjeni frazemi, temu pa sledi še topolsko-knjižnoslovenski slovarček.

**Ključne besede:** slovenska narečja, gorenjsko narečje slovenščine, narečni slovar

## The subdialect of the village of Topole (Slovenia)

This article presents the subdialect of the village of Topole, located on the road from Mengeš to Brnik. It has the phonological and morphological characteristics of a typical Upper Carniolan dialect of Slovenian. According to Ramovš' classification, the Topole subdialect belongs to central Upper Carniolan, spoken in the Ljubljana-Kamnik-Kranj triangle. In addition to a phonological description, the article also presents phrasemes in very widespread use locally, followed by a Topole dialect–standard Slovenian glossary.

**Key words:** Slovenian dialects, Upper Carniolan dialect of Slovenian, dialect dictionary

**0** Topolska govorica je v osnovi zelo podobna mengeški, o kateri je na kratko pisal Tine Logar (1996: 390–391).<sup>1</sup> Značilnosti, ki jih je z nekajdnevnim raziskovanjem odkril in dokumentiral Logar, se v zadnjem času nekoliko spreminjajo, kar je posledica večje mobilnosti tako mlajših kot starejših prebivalcev, nekatere značilnosti topolske govorice pa ostajajo nespremenjene.

Mengeška občina (tako kot sosednja domžalska) leži na vzhodni meji značilne gorenjščine, na drugi strani Domžal v smeri proti moravški dolini pa se ta prelomi in dobi posebno obliko, ki je sicer še gorenjska, vendar precej daleč od tistega, kar pojmujemo za značilno gorenjščino (pojavijo se diftongi in izgubijo se značilna tonemska nasprotja) – gre za t. i. vzhodnogorenjsko podnarečje (prim. Logar 1996: 390). Po Ramovševi klasifikaciji spada topolska govorica v osrednji gorenjski govor, ki se govori v trikotniku Ljubljana–Kamnik–Kranj.

<sup>1</sup> Članek je razširjeno poglavje Topolska govorica, ki je izšlo v avtoričini monografiji Topole nekdanj in danes (Jemec Tomazin 2008).

## 1 Topole in Topolci<sup>2</sup>

Topôle so od Mengša oddaljene dobra dva kilometra in ležijo na nadmorski višini 328 metrov, in sicer pod obronki Debelega vrha ali Slevskega hriba (445 m) na levem bregu Pšate. Z Mengšem jih povezuje asfaltirana cesta. Vas z okoli 50 hišami se razteza ob križišču cest Mengeš–Suhadole in Križ–Skaručna.<sup>3</sup> Topole so tako ena izmed redkih slovenskih vasi, ki imajo tloris poti v obliki križa (prim. Jagodic 1958: 8). Leta 1893 je požar uničil skoraj polovico vasi, vendar v požaru ni nihče umrl. Večina vaških hiš je bila v tistem času še lesenih, zato je bila škoda tolikšna, da so pomoč zanjo zbirali celo v Ljubljani (prim. Stražar 1980: 458). Danes je kot kulturni spomenik zaščiten le hiša št. 28, po domače Udáмова, vendar tudi ta domačija v zadnjih letih propada. Še pred dvajsetimi leti je bila glavna dejavnost v vasi kmetijstvo; danes je večina kmetij opuščeni, gospodarijo le še na posameznih. Nekateri kmetije še kažejo značilne elemente nekdanje podeželske arhitekture (npr. Aleškova, Udámová, Janščeva domačija), vendar je žal večina starih kmečkih hiš in poslopij predelanih ali popolnoma na novo pozidanih (tako npr. Vrbčeva, Hrinova, Testenova, Zajčeva domačija).

Izrazito vaško središče je gasilski dom in večina vaščanov je tudi članov gasilskega društva. Danes se vsi mladi po končani osnovni šoli odločijo za srednjo šolo, nekateri tudi za študij na fakulteti; največkrat si za kraj šolanja izberejo Ljubljano, Domžale in Kamnik, nekateri tudi Kranj.

### 1.1 Zgodovina vasi

Leta 2000 so Topole praznovale 750. obletnico prve omembe. Oglejski patriarh Bertold Andeški je 13. avgusta 1250 izdal potrdilno listino, s katero je stiškemu samostanu potrdil njegovo posest, med drugim tudi štiri kmetije v Topolah. Posamezne najdbe kažejo, da je bilo področje naseljeno že v času Rimljanov.<sup>4</sup> V preteklosti je vas spadala pod več gospostev: razmeroma malo kmetij je bilo v lasti mengeških gospodov,<sup>5</sup> nekaj kmetij pa je bilo vse do jožefinske reforme last stiških cistercijanov in bistriških kartuzijanov.<sup>6</sup> Skozi Topole je pred izgradnjo asfaltirane in širše povezovalne ceste sredi polja tekla glavna povezava od Mengša proti Kranju.

<sup>2</sup> Prebivalci Topol so Topolci [topó:uci] in Topolke [topó:uke].

<sup>3</sup> V Topolah se asfaltirana pot spremeni v gozdno in se priključi medkrajevni cesti Mengeš–Koseze, vendar gre za nekdanjo glavno povezavo s kamniškega (štajerskega) konca proti Skaručni in naprej proti Ljubljani.

<sup>4</sup> Več v Jemec Tomazin 2008: 39–54.

<sup>5</sup> V Mengšu se je zvrstilo kar nekaj plemiških rodbin, med drugim Gallenberški, Hohenwarti, v 14. in 15. stoletju pa tudi rodbina Mengeških. Gallenberški in Hohenwarti so bili tudi lastniki posesti v okolici Topol – mekinjskega samostana, kriškega gradu, gradu v Volčjem Potoku ...

<sup>6</sup> Prim. Jemec 2000: 28–30.



## 1.2 Izvor imena

Pisni viri na več mestih<sup>7</sup> poudarjajo, da je vas dobila ime po drevesni vrsti – topolu. Kraji, ki so poimenovani po drevesnih vrstah, so stari.<sup>8</sup> Zanimivo je, da danes v okolici vasi ne raste mnogo topolov. Nastanek besede *topol* etimološko še ni zadovoljivo pojasnjen.<sup>9</sup> Verjetno je izposojena iz vzhodnolatinskega \**papulus*, iz česar je izposojeno tudi starovisokonemško *papil*, nemško *Pappel* ‘topol’. Druga možnost je domneva o sorodstvu med latinsko in slovansko besedo. Prvotni pomen besede naj bi bil ‘štrleč’ in jo povezujejo s slovenskim glagolom *tepsti*. Etimološka razlaga, ki naj bi ime kraja povezovala z imenom za prebivalce (\**popolus*), ni dokazana.

Pojavlja se tudi tretja, ljudskoetimološka razlaga, temelječa na zapisu, ki se je pred drugo svetovno vojno pojavljal na posameznih zemljevidih ali listinah, torej *Topolje*. Izgubo *j* v zapisu so okoliški pisci krajevnih kronik pojasnjevali z gorenjskim narečjem, češ da naj bi mehki *lj* otrdel, saj vas stoji na *polju*, torej naj bi šlo etimološko za \**to-polje*.<sup>10</sup>

## 2 Fonemski sestav topolske govornice<sup>11</sup>

### 2.1 Vokalizem

Za topolski govor so značilni dolgi monoftongični samoglasniki (*i:*, *u:*, *ɛ:*, *ɔ:*, *e:*, *o:*, *a:*) in razlikovanje med akutom in cirkumfleksom na dolгих naglašanih samoglasnikih. Naglasno mesto je tako kot v knjižnem jeziku svobodno, vendar pa se ohranja značilno gorenjsko končniško naglaševanje in končniški naglasni tip (*uhká:* ali *yh'ka*).

**2.1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki** so takšni kot v knjižnem jeziku. Vsak od njih je lahko ali akutiran ali cirkumfektiran. /əɾ/ je en fonem in zveza dveh fonemov.

<i>i:</i>		<i>u:</i>
<i>ɛ:</i>		<i>ɔ:</i>
<i>e:</i>	<i>o:</i>	+ əɾ
	<i>a:</i>	

Dolgi *i:* najdemo npr. v besedah *ší:bica*, *gradbí:še*, *sodí:še*, *čpí:na* ‘črepinja’, *mí:sləm*, *žví:na*, /i:/ pa nastopa tudi v spojenkah iz drugih jezikov, zlasti iz bavarsčine<sup>12</sup> (*dì:la*, *cì:mər*, *vi:ža*).

<sup>7</sup> Prim. Stražar 1980; 1993; KLS 1971.

<sup>8</sup> Prim. Stražar 1993: 73.

<sup>9</sup> Prim. Snój 1997 in Bezljaj 2005, geslo *topol*, ter Snój 2009, geslo *Topol*.

<sup>10</sup> Ta razlaga je najmanj verjetna, saj se tudi v starih listinah ne pojavlja mehki *l*, kar bi bil dokaz za takšen jezikovni razvoj, zato pa zanimivo Milko Kos v svojem gradivu za historično topografijo Slovenije (1975: 639) navaja obliko *Topolje pri Mengšu*, ki se po drugi svetovni vojni sploh ni pojavljala.

<sup>11</sup> Način opisa govora povzemam po Škofic 2001 in Logar 1996: 173–179.

<sup>12</sup> Povzeto po narečnem gradivu iz Repenji (Logar 1996: 174).

Dolgi *u*, ki se je razvil iz psl. *u*, je v besedah, kot so *kubú:k* ‘klobuk’, *klú:ka*, *lú:kna*, čeprav se je /*u*:/ v Topolah razvil tudi iz skupine *uu*: < *uu*:, *hu*:, pojavlja pa se tudi v besedah s padajočim *o* in *uo*, zato tudi *ú:kna*, *ú:č* ‘luč’, *γù:x* ‘gluh’, *pušú:šat* ‘poslušati’, *puù:bwat* ‘pooblati’, *u dù:ran* ‘v dvorani’ ...

Ozka dolga *e*: in *o*: se govorita tako kot v knjižnem jeziku (npr. v besedah *lé:t*, *pè:st*, *zvé:zda*, *né:su*; *mè:səc*, *lé:tam*; *mò:st*, *kò:st*, *kó:ža*, *xó:dəm*). Ta dva samoglasnika sta se v položaju za *j* ali *w/ɥ* skrajšala, doživela redukcijo in prešla v *ə* (*ʃəza* ‘jeza’, *zobljə* ‘zobje’, *ʃəni* ‘jenjaj’). Redukcija za *j* je še vedno močna, redukcija za *w/ɥ* (*vòs* > *ʷes*, *ʷəka* ‘loka’, *ʷəjtra* ‘lojtra’ – pa se pojavlja samo še v posameznih besedah).

Tudi dolga *e*: in *o*: se pojavljata tako kot v knjižnem jeziku, največkrat ju najdemo v predzadnjih zlogih; če pa se je končni samoglasnik reducirail, pa tudi v zadnjih ali edinih (npr. *mé:tla*, *cé:sar*, *mé:de* < ‘mesti’, *čé:ɥ*, *žé:ɥ*, *ó:su/vó:su*, *ó:ru*).

Topolski /*a*:/ zastopa<sup>13</sup> psl. *a* in *ə* < *ɔ*, *ɔ* v dolgih zlogih, nastopa pa tudi v mnogih sposojenkah (*svá:ma*, *xrá:st*, *ná:ša*, *má:lɥ* ‘mlin’, *tá:bərx*).

*ər* zastopa splošnoslovenski zlogotvorni *r* v dolgih zlogih (*pərst*, *vərt*, *γərdə*).

**2.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki** so pod vplivom izrazite moderne vokalne redukcije in prehajajo v *ə*.

<i>i</i>	( <i>u</i> ) > <i>ə</i>
<i>e</i>	<i>o</i>
	<i>ə</i>
	<i>a</i>

Npr. v besedah *štrək* ‘vrv’, *‘məš* ‘miš’, *‘kəp* ‘kup’, *brət* ‘brat’, *ta’kət* ‘takrat’.

### 2.1.3 Nenaglašeni samoglasniki

Prednaglasni *e*-jevski glasovi so tako v topolščini kot mengeščini reducirani v *ə* (npr. *nətopé:r* ‘netopir’, *uəd’mo* ‘vemo’, *uəs’tə* ‘veste’, *Məŋkšə:na* ‘Mengšana’, *nədə:la* ‘nedelja’), *o*-jevski glasovi pa so prešli v *u* (t. i. *o*-jevsko ukanje, npr. *kubú:k*, *kubá:sa*), le ob *w* je tak *o* oslabil v polglasnik – zanj imamo torej enak rezultat kot za dolgi *o* v enakem soglasniškem okolju (npr. *zwəmi:wə* ‘zlomila’).

Tudi kratki ter nenaglašeni pred- in ponaglasni *i* in *u* sta se reducirala v polglasnik (npr. *məru:* ‘miru’, *xədi:* ‘hudi’, *səšé:mo* ‘sušimo’, *štədè:ral* ‘študirali’, *jé:səx* ‘kis’, *má:lən* ‘mlin’). Če izgovorljivost to omogoča, so ti glasovi tudi onemeli (*žvi:*, *sxi:*, *sxə:*, *xpi:wə*, *əldjé:*).

V topolski govorici je polglasnik zaradi redukcije drugih kratkih samoglasnikov zelo pogost, se pa danes pod vplivom knjižnega jezika v nekaterih (doslej naštetih) položajih opušča in se na njegovem mestu ponovno govori polni glas.<sup>14</sup>

V polglasnik je oslabil tudi izglasni *-u* v končnici dajalnika in mestnika ednine moškega in srednjega spola (npr. *brá:tə* ‘bratu’, toda tudi *brá:t*), izglasni nenaglašeni *-i* v dajalniku in mestniku ednine ženskih samostalnikov pa je onemel

<sup>13</sup> Prim. gradivo za Repnje (Logar 1996: 174).

<sup>14</sup> To je odvisno predvsem od posamezne besede in ne od glasovnega okolja.

(*má:m* ‘mami’, *špè:l* ‘Špeli’, *té:t* ‘teti’), prav tako tudi izglasni *-i* v imenovalniku množine moškega spola (*stá:rš* ‘starši’, *utró:c* ‘otroci’). Pridevniška končnica *-ov* se je asimilirala v *-u* (*já:nəzu pí:skər* ‘Janezov lonec/Janezova glava’).

V ponaglasnih zaprtih zlogih se *i*, *u* in *e*-jevski glasovi navadno spremenijo v *ə* (*mì:sləm*, *trè:bəx*, *vá:rəx*). Glas *o* se v ponaglasnih zlogih navadno spremeni v *a* (akanje) – *stá:rast*, *žá:wast*, *bí:strast* (‘starost’, ‘žalost’, ‘bistrost’). V izglasnih zlogih pa *e*-jevski in *o*-jevski glasovi navadno ne spremenijo kakovosti, pač pa se je položajno *u* reduciral prek *ə* v *o* (*gú:nmo/yú:nmo fà:ntə* ‘tistemu fantu’).<sup>15</sup>

Topolska govorica se od mengeške razlikuje tudi po tem, da je oblika deležnika na *-l* moškega spola nekaterih glagolov bolj asimilirana kot v Mengšu (npr. *’šu*, *pər’šu* namesto *’šou*, *pər’šou* < ‘šel’, ‘prišel’).

## 2.2 Konzonantizem

V soglasniškem sestavu je zelo zanimiv spirantizirani izgovor soglasnika *g* (npr. *kní:ya* ‘knjiga’, *buvá:* ‘boga’, *yuwəré:mo* ‘govorimo’). Švapanje oziroma prehod *l* > *w* pred zadnjimi samoglasniki *a*, *o*, *u* v zadnjih letih izginja, vendar je pri nekaterih besedah skorajda dosledno ohranjeno/leksikalizirano (npr. *dé:wat* ‘delat’, *swá:ma* ‘slama’, *nardí:wa* ‘naredila’, *zažyá:wa* ‘zažgala’, *bò:* ‘bilo’, *wà:ž* ‘laž’, *swá:bi* ‘slabše’, *prè:kwar* ‘visoki fižol’, ne pa tudi *\*twá:ka*, ki ostaja tako kot v knjižni slovenščini *tlá:ka*). V svojilnih zaimkih *svoj*, *tvoj* je v onemel (*sój:j*, *tój:j*). Pred vzglasnim *o*-jevskim samoglasnikom je pogost protetični *w/ɥ* (npr. *wó:kən* ‘okno’ – oblika *’uəkən* pa izginja; *wó:rəŋk* ‘oreng – popolnoma, zelo’, *won* ‘on’, *wó:su* ‘osel’).

Za topolsko govorico so značilne tudi olajšave soglasniških sklopov:

*tk* > *xk* (*gwax’ka* ‘gladka’, *ré:xka* ‘redka’)

*kt* > *xt* (*trá:xtər* ‘traktor’, *əlè:xtrika* ‘elektrika’)

*pt* > (*fí*) > *xt* (*droxtí:ne* ‘drobtine’, vendar *təč*, ne *x’təč* ‘ptič’)

*pk* > *fk* (redko, dosledno v besedi *ró:fkət* (iz)robkati ‘(iz)luščiti’ *kurú:zo* tudi *karú:zo* in *korú:zo*)

*xt* > *ft* (*pošli:ftan* ‘pošlitan – urejeno’)<sup>16</sup>

*pc* > *fc* (*kwò:fca* ‘klopca’, *xwà:fca* ‘hlapca’)<sup>17</sup>

*čk* > *šk* (*má:ška* ‘mačka’)

*čn* > *šn* (*své:šənca* ‘svečnica’)

*šč* > *š* (*γó:ša* ‘gošča, gozd’, *kú:šar* ‘kuščar’, (*w*)*oymí:še/uyní:še* ‘ognjišče’)

*pš* > *uš* (*ušení:ca* ‘pšenica’, *lè:uš* ‘lepši’)

*mn* > *ɥn* (*wá:kouɥna* ‘lakomna’, *pò:ɥnem* ‘pomnim’)

*mn* > *ml* (*Ká:məlk* ‘Kamnik’)

<sup>15</sup> Tine Logar (1996: 402) navaja, da se je ta oblika, ki je rezultat vpliva *m* v dajalniku in mestniku ednine kazalnih zaimkov in pridevnikov, posplošila še v druge položaje. V Topolah ne poznamo siceršnje bolj razširjene gorenjske oblike *gunmo fanto*.

<sup>16</sup> Gre bolj za hiperkorekturo, ker se uporablja samo v posameznih besedah, ne pa dosledno.

<sup>17</sup> Ta soglasniški pojav izginja.

Redukcija nenaglašanih samoglasnikov skupaj s soglasniško asimilacijo po zvenečnosti lahko zelo spremeni besedo (npr. *tì:zɣa* ‘tistega’, *wá:mbər* ‘lambar – vedro’).

Zanimiv pojav, ki se sicer opušča, je tudi analogični *l* namesto *v* (*cé:rkle* ‘cerkve’, *ɣwá:le* ‘glave’, *roká:la* ‘rokavi’).

Pogosto se pojavlja tudi sekundarni *j* (*pó:jstla*, *ɣrajší:na*).

Mehki *n* je otrdel v *n* (*né:mo* ‘njemu’, *'kon* ‘konj’)

### 3 Oblikoslovje

Na oblikoslovni ravnini je izrazita dosledna maskulinizacija samostalnikov srednjega spola v ednini (npr. *w'roč sò:nce* ‘vroče sonce’, *dé:bu té:le* ‘debelo tele’, *mè:jxən já:je* ‘majhno jajce’, *s'tər kulò:* ‘staro kolo’), pri večini besed pa tudi feminizacija v množini (*veli:ke ò:kna*, *drubnè: já:jca*). Zanimiva je tudi končnica *-a* v množini nekaterih samostalnikov moškega spola (*večé:ra* ‘večeri’, *ruká:la* ‘rokavi’, *jermé:na* ‘jermeni’). Končnica orodnika ednine in dajalnika množine moškega spola je *-am* (*fá:ntam* ‘fantom’).

Dvojina je ohranjena v pridevniški in zaimenski sklanjatvi in pri glagolskih oblikah, manj pa pri samostalnikih (bolj je ohranjena v imenovalniku in tožilniku), npr. (*dva*) *drəvé:sa*, *stó:la*, *stəb'ra*.

Pri stopnjevanju pridevnikov in prislovov se za tvorbo primernika in presežnika večinoma rabi priponsko obrazilo *-ji* (tudi tam, kjer je v knjižnem jeziku *-ši*), razlike so tudi zaradi samoglasniške redukcije in švapanja (*bò:l* ‘boljše’, *lò:ži/wò:ži/wə'ži* ‘lažje’, *swá:bi* ‘slabše’, *stà:ri* ‘starejši’, *vè:č* ‘večji’).

Opazna je raba člena (*ta* *'pərve*, *ta* *s'tar*).

### 4 Besedje

Leksemsko se topolska govornica ne razlikuje od ostale gorenjščine, uporablja se npr. veliko izposojenk iz nemščine (*tá:lar* ‘krožnik’, *šà:lca* ‘skodelica’, *pè:ɣləzən* ‘likalnik’, *špò:ryet* ‘štedilnik’, *šrà:ɣfənci:ɣer* ‘izvijlač’, *kó:ɣtər* ‘prešita odeja’, *fəřzmá:ɣat* ‘zameriti se’). Vpliv angleščine in hrvaščine/srbščine je novejši in ni tako močan, seveda pa se socialne zvrsti med seboj prepletajo, zato je predvsem pri mladih zanimiv sleng na narečni podlagi (*ɣù:nla mə j prá:wu*, *də j fù:l duyà:ju učé:r*).

Kazalni zaimki in prislovi so podaljšani z *-la* (*tá:la* ‘ta’, *ɣù:nla* ‘tisti’, *kó:la* ‘tako’, *təmla* ‘tam’, *səmla* ‘sem’, *ɣó:rla* ‘gor’).

#### 4.1 Hišna imena

Stara hišna imena tako kot ledinska kažejo na hišno in krajevno zgodovino. Domačije so navadno prevzele hišno ime po svojem ustanovitelju ali po njegovem poklicu, nekatera imena pa so se ohranjala skozi stoletja. Nekatera hišna imena izvirajo iz osebnih, ta pa iz svetniških imen: Luka > *Ú:kəc*, Jera > *Jerí:č*, Štefan > *Štē:fəl*, Tomaž > *Tomá:žuc*, Janez > *'Janšč*, *Á:nže*.

Stvarna hišna imena v Topolah so *Šú:ɣkər*, *Pí:pan*, *Špəláj*, *Təsté:n*, stanovsko *Žní:dər* (krojač), po živalih se hiše imenujejo *pər Kumá:rjə*, *Zá:jc* in *Vov'kə*, po rastlinah pa *pər Hrí:n*.

## 4.2 Frazemi

V topolskem govoru se pojavljajo marsikateri zanimive primere in prispodobe. Nekateri frazemi so značilni prav za Topole in bližnjo okolico. Vsi so zelo ekspresivni, vendar se ne omejujejo samo na neuradne ali nejavne govorne položaje.

Posameznikove fizične lastnosti opisujejo tile frazemi:

**(imeti) rit ko od fapa blatnik** (*imeti*) zelo veliko zadnjico: 'rət kə ut fá:pa bwá:təŋk

**(biti) širok ko metrga** (*biti*) zelo debel: š'rok kə mět:tərga

**(biti) dolg ko lojtra** (*biti*) zelo velik, po navadi tudi suh: doux kə 'wəjtra

**švicati ko farovski hlapec** *potiti se brez fizičnega napora, navadno pri jedi*: švi:caš kə fá:ruškə hwá:pəc<sup>18</sup>

**(biti) tako kumrn, da s posteljo vred štirideset kil vaga** (*je*) zelo, bolezensko suh: ko kú:mərən, da s pō:stlo vret š'tərdəsət 'kil vá:ɣa

**(biti) pijan ko mavra** (*biti*) zelo pijan: p'jən kə má:ɤra

**imeti kožico med prsti** *živeti v severnem delu vasi*: mět:t kō:šco mət pərstam<sup>19</sup>

Posameznikove psihične, značajske lastnosti ali navade/razvade se skrivajo v naslednjih frazemih:

**(biti) tako brihten, da mu škoduje s svojim govorjenjem vzbujati slab vtis pri drugih**: kō bri:xtən, də 'mo škō:dje

**(biti) len ko fuks** (*biti*) zelo len: 'len kə 'fuks

**(biti) neumen ko noč** zelo neumen: nau:mən kə nō:č

**(biti) smotan ko zajla** s svojim neprilagodljivim vedenjem vzbujati odpor, nenaklonjenost: smó:tan kə zájla

**(biti) zabit ko štirna** (*biti*) omejen, neumen: zəbi:t kə štē:rna

**(biti) tečen/siten ko spodrepna muha** (*biti*) zelo nadležen: tē:čən, sí:tən kə spudré:pna mú:xa

**(biti) težak ko cent** (*biti*) težaven, naporen: tə'žək kə 'cent

**(biti) na ta mrzlo nogo** (*biti*) zelo nerazpoložen: dó:nəs jə pa ná:ša nə tə mərzwə nuɣō: (wstá:wa)

**jermen dol pasti (komu) izgubiti voljo do dela, delovno vnemo**: a 'təp 'nep jē:rmən 'dol pá:du

**pripravljati se ko ta usran za plotom** zelo se obotavljati: se pərprá:ɤla kə tə us'ran za plō:tam

**goniti se ko stara štirna** spolno se izživljati: gōn se kə stá:ra štē:rna

**pljuvati ko star čikež** grdo pljuvati naokrog: plú:je kə s'tər čí:kəš

<sup>18</sup> Ta frazem ne nakazuje nujno, da nekdo malo dela: prepoti se že pri manj zahtevnih opravilih.

<sup>19</sup> Frazem je dokaj huda zbadljivka in pomeni tudi prebivalca sosednje vasi Suhadole, ki jim Topolci rečejo tudi »žabarji«. Med Topolami in Suhadolami so travniki in polja, ki so delno zamočvirjena, zato je tam veliko žab, saj struga Pšate v tem delu ni regulirana, ampak teče ob gozdu in ima mnogo ovinkov. Frazem lahko označuje tudi Topolca iz severnega dela vasi, ki meji na Suhadole, ali Topolca, ki prijateljuje s Suhadolci (zato naj bi bila kožica med prsti »nalezljiva«). Če žabe v času parjenja pridejo v vas (kar se sicer zgodi redko), se v vasi reče: *Na, spet so Skadó:ɤcə ɤdərɫə*.

Veliko frazemov opisuje tudi premikanje:

**leteti ko sneta sekira zelo hitro voziti/teči:** ləti: kə sné:ta ské:ra  
**voziti, ko bi se (komu) sanjalo vozi zelo počasi, razmišljeno:** vó:zəš kə dəp se tə saná:ɥ  
**hoditi ko meгла počasi, brezvoljno hoditi:** hó:dəš kə məg'la

Frazemi govorjenja:

**imeti jezik veliko, predrzno govoriti:** lé:j ɣa, k 'ma jé:zək  
**cviliti ko mlada miš govoriti/oglašati se z visokim, neprijetnim glasom:** cví:lət kə  
 mwá:da 'məš  
**kleti ko star furman veliko preklinjati:** kó:ɥne kə s'tər fú:rmən

Drugi frazemi:

**(piti) ko bi cerkev prodali za pijačo (ali hrano, veseljačenje) zapraviti veliko denarja:** pjé:jo, kə dəp cé:rku pər'dal  
**dol gnati koga imeti prebavne težave, drisko:** dó:nəs me pa že ceɥ dà:n dō:l žé:ne  
**gledati v luft biti brez dela:** ɣlé:dat u 'ləft  
**govoriti (s kom) biti (s kom) v ljubezenskem razmerju:** ted'va pa že 'dəl 'cajt  
 ɣuwəré:ta  
**koga jesti prosi (koga) zakaj ne more (kdo česa – ne pa tudi koga) pustiti pri miru:**  
 'sam kuyá: te tó:la jé:st pró:s  
**biti prekmalu rojen narediti kaj narobe, predvsem v poklicu:** za kəj tá:zɣa mó:rəš  
 bí:t pa 'tut prəxmá:ɥ ró:jən

## 5 Sociolingvistična opažanja

Vpliv knjižnega jezika in drugih (ne le okoliških) govorov je dokaj močan, saj vsi vaščani obiskujejo šolo ali hodijo na delo v drug kraj, kar gotovo vpliva na njihov osebni govor. Prav tako zaradi majhne vasi poroke med vaščani niso pogoste. Zanimivo je, da se pri mlajših v narečju sporazumeva več fantov kot deklet, nekatera dekleta (verjetno zaradi prestiža, želje po potrditvi v družbi) narečje popolnoma opuščajo, kar se še posebej kaže pri švapanju, ki ga pri dekletih skoraj ne slišimo več. Manjši otroci so navadno govorci jezika starih staršev, saj še vedno precej otrok pred osnovno šolo ne hodi v vrtec, seveda pa jih doma ostaja manj kot pred leti. Javni govorni položaji vplivajo na izbor besedja, manj pa na izgovor glasov, posebej priporniškega zvonečega ɣ, ki se ga tudi mnogi šolani govorci nikoli ne znebijo povsem.

## 6 Topolsko-knjižnoslovenski slovarček<sup>20</sup>

**bertah** (tudi fertah) ▶ bē:rtax -a m *predpasnik:* kər u bertah se ubriš  
**bij** ▶ 'bəj medm. klic vpregi *naprej!*  
**bisteger** ▶ bi:steɣər medm. klic vpregi *na levo!*

<sup>20</sup> Topolsko-slovenski slovarček sestavljajo *poknjižena in narečna iztočnica*, njena *pomenska razlaga in ponazarjalni zgled v poenostavljenem zapisu*. Besedne vrste so označene

- bognedaj** ▶ bô:xnədej čl. *bog ne daj* |*nikar*|: A: sneh bo B: bohnədej že spet  
**bogvedí** ▶ bô:xvet čl. *bogve* |*kdo ve*|: A: kje je Janəz? B: bohvet  
**bolji** ▶ ból -- -- prid., primernik od dó:bər *boljši*: v povedni rabi sej bo bol, boš vidu  
**brihten** ▶ brí:htən -tna -tən prid. *pameten*, *zvit*: guna j prov brihtna  
**cruk** ▶ crù:k medm. klic vpregi *nazaj!*  
**cviren** ▶ cvè:rən -rna m *sukanec*: a mə uhka cverən not udanəš?  
**ček** ▶ čé:k -a m *položnica*: ta mesəc so me pa koštál čeka  
**dajati se** ▶ də'jət se də'jè:m se nedov. *prepirati se*, *meriti se v čem*: kuga se dej dajeta?  
**dedec** ▶ dè:c -a m **1** *dedec* |*moški*| **2** *mož* |*zakonski*|: dec mə j djav, də ga nou na južno  
**dejati** ▶ djá:t nedov., samo kot deležnik na -l (je djá:wa) *reči*: kuga s djaŋ?  
**ega** ▶ è:ɣa medm. klic vpregi *stoj!*  
**encajt** ▶ əncà:jt prisl. *nekaj časa*: tola v əncajt traju  
**faracajg** ▶ fá:racajx -ɣa m *vžigalnik*: A: a maš šibice? B: ne, sam faracajx. A: ah, ne, dya pa na nucam, tko retkəh zop pa še nimam  
**fasenga** ▶ fá:səŋɣa -e ž *živila*, *kupljena ob večjem tedenskem ali štirinajstdnevnem nakupu*: sva šva pu fasəŋo u štacuno  
**fertik** ▶ fé:rtik -- -- prid. **1** *zelo utrujen*, *izčrpan*: po temo deŋ sə m pa čist fertik **2** v povedni rabi *konec*: sam da b bo že dya ankət fertik  
**firbčen** ▶ fè:rɔčən -čna -čən prid. *radoveden*: po kermo s ti tko ferɔčən?  
**firenk** ▶ fè:rəŋk -a m *zavesa*: a lohk ferəŋke na mer pəstiš?  
**firkeljc** ▶ fè:rkəlc -a m *četrt*, *četrtina*: A: kok je ura? B: ferkəlc čəz 'əno  
**firtah** (tudi birtah) ▶ fè:rtax -a m *predpasnik*: dej sə no fertah pretse  
**fržol** ▶ fər'zou -ó:wa m *fižol*: a s fəržov že usadu?  
**fržolov** ▶ fržó:vu fržó:vuva fržó:vu prid. *fižolov*: u petkəh mamə zmer fržovuvo župo pa omlete  
**fuks** ▶ fù:ks -a m *konj*, *navadno nekoliko oslabel* • BITI LEN KO STAR FUKS čustv. *zelo len*: ta j pa len kə stər fuks  
**furati** ▶ fù:rat -am nedov. *voziti* (*navadno brez upoštevanja prometnih predpisov*): glej ga, kuko se pu vas fura  
**gamazin** ▶ ɣəməzi:n -a m *prostor za hranjenje poljskih pridelkov*, *kašča*: uso všenico mamə v gəməzin  
**garkelj** ▶ ɣá:rkəl -na m *ograjen vrt* |*za vrtnino*, *okrasne rastline*|: pejt mə v garkəl pu pətəršil  
**gas** ▶ • (BITI) POD GASOM pud ɣà:sam poud. (*biti*) *pijan*: zmer je pud gasam vozu, k je biv pa ənkət trezən, so ga pa pulcajə ustavlə, da nima luči  
**gmah** ▶ ɣ'məx ɣmá:xə m *mir*: dej mə gməh  
**gorko** ▶ ɣurkò: prisl. *toplo*: tla j pa gurko gratu

v skladu z načeli v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Samostalniki so opremljeni s podatkom o spolu (m, ž, s), glagoli s podatkom o vidu, pridevniki s podatki o ednin-skih imenovalniških oblikah za vse tri spole. Ob osnovni so kot v SSKJ navedene druge slovarske oblike, ki jih v primeru izgovornih posebnosti lahko spremljajo še podatki o drugih oblikah Od nepregibnih besednih vrst so v slovarčku zastopani prislovi (prisl.), predlogi (predl.) in medmeti (medm.). Slovarček obsega samo nekatere besede, ki so bolj značilne za Topole in bližnjo okolico, čeprav so vanj uvrščene tudi nekatere besede, ki so splošno razširjene po celotnem slovenskem ozemlju.

- gorkota** ▶ ɣurkò:ta -e ž **1 toplota 2 vročina**: ubene taprave ɣurkote ni
- got** ▶ ɣò:t medm. klic vpregi *desno!*
- gratati** ▶ grá:tat tudi ɣrá:tat -am dov. *posrečiti se, uspeti*: potica tə je pa gratuva • poud.  
GRATATI KAJ IZ KOGA *razviti se, postati*: puglej, kuga j gratu z nega!
- gredenca** ▶ ɣrədè:nca -e tudi kredè:nca -e ž *kuhinjska omara*: dej ta bol talarje z grədence na mizo
- gruntati** ▶ ɣrú:ntat -am nedov. *misliti*
- gverati** ▶ ɣvè:rat -am nedov. *trajati*
- hlabec** ▶ xvà:bəc -pca m *zdevalni stol* |*priprava, na kateri se stoji pri zlaganju česa v kozolec*|
- ketnja** ▶ kè:tna -e ž *veriga*: ketna mə j dol padva
- kevder** ▶ kè:ɥdər -dra m *klet*: grem u kevder pu kəmper
- koga** ▶ kuyá: zaim. *kaj*: kuga b rəd?
- køj** ▶ kù:j prisl. *takoj*: kuj prid dol
- kole** ▶ kó:la prisl. *takole*: kola naret, pa bo
- kolikokat** ▶ kò:kat prisl. *kolikokrat*: kokat sə šu pu utroke?
- kompnik** ▶ kó:mpəŋk -a m *zaprték* |*jajce*|: ah, tola j pa kompənk, nov nəč → *kompovec*
- kompovec** kó:mpuc -a m *zaprték* |*jajce*| → *kompnik*
- kovter** ▶ kó:ɥtər -tra m *prešita odeja*: a čəš kovtər za spat?
- kompir** ▶ kəmpé:r -ja m *krompir*: narraj ma kəmper u žup
- kredenca** → *gredenca*
- ksiht** ▶ ksì:xt -a m *obraz* • čustv. NAREDITI KSIHT *spremeniti izraz na obrazu*: lej, kašən ksiht je naredu
- kunšten** ▶ kú:nštən -tna -tən prid. *pameten, zvit*: ta j pa ko kunštən, də mu kər škodje
- lahko** ▶ uhká prisl. *lahko*: a mə uhka pumagaš?
- lagati** ▶ wa'ɣət wá:žəm nedov. *lagati*: kuga važəš?
- lamber** ▶ lá:mbər tudi wá:mbər -ja m *vedro*: kəm'ne pa v lambər puber • kuko pa ti misləš jabuka brez vambərja poberat?
- lata** ▶ vá:ta -e ž *lata* |*v kozolcu*|: na, spet sə j vata zvəmiva
- lintvern** ▶ lí:ntvərən -rna m poud. *nagajiv, nemiren otrok*: kašən lintvərən je ta utrok
- lojtra** ▶ 'wəjtra -e ž *lestev*: vəjtro pərsvon, pa čəšne uber
- marod** ▶ marò:t -- -- prid. *bolan*: dons səm pa ko marot
- marodirati** ▶ marodè:rat -am nedov. *biti na bolniškem dopustu*: veš, kok cajta že marodera?
- mesteje** ▶ məstè:je -tè:j ž mn. *votlina med odprtino krušne peči in dimnikom, v kateri sušijo meso*
- mevkica** ▶ mé:ɥkica -e ž *regratova lučka*: a uš pihu mevkice?
- mustače** ▶ mustá:če -tá:č ž mn. *brki*: kašne mustače ma Janəs → smotače
- nabasan** ▶ nabà:san -a -san prid. čustv. *pijan*: sam, kuko j nabasan pəršu dam
- nacejati se** ▶ nacé:jat se -am se nedov. *veliko piti* |*alkoholne pijače*|: pol so se ga pa nacejal, kə də so cərku pərdal
- nacukan** ▶ nacù:kan -a -kan prid. *vinjen, okajen*: zmer jə biv mav nacukan, tko da nis ənkol za gvišən vedu
- naš** ▶ 'nəš ná:žɣa m *mož* |*zakonski*|: nəš je ko pridən, də preh z mize pusprav, predən pojedmo



- naša** ▶ ná:ša -e ž *žena* |zakonska|: naša j pa ko natančna, de j kər praveč
- nikamor** ▶ əŋkà:mər prisl. *nikamor*: kuga se derəš, sej ənkamər na grem
- nikar** ▶ əŋkà:r čl. *nikar*: dya pa ənkar ukroh na govor
- nikoli** ▶ əŋkò:l prisl. *nikoli*: ne, jəs nisəm pa ənkol nəč svabga v šol naredu
- občina** ▶ ò:pčína -e ž *urad*: dons morəm pa še na opčino [K] vsi uradi, od občine do upravne enote
- obrajati** ▶ ubrá:jtat -am nedov. *ceniti*: nega pa zvə ubrajtajo na šiht
- ohrn** ▶ vò:xərən -rna, -rən prid. *skop*: kuko j pa ta čvovk vohərən
- onegaviti** ▶ unjá:ut -á:vəm nedov. **1** *kaj početi 2 truditi se brez uspeha*
- onegaviti se** ▶ unjá:ut se -á:vəm se nedov. **1** *truditi se brez uspeha*: tri ure se je un-gavu z drvni **2** *spolno občevati*: A: na vem, a se sam ungavta? – B: ja, kuga pa j pol? a s jəma fovš?
- oreng** ▶ ô:rəŋk prisl. *popolnoma, čisto*: nazadne je pa le orənk pupravu mašino
- osirati** ▶ osé:rat -am nedov. *obrekovati*: kerga že spet oserate?
- oster** ▶ ujs'tər -'tra -'tər prid. *močen, oster*
- pajkelj** ▶ pá:jkəl -na m *vejalnik* |naprava za odstranjevanje plev in primesi pri žitu|: učas nis mogu bres, zdej jə pa pajkəl sam u napoto
- pavgut** ▶ pá:vγut -a m *podtrebušni jermen pri konjski vpregi*
- peglezen** ▶ pè:γləzən -zna m *likalnik*: s pegleznam səm se uparva
- penzelj** ▶ pè:nzəl -zla m *čopič*: tola vš pa druh penzəl nucu
- pir** ▶ pè:r -a m *pivo*: a grəva na n per?
- pisker** ▶ pí:skər -kra m **1** *lonec 2* čustv. *glava*: piskər mə bo raznesvə
- podložek** ▶ pudvò:žək -ška m *podložek* |jajce|: čə greš pu jajca, merki, də navš pudvožka vzeva
- poglobiti se** ▶ povó:bət se -əm se dov. *udreti se* |led pod nogami|: pol se m je pa sam pogobu
- pogruntati** ▶ povrú:ntat -am nedov. *izmisлити si, domisliti se*: tola s pa dobər pogruntu
- pogverati** povvè:rat -am nedov. poud. *trajati*: tala žavba mə bo pa pugverova
- porajtati** ▶ porá:jtat -am dov. *opaziti*: sploh nisəm porajtu de j že noč
- pošter** → povšter
- povšter** ▶ pó:uštər tudi pò:štər -tra m *vzglavnik* |blazina|: sej maš vəs zamazan povšter
- prec** ▶ p'rec prisl. *takoj*: prec pridəm
- puščavnik** ▶ pəšà:vəŋk -a m *osla* |za brušenje kose|: kam s pəšavənk utaknu?
- rokav** ▶ ru'kau -á:wa m, mn. ruká:la -u *rokav*: oblec sə dovge rukala, kə te bo drgač zebvə
- rukrem** ▶ rù:krem -ov m mn. *vlečni bočni jermeni pri konjski vpregi*
- rutka** ▶ rú:tka -e ž *okrasni robec*: dərgač nəč na da nase, ampak rutko pa more met
- smotače** ▶ smotá:če -tá:č ž mn. *brki* → mustače
- stelja** ▶ sté:wa tudi sté:la -e ž *stelja*: steve nəm bo zmanku
- streknjati** ▶ strə'knət -ám dov. *potratiti*: a maš še kej znamk a sə use strəknou?
- svisli** ▶ svi:sle svi:slu ž mn. (u svi:sləx) *prostor za shranjevanje slame*: merki na vrata pər svisləh, kə se težko uhperajo
- šaflja** ▶ šà:fla -e ž *lopata z listom, ki ima navzgor zavihane stranske robove*: še no šaflo mavte dej, po bo pa dost
- šajtrga** ▶ šà:jtərɣa -e ž *samokolnica*: gnoj pa kər s šajtərɣo v garkəl pərpel

- šalca** ▶ šà:lca -e ž *skodelica*: eno šalco kufeta mæ dej
- šantati** ▶ šən'tət -tà:m nedov. *šepati*: zakuga pa šantaš?
- šarf** ▶ šà:rf -- -- prid. **1** *oster* |močnega okusa|: tala hræn je pa šarf **2** *odrezav, oster*: negova baba je pa šarf
- šibica** ▶ ši:bica -e ž *vžigalica*: a maš šibice?
- šiht** ▶ ši:xt -a m **1** *služba* |delo|: ne, v petæk mam pa šiht, na moræm **2** *izmena*
- škrpet** ▶ škørpè:t -a m *obrabljen, ponošen čevelj*: a v tæh škrpetæh mislæš navkol letat?
- šolen** ▶ šó:løn -lna m *boljši* (tudi *plesni*) *nizki čevelj, pri ženskah navadno s peto*: glej, da vš dava šolne za h ta bolmo gvant
- špaga** ▶ špà:ɣa -e ž *vrv*: a maš kæšno dæblej špago?
- špegel** ▶ špè:ɣu -ɣla m *ogledalo*: čæ se vš prædovh u špegu gledu, tæ bojo uslovske ušesa zraslæ
- špegli** ▶ špè:ɣlæ -u m mn. *očala*: ni merkuva uči, dæj ma pa uhka špegle
- špetir** ▶ špètè:r -a m *prepir*: kašæn špæter mata spet?
- špetirovec** ▶ špètè:ruc -a m *prepirljivec*: ampak, sæ pa nisæm mislu, de j tak špæteruc – z usem je skregan
- šporget** ▶ špò:ryet -a m *štedilnik*: a maš župo že na šporyet?
- šravfenciger** ▶ šrá:ufønci:ɣø -ja m *izvijač*: ɣdo mæ j spet šravføncigø usjav?
- štacuna** ▶ štacú:na -e ž *trgovina*: a kej is štacune nucas?
- štala** ▶ štá:wa štá:le tudi štá:la -e ž *hlev*: u štal mamø pet glav žvine
- štanga** ▶ štã:ŋɣa -e ž *drog*: že spet je štango pær koles skrivu
- štenge** ▶ štè:ŋɣe štè:nx ž mn. *stopnice*: težko pu štengah hodæm
- štrafati** ▶ štrã:fat -am dov./nedov. *kaznovati*: me j prec Boh Štrafu
- švoh** ▶ š'vox -- -- prid. *šibek, slaboten*: dons sæm neki švoh
- ta bol gvant** ▶ ta bøl:l ɣ'vønt ta bøl:l gvã:nta m *praznična, boljša obleka* |za k maši in za slovesnostij|: kva pa j donæs, de j u ta bolmo gvønt?
- ta mlad** ▶ ta mwá:t ta -dɣa m *zet*: mate pa pridænga ta mvadɣa
- ta mlada** ▶ ta mwá:da ta -e ž *snaha*: kuga vaša ta mvada deva?
- tacajt ko** ▶ tacã:jt kæ vez. *medtem ko*: tacajt kæ v luft gledaš, bæ uhka kæmper nalupu
- talár** ▶ tá:lar -ja m *krožnik*: pujeje, kær maš na talarjæ
- tenek** ▶ tæ'næk -ŋka prid., v povedni rabi *zelo občutljiv in zamerljiv*: ænkar na bot ko tænak
- tlake** ▶ tlá:ke prisl. *tukaj*: tlake me pučaki
- tošelj** ▶ tó:šøl -na m *moška denarnica*: tošl sæm u varžæt puzabu
- traknati** ▶ træk'næt -am nedov. *tratiti* |predvsem *denar*|: ceu žiulene jæ biu navajæn træk'næt, dej more pa šparat
- turen** ▶ tú:ræn -rna m *zvonik, stolp* |tudi *gasilski*|: a so cævi že pušæsene v turnø?
- uleči** ▶ samo 3. os. ed ulè:če nedov. *pihati* |veter|: matær, kuko vleče.
- urajmati se** ▶ urã:jmat se -am se dov., nav. 3. os. *zgoditi se, pripetiti se*: urajma se tæ, da se tæ tæç na gvalo userje, utroka se pa nardi
- uštimate (se)** ▶ uští:mat (se) -am (se) dov. *urediti (se)*: kam pa greš, kæ sæ se tko uštimateva?
- vajeti** ▶ vá:jet vá:jet ž mn. *vajeti* |na uzdo pritrjen jermen za vodenje konja|
- vamber** → lamber
- varžet** ▶ vá:ržæt -a m *žep*: a maš kæšæn robæc u varžæt?

- večji** ▶ vè:č -- -- prid. **1** *večji*: ušenica j pa več k wan, 2 s kaz. zaim. *najstarejši*: kok je stər toj ta več?
- velnica** ▶ vè:vəncə -e ž *velnica* |*naprava za zajemanje moke ali žita*|: dej mə vevəncə pərnəs iz kuhne
- vkup** ▶ w'kəp prisl. *skupaj*: pa smo le vsə vkəp pəršlə
- zavolj tega** ▶ zaval d'ɣa prisl. *zato*: zaval d'ɣa tə pa na morəm pumagat
- zelo** ▶ z'və prisl. *zelo*: a se tə zvə mədi?
- zmerom** ▶ zmè:ram prisl. *vedno, zmeraj*: zmeram uhka pridəš
- žavba** ▶ žà:ɸba -e ž *krema, mazilo* • BITI Z VSEMI ŽAVBAMI NAMAZAN *zvit, prebrisan*: Jerni j pa z usəm žaɸbam namazan
- žihər** ▶ ži:xəɾ prisl. *lahko*: v povedni rabi a grem žihər vən?
- žleht** ▶ žlè:xt -- -- prid. **1** *zloben*: no, ənkar ko žleht na bot **2** *poreden, neubogljiv*
- župa** ▶ žú:pa -e ž *juha*: a mate vi zmeram župo pər južnə?

## 7 Literatura

- Bezljaj 2005 = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 4: Š–Ž*, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.), 2005.
- Jagodic 1958 = Marija Jagodic, *Narodopisna podoba Mengša in okolice*, Mengeš: Svet za prosveto in kulturo ObLO, 1958.
- Jemec 2000 = Mateja Jemec, Topole že več kot 750 let, *Mengšan 7* (2000), št. 75, 28–30.
- Jemec Tomazin 2008 = Mateja Jemec Tomazin, *Topole nekdanj in danes: ob 60-letnici Prostovoljnega gasilskega društva Topole*, Topole: Prostovoljno gasilsko društvo, 2008.
- KLS 1971 = *Krajevni leksikon Slovenije 2*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1971.
- Logar 1993 = Tine Logar, *Slovenska narečja*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993 (Cicero).
- Logar 1996 = Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozdgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: ZRC SAZU, 1996.
- Logar – Rigler 1993 = Tine Logar – Jakob Rigler, *Karta slovenskih narečij*, Ljubljana: Geodetski zavod Slovenije, 1993.
- Ramovš 1995 = Fran Ramovš, *Kratka zgodovina slovenskega jezika 1*, Ljubljana: ZRC SAZU (Zbirka ZRC 9).
- Snoj 1997 = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
- Snoj 2009 = Marko Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Modrijan – Založba ZRC, 2009.
- Stražar 1980 = Stane Stražar, *Na pomoč: Razvoj gasilstva v Občini Domžale*, Domžale: Samoupravna interesna skupnost za varstvo pred požarom, 1980.
- Stražar 1993 = Stane Stražar, *Mengeš in Trzin skozi čas*, Mengeš – Trzin: Krajevna skupnost, 1993.
- Škofic 2001 = Jožica Škofic, *Govorica jih izdaja*, Kropa: Tomco, 2001.

## The subdialect of the village of Topole (Slovenia)

### Summary

This article describes the subdialect of the village of Topole at various levels. It has the phonological and morphological characteristics of a typical Upper Carniolan dialect of Slovenian. Some of the characteristics described only became established in the last few years; a comparison was made using an article by Tine Logar describing the Mengeš subdialect, which he prepared in 1954. Although Topole is part of the municipality and parish of Mengeš and would therefore presumably have a greater similarity to the Mengeš subdialect, certain characteristics such as vowel reduction and substitution of /v/ for /l/ in morphophonemic alternation are much more similar to forms used in neighboring Suhadole; for example, *šú* 'gone' (cf. standard Sln. *šel*), *pəršu* 'come' (cf. *prišel*), *swá:bi* 'would go' (cf. *šla bi*), and *žá:wast* 'sorrow' (cf. *žalost*). The article also presents widespread phrasemes used in everyday speech, some of which are only characteristic of (and intelligible to) the Topole subdialect (e.g., *imeti kožico med prsti* 'to have webbed fingers/toes').

The extent to which dialect features are found in locals' speech is especially shown in the use of dialect-based slang, whereby foreign-language slang elements are also expressed in dialect phonology. Although the Topole subdialect is losing some of its special features because of the modern lifestyle (with people being educated and working elsewhere), it is nonetheless continually adapting and remains the first language choice for communication both locally and in the wider environment. The description of the subdialect is followed by a Topole dialect–standard Slovenian glossary.

# Na meji med vezljivostjo in (obvezno) družljivostjo

*Andreja Žele*

Prispevek obravnava najpogostejša nihanja med vezljivostjo in družljivostjo v okviru orodniške rabe in rabe prislovov načina. Predstavljena in utemeljevana so merila ločevanja med vezljivostjo in družljivostjo v teh najbolj mejnih primerih.

**Ključne besede:** vezljivost, družljivost, orodniška vezava, prislovno določilo načina

## On the boundary between valency and (obligatory) optionality

This article examines the most frequent variations between valency and optionality in relation to instrumental usage and usage of adverbs of manner. It presents and substantiates principles for distinguishing between valency and optionality in the most borderline examples.

**Key words:** valency, optionality, instrumental government, adverbial modifier of manner

**0** Pogoj za vezljivost je konkretni predmetni udeleženeec, ker se samo z njim med dejanjem/dogajanjem (izraženim s povedjem) in predmetnostjo oz. bitjem (izraženim z udeležencem) vzpostavi tudi primarno prostorsko razmerje – posredni dokaz za to so vezljivi prostorski prislovi oz. vezljiva prislovna določila kraja; če je ta konkretni udeleženeec ob glagolu s konkretnim pomenom v povedku, slovnično govorimo o vezljivem predmetu, če pa je konkretni udeleženeec ob glagolu s posplošenim oz. zelo splošnim pomenom, slovnično lahko govorimo o vezljivem prislovnem določilu načina, npr. *obrusiti s brusnim papirjem* (s čim?): *obdelati z brusilko* (kako?), *odpeljati se z avtobusom* (s čim?): *odpraviti se z avtobusom* (kako?) ipd. Nekaj drugega oz. nevezljivo nasprotje temu so primeri tipa *iti s strumnim korakom / strumno*, *peti s sladkobnim glasom / sladkobno*, ki jih v eni izmed novejših monografij o orodniku obravnava tudi O. Uličný (2000: 51). Prav znotraj prostorskih določil, ki so v okviru prislovnih določil najboljšežnejša skupina, pa lahko poudarimo razmerja med vezljivostno obveznimi prislovnimi določili in nevezljivimi prislovnimi dopolnili, npr. *Živi doma / Gre domov* (nasproti npr. *Kmetuje doma / Staršem so pripeljali otroke nazaj domov*).

Meja in tudi križanje med vezljivostjo in družljivostjo je v okviru udeležencev, ki izražajo sredstvo, orodje ali način – *s čim* in *kako* nekaj ustvarjati ali upra-

vljati nudi več tako nejezikovnih kot jezikovnih možnosti.<sup>1</sup> Pogoj za vezljivost je, kot že rečeno, tudi konkretna (denotatna) pomenskost udeležencev in konkretna pomenskost glagolov – vsak pomenski odmik glagolov v pomensko posplošenost namreč hkrati pomeni spremembo iz predmetne (prave udeleženske) vezljivosti v prislovnodoločilno vezljivost in vsak pomenski odmik glagolov v oslavljeni pomen hkrati pomeni odmik v povedkovo/določilno vezljivost, npr. *delati z dletom/krampom*, *delati strojno* (kako? = zaradi velike splošnopomenskosti glagola je to lahko povedkova oz. povedkovodoločilna vezljivost) *nasproti rezljati z dletom / strojno / laboratorijsko / v laboratoriju* (s čim? = z dletom = predmetna vezljivost, kako? = strojno = prislovnodoločilna vezljivost, kje? = prislovnodoločilna vezljivost);<sup>2</sup> tudi in še zlasti z vidika udeležencev je nujni pogoj za vezljivost konkretna (predmetna ali vsebinska) pomenskost udeležencev, npr. *delati z dletom*, *delati z besedilom*,<sup>3</sup> nasproti nevezljivi abstraktni pomenskosti udeležencev (navadno so to lastnostne okoliščine), npr. *delati z veseljem / veselo*.<sup>4</sup> Z vidika udeleženskosti in vezljivosti so posebnost t. i. sestavljeni udeleženci, ki združujejo udeleženski vlogi vršilec/nosilec dejanja in način dejanja – najtipičnejši primeri so človek – delujoči del telesa, npr. *Tone to dela ročno / pametno / z glavo*, *Toneta boli glava / Toneta boli v trebuhu*, ki omogočajo soobstoj osebkove/predmetne vezljivosti in prislovnodoločilne vezljivosti (krajevne ali načinovne).

<sup>1</sup> Na konkretno, tj. na razmerno-prostorsko povezanost orodja in načina v različnih jezikoslovnih kontekstih opozarja tudi sodobnejše rusko jezikoslovje (Muravenko 1998: 77) s pripombami kot *orodje je lahko sestavina načina dejanja oz. tudi povedje z vključenim načinom dejanja ima vezljivo orodje dejanja*.

<sup>2</sup> V zadnjih desetletjih je pri nas na pričakovano odločilno pomensko soodvisnost povedkovo udeleženskega razmerja tako s skladenjskobesedotvornega kot s skladenjskopomenskega vidika opozorila A. Vidovič Muha. V Slovenskem skladenjskem besedotvorju (SSB: 63–64) je poveden komentar: »Zlasti če je samostalniki pojmovni, precej teh [podstavni – A. Ž.] glagolov sili v primično razmerje: *silobran < to, da se brani s silo / v sili* [...]; v teh primerih seveda nimamo opravka z orodniško vezavo. Morda so še nekoliko dvoumni primeri kot *strojepis < to, da pišejo s strojem*, kjer bi orodniški predmet lahko zamenjal prislov *strojno*.«

<sup>3</sup> Tako v slovenskem kot češkem jezikoslovju se v tovrstnih primerih govori o prislovnem določilu orodja/sredstva. V slovenskem jezikoslovju o »prislovnem določilu sredstva in orodja« (Toporišič 1982: 77–78; 2000: 623; SSB: 69; Sgall 1986: 128–129; »určení doprovodu, vyjadřované primárně předložkovým pádem«; »určení nástroje«, určení látky/materiálu«, »určení prostředku transportu«, Grepl. Karlík 1998: 253–254, 283–284). V češki slovnici (MČ 3: 50–51, 61–62, »způsoby vyjádření nástroje činnosti«) se možna vezljivost prislovnih določil načina potrjuje z ugotovitvijo, da povedkova vezljivost lahko zahteva tudi prislovna določila načina, ki so besednovrstno največkrat predložne samostalniške zveze.

<sup>4</sup> Tudi po češki jezikoslovni tradiciji, npr. po M. Greplu in P. Karlíku idr. (v knjigi *Skladba češtiny*, 1998), lahko po eni strani govorimo o valenčnih prislovih (»adverbiální (přísllovečný) komplement«, 252), po drugi strani pa v zvezi s prislovnimi dopolnili o nevezljivih dopolnjevalnih lastnostnih okoliščinah oz. o lastnostnih modifikatorjih, ki glagolske pomene dopolnjujejo oz. pomensko določajo navznoter, in zato ne delujejo v smislu glagolske intence oz. valence navzven.

V okviru možnih vezljivih prislovnih določil načina je treba poudariti, da imajo bolj navadno obvezno načinovno prislovno določilo glagoli ravnanja, stanja (nastopa stanja), poteka/procesa in premikanja s poudarjenimi pomenskimi sestavinami 'vedenja' ali 'razmerja'; predvsem 'razmerje' napoveduje udeležensko vlogo 'razmerja dejanja'; obe poudarjeni sestavini 'vedenja' in 'razmerja' s skupno nadsestavino 'odnosa' pa napovedujeta in vključujeta obvezen način, ki lahko 'vedenje' in 'razmerje' opredeli in izrazi z navadno nevezljivo lastnostno (kakovostno, kolikostno, vzročnostno) okoliščino,<sup>5</sup> *Zadnje čase se zanimivo oblači, veliko poje in obzirno ali preventivno molči*, ali pa v označitev razmerja vključi (predložno ali pretvorbno) konkretno sredstvo ali orodje, prostor ali čas, npr. *Največkrat potuje z vlakom, Rezbari strojno, Zdravi se doma, Časopis prihaja mesečno* (vprašalnice za slednje povedi so *kako?*, *kje?*, *kdaj?*).

Samo potrditev besedilnosti vezljivosti so izsamostalniška prislovna dopolnila, ki skladenjskopomensko navezavo z glagolom vzpostavijo z impliciranim udeležencem (v prvotni povedkovodoločilni vlogi), ki v prislovnodoločilni vlogi glagolu prisoja zlasti vrstnost, npr. *Včasih je tekmovalno smučal, danes pa smuča le ljubiteljsko*,<sup>6</sup> *To se upravlja daljinsko ali ročno*;<sup>7</sup> uvajanje medpomenskopodstavnosti oz. medpropozicijskosti prislovnih dopolnil je hkrati tudi uvajanje besedilne skladnje.<sup>8</sup>

<sup>5</sup> Bolj posebnost oz. izjema kot kaj drugega so redki glagoli stanjskega razmerja/odnosa tipa *obnašati se / vesti se neprimerno*, kjer je tako v slovenščini kot v češčini, npr. *Eva se chovala vzorně* (MČ 3: 50, Grepl – Karlík 1998: 255), potrjena vezljiva lastnostna okoliščina, izražena z vezljivim prislovnim določilom načina.

<sup>6</sup> *Včasih je tekmovalno smučal* lahko razvežemo v *Včasih je smučal. Bil je tekmovalec* in v slednji povedi je *tekmovalec* v vlogi t. i. povedkovega aktanta oz. povedkovega udeleženca, ki ga češka slovnica poimenuje tudi »kopredikátový komplement«, uvaja pa povedkovodoločilno vezljivost. Vsekakor primer potrjuje besedilnost vezljivosti.

<sup>7</sup> Meja med neudeleženskimi izpridevniškimi prislovi in izudeleženskimi (izsamostalniškimi) prislovnimi zvezami ali pretvorbami je razlagalno nakazana v slovarskih razlagah Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), ta so npr. pri slovarski iztočnici *delati*, neudeleženski izpridevniški prislovi lahko vključeni v pomenske razlage: 'kazati do česa določen odnos, ki se izraža zlasti v dejanjih' *grdo/prav delati z knjigami*, 'izpolnjevati, opravljati kako nalogo' *uspešno/pridno/veselo delati < delati in biti uspešen/priden/vesel*, pri iztočnici *gledati* – 's pogledom izražati kaj' *grdo/prijazno/lepo gledati*, 'imeti določen odnos do česa' *čisto drugače gledati na svet*, pri *jemati* 'imeti določen odnos do česa' *jemati kaj resno, tragično*, pri *misлити* 'imeti pozitiven ali negativen odnos do koga, česa' *Dobro, slabo misli o meni*. Izudeleženski prislovi oz. prislovne zveze pa so označeni s pomenskimi razlagami 'zavestno uporabljati telesno in duševno energijo za pridobivanje dobrin' *umsko/ročno delati < delati z umom / delati na roko*, 'opravljati delo na določenem področju', npr. *kulturno/politično delati < delati v kulturi/politiki*.

<sup>8</sup> Vse to potrjuje, da mora vsak skladenjski slovar biti vezljivostno-kolokacijski slovar – le tako lahko zajame čimbolj pristno živo rabo, ki se navezuje tudi na nadpovedno oz. besedilno skladnjo.

## 1 Merila pomenskosti udeležencev in glagolov pri vezljivih prislovnih določilih načina

Za vezljivost prislovnega določila načina je v nadaljevanju treba eksplicitno poudariti postaviti nekaj izhodiščnih meril pomenskosti udeležencev in glagolov. Konkretizirani glagolski pomen v povedku omogoča zlasti predmetno vezljivost, raba posplošenega pomena pa predmetno (pretežno orodniško) vezljivost (orodja ali sredstva) spremeni v prislovnodoločilno vezljivost načina (uporabe tega orodja ali sredstva), npr. *obžagati z motorko* : *obrezati z motorno žago* : *oklestiti z žago / s sekiro* (s čim? = predmetna vezljivost) > *obdelati z žago / s sekiro* (kako? = prislovnodoločilna vezljivost) > *obdelati z žago / s sekiro* (je v smislu pretvorb *obžagati/obsekati* lahko tudi povedkovodoločilna vezljivost ob pomensko oslABLJENI rabi glagola).<sup>9</sup> Torej vsaka možna besedotvorna vključitev udeleženca v glagolski pomen tipa *obžagati/obsekati* kaže tudi na možno oslABLJENO rabo glagola *obdelati*, in hkrati na njegovo splošno oz. širokopomensko rabo, ki dopušča vezljivost različnih orodij in sredstev v smislu načina ravnanja, ker ne zamejuje uporabe orodja in sredstva na samo določeno orodje/sredstvo v konkretno predmetno vezljivost.

Samo udeleženci s konkretnim (tj. denotativnim in hkrati referenčnim) pomenom,<sup>10</sup> ki so neposredno ali pretvorbno vključeni v stavčno skladnjo, lahko uvajajo vezljivost.

### 1.1 Prislovna določila načina med vezljivostjo in obvezno družljivostjo

Meja med vezljivostjo in družljivostjo pri prislovnih določilih načina je glede na stopnjo pomenske konkretnosti udeležencev za izražanje orodja, sredstva ali načina zelo prehodna.<sup>11</sup>

Ta prehodnost med vezljivostjo in družljivostjo je še najbolj razložljiva s t. i. vrstnimi (izsamostalniškimi) prislovi. Vrstni prislovi (SLP: 76–77) so pretežno, glede na samostalniški izvor – pretvorbno vključujejo tako delovalnike (*računalniško, radijsko, medijsko*) kot okoliščine (*ambulantno, tovarniško, laboratorijsko*), – izudeleženska obpovedkova prislovna določila, npr. *To obdeluje samo strojno*,

<sup>9</sup> Med splošnostjo in oslABLJENOSTJO pomena določenega glagola je zelo tanka meja oz. prehod. V ruskem jezikoslovju je utrjeno ločevanje med predmetnimi in povedkovimi udeleženci, tako da se tudi skladenjskopomenska bližina orodja/sredstva dejanja in načina dejanja razločuje tako, da je orodje/sredstvo dejanja v vlogi predmetnega udeleženca, način dejanja pa označuje t. i. povedkov udeleženec, ki je del povedkovodoločilne vezljivosti (Muravenko 1998: 77).

<sup>10</sup> O tem Daneš (1987: 55), ki udeležence deli na tiste, ki imajo denotativni, referenčni in konkretni pomen, in na druge, ki so nedenotativni, nerefrenčni in abstraktni.

<sup>11</sup> Na to je z izhodiščnega vidika skladenjskopomenske sorodnosti jezikov opozorjeno tako v slovenskem kot češkem jezikoslovju (SSB: 63–64, 69; MČ 3: 116; Daneš 1987: 49, 55, 93). A. Vidovič Muha (SSB: 69): »Med prislovna določila načina spada tudi prislovno določilo sredstva in orodja (glagolskega) dejanja [...]; dokaz, da gre dejansko za prislovno določilo in ne za orodniški predmet, je vsaj v hipotetični pretvorbi predložnega prislovnodoločilnega samostalnika v izprislovno določilo: *elektrošok* < *to, da šokira z elektriko* > *električno šokira* ipd.



Že večkrat so ga samo ambulantno zdravili, Dela honorarno, Politično in kulturno deluje ipd.; če sta prva dva primera lahko vezljiva, sta slednja lahko samo družljiva.

**1.1.1** T. i. sestavljeni udeleženci so zaradi dvoje udeleženske vloge tudi dvojna vezljivostna posebnost, ker navadno zaradi njihove visoke stopnje vršilskosti en sestavni del udeleženca prevzame vodilno udeležensko vlogo vršilca/nosilca dejanja, drugi sestavni del udeleženca pa je v vlogi vezljive okoliščine načina dejanja, npr. *Božal ga je z očmi* (kako? ⇒ z očmi) – v teh primerih možna pretvorba *Njegove oči so ga božale* samo še potrjuje del telesa oz. organ kot delujoči del osebk; sicer delujoči osebki del v orodniku obravnavamo kot kvazivezljivost delnega (telesnega) delovalnika, npr. *Mahal je z roko* (kako? = kvazivezljivost) se tako pomensko in slovnično razlikuje od *Maha z robcem* (s čim? = prava vezljivost). V tovrstnih primerih J. D. Apresjan (1995: 129, 165) govori o osebki vezljivosti (*sub'ektnaja valentnost*), ki vključuje 'osebo' in 'vršilskost'.<sup>12</sup> Za protitež sestavljeni 'vršilskosti' prek zgleda *Naprava melje brez električnega priključka* lahko dodamo sestavljeno 'sredstvenost', po Apresjanu (1995: 165) *ob'ektnaja valentnost*, v npr. *Kolesari kar brez balance*, kjer je podrejena sestavina, npr. *električni priključek* ali *balanca*, vezljiva okoliščina orodja; podobni zgledi s sestavljenim udeležencem v vlogi predmeta oz. prizadetega z dejanjem so še npr. *Napravo krmili /zgolj na njeni armaturi/, Dotok plina v plinovod uravnava /z ventili/ ipd.*

**1.1.2** Povedkove udeležence in z njimi tudi (pomožno) povedkovodoločilno vezljivost opravičujejo primeri, kjer sicer vsebinski udeleženec pomenskoskladenjsko tudi natančneje lastnostno oz. načinovno opredeljuje povedkov glagol, npr. iz športa *On plava kravl in metuljčka* (nasproti že lastnostno rabljenim *On drsa posamezno / v paru < drsati kot posameznik / drsati s kom v paru*). Poleg tipičnih primerov s športnega področja so še primeri tipa *govoriti slovensko*.

Tudi povedkovi udeleženci se delijo na povedkove delovalnike (s konkretnim/denotatnim pomenom – po J. D. Apresjanu je to 'nemotivirana obvezna vsebinska vezljivost'), npr. *hekersko delovati, izvidniško se gibati*, in povedkove okoliščine (z abstraktnim/nedenotatnim pomenom), izražene z izpridevniškimi prislovi, npr. *dobro kuhati, lepo slikati* ipd.<sup>13</sup>

### 1.1.3 Predložnosklonska raba

Tožilniško določilo lahko izraža združevanje prizadetega predmeta in (pritrjenega) sredstva dejanja, npr. *brisati čevlje ob krpo* (v nasprotju s tipičnim sredstvom dejanja *brisati čevlje s krpo*). Rodilniško določilo ima lahko tudi udeležensko vlogo

<sup>12</sup> F. Daneš (1987: 89sl.) t. i. sestavljene udeležence z navadno dvema udeleženskima vlogama komentira kot primere, ko se povedki z isto pomensko formulo povedja (SF – sémantická formule) razlikujejo glede na t. i. izbirne/selektivne pomenske težnje udeležencev (»selekcni sémantické tendence participantů«).

<sup>13</sup> V. S. Hrakovski (1985: 5–8) ima 'konstrukcije s povedkovimi delovalniki' (»konstrukcii s predikatnymi aktantami«), izpridevniški prislovi pa so predstavljeni tudi kot 'konstrukcije s širšim obsegom' oz. kot 'konstrukcije s povedkovo okoliščino' (»konstrukcii s predikatnym sirkonstantom«).

orodja, s katerim se prosto upravlja, npr. *streljati iz puške, polivati iz vedra* ipd. Pri dajalniških določilih prevladujejo glagoli s pomenskimi sestavinami ciljnosti, ujemanja in nasprotovanja.

### (1) O vlogi orodnika v domačem in tujem jezikoslovju

S splošnoslovanskega oz. primerjalnoslovanskega vidika je treba pripomniti, da je v slovenščini (poleg lužiške srbščine) nujna uporaba predloga oz. predložnega glagolskega morfema. Za osnovni in izhodiščni pomen je označen spremstveni pomen.<sup>14</sup>

Razlika med sredstvom dejanja (Sd) in orodjem dejanja (Od) je ta, da Sd pri dejanju spreminja tudi svoje lastnosti oz. za uresničitev določenega dejanja lahko prispeva del sebe, Od pa tudi po koncu dejanja ostaja nespremenjeno. Sredstvo in orodje dejanja imata kot določili tudi z vidika strukturnoskladenjske hierarhije različni oblikoslovnoskladenjski vlogi, npr. *šivati hlače s črno nitjo na šivalnem stroju* ipd. Sicer pa so ob procesnih in dogodkovnih glagolih premikanja<sup>15</sup> lahko trdimo, da pomen prevoznega sredstva navadno združuje sredstvo in mesto dejanja (Sd ∩ Md), npr. *peljati se z avtobusom* (Apresjan 1995: 128, 140). Prvotno orodniško sredstvo dejanja zaradi lastne aktivnosti oz. izvornosti dejanja lahko po metonimični/metaforični pretvorbi nastopa tudi v vlogi osebk. Navadno je to tehnični pripomoček, stroj ali naravna sila, še najbolj navadno pa je prevozno sredstvo, npr. *Pripeljal se je z avtobusom > Avtobus ga je pripeljal* (Páleš 1990: 35); pretvorbena zmožnost sredstva dejanja (Sd), da lahko nastopa v osebki vlogi, ga (vsaj pogojno) uvršča v vezljivostno polje glagolov premikanja.

Udeleženska razmerja med vršilec dejanja (Vd) ali družilnikom (Dd) in orodjem (Od) so izražena v zgledih kot *Se je odpeljal/je kopal / s prijateljem / s psom / z lopato* ('On in prijatelj/pes sta se odpeljala' / 'On in prijatelj sta kopala,

<sup>14</sup> F. Kopečný (1973: 246–249) orodniški spremstveni pomen označuje tudi s slovenskimi zgledi kot *Kdor se z volkovi pajdaši, mora z njimi tuliti; potovati s kom, s praznimi rokami priti*. V okviru spremstvenega pomena izpostavi predvsem izražanje vsebine, npr. *hrnec s vodo* ('lonec z vodo'), *lopata s držadlem* ('lopata z ročajem'), *bogat z žitom*, in izražanje načina, ki je predstavljeno predvsem s pojmovnimi samostalniki in s telesnimi deli, npr. za slovenščino *s strahom pogledati kam, s praznimi rokami priti*. V tesno povezanost s spremstvenim pomenom postavi tudi izražanje sredstva in orodja, kjer so tudi samostalniki s pomeni telesnih delov, npr. *s palicami biti, s kolom udariti koga, igrati se s puško: Konj se brani s krepko nogo*. Pri nas A. Bajec (1959: 107–109) v zvezi z uporabo predloga oz. predložnega glagolskega morfema *z/s* ugotavlja, da je tudi za slovanske jezike prvotna uporaba »s sociativnim instrumentalom, ki pomeni skupnost, združenje [...]«. In še pomembna pripomba pri stavčnoočlenski uporabi predložnega orodnika (Oz/s), da je vsako sredstvo nekakšna spremljajoča okoliščina in zato »[...] se ni čuditi, da je poleg golega orodnika (instrumentala) jel nastopati v takih primerih s + družilnik (sociativ) [...]«. Čeprav je opozorjeno na ločevanje med družilnikom (*tepsti se s fanti*) in orodnikom (*tepsti se s cepci*), pa niso obravnavane stavčnoočlenske razlike predložnih samostalniških zvez med *Z njim so dobili mogočnega zaveznika* (⇒ s kom? – z njim), *Vozniki se že peljejo z balo* (⇒ s čim? – z balo) : *Prišel je s praznimi rokami* (⇒ kako? – s praznimi rokami), *Z veseljem vam ustrezem* (⇒ kako?).

<sup>15</sup> Takšno delitev glagolov premikanja povzemam po F. Danešu (1987: 88–119), v poglavju *Vzorci se slovesy pohybu*.

tako da sta zarila lopati' (možna pretvorba iz orodnika v imenovalnik izraža vršilca dejanja ali družilnika), medtem ko je primer \**Lopata je kopala* dokaz, da *lopata* z udeležensko vlogo orodja (Od) zahteva tudi vršilca dejanja (Pauliny 1943). Uporabljene besede *prijatelj* (Vd/Dd), *pes* (Dd) in *lopata* (Od) so samostalniška določila, stavčnoočlensko pa predmeti.

Z vidika stavčnoočlenskosti je orodnik tisti, ki izraža najtežje določljivo razmerje med (predložnim) predmetom in prislovnim določilom/dopolnilom načina.<sup>16</sup> Pri orodniku lahko govorimo o koliziji oz. neupravičenem prekrivanju predmetnega in prislovnodoločilnega orodnika (Uličný 2000: 20). Tako npr. med drugimi velja tudi pravilo, da če je pomen udeleženega sredstva/orodja<sup>17</sup> namesto z orodnikom lahko izražen s še kakšnim drugim pomensko enakovrednim sklonom, je takšno sredstvo/orodje stavčnoočlensko (predložni) predmet, npr. *posuti cesto s peskom* : *posuti pesek na cesto* (pri nas o tem npr. Orešnik 1994: 42). V tem primeru je udeleženec bolj snov kot sredstvo in je zato še bolj upravičeno predmet.<sup>18</sup> Isti orodniški udeleženec lahko glede na glagolski pomen prevzame vlogo snovi ali sredstva,

<sup>16</sup> V drugi polovici sedemdesetih let v okviru vezljivosti v sodobni poljščini npr. D. Buttler (1976: 163–186) pri orodniku v skladijski vlogi predmeta (narzędnik w funkcji dopełnienia) z vidika glagolskega pomena govori o bližjem dopolnilu (dopełnienie bliższe), tj. o obveznem določilu. Za orodnik v skladijski vlogi prislovnega določila (narzędnik w funkcji okolicznikowej) pa z vidika glagolskega pomena govori o okoliščinskih pomenskih razmerjih (określone znaczenie relacyjnej) in o slabi vezavi (slaba rekcja). V poglavju o predložnih zvezah – Konstrukcje przyimkowe (187–215) – v primerih predložnega glagolskega morfema ali (predložnega) predmeta govori o 'predložni vezavi glagola' (*reakcja przyimkowa czasowników*), pri predložnih prislovnih določilih pa o okoliščinski vezljivosti (*określona walencja*). Orodnik kot (predložno)sklonsko določilo, ki označuje prehodni tip med vezljivostnimi in nevezljivostnimi stavčnimi členi, natančneje in primerjalno uporabno tudi za slovenščino obravnava *Mluvnice češtiny 3: skladba* (MČ 3: 190–192). – J. Dular (1982: 191) navaja, da so ob orodniku najpogostejši predložni morfemi *z/s, za, pred, med, nad*. Za predmetno stavčnoočlensko vlogo orodnika J. Dular navaja pogoje: (a) orodnik izraža prizadeti predmet pri glagolih številnih pomenskih skupin (npr. glagoli, ki vežejo telesne dele (*vrzeti z očmi/z glavo*), glagoli, ki se vežejo samostalniki, kot npr. *ravnati s strojem*); (b) orodnik izraža vsebinski predmet pri glagolih tipa *ukvarjati se s tihotapstvom, obirati se z odhodom* ipd.; (c) orodnik izraža razmerni predmet pri glagolih, ki izražajo solidarnost ali podobnost, npr. *potrpeti z ljudmi, primerjati se s sorodnico* ipd.

<sup>17</sup> Za **sredstvo** in **orodje** dejanja SSKJ v pomenskih razlagah uporablja tipski oznaki **naprava** (za večje, sestavljeno) in **priprava** (v ožjem pomenu tudi: orodje; za manjše, enostavnejše). Izraz **sredstvo** je nadpomenka za napravo in pripravo (ki vključuje tudi orodje in je namenjena za določeno delo). Tipski oznaki **orodje** in **stroj** sta v primerjavi z zgornjimi pomensko ožji, ker natančneje označujeta namenskost za določeno delo.

<sup>18</sup> J. Orlovský (1965: 372) zagovarja pravilo, da če je orodnik zamenljiv s tožilnikom, ima skladijsko vlogo (predložnega) predmeta. Če pa orodnik ni zamenljiv s tožilnikom, ima skladijsko vlogo prislovnega določila, npr. *šúhat' nohami – šúhat' nohy* ⇒ (predložni) predmet. V slovenščini v pomenu 'drgniti' ali 'drsati' to ne gre, ker sta orodnik in tožilnik pomenskorazločevalna. Podobno še *krútit' hlavou – krútit' hlavu* (v slovenščini se v pomenih 'vrzeti, sukati, obračati' uporablja tožilnik, npr. *vrzeti glavo*).

sredstva ali prizadetega npr. *polniti kad z vodo* (snov) : *umiti kad z vodo* (sredstvo), *obmetavati ograjo s kamenjem* (sredstvo in prizadeto).

Tudi za slovenščino zanimivo po zgledu Fillmora razpravlja o orodniku Barbara Partee Hall<sup>19</sup>. Opozarja zlasti na razmerja med (a) vsebinskim predmetom v tožilniku ali orodniku (*the instrumental adverb*) in (b) orodnikom, ki izraža orodje (*the clearly instrumental*), npr. (a) *We loaded hay onto the truck, We loaded the truck with hay* ('Na voz smo naložili seno, Voz smo naložili s senom') : (b) *We loaded the truck with hay with pitchforks* (\*'S senenimi vilami smo naložili voz s senom'). Ugotavlja, da bi v primeru (a) težko govorili o prislovnem določilu v orodniku (*the instrumental adverb*), ker so pomeni pod (a) pomensko zelo blizu povedku s tem, da je uporaba enkrat tožilnika in drugič orodnika pomenskorazločevalna, npr. *Na voz smo naložili seno* (⇒ 'ni nujno, da je voz poln') : *Voz smo naložili s senom* (⇒ 'voz je poln'). Pod (b) pa je jasno izpostavljeno pomensko razločevanje med orodnikom kot vsebinskim predmetom in orodnikom, ki izraža orodje, npr. \**S senenimi vilami* (prislovno določilo orodja) *smo naložili voz s senom* (vsebinski predmet). Ista opazanja in isti pomenski premiki veljajo tudi za slovenščino.

Orodnik kot sredstveni predmet ali kot prislovno določilo orodja pretvorbno določata E. V. Padučeva in R. I. Rozina (1993). Avtorici ugotavljata, da orodnik izraža sredstvo, ko ostaja poved smiselna tudi po površinskoizrazni pretvorbi orodnik > imenovalnik, npr. *Dokumente je spel s sponko* > *Sponka spaja dokumente*; če pa orodnik izraža orodje, poved po površinskoizrazni pretvorbi orodnik > imenovalnik ni več smiselna, npr. *Dokumente je spel s spenjačem* > \**Spenjač spaja dokumente*. Pretvorbe iz orodnika v imenovalnik ali tožilnik kot merilo za ločevanje med predmetnim in prislovnodoločilnim orodnikom (verjetno tudi pod vplivom Padučeve) navaja tudi D. Buttler (1976: 163–186).

V primerih kot *Ona je zagrnila okno z zaveso* : *Zavesa zagrinja okno* zaradi zmanjšanja števila skladijskih udeležencev po pretvorbi udeleženez *zavesa* združuje udeleženski vlogi vršilca in sredstva dejanja (Vd ∩ Sd). Je potemtakem sredstvo dejanja vsak leksem, ki lahko sprejme tudi vlogo vršilca dejanja? Po zgornjih primerih bi lahko odgovorili pritrdilno.

(1a) Ob polnopomenskih glagolih ravnanja/upravljanja s pomenskima sestavnima 'premikanja' in 'sonahajanja/sopojavljanja' ima orodnik skladijsko vlogo predmeta (s čim), če je glagolski pomen neposredno povezan s pomenom udeleženca. Med prvotnim glagolom in udeležencem torej ne sme biti še dodanega vmesnega premostitvenega glagola, npr. *Preti s sekiro* > v pomenu 'pretiti s telesno poškodbo' (*sekira* je tu s stališča glagolskega pomena vsebinski predmet, zato je lahko izražena tudi v imenovalniku *Preti mu sekira* v prenesenem pomenu 'Preti mu telesna poškodba'). Drugače pa je v primeru *Preti s sekiro* s premostitvenim glagolom *udariti z/s* v pomenu 'Preti, da ga bo udaril s sekiro' (*sekira* je tu s stališča

<sup>19</sup> Gl. članek *On the Requirement that Transformations preserve Meaning* v zborniku razprav C. J. Fillmora in D. T. Langendoena (1971: 21). C. J. Fillmore (1968: 24–25) med opisom globinskih sklonov označuje orodnik kot sklon, ki izraža neživo silo ali predmet, ki je vključen v dejanje oz. ga določa glagolski pomen.

glagolskega pomena orodje dejanja (Od), zato pretvorba iz orodnika v imenovalnik na površinskoizrazni ravnini ni smiselna \**Preti mu sekira* (*sekira* = 'orodje')). *Pretiti* je tu šele v posrednem odnosu s *sekiro*, zato je v tem primeru s *sekiro* neobveznovezljivo prislovno določilo načina (kako?).

Zgornji primeri samo potrjujejo, da je pri stavčnočlenskem ločevanju med (predložnimi) predmeti in prislovnimi določili potrebno poleg **slovničnega vidika** upoštevati tudi **sporočilni vidik** oz. predvsem členitev po aktualnosti. Tako npr. je pomenski poudarek na *sekira*, ko ta pomeni 'telesno poškodbo', v drugem primeru pa je pomenski poudarek na *pretiti*, saj *sekira* tu pomeni le 'eno izmed različnih orodij pri pretnji'.

Z vidika istorečja je v primeru *sekati s sekiro* izpis udeleženca *sekira* na prvi pogled čisto odveč, v resnici pa ima njen izpis pomenskorazločevalno vlogo<sup>20</sup> v pomenu 'sekati s sekiro in ne s kakšnim drugim rezilom' in je stavčnočlensko zato predmet.

Sploh pa je pomenskorazločevalna vloga stalna ob predložnomorfemskih glagolih z oslavljenim pomenskoskladenjskim pomenom, npr. *Maha s sekiro* (predmet), zato imamo v tovrstnih pomenih samo obveznovezljiva določila.

Kot (primerjalno) posebnost je potrebno omeniti orodnik ob glagolih premikanja. V okviru glagolov premikanja<sup>21</sup> imamo osnovna glagola *iti* in *peljati se*,<sup>22</sup> ob katerih je prevozno sredstvo različno stavčnočlensko vezljivo (kot prislovno določilo načina ali kot (predložni) predmet) opredeljeno. Tako se po predložni zvezi z *avtobusom* v glagolski zvezi *iti z avtobusom* vprašamo s *kako?*, ker je predložni glagolski morfem pomensko del predložnega prislovnega določila načina in zvezo lahko pomensko razgradimo v 'iti' v vozilu/avtobusu' ⇒ *iti kako?*; vprašalnico primerjalno potrjuje glagolska zveza *iti peš*. Podoben primer je *bežati s kolesom*, ki ga pomensko razložimo kot 'hitro iti' + 'biti na kolesu' ⇒ 'hitro iti, tako da si na kolesu' ⇒ 'hitro iti' kako? ⇒ *bežati kako?* ⇒ predložna zveza s *kolesom* je potencialno oz. neobvezno vezljivo prislovno določilo načina. V že omenjani glagolski zvezi *peljati se z avtobusom* pa, kot rečeno, že glagol *peljati se* vključuje pomena 'iti + biti v vozilu', tako da je *avtobus* samó natančnejša pomenska določitev vrste vozila, in zato ima stavčnočlensko vlogo (predložnega) predmeta.

## 1.2 Glagoli

Najširše in najobširnejše možnosti uporabe vezljivih načinovnih določil imajo splošnopomensko in oslavljenopomensko rabljeni glagolski pomeni. To tudi sicer sovпада s splošnejšo jezikoslovno ugotovitvijo, da je vezljivost načina lastna širšemu obsegu glagolov in da tudi sicer ni praktično noben način (popolnoma) neodvisen od glagola.

<sup>20</sup> Npr. v okviru glagolskih tvorjenk A. Vidovič Muha (1985: 49) obravnava tudi skladenjskopodstavno orodniško vezavo, »kjer glagolska tvorjenka poimenuje dejanje na podlagi pripomočka, sredstva, s katerim se dejanje opravlja [...]«.

<sup>21</sup> F. Daneš (1987: 88–119) pri glagolih premikanja govori o pomenskih sestavinah kot: samogib. +/- (samohyb +/-), živo +/- (anim +/-), orod.+ (instr +), narav.+ (natur +) ipd.

<sup>22</sup> Pri nas je o vezljivostnih posebnostih glagolov premikanja pisala I. Černelič Kozlevčar (1979/80), predvsem z vidika oblikovanja slovarskih pomenov in izbire ponazarjalnega gradiva.

Glagolski pomen namreč ustvari določeno udeležensko hierarhijo, posledica katere je struktornoskladenjska hierarhija med določili – med predmeti in izsamostalniškimi prislovnimi določili. Vzemimo, da sta izsamostalniška prislova *ročno* in *strojno* okoliščinski nadpomenki za delovalnike, ki označujejo orodje dejanja (Od) ali sredstvo dejanja (Sd). Če je ob istem glagolu poleg udeleženca z vlogo sredstva ali orodja smiselna uporaba izsamostalniškega načinovnega prislova *strojno* ali *ročno*, ki označuje način glagolskega dejanja, je samostalniški udeleženec stavčnočlensko (predložni) predmet, ki pomensko/predmetno natančneje določa način dejanja *strojno/ročno*. Če pa uporaba prislova *strojno* ali *ročno* ni smiselna, je takšen samostalniški udeleženec stavčnočlensko navadno del predložnega prislovnega določila načina. Glede na povedano so možne struktornoskladenjske različice z določili: *Piše (ročno/strojno) (kako?) s peresom/z računalnikom (s čim?)*, *Piše s peresom/z računalnikom (kako?)* proti dopolnilom: *Računa s svinčnikom/z računalnikom (kako?)* ⇒ prim. pog. *Računa peš*).

V nasprotju z neživimi samopremičnimi delovnimi/prevoznimi sredstvi so abstraktni pojmi kot *veselje*, *žalost* ipd. samo lastnostne okoliščine oz. neudeleženske sestavine (tj. ne spadajo v pomensko podstavo povedi), ki povedkov glagol samo lastnostno opredeljujejo – to potrjujejo pretvorbe v izpridevniške prislove, npr. *Z veseljem se je odpeljal* – *Veselo se je odpeljal*.

Ko pa ima glagolski pomen površinskoizrazno z orodniki zasedena že vsa svoja bistvena udeleženska mesta kot so vršilec dejanja, prejemnik in prizadeto z dejanjem, npr. *S sosedi (družilnik) so založili klet (prejemnik) s premogom (prizadeto) z lopato (okoliščina)*, sta sredstvo ali orodje lahko samó okoliščinski dopolnili.

Udeležensko hierarhijo oz. hierarhijo udeleženskih vlog v stavčni povedi potrjuje tudi Fillmorova teorija o globinskih sklonih in sklonskih razmerjih,<sup>23</sup> ko npr. osebek enkrat izraža vršilca dejanja (a), drugič pa orodje dejanja (b). V primeru, ko sta v povedi obe udeleženski vlogi, pa je osebek vršilec dejanja (c): (a) *John broke the window* ('Ivan je razbil okno') : (b) *A hammer broke the window* ('Kladivo je razbilo okno') : (c) *John broke the window with the hammer* ('Ivan je razbil okno s kladivom'). In ker osebek lahko označujeta (po Fillmoru) dva različna globinska sklona (agentiv = pobudnik/vršilec glagolskega dejanja, je živo bitje : instrumental = sredstvo/orodje, je neživa sila ali predmet, ki povzroča glagolsko dejanje ali stanje), ju tudi ni mogoče povezati v priredno zloženi osebek, npr. *John and hammer broke the window* ('Ivan in kladivo sta razbila okno'). Dokaz torej, da enakovrednosti prirednih sestavin ni mogoče razumeti samo struktornoskladenjsko, ampak mora biti vedno upoštevan pomen teh sestavin (Kunst Gnamuš 1981: 121).

Pretvorbe samo še potrjujejo, da je vloga sredstva dejanja (Sd) neposredno povezana z dejanjem (De), tako da je sredstvo pogosto samodelovalno in učinkuje na predmet, ne da bi pri tem moralo postati orodje. Zato sredstvo dejanja (Sd) lahko nadomešča vršilca dejanja (Vd). Orodje dejanja (Od) pa je samo posrednik med vršilcem dejanja (Vd) in predmetom dejanja (Pd), zato ne more nadomeščati vršilca dejanja (Vd). Sredstvo nasproti orodju izraža tudi samodelovalne lastnosti.

<sup>23</sup> O tem Fillmore 1968: 22, pri nas pa s prenašanjem te teorije tudi O. Kunst Gnamuš 1981: 30sl.

Strukturoskladenjsko oz. površinskoizrazno ločevanje orodnikov z udeležensko vlogo sredstva dejanja (Sd), orodja dejanja (Od) in vršilca dejanja (Vd) je npr. v angleščini<sup>24</sup> razlikovalno izraženo, predvsem v trpniku, s predložnim morfemom *by* za Sd in Vd in s predložnim morfemom *with* za Od, npr. *I go to school by car* (= Sd, 'V šolo grem z avtomobilom'), *He was killed by a terrorist* (= Vd, '(On) je bil ubit od teroristov') : *You can cut the bread with that knife* (= Od, 'Ti lahko odrežeš kruh s tem nožem'). To samó potrjuje samodelovalno zmožnost predvsem vršilca dejanja (Vd), kot potencialni izvor delovanja se mu pridružuje še sredstvo dejanja (Sd), medtem ko je orodje dejanja (Od) pasivni udeleženec dejanja. Primeri uporabe orodnika v trpniku pa kažejo, da samostalnik za predložnim morfemom *by* označuje predvsem Vd, ko pa tega ni, lahko tudi Sd ali celo Od, npr. pri *The window was broken /by a boy/by a ball* nasproti *The window was broken with a ball/\*with a boy*, kjer samostalnik za *with* v trpniku lahko označuje samo Od, v tvorniku pa tudi družilnik, npr. *You're coming with us* (Quirk – Greenbaum 1993: 160).

### 1.2.1 Orodniška vezava oz. vezljivost orodja/sredstva ob glagolih *delati* in *iti*

(1) Pri glagolu *delati* je lahko pomenski poudarek na poteku oz. načinu poteka delovanja – 'izpolnjevanje, izvrševanje, opravljanje kako nalogo, delo ali aktivnost sploh' še posebej poudarja pomenskoskladenjsko nevezljivo vlogo lastnostnih okoliščin – zahteva skladenjskoobvezni prislovni modifikator načina: *Odbor /dobro/dela, Nekateri člani /slabo/delajo, Avto mu /dobro/ dela, Dela /kot stroj/črna živina/, Delajo /z veseljem/izkušnji/*:

Določnejši/aktualnejši pomen označuje 'vrsto delovanja' – 'opravljanje delo na določenem področju' in zahteva obveznovezljivo prislovno določilo, ki ga navadno uvaja predložni morfem glagola, npr. pri *Kulturno/Politično delati* se obveznovezavni neleksikalizirani udeleženski izglagolski predložni morfem, impliciran v *kulturno/politično*, odkriva s pretvorbami v pomenu 1.1.1 'razvijati': *Delajo v kulturi/politiki*; leksikalizirani predložni morfem pa je izražen v pomenih 1.1.2 'nasprotovati' *Delajo proti okupatorju*, 1.1.3 'usmerjati' *Delajo z mladino*, 1.1.4 'prizadevati si' *Delajo za odpravo zaostalosti*, 1.1.5 'prispevati' *Delajo v korist človeštva*, 1.1.6 'sodelovati/delovati' *Delajo pri društvu, Delajo v organizaciji*.

'Ukvarjanje s konkretno dejavnostjo' je vezljivostno označeno s predmetno vezavo, tudi z vezavo človeškega udeleženca: *Dela v trgovini, Dela pri računalnikih, Delajo s kemikalijami/s knjigami/s stroji; Rože delajo popke, Žene delajo okraske*.

V pomenu 'razmerja delovanja' lahko soobstajata orodniška predmetna vezava in primično (izsamostalniško) prislovno določilo načina kot potencialno vezljivi modifikator: *S knjigo/Z njo delajo kakor s cunjo/v skladu s predpisi, Dela s pravopisom / na/pri pravopisu* ipd.

Prikazi v Vezljivostnem slovarju (Žele 2008) ob vsakem pomenu ponujajo tudi istovezljive ustreznice, ki (tudi) pomenljivo odkrivajo vezljivostne razlike in posebnosti (vezljivostni del razlage je podčrtan, nevezljivi modifikatorji so v posebnicah):

<sup>24</sup> Prim. Quirk idr. 1994: 559.

**délati** -am T<sub>De/Dg/Pr</sub> nedov.

2. *délati*<sub>2</sub> v posplošenem pomenu *kdo/kaj delovati proti komu/čemu / za koga/kaj / pri/na/v/po/ob čem, s kom/čim* /kot kdo/kaj / kot kakšen/kateri/kolikšen / brez/zaradi koga/česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/po/na kom/čem / s/med/pod/nad/pred kom/čim / kako/koliko/zakaj/, Sam<sub>1</sub> – pSam<sub>3-6</sub> – /<sub>kot</sub> Sam<sub>1</sub>/Prid<sub>k/v/kol</sub>/pSam<sub>2-6</sub>/Prisl<sub>n/kol/vz</sub>/: Dela proti svoji vesti, Dela za otroke // *kdo/kaj nasprotovati proti komu/čemu, Sam<sub>1</sub> – pSam<sub>3</sub>*: Delajo proti teroristom // *kdo/kaj prispevati, prizadevati si za/v koga/kaj, Sam<sub>1</sub> – pSam<sub>4</sub>*: Delajo v korist človeštva, Delajo za odpravo zastalosti // *kdo/kaj razvijati, sodelovati, delovati pri/na/v čem, Sam<sub>1</sub> – pSam<sub>5</sub>*: Dela pri društvu, Delajo v kulturi / v politiki, Dela v organizaciji // *kdo/kaj usmerjati, upravljati, organizirati se s kom/čim, Sam<sub>1</sub> – pSam<sub>6</sub>*: Delajo z mladino, Delajo s pravosodnimi predpisi; prim. *delovati, obratovati, organizirati se, prizadevati si, upravljati, usmerjati se*

3. *délati*<sub>2</sub> *kdo/kaj izražati delovni odnos pri/na/v/po/ob čem / s kom/čim* /kot kdo/kaj / kot kakšen/kateri/kolikšen / brez/zaradi koga/česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/po/na kom/čem / s/med/pod/nad/pred kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam<sub>1</sub> – pSam<sub>3/6</sub> – /<sub>kot</sub> Sam<sub>1</sub>/Prid<sub>k/v/kol</sub>/pSam<sub>2-6</sub>/Prisl<sub>n/kol/vz</sub>/: S knjigami / spoštljivo/ delajo, Z njo /grdo/ delajo, Delajo s pravopisom / na pravopisu; prim. *ravnáti*

**délati z/s** -am z/s T<sub>De/Dg/Pr</sub> nedov.

1. *délati z/s*<sub>2</sub> v posplošenem pomenu, *kdo/kaj delovati s kom/čim* /kot kdo/kaj / kot kakšen/kateri/kolikšen / brez/zaradi koga/česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/po/na kom/čem / s/med/pod/nad/pred kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam<sub>1</sub> – pSam<sub>6</sub> – /<sub>kot</sub> Sam<sub>1</sub>/Prid<sub>k/v/kol</sub>/pSam<sub>2-6</sub>/Prisl<sub>n/kol/vz</sub>/: Delajo z mladino, Delajo s pravosodnimi predpisi; prim. *usmerjati, upravljati, organizirati se*

2. *délati z/s*<sub>2</sub> v posplošenem pomenu, *kdo/kaj delovati s čim* /kot kdo/kaj / kot kakšen/kateri/kolikšen / brez/zaradi koga/česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/po/na kom/čem / s/med/pod/nad/pred kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam<sub>1</sub> – pSam<sub>6</sub> – /<sub>kot</sub> Sam<sub>1</sub>/Prid<sub>k/v/kol</sub>/pSam<sub>2-6</sub>/Prisl<sub>n/kol/vz</sub>/: Delajo z računalniki; prim. *obravnávati, uporabljati, upravljati*

(2) Z vidika premikanja in sredstva oz. načina premikanja je za vezljivostno vedénje dobra orientacija osnovni glagol ITI.

V okviru splošnopomenskosti glagola *iti* se lepo potrjuje vloga orodnika tudi v Vezljivostnem slovarju (Žele 2008; vezljivostni del razlage je podčrtan, nevezljivi modifikatorji so v poševnicah):

**íti** grém in grém P<sub>Pr/C/Dg</sub> nedov. in dov. grémo in grémo

1. *íti*<sub>1(2)</sub> *kdo/kaj premikati se s korakanjem (mimo koga/česa / proti komu/čemu / v/na/skozi/čez koga/kaj / po/ob čem / pred/za kom/čim / kod/kam)* /kot kdo/kaj / kot kakšen/kateri/kolikšen / brez/zaradi koga/česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/po/na kom/čem / s/med/pod/nad/pred kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam<sub>1</sub> – (pSam<sub>2-6</sub>/Prisl<sub>k</sub>) – /<sub>kot</sub> Sam<sub>1</sub>/Prid<sub>k/v/kol</sub>/pSam<sub>2-6</sub>/Prisl<sub>n/kol/vz</sub>/: Šel je (po prehodu za pešce) /s kolesom/, Stražar je šel (pred njim) /s kolesom/, Šel je (mimo nas) /v taksiju // v posplošenem pomenu *kdo/kaj premikati se (od kod / kod/kam) v določeno smer sploh* /kot kdo/kaj / kot kakšen/kateri/kolikšen / brez/zaradi koga/česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/po/na kom/čem / s/med/pod/nad/pred kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam<sub>1</sub> – (pSam<sub>2-6</sub>/Prisl<sub>k</sub>) – /<sub>kot</sub> Sam<sub>1</sub>/Prid<sub>k/v/kol</sub>/pSam<sub>2-6</sub>/Prisl<sub>n/kol/vz</sub>/: /Z avtom/ je šel /osemdeset kilometrov na uro/, Delci snovi počasi gredo (na dno), Kri gre (od srca po vsem telesu); prim. *krožíti/króžíti, letéti, peljáti, premikati se, sédati, sesédati se*

2. *íti*<sub>2</sub> *kdo/kaj premikati se na/v kaj / kam* /kot kdo/kaj / kot kakšen/kateri/kolikšen / brez/zaradi koga/česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/po/na kom/čem / s/med/pod/nad/pred kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam<sub>1</sub> – pSam<sub>4</sub>/Prisl<sub>k</sub> – /<sub>kot</sub> Sam<sub>1</sub>/Prid<sub>k/v/kol</sub>/pSam<sub>2-6</sub>/Prisl<sub>n/kol/vz</sub>/: Vsak dan gre na pokopališče, Zjutraj je šel /peš ali z avtobusom/ v mesto, Gre /z vlakom/ na Jesenice, Šli so /s helikopterjem/ na Triglav // *kdo/kaj premikati se h komu/k čemu / na/v/po kaj* /kot kdo/kaj / kot kakšen/kateri/kolikšen / brez/zaradi koga/česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/po/na kom/čem / s/med/pod/nad/pred kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam<sub>1</sub> – pSam<sub>3/4</sub>/Namen – /<sub>kot</sub> Sam<sub>1</sub>/Prid<sub>k/v</sub>



$_{\text{kot}}/p\text{Sam}_{2-5}/\text{Prisl}_{\text{n/kol/vz}}/$ : Šel je /z letalom/ k sorodnikom na obisk, Šli so v bolnico na pregled, Šel je v gostilno h kosilu, Šel je /z vozom/ v gozd po drva, Šel je v mesto nakupovat, Šel je na predavanje, na sestanek

Ko ni več težišče na sestavini ‘premikanja’, temveč na dogodku, kar potrjujejo tudi na koncu naštetih istovezljive ustreznice:

5.  $\dot{it}_i$ <sub>2(3)</sub> pog. knj.  $k\dot{d}o/kaj$  potegniti, seči, vrtati (s čim) čez/skozi/v/na koga/kaj / po kom/čem / kam/kod / kot kdo/kaj / kot kakšen/kateri/kolikšen / brez/zaradi koga/česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/po/ na kom/čem / s/med/pod/nad/pred kom/čim / kako/koliko/zakaj/,  $\text{Sam}_1 - (\text{pSam}_6) - \text{Sam}_{4/5}/\text{Prisl}_k - /_{\text{kot}} \text{Sam}_1/\text{Prid}_{\text{k/v/kol}}/p\text{Sam}_{2-6}/\text{Prisl}_{\text{n/kol/vz}}/$ : Šel je /z roko/ čez čelo, Po tem mestu je šla (s cunjjo), (S svedom) je šel v notranjost zmesi, Pri skoku je šel preveč naprej, V svojih raziskavah ni šel tako daleč; prim. *potegniti/potégniti, séči, vrtati*

9.  $\dot{it}_i$ <sub>2</sub> v oslabljenem pomenu  $k\dot{d}o/kaj$  a) biti usmerjen v/na kaj / kam,  $\text{Sam}_1 - (\text{pSam}_6) - \text{pSam}_4/ \text{Prisl}_k$ : Šli so (samo z enim kovčkom) v boljšo prihodnost, Država gre (z eno četico) v vojno, brez. Šlo je na jesen, b) biti v stanju usmerjenosti pred/na/v kaj / kam,  $\text{Sam}_1 - \text{pSam}_4/ \text{Prisl}_k$ : Ura gre naprej/nazaj, Šla je na dopust, Šel je v službo, Šla je v zakon z njim, Za to dejanje bo šel pred sodnika, Predlog bo šel na glasovanje, c) pridružiti se h komu / k čemu, vstopiti v/med koga/kaj,  $\text{Sam}_1 - (\text{pSam}_6) - \text{pSam}_{3/4}/\text{Prisl}_k$ : Šel je (z nekaj hrane v nahrbtniku) k partizanom/tabornikom, Šel je v partijo, pog. knj. Šel je k filmu, Šel je med potapljače; prim. *pridružiti/pridružiti se, usmérjati se, vstopiti/vstópati*

12.  $\dot{it}_i$ <sub>2</sub>  $k\dot{d}o/kaj$  biti glede na estetske lastnosti postavljeno k čemu / s čim / kot kdo/kaj / kot kakšen/kateri/kolikšen / brez/zaradi koga/česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/po/na kom/čem / s/med/pod/nad/pred kom/čim / kako/koliko/zakaj/,  $\text{Sam}_1 - \text{pSam}_{3/6} - /_{\text{kot}} \text{Sam}_1/\text{Prid}_{\text{k/v/kol}}/p\text{Sam}_{2-6}/\text{Prisl}_{\text{n/kol/vz}}/$ : K tej obleki gredo /kot edini ustrezni/ visoki čevlji, Ti čevlji gredo s to obleko; prim. *natakniti/natákniti, postaviti, správití, státi (stojím)*

V nasprotju z zgornjimi pomeni glagola *iti* pomeni glagolov *peljati se* in *peljati*, ki pa uvajajo samo vezljivo rabo sredstva ali orodja:

**peljáti se** péljem se tudi -ám se R(P) nedov., pélji se peljíte se; péljal se

1. *peljáti se*<sub>2(3)</sub>  $k\dot{d}o/kaj$  s prevoznim sredstvom premikati se od-do/mimo koga/česa / proti/h komu / k čemu / na/v/skozi/čez kaj / po/na čem / za/med/nad/pod kom/čim / kod/kam (s kom/čim) /na/v/po čem / za/s/ pod kom/čim / kako/,  $\text{Sam}_1 - \text{pSam}_{2-6}/\text{Prisl}_k/\text{Namen} - (\text{pSam}_6) - /p\text{Sam}_{5/6}/\text{Prisl}_n$ : Peljali so se od začetka do končne postaje, (Z avtobusom) so peljali po avtocesti, /V diru/ so se peljali mimo, /Z veliko hitrostjo/ se je peljal naprej, Jest se je peljal na drugo stran mesta, (Še z drugimi) se je peljal v prvo gostilno, pog. knj. Peljal je do prve bencinske črpalke; prim. *gnáti se, letéti, plúti, premíkati se*

**peljáti** péljem tudi -ám R(P) nedov., pélji peljíte; péljal

1. *peljáti*<sub>3(4)</sub>  $k\dot{d}o/kaj$  s prevoznim sredstvom spravljati koga/kaj od-do/iz/s koga/česa / proti/h komu / k čemu / na/v/skozi/čez kaj / po/na čem / za/med/nad/pod kom/čim / kod/kam (s kom/čim) /na/v/po čem / za/s/ pod kom/čim / kako/,  $\text{Sam}_1 - \text{Sam}_4 - \text{pSam}_{2-6}/\text{Prisl}_k/\text{Namen} - (\text{pSam}_6) - /p\text{Sam}_{5/6}/\text{Prisl}_n$ : Tujo delegacijo so (s posebnim diplomatskim spremstvom) peljali v mesto, Vsa zidarški material so do gradbišča ali celo na gradbišče peljali /v/na prikolici/, (S splavom) jih je peljal čez reko, Peljala jo je /pod roko/ k zdravniku, K izviru so peljali živino napajat, /Z veseljem/ jo je peljal na ples/plesat (z novim motorjem), Vodič jih je /z dvignjeno tablo/ peljal po mestu, /Samo za uzdo/ je lahko peljal konja noter, pren. Služba ga pelje v vse hiše, čustv. Radovednost ga je peljala k njim; prim. *goníti, vodíti*

## 2 Za sklep

Pogoj za vezljivost je konkretna (denotatna) pomenskost udeležencev in tudi konkretna pomenskost glagolov – vsak pomenski odmik glagolov v pomensko posplošenost namreč hkrati pomeni spremembo iz predmetne (prave udeleženske) vezljivosti v prislovnodoločilno vezljivost, in vsak pomenski odmik glagolov v oslABLJENI pomen hkrati pomeni odmik v povedkovo/določilno/ vezljivost. Povedkove udeležence in z njimi tudi (pomožno) povedkovodoločilno vezljivost opravičujejo primeri, kjer sicer vsebinski udeleženec pomenskoscLADENJSKO tudi natančneje lastnostno oz. načinovno opredeljuje povedkov glagol, npr. iz športa *On plava kravl in metuljčka* ali drugi primeri tipa *govoriti slovensko*.

Vezljivostna posebnost so t. i. sestavljeni udeleženci zaradi dvoje udeleženske vloge – to so primeri, ko v okviru vršilskosti en sestavni del udeleženca prevzame vodilno udeležensko vlogo vršilca/nosilca dejanja, drugi sestavni del udeleženca pa je v vlogi vezljive okoliščine načina dejanja.

## Literatura

- Apresjan 1995 = J. D. Apresjan, *Leksičeskaja semantika: sinonimičeskie sredstva jazyka*, Moskva: Jazyki russkoj kul'tury, <sup>2</sup>1995.
- Bajec 1959 = A. Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika IV: predlogi in predpone*, Ljubljana: SAZU, 1959.
- Buttler 1976 = D. Buttler, *Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny: walencja wyrazów*, Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1976.
- Černelič Kozlevčar 1979/80 = I. Černelič Kozlevčar, O glagolih premikanja zlasti glede na glagol iti in stavčne vzorce, *Jezik in slovstvo* 25 (1979/80), št. 2, 45–47.
- Daneš idr. 1987 = F. Daneš idr., *Větné vzorce v češtině*, Praha: Academia, 1987.
- Dular 1982 = J. Dular, *Priglagolska vezava v slovenskem knjižnem jeziku (20. stoletja): doktorska disertacija*, Ljubljana.
- Fillmore 1968 = C. J. Fillmore, The Case for Case, v: *Universals in Linguistic Theory*, ur. E. Bach – R. T. Harms, New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1968, 1–88.
- Fillmore – Langendoen 1971 = C. J. Fillmore – D. T. Langendoen (ur.), *Studies in Linguistic Semantics*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1971.
- Golden 2001 = M. Golden, *O jeziku in jezikoslovju*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, <sup>2</sup>2001.
- Grepl idr. 1998 = M. Grepl idr., *Skladba češtiny*, Praha: Votobia, 1998.
- Hajičová idr. 1983 = E. Hajičová idr., Větná stavba a aktuální členění ve slovan-  
ských jazycích z porovnávacího hlediska, *Československá slavistika* 1983, 139–149.
- Hrakovski idr. 1985 = V. S. Hrakovskij idr., *Tipologija konstrukcij s predikatnymi aktantami*, Leningrad: Nauka, 1985.

- Ivančikova 1965 = E. A. Ivančikova, O strukturnoj fakul'tativnosti i strukturnoj objazatel'nosti v sintaksise: materialy i soobščeniya, *Voprosy jazykoznanija* 14 (1965), št. 4, 84–94.
- Karolak 2001 = S. Karolak, *Od semantyki do gramatyki: wybór rozpraw*, Warszawa: Instytut Slawistyki PAN, 2001.
- Kopečný 1973 = F. Kopečný, *Základy české skladby*, Praha: SPN, 1973.
- Korpus slovenskega jezika *FidaPLUS*, <http://www.fidaplus.net/>.
- Kunst Gnamuš 1981 = O. Kunst Gnamuš, *Pomenska sestava povedi*, Pedagoški inštitut: Ljubljana, 1981.
- MČ 3 = M. Grepl idr., *Mluvnice češtiny 3: skladba*, Praha: Academia 1987.
- Moskalska 1973 = O. I. Moskal'skaja, 1973: Problemy semantičeskogo modelirovanija v sintaksise, *Voprosy jazykoznanija* 22 (1973), št. 6, 33–43.
- Muravenko 1998 = E. V. Muravenko: O slučajah netrivial'nogo sootvetstvija semantičeskikh i sintaksičeskikh valentnostej glagola, v: *Semiotika i informatika* 36, Moskva: Russkie slovari, 1998, 71–81.
- Novotný 1979 = J. Novotný, Dualismus subjektu a predikátu a postavení predikace z hlediska valenční teorie, *Slovo a slovesnost* 40 (1979), št. 4, 286–294.
- Orešnik 1994 = J. Orešnik, *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica*, Ljubljana: SAZU, 1994 (Dela razreda za filološke in literarne vede 40).
- Orlovský 1965 = J. Orlovský *Slovenská syntax*, Bratislava: Obzor, 21965.
- Padučeva – Rozina 1993 = E. V. Padučeva – R. I. Rozina, Semantičeskij klass glagolov polnogo ohvata: tolkovanje i leksiko-sintaksičeskie svojstva, *Voprosy jazykoznanija* 42 (1993), št. 6, 5–16.
- Páleš 1990 = E. Páleš, Sémantické roly slovenských sloviess, *Jazykovedný časopis* 41 (1990), št. 1, 30–48.
- Partee 1971 = H. B. Partee, On the Requirement that Transformations preserve Meaning, v: *Studies in Linguistic Semantics*, ur. C. J. Fillmore – D. T. Langendoen, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1971, 1–21.
- Pauliny 1943 = E. Pauliny, *Štruktúra slovenského slovesa: štúdia lexikálno-syntaktická*, Bratislava: SAV, 1943 (Spisy Slovenskej akademie vied a umení 2).
- Quirk – Greenbaum 1993 = R. Quirk – S. Greenbaum, *A University Grammar of English*, Hong Kong, 271993.
- Quirk idr. 1994 = R. Quirk idr., *A Comprehensive Grammar of the English Language*, New York, 201994.
- Sgall idr. 1986 = P. Sgall idr., *Úvod do syntaxe a sémantiky: některé nové směry v teoretické lingvistice*, Praha: Academia, 1986.
- SLP = A. Vidovič Muha, *Slovensko leksikalno pomenoslovje: govorica slovarja*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000.
- SSB = A. Vidovič Muha, *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženk*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete – Partizanska knjiga, 1988.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1–5, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – DZS (zal.), 1970–1991.
- Švedova 1980 = N. J. Švedova, *Russkaja grammatika 2: sintaksis*, Moskva: Nauka, 1980.

- Toporišič 1982 = J. Toporišič, *Nova slovenska skladnja*, Ljubljana: DZS, 1982.  
Toporišič 2000 = J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 2000.  
Uličný 2000 = O. Uličný, *Instrumentál v struktuře české věty*, Praha: Universita Karlova – Karolinum, 2000.  
Vidovič Muha 1984 = A. Vidovič Muha, *Nova slovenska skladnja* J. Toporišiča, *Slavistična revija* (1984), št. 2, 142–155.  
Vidovič Muha 1985 = A. Vidovič Muha, *Primeri tvorbnih vzorcev glagola*, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 21 (1985), 47–61.  
A. Vidovič Muha 1998 = A. Vidovič Muha, *Pomenski preplet glagolov imeti in biti – njuna jezikovnosistemska stilistika*, *Slavistična revija* 46 (1998), št. 4, 293–323.  
Žele 2008 = A. Žele, *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov*, Ljubljana: ZRC, ZRC SAZU, 2008 (Slovarji).

### On the boundary between valency and (obligatory) optionality

#### Summary

The boundary and also the crossover between valency and optionality is part of the participants that express means, instrument, or manner: *with what* and *how* something is created or managed. This offers numerous opportunities, both non-linguistic and linguistic. The condition for valency is a concrete object participant because it is only with this that, between the action/event (expressed through a sentence) and reality or being (expressed through a participant), a primary spatial relationship is also established. Indirect evidence for this includes valent spatial adverbs or valent adverbial modifiers of place; if this is a concrete participant together with a verb with a concrete meaning in the sentence, one is grammatically dealing with a valent object and, if this concrete participant stands next to a verb with a generalized or very general meaning, one is grammatically dealing with a valent adverbial modifier of manner; for example, *obrusiti s brusnim papirjem* ‘to sand with sandpaper’ (with what?) : *obdelati z brusilko* ‘to shape with a grinder’ (how?), *odpeljati se z avtobusom* ‘to leave on a bus’ (with what?) : *odpraviti se z avtobusom* ‘to leave on a bus’ (how?) and so on. Every semantic shift of verbs into semantic generalization simultaneously represents a change from objective (true participant) valency into adverbial-modifier valency, and every semantic shift of verbs into a weakened meaning simultaneously represents a shift into predicate/modifier valency; for example, *delati z dletom/krampom* ‘to work with a chisel/pick’, *delati strojno* ‘to work with a machine’ (how? = due to the great semantic generalization of the verb, this may be predicate or predicate-modifier valency) versus *rezljati z dletom* ‘to carve with a chisel’/ *strojno* ‘with a machine’/ *laboratorijsko* ‘in a laboratory’/ *v laboratoriju* ‘in a laboratory’ (with what? = with a chisel = predicate valency, how? = with a machine = adverbial-modifier valency, where? = adverbial-modifier valency); as already stated, in addition and especially from the perspective of the participants,

a necessary condition for valency is the concrete (objective or content-based) semantics of the participants—for example, *delati z dletom* ‘to work with a chisel’, *delati z besedilom* ‘to work with a text’—versus the nonvalent abstract semantics of the participants (these are usually attributive circumstances); for example, *delati z veseljem / veselo* ‘to work with joy’.

These examples also confirm that in the sentence-element division between (prepositional) objects and adverbial modifiers it is necessary to take into account, in addition to the grammatical aspect, the communicative aspect as well, or especially the functional perspective of an utterance. Thus, for example, the semantic emphasis is on *sekira* ‘axe’ when this means ‘bodily harm’, and otherwise the semantic emphasis is on *pretiti* ‘to threaten’ because here *sekira* only means ‘one of various tools in a threat.’

From the perspective of pleonasm, in the example *sekati s sekiro* ‘to cut with an axe’ specifying the participant *sekira* ‘axe’ seems excessive at first glance, but in fact specifying it has a distinguishing semantic role in the sense of ‘to cut with an axe and not with some other cutting tool’ and is therefore an object in the sentence-element sense.



# Germanizmi v frazemih Slovarja slovenskega knjižnega jezika od R do Ž

*Irena Stramljič Breznik – Marjana Hameršak*

Prispevek predstavlja zadnji del raziskave o germanizmih od R do Ž, sprejetih v Slovar slovenskega knjižnega jezika, ki so hkrati tudi frazemske sestavine. Za tovrstne frazeme se na podlagi slovarskih označevalnikov ugotavlja korelacija med zaznamovanostjo germanizma in zaznamovanostjo frazema z njim, živost in poznavanje frazemov pa se preverjata s pomočjo referenčnega korpusa FidaPLUS in vprašalnika, ki ga je izpolnilo štiriinpetdeset študentov drugega letnika enopredmetnega študija slovenskega jezika na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru.

**Ključne besede:** slovenščina, leksikologija, frazeologija, frazemi, germanizmi, slovar

## **Germanisms in idioms in the *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Standard Slovenian Dictionary) from R to Ž**

This article presents the final part of a study (R–Ž) of Germanisms in the *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Standard Slovenian Dictionary, SSKJ) that are also elements of idioms. Based on their dictionary labels, these idioms are analyzed in terms of correlation between marked Germanism and therefore also marked idiom; however, the contemporary use and knowledge of these idioms were assessed using the FidaPLUS reference corpus and a questionnaire completed by fifty-four second-year students in the single-discipline undergraduate program in Slovenian at the University of Maribor's Faculty of Arts.

**Key words:** Slovenian, lexicology, phraseology, idioms, Germanisms, dictionary

## **1 Uvod**

**1.1** Pričujoči prispevek je nadaljevanje in hkrati zaključek raziskave o germanizmih kot sestavinah slovenskih frazemov (Stramljič Breznik 2007: 291–303; 2007a: 459–473; 2009: 63–74). Zaradi primerljivosti rezultatov je ohranjen tudi enak metodološki pristop. Na podlagi potrjenih nemških izposojenk v slovenščini (Striedter-Temps 1963) in njihovih razlag v etimoloških slovarjih slovenskega jezika Franceta Bezlaja (1995, 2005) in Marka Snoja (2003) je bila preverjena njihova vključenost v gradivo SSKJ.

Pri delu sta bili postavljeni dve merili. Upoštewane so samo izposojenke, (a) ki imajo status germanizma, kar pomeni, da niso sprejete v knjižno normo –

prvi pomen v Enciklopediji slovenskega jezika (Toporišič 1992: 47) – in so zaznamovane z določenim kvalifikatorjem v celoti ali pa je tako zaznamovan samo kateri izmed njihovih pomenov, npr. *šparati* nižje pog. ‘varčevati’ < srvn. *sparen*, nvn. *sparen* (ST: 223; ESSJ IV, 96; SES: 735); prim. tudi Valh Lopert 2007; (b) ki so sestavina frazema v SSKJ, razporejenega v frazeološko gnezdo ali zunaj njega. Tako so bile izločene tiste prevzete besede, ki so v slovenski knjižni jezik prišle iz/prek nemščine in so se vanj popolnoma vrasle, čeprav nastopajo kot sestavine v frazemih. Danes spadajo v območje stilno nevtralne leksike in so v SSKJ sprejete brez kakršnega koli kvalifikatorja, npr. *škarje* (< stvn. *skâri*, srvn. *schære*, *schær*, nvn. *Schere*; ST: 218; ESSJ IV: 53; SES: 728), *ura* (< nvn. *Uhr*, srvn. *ûre*, *ûr*; ST: 242; ESSJ: 264, SES: 800), *žemlja* (< srvn. *sĕmel(e)*, stvn. *sĕmala*, nvn. *Semmel*; ST: 250; ESSJ IV: 446; SES: 867) ipd.

**1.2** Glede na sedanje aktualno terminološko stanje je uporabljen izraz *frazem*. Kot definicijske lastnosti frazemov upoštevamo tradicionalna merila: reproducirnost, najmanj dvobesednost (Kržišnik 1994), ki vključuje tudi tip minimalnih frazemov (tj. takih s strukturo glagola in predložnega prostega morfema ali glagola in zaimenskega prostega morfema v klitični obliki (Kržišnik 2005) in tudi t. i. dvojčiče raznih tipov (Toporišič 1996)), neizpeljivost pomena iz pomena sestavin, stalnost in ekspresivnost. V teoretičnem smislu pa sta upoštevana še dognanja o pragmatični frazeologiji (Jakop 2006) in korpusni pristop pri raziskovanju frazeologije v slovenistiki (Gantar 2007).

Vključeni so tudi nekateri primeri pregovorov, ki sicer ne spadajo v ožje področje frazeologije, določeno s prej naštetimi definicijskimi lastnostmi. Pri gradivu frazemov se izhaja iz SSKJ, dopolnilna vira sta poskusni frazeološki slovar (Keber 2003) in korpus slovenskega jezika FidaPLUS.

**1.3** Številka v oklepaju pred germanizmom informira o tem, ali leksem kot iztočnica v slovarskem geselskem članku SSKJ vsebuje frazem v predvidenem frazeološkem gnezdu (oznaka pred tako iztočnico je 1), ali iztočnica v svojem geselskem članku vsebuje frazem, vendar ne v ustreznem frazeološkem gnezdu (oznaka pred tako iztočnico je 2), ali je iztočnica brez sicer znanega ali v drugih virih označenega frazema (oznaka pred tako iztočnico je 3). Včasih so zaradi več frazemov z isto sestavino možne tudi kombinacije, označene s poševnico.

V frazeološkem gnezdu SSKJ so pogosto zapisane tudi besedne zveze, ki jih ne prištevamo med frazeme, ker bodisi ne izpolnjujejo merila večbesednosti ali prenesenega pomena, kot kaže naslednji primer: **rihtati** -am nedov., nižje pog. 1. ‘skrbeti za koga, negovati koga’; 2. ‘priskrbovati, oskrbovati’ < srvn. *rihten*, nvn. *rihten* (ST: 211; ESSJ III: 179; SES: 622). Označen frazeološki pomen v SSKJ: • nižje pog. *ta človek mi je zoprn, ker vedno koga rihta* ‘daje komu nauke, se vmešava v njegovo ravnanje, vedenje’; nižje pog. *ulilo se je, ravno ko je rihtala otroka za v šolo* ‘odpravljala otroka v šolo’; nižje pog. *mlada dva zdaj rihtata stanovanje* ‘urejata stanovanje’. Zveza *rihtati koga* ‘dajati komu nauke, se vmešavati v njegovo ravnanje, vedenje’ ne spada med frazeme, ker ne izpolnjuje kriterija večbesednosti. Besedni zvezi *rihtati otroka za v šolo* ‘odpravljati otroka v šolo’ in *rihtati*



*stanovanje* 'urejati stanovanje' ne spadata med frazeološke zveze, saj je pomen teh zvez predvidljiv iz pomena posameznih sestavin, torej ne gre za frazeološki pomen. Bodisi so v okviru frazeološkega gnezda navedene stalne, tj. (pol)terminološke besedne zveze, kot v naslednjem primeru: **špica**<sup>2</sup> -e ž 1. pog. 'zelo zožen, priostren končni del česa; konica'; 2. publ. 'čas, ko se kaj pojavlja v najvišji meri, stopnji; konica' < nvn. *Spitze* (ST: 224; ESSJ IV: 99; SES: 737). Označen frazeološki pomen v SSKJ: • [...] žarg., film. (*filmska*) *špica* 'začetni del filmskega traku s podatki o filmu; filmska glava'; žarg., film. *stalna špica* 'avdiovizualni uvod h kaki redno ponavljajoči se televizijski oddaji'. Zato so tovrstni primeri izločeni iz obravnave.

**1.4** Germanizmi so zapisani po abecedi od R do Ž tako, da je najprej označen tip iztočnice glede na vsebovanost frazema v SSKJ. Iztočnica je izpisana z malimi tiskanimi črkami, dodane ima osnovne slovnične lastnosti, nato pa je prikazana prevzetost iz nemščine na podlagi tujih in domačih etimoloških virov. Potem so pripisana kvalifikatorska pojasnila in ponazarjalno gradivo ter ustrezno frazeološko gnezdo s frazomem, po potrebi pa je dodan morebitni manjkajoči frazem. Frazemi so vključno z vezljivostnimi mesti zapisani ležeče in krepko. Znak / ločuje variantno sestavino frazema, okrogli oklepaj ( ) pa sestavino, ki jo lahko izpustimo. Sledijo podatki o pojavitvah v korpusu slovenskega jezika FidaPLUS s pripadajočimi zgledi. Če ni posebnosti ali variantnosti, je navadno zabeležen le en zgled rabe.

## 2 Abecedni prikaz

(1) **rájda** -e ž nižje pog. 'vrsta' < srvn. \**ride*, stvn. \**rida*, srvn. *riden* (ST: 206; ESSJ III: 178; SES: 621).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • ekspr. *v vasi je cela rajda gostiln* 'veliko gostiln'.  
F+: *cela rajda* (22 pojavitev); zgled: *Takoj za njim se je zvrstila cela rajda ansamblov*.

(1/3) **rájža** -e ž star. 'potovanje' < srvn. *reise, reisen*, nvn. *Reise, reisen* (ST: 207; ESSJ III: 147; SES: 600).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • star. *še nobeno rajžo niso bili tako prijazni kot danes* 'nobenkrat'.

Neoznačen frazeološki pomen v SSKJ: *iti na rajžo* 'potovati'.

F+: *nobena rajža* (0 pojavitev).

F+: *iti na rajžo* (20 pojavitev); zgled: *Tu se res spleča iti na rajžo, to je tudi Trdina dobro vedel*.

(1/2) **regimènt** -ènta m 1. star. 'polk, poveljnik, štab regimenta / pehotni regiment'; 2. ekspr., z rodilnikom 'velika količina, množina' < nvn. *Regiment* (ST: 209; SES: 612).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • star. *sedemnajsti regiment v stari Avstriji* 'pehotni polk, v katerem služijo vojsko vojaki iz Kranjske'.

Neoznačen frazeološki pomen v SSKJ: *dobiti cel regiment* nasvetov 'veliko količino'.

F+: *sedemnajsti regiment v stari Avstriji* (0 pojavitev).

F+: *cel regiment* (16 pojavitev); zgled: *Vojvoda je menil, da je na graščini dovolj prostora za cel regiment majhnih dečkov ...*

(2) **rihta**<sup>1</sup> -e ž 2. star. 'sojenje, sodni proces' < *rihtati* 'richten (als Richter)' < srvn. *richten* 'Recht sprechen, richten'; nvn. *richten* (ST: 211; ESSJ III: 179; SES: 622)

Neoznačen frazeološki pomen v SSKJ: **krvava rihta**

F+: **krvava rihta** (45 pojavitev); zgled: *Šestdeseta obletnica naše osvoboditve in krvave rihte, ki jo je le-ta prinesla s sabo ...*

(1) **rihta**<sup>2</sup> -e ž nižje pog. 'ena ali več jedi, zlasti kuhanih, ki tvorijo samostojen del v okviru enega obroka' < *Gericht* 'eine Speise' < srvn. *rihte, riht* 'angerichtete Speise'; nvn. *Gericht* (ST: 211; ESSJ III: 179; SES: 622).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • pog., ekspr. *ta človek je pokrita rihta* 'ne kaže svojih negativnih lastnosti'.

F+: (**biti**) **pokrita rihta** (4 pojavitve); zgled: *Ni bil več kot pokrita rihta, zdaj sta si bila končno enakopravna in podobna kot ...*

(1) **ròm** rôma m nižje pog. 'priprava iz lesa ali drugega materiala, ki obdaja sliko ali druge predmete'; 'okvir' < bav. avstr. *die Rahm*, srvn. *ram, rame*, nvn. *Rahmen* (ST: 212; ESSJ III: 195; SES: 628).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • pog. *ta je pa za v rom* 'zelo je lepa'.

F+: (**biti**) **za v rom** (0 pojavitev).

(1) **šlager**-ja m zastar. 'popevka' < nvn. *Schlager* (ST: 218).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • publ. **najnovejši časopisni šlager** 'pogosto ponavljana aktualna tema'; publ. *film je postal šlager leta, sezona* 'najbolj uspešen film'.

F+: **časopisni šlager** (0 pojavitev).

F+: **šlager leta** (3 pojavitve); **šlager sezona** (11 pojavitev); zgled: *A ker je znano, da so skoraj nerabljene Octavie izvozni šlager (letošnjega) leta, je Škodin tržni delež malce prenapihnen. – Vedel je tudi, da je svetu podaril nekaj novega: arijo uspešnico, tako rekoč šlager sezona. Pojavi se tudi varianta šlager stoletja (1 pojavitev); zgled: Za prvo menim, da bo v bistvenih pogledih rešena v kakih dvajsetih letih, a druga bo nedvomno šlager (celotnega) stoletja, če ne daljše dobe.*

(2) **šlapa** -e ž 1. nav. mn., nižje pog. 'obrabljena, ponošena copata': stare šlape na bosih nogah; 2. slabš. 'neodločen, bojazljiv človek' < nvn. *Schlapp(en)* (ST: 220; ESSJ IV: 80; SES: 732).

Neoznačen frazeološki pomen v SSKJ: **njen mož je šlapa** 'omahljiv, ženi podložen mož'.

F+: **biti šlapa** (1 pojavitev); zgled: *... da se Benjamin spreminja in da postaja možakar in ni več šlapa.*

(1) **šnofati** -am nedov., nižje pog. 1. 'vohati, duhati'; 2. 'poizvedovati, povpraševati' < srvn. bav. *\*snopfen*, srvn. *snupfen*, nvn. bav. *\*snopff(e)*, srvn. *snupff(e)* (ST: 221; SES: 733).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • nižje pog. **šnofati tobak** 'njuhati'.

F+: **šnofati tobak** (0 pojavitev). Varianta: **šnofati hors** (1 pojavitev); zgled: *Kadijo pa šnofajo hors, totalno stran metanje ...*

(1) **šparati** -am nedov., nižje pog. 'varčevati' < srvn. *sparen*, nvn. *sparen* (ST: 223; ESSJ IV: 96; SES: 735).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • nižje pog. *tega fanta doma šparajo* 'mu ne nalagajo (težkega) dela'<sup>1</sup>; nižje pog. *pri delu se špara* 'ni delaven'; *kdor jezika špara, kruha*

<sup>1</sup> V frazeološkem gnezdu je zabeležena besedna zveza *šparati koga* 'ne nalagati mu (težkega) dela', ki je ne prištevamo med frazeme, ker ne izpolnjuje kriterija večbesednosti.

**strada** 'kdor si ne upa, ne zna kaj vprašati, prositi, ima škodo, ne doseže tistega, za kar se poteguje'.

F+: **šparati se pri delu** (0 pojavitev).

F+: **kdor jezika špara, kruha strada** (15 pojavitev); zgled: *Pravijo tudi, da kdor jezik špara, kruha strada*. Varianta: **kdor besede špara, kruha strada** (1 pojavitev); zgled: *Kdor besede špara, kruha strada, pravi pregovor*.

(1) **špás** -a m nižje pog. 'neresen, smešen ali zabaven dogodek; šala, potegavščina' < nvn. *Spaß* (ST: 223; ESSJ IV: 96; SES: 736).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • pog., ekspr. *to narediti, je zame špas* 'malenkost'; pog., ekspr. *taka hrana je drag špas* 'veliko stane'; pog., ekspr. *z njim smo imeli zmeraj velik špas* 'smo se šalili'; nižje pog. *ona ni za špase* 'je resna, ne mara potegavščin'.

F+: **biti kaj špas** (0 pojavitev).

F+: **biti kaj drag špas** (30 pojavitev); zgled: *Umetniška dela pri Slovencih veljajo za drag špas*.

F+: **biti kaj velik špas** (2 pojavitvi); zgled: *To jim je največji špas, kar si ga lahko zamislijo*

F+: **ne biti za špase** (0 pojavitev).

(1/2) **špèh** špèha m pog. 1. 'slanina'; 2. ekspr. 'podkožno maščobno tkivo pri človeku'; 3. ekspr. 'debela (umazana) knjiga, veliko (umazanih) popisanih listov' < stvn. bav. *spèch*, srvn. *spèc*, -*ckes*, nvn. *Speck* (ST: 223; ESSJ IV: 97–98; SES: 736).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • pog., ekspr. *knjiga se je v nekaj dneh spremenila v špèh* 'je postala zelo umazana, zamaščena'.

Neoznačen frazeološki pomen v SSKJ: *začel je nabirati špèh* 'začel se je rediti'.

F+: **nabirati se komu špèh** (3 pojavitve); zgled: *Špèh se nam nabira, ker noben nas ne trenira in v šoli se ne koncentriram, ker nič ne treniram*.

F+: **biti kaj (obsežen) špèh** (78 pojavitev); zgled: *Ko sem pred leti prevajala francosko kuharico, 700 strani obsežen špèh, sem najprej preštudirala Kuharstvo za kuharje*.

(1/2) **špíca**<sup>2</sup> -e ž 1. pog. 'zelo zožen, priostren končni del česa; konica'; 2. publ. 'čas, ko se kaj pojavlja v najvišji meri, stopnji; konica' < nvn. *Spitze* (ST: 224; ESSJ IV: 99; SES: 737).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • pog., ekspr. *ta človek žene vse na špico* 'vse obravnava s prepirom'; pog., ekspr. *spor gre na špico* 'postaja vedno hujši, se zaostruje'

Neoznačen frazeološki pomen v SSKJ: promet ob špicah je zelo gost / **prometne špice**.

F+: **prometna špica** (6 pojavitev); zgled: *V prometnih špicah so vsi semaforji ugasnjeni, promet urejajo hupe, hripavi glasovi in nazorni gibi*.

F+: **gnati vse na špico** (0 pojavitev).

F+: **iti na špico** (0 pojavitev).

(1) **špógati** -am dov. in nedov., nižje pog. 'dati, žrtvovati' < srvn. *spulgen* (ST: 225; ESSJ IV: 101; SES: 738).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • nižje pog. **špogala si je ostro pripombo** 'drznila si jo je izreči'.

F+: **špogati si (ostro) pripombo** (0 pojavitev).

(1) **špráha** -e ž nižje pog. 'jezik (sistem za sporazumevanje)' < srvn. *sprache*, nvn. *Sprache* (ST: 225).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • zastar. *to ni slovenščina, to je kranjska špraha* 'slovenski jezik s popačenimi nemškimi besedami'.

F+: **kranjska špraha** (4 pojavitve); zgled: *Kranjsko špraho so uporabljali samo za sporazumevanje s služinčadjo ...*

(1) **štála** -e ž nižje pog. 'hlev' < srvn. *stall*, -lles, stvn. *stal*, nvn. *Stall* (ST: 227; ESSJ IV: 105; SES: 739).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • nižje pog. *njegova soba je prava štala* 'je zelo umazana, zanemarjena'.

Označen frazeološki pomen v SSKJ pri iztočnici **štálica**: • *najprej štálica, potem kravica* 'najprej je treba imeti stanovanje, materialno osnovo, potem se šele poročiti'.

F+: *prava štala* (9 pojavitev); zgled: *Pri nas je pa prava štala*. Pojavljata se še varianti: *totalna štala* (14 pojavitev), *cela štala* (14 pojavitev); zgled: *Šola je totalna štala*. – ... *kot vidite, je v hiši cela štala ... in tako naprej in naprej*.

F+: *najprej štálica/štálica, potem pa kravca/kravica* (83 pojavitev); zgled: *Kljub temu bi opozoril, da reka najprej štálica, potem pa kravca ni treba slepo spoštovati ...*

(1) **štánga** -e ž nižje pog. 'železna palica, drog' < srvn. *stange*, nvn. *Stange* (ST: 227; ESSJ IV: 106; SES: 739).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • pog. *držati komu štango* 'ščititi ga, podpirati ga pri njegovem navadno negativnem delovanju, ravnanju'; star. *kupiti štango tobaka* 'paličico zvitega tobaka za žvečenje'.

F+: *držati komu štango* (96 pojavitev); zgled: *Generalni direktor drži štango programskemu direktorju (Janezu Lombergarju) v vsem*.

F+: *štanga tobaka* (0 pojavitev).

(1) **štánt** m 1. nižje pog. 'stojnica'; 2. nar. 'del kozolca med dvema stebroma; okno' < srvn. *stant*, nvn. *Stand*, srvn. *bestant* (ST: 227–228; SES: 739).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • star. *dati, vzeti kmetijo v štánt* 'v najem'; star. *biti v štántu* 'pri kom stanovati v tuji, najeti hiši'.

F+: *dati, vzeti v štánt* (3 pojavitev); zgled: ... *in tega bo tudi prodal in si kupil spet novega pa bo vzel v štánt tuj grunt, se en čas z denarji še bahal ...*

F+: *biti/živeti/stanovati v štántu* (3 pojavitev); zgled: ... *Kot najemniki, mi rečemo v štántu smo živeli, v hišici pri hosti v Biški vasi*.

(2/3) **štíma** -e ž nižje pog. 'glas' < srvn. *stimme*, nvn. *Stimme* (ST: 230; ESSJ IV: 113; SES: 741).

Neoznačen frazeološki pomen v SSKJ: *ta pa ima štímo* 'glasno govori; lepo poje'. Manjka-joči frazeološki pomen v SSKJ: *živeti od božje štíme* 'nič jesti in piti'.

F+: *imeti štímo* (1 pojavitev); zgled: *Ja, dober glas je zelo pomemben. Poznamo poklice, pri katerih resnično ni vseeno, kakšno štímo ima kdo*.

F+: *živeti od božje štíme* (3 pojavitev); zgled: *Ali naši ljubi gospodje mislijo, da bomo živeli in dajali od »božje štíme«?*

(1) **štréna** -e ž pog. 'preja, zvita v več enako dolgih navojev' < srvn. *strêne*, *strên*, nvn. *Strähne* (ST: 231; ESSJ IV: 120; SES: 742).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • pog. *meša mu štrene* 'preprečuje, ovira njegove načrte'; pog. *zlepa mu ne zmanjka štrene* 'snovi za pogovor, pripovedovanje'.

F+: *mešati komu štrene* (706 pojavitev); zgled: ... *drugi politiki mešajo štrene drug drugemu in si pred volitvami mečejo polena v glavo*. Varianta: *zmešati štrene* (226 pojavitev); zgled: *Štrene jim bodo poskušali zmešati najboljši slovenski mladinci, ki si tokrat gotovo obetajo več kot le nabiranje izkušenj ...*

F+: *zmanjkati komu štrene* (33 pojavitev); zgled: *Če pa vam štrene vendarle zmanjka, potem užalite pokrovitelja ali gostitelja, to bo zagotovo izvabilo aplavz!*

(1) **štrihati** -am nedov., nižje pog. 'barvati, pleskati' < srvn. *stríche, stríchen*, stvn. *stríhhan*, nvn. *streichen* (ST: 231–232; SES: 743).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • pog. **gliha vkup štriha** 'ljudje podobnih, navadno slabih lastnosti se radi družijo, dobro razumejo'.

F+: **gliha vkup štriha** (36 pojavitev); zgled: *Kar pa se morale tiče, gliha vkup štriha, pravi star slovenski pregovor.*

(1) **štrik** štrika m nižje pog. 'vrv' < srvn. *stric, strick*, nvn. *Strick* (ST: 232; ESSJ IV: 121; SES: 743).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • nižje pog. **najraje bi si dal štrik za vrat** 'se obesil'; pog. **kamor je šel bik, naj gre še štrik** 'če sem izgubil, zapravil veliko, lahko še to malenkost'.

F+: **dati si štrik za vrat** (3 pojavitve); zgled: *Zdaj bi morala zadevo le še dokončno urediti, se pravi premoženje prepisati, sebi pa dati »štrik za vrat«.* Pojavita se še varianti **natakni si štrik okoli vratu** (1 pojavitev), **zavezati si štrik okoli vratu** (1 pojavitev); zgled: *Marsikdo govori v prepričanju, da ga bodo potem spustili, in marsikdo si tako natakne »štrik« okoli vratu. – Lahko se le zjoče od obupa in si zaveže kakšen štrik okrog vratu, kajti v hladno in nedostopno telo presojevalčeve duše ne bo prodrl ali ga otoplil.*

F+: **kamor je šel bik, naj gre še štrik** (60 pojavitev); zgled: *Kamor je šel bik, naj gre še štrik, saj se samo enkrat živi, sva se tolažila ...*

(1) **távžent** -a m nav. mn., nižje pog. 'z roditelnikom nedoločena večja količina; tisoč' < srvn. bav. *\*taužent*, srvn. *túsent*, nvn. *tausend* (ST: 237; SES: 752).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • nižje pog. **dekle ima tavžente** 'je bogato'.

F+: **imeti tavžente** (0 pojavitev).

(1) **trón** -a m nižje pog. 'prestol' < nvn. *Tron*, srvn. *trôn, thrôn* (ST: 240; SES: 786).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • star. **stopiti pred božji tron** 'umreti'.

F+: **stopiti pred božji tron** (0 pojavitev). Varianta: **odpeljati pred božji tron** (1 pojavitev); zgled: *... kar pa se je zgodilo čez sedem let, so ponj prišli angeli in ga odpeljali pred božji tron.*

(2) **túš<sup>2</sup>** -a m pog. 'prha' < bav. avstr. *Dusche* (ST: 242; ESSJ IV: 250; SES: 793).

Neoznačen frazeološki pomen v SSKJ: **novica je nanjo delovala kot mrzel tuš / srečanje je bilo hud tuš zanj** 'hudo razočaranje, neprijetno presenečenje'.

F+: **mrzel tuš** (104 pojavitve); zgled: *Mrzel tuš nam pripravi obvestilo, nalepljeno na notranji strani vetrobranskega stekla.* Varianta: **hladen tuš** (519 pojavitev); zgled: *Prihod v Slovenijo je bil za najina otroka hladen tuš, saj nista razumela niti besedice slovensko.*

F+: **hud tuš** (1 pojavitev); zgled: *Našli so nekega drugega reveža. Ha! To je moral biti hladen tuš za preklemanega Morsa. Hud tuš, če je vodo odprl Strange.*

(1/3) **vága** -e ž 1. pog. 'tehtnica'; 2. pog. 'teža' < stvn. *wága*, srvn. *wáge*, nvn. *Waage* (ST: 243; ESSJ IV: 274; SES: 804).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • pog. **za vse člane kolektiva naj bo ista mera in vaga** 'vsi se naj ocenjujejo z enakimi merili; vsi naj bodo enakopravni'; pog. **kupovati, prodajati na vago** 'kupovati, prodajati tako, da se blago sproti natehta'; pog. **njegov položaj je na vagi** 'je negotov'; preg. **(dobra) mera in vaga v nebesa pomaga** 'pri tehtanju, merjenju blaga je potrebna pravičnost'.

Manjkajoči frazeološki pomen v SSKJ: **dati kaj na vago** 'pretehtati kaj'.

F+: **ista mera in vaga** (0 pojavitev).

F+: **kupovati, prodajati na vago** (10 pojavitev); zgled: *Vole so prodajali na vago, zato so jih začeli krmiti zgodaj zjutraj, da so bili čim težji.*

F+: **biti kaj na vagi** (7 pojavitev); zgled: *Ampak moj ugled je na vagi! Moj! Ko bi mu vsaj verjel, Hanžku!*

F+: **(dobra) mera in vaga v nebesa pomaga** (3 pojavitve); zgled: *Včasih so rekli: Prava mera in vaga v nebesa pomaga.*

F+: **dati/položiti kaj na vago** (3 pojavitve); zgled: *V takem primeru bi bilo treba dati na vago moje informacije in informacije nekoga drugega. – ... dobivamo nove in nove argumente, ki jih polagamo na vago.*

(1) **vínar** -ja m 1. nekdanj 'avstrijski novec za pol krajcarja'; 2. ekspr. 'kovanec majhne vrednosti' < bav. avstr. *Wiener-(pf)ennig, geld* (ST: 246; ESSJ IV: 318; SES: 821).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • star. **ne bo te stalo niti vinarja** 'popolnoma nič'; star. **plačati vse do zadnjega vinarja** 'popolnoma vse'; star. **gledati na vsak vinar** 'biti varčen; biti skop'; preg. **en krivičen vinar deset pravičnih sne** 'zaradi krivično pridobljenega denarja, premoženja še veliko pravično pridobljenega ne prinaša sreče, koristi'.

F+: **ne imeti/dati niti vinarja** (2 pojavitvi); zgled: *Segla sta v žep, toda nobeden ni imel pri sebi niti vinarja. – ... revije, časnike itd. ... ker ji niti vinarja nista dali ne krovna monopolistična gospodarsko-kulturna baza ...*

F+: **plačati vse do zadnjega vinarja** (0 pojavitev). Varianta: **vzeti/odšteti zadnji vinar** (2 pojavitvi); zgled: *Vsakemu, najsi je bil papist, najsi je bil protestant, smo vzeli zadnji vinar.*

F+: **gledati na vsak vinar** (0 pojavitev).

F+: **en krivičen vinar deset pravičnih sne** (0 pojavitev).

(1) **vínar** -ja m zastar. 'vinogradnik' < srvn. *winzer*, nvn. *Winzer* (ST: 246; ESSJ IV: 318). Označen frazeološki pomen v SSKJ: • zastar. **rožnik deževen – vincar reven** 'če je junij deževen, vinogradnik nima dobre letine'.

F+: **rožnik deževen – vincar reven** (0 pojavitev). Najdemo pa varianti **rožnik deževen – viničar reven** (11 pojavitev), **rožnik deževen – vinogradnik reven** (6 pojavitev); zgled: *Tako pravi tudi naslednji pregovor: »Rožnik deževen, viničar reven.« – Rožnik – junij: Rožnik deževen, vinogradnik reven.*

(1) **viža** -e ž 1. star. 'napev'; 2. pog. 'krajša, navadno narodno-zabavna skladba'; 3. star., v prislovni rabi, v zvezi z 'na način' < srvn. *wise*, stvn. *wisa*, nvn. *Weise* (ST: 246; ESSJ IV: 327–328; SES: 825–826).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • pog., ekspr. **na (vse) mile viže** mu je prigovarjal 'zelo, na vse načine'; star. **na vsako vižo bo prišel** 'gotovo'.

F+: **na vse mile viže** (44 pojavitev); zgled: *V preteklosti smo jim želeli na vse mile viže dopovedati, kaj je to Slovenija ...*

F+: **na vsako vižo** (2 pojavitvi); zgled: *Jaz bi svetovala na vsako vižo iti u Beč ...*

(2) **zós** -a m 1. nižje pog. 'omaka' < nvn. *Soße* 'omaka' tudi 'neprijetna stvar, neprijeten položaj' (ST: /; ESSJ IV: 425; SES: /).

Neoznačen frazeološki pomen: 2. nizko 'neprijeten, zapleten položaj': **potegniti koga iz zosa; zaiti v velik zos**. K, 120: **biti (znajti se) v zosu; potunkati/spraviti koga v zos, pasti v zos**.

F+ : **biti v (istem/krepkem/velikem/podobnem ...) zosu** (38 pojavitev): *Pa sem bil v zosu.*

F+: **pasti v zos** (2 pojavitvi): *... sem se diskretno odstranil, a s tem padel v še večji zos.*

F+: **znajti se v zosu** (4 pojavitve): *... beganju iz ene pivnice v drugo sem se nenadoma znašel v zosu*. Posamezne pojavitve so tudi za glagole *čofniti, pristati, utapljati se, zgrmeti, obsedeti, zabresti v zos(u)*.

(1/3) **žakelj** -klja m pog. 'vreča' < bav. avstr. *Säcklein*, nar. *sack-l*, srvn. *seckel* (ST: 248; ESSJ IV: 434; SES: 863).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • pog., evfem. *držati žakelj* 'biti soudeležen pri kraji, ropu'; zastar. *dati hišo v žakelj* 'ometati jo'; pog. *dati koga v žakelj* 'premagati koga, biti boljši od koga'; pog. *ženska, oblečena v žakelj* 'v vrečasto krojeno obleko'; pog. *jemati iz skupnega žaklja* 'iz skupne blagajne, skupnega sklada'; pog. *ko je bil žakelj prazen, sta šla narazen* 'ko ni bilo več zaloge, imetja'; ekspr. *kupiti, vzeti mačka v žaklju* 'kupiti, dobiti kaj, ne da bi stvar prej poznal, videl'; pog. *prazen žakelj ne stoji pokonci* 'brez zadostne hrane človek ni sposoben za delo, se ne počuti dobro'.

Manjkajoči frazeološki pomen v SSKJ: *soditi/spadati v isti žakelj* 'biti enak'; *žakelj brez dna* 'nikoli ni dovolj, opravilo, ki ni nikoli končano'.

F+: *držati žakelj* (14 pojavitev); zgled: *Saj je tisti, ki žakelj drži, ravno toliko kriv kot tisti, ki v žakelj daje.*

F+: *dati hišo v žakelj* (0 pojavitev).

F+: *dati koga v žakelj* (2 pojavitvi); zgled: *In tudi Berchtesgaden je bil s tremi milijoni prekratek, v žakelj ga je dal Albertville s sedmimi ...*

F+: *biti oblečen v žakelj* (0 pojavitev).

F+: *jemati iz skupnega žaklja* (16 pojavitev); zgled: *Veliko lažje je jemati iz skupnega žaklja brez jasno opredeljenega prejemnika, kot pa s čistimi računi in dobrimi prijatelji, kot to velja, skleniti dogovor ...* Varianta: *jemati iz istega žaklja* (9 pojavitev); zgled: *Ker je šel denar iz istega žaklja, je postojnska regija 1987 spraševala ...*

F+: *ko je bil žakelj prazen, sta šla narazen* (0 pojavitev).

F+: *kupiti mačka v žaklju* (82 pojavitev; K, 63–64, 122); *kupovati mačka v žaklju* (70 pojavitev); *dobiti mačka v žaklju* (12 pojavitev); *vzeti mačka v žaklju* (2 pojavitvi); *prodati mačka v žaklju* (14 pojavitev; K, 64); *najeti mačka v žaklju* (1 pojavitev); zgled: *... če kupujemo po pošti iz oddaljenih krajev, se moramo ves čas zavedati, da utegnemo kupiti mačka v žaklju. – ... ki je za nov avto odštel veliko denarja, dobil pa mačka v žaklju. – Če nekaj kupuješ, nočeš vzeti mačka v žaklju. – Pri nakupu zemljišča ali stanovanja je treba paziti, da nepremičninarji ne prodajo mačka v žaklju. – Potem ko lastniki ugotovijo, da so najeli mačka v žaklju ...*

F+: *prazen žakelj ne stoji pokonci* (23 pojavitev); zgled: *Vsi vemo, da prazen žakelj ne stoji pokonci, kaj šele da bi ustvarjalno razmišljal.*

F+: *(soditi/spadati) v isti žakelj* (19 pojavitev); zgled: *Nikakor ne bi smeli vseh zmetati v isti žakelj.*

F+: *(biti) žakelj brez dna* (11 pojavitev); zgled: *Lahko mirno rečemo, da je državna blagajna žakelj brez dna.*

(1/2) **žegen** -gna m 1. pog. 'blagoslov' < stvn. *sěgan*, srvn. *sěgen*, stvn. *seganōn*, srvn. *sěgenen*, nvn. *Segen*, *segnen* (ST: 250; ESSJ IV: 441; SES: 865).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • pog. *poročila sta se brez žegna* 'civilno'.

Neoznačen frazeološki pomen v SSKJ: *dobiti žegen* za uvoz surovin 'soglasje'; 6. pog., ekspr., v zvezi *blažev žegen* 'kar je neučinkovito'.

F+: *poročiti se brez žegna* (0 pojavitev).

F+: *dati žegen* (40 pojavitev); *dobiti žegen* (39 pojavitev); zgled: *Če torej župan ne bo pri volji, da bi dal žegen za samoprispevek, tega ne morejo razpisati ... – Predlog je podprlo kulturno ministrstvo, dobil pa je tudi žegen varuhov konkurence.*

F+: *blažev žegen* (117 pojavitev; K, 27–28); zgled: *Zdravniki pogosto predpišejo kakšen »blažev žegen« in bolnik ozdravi ...*

(1) **žlahta** -e ž 1. pog. 'sorodstvo, sorodniki'; 2. zastar. 'plemstvo' < stvn. *slahta*, srvn. *slahte*, *slaht* (ST: 252; ESSJ IV: 461; SES: 871).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • pog. *fant je naša žlahta* 'naš sorodnik'; pog. *najbrž me ne poznaš, čeprav sva žlahta* 'sorodnika'; star. *nisem vedel, da je moja žlahta* 'moj sorodnik'; pog. *midva sva si še nekaj v žlahti* 'dolguješ mi še nekaj'; pog. *biti (si) v žlahti (s kom)* 'v sorodstvu, sorodu';<sup>2</sup> *žlahta je strgana plahta* 'od sorodstva človek ne more pričakovati pomoči, koristi'; *dober sosed je več vreden kot vsa žlahta* 'od soseda lahko človek dobi več pomoči, ima več koristi kot od sorodnikov'.

F+: *žlahta je strgana plahta* (12 pojavitev); zgled: *Tudi politična žlahta je včasih strgana plahta*. Varianta: *žlahta je raztrgana plahta* (10 pojavitev); zgled: ... nam grejo na živce samo zato, ker je *žlahta raztrgana plahta* in ker jih tako dobro poznamo.

F+: (*dober*) *sosed je več vreden kot vsa žlahta* (3 pojavitev); zgled: *Rek, da je najbližji sosed več vreden kot včasih cela žlahta, še danes drži ...* Varianta: (*dober*) *sosed je boljši kot vsa žlahta* (6 pojavitev); zgled: *Saj veste, kako pravi slovenski pregovor dober sosed je boljši kot vsa žlahta*.

(1) **žlak** žláka m 1. zastar. 'poškodba, rana (od udarca)' < srvn. *slac*, -ges, stvn. *slag*, nvn. *Schlag* (ST: 252; ESSJ IV: 462; SES: 871).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • star. *božji žlak ga je zadel* '(možganska) kap'; star. *napiti se, spreti se na (vse) božje, mile, mrtve žlake* 'zelo'.

F+: *božji žlak je zadel koga* (3 pojavitev); zgled: *Človeka bi zadel božji žlak, ko čuje ali prebere povzetek škofovske konference o socialnih vprašanjih in o njihovih pobudah*. Varianta: *božji žlak je udaril koga* (1 pojavitev); zgled: *Če me, na priliko, udari božji žlak, bom nekje obležal in vse načrte bo zagrnila črna noč*.

F+: *na (vse) božje žlake* (0 pojavitev).

F+: *na (vse) mile žlake* (1 pojavitev); zgled: ... *kuhajo svojo župo, stradalne kure, na mile žlake, ilustrativen ...*

F+: *na (vse) mrtve žlake* (1 pojavitev); zgled: ... *se na mrtve žlake žene na cesti pred skupščino maroderska, v občasnih časopisnih oznanilih pa rezervna razumniška pehota iste stranke ...*

(1) **žnóra** -e ž nižje pog. 'vrvica' < stvn., srvn. *snuor*, nvn. *Schnur* (ST: 254; ESSJ IV: 474; SES: 873).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • nižje pog. *vse gre kakor po žnori* 'vse gre kakor po maslu'.<sup>3</sup>

F+: *vse gre kakor/kot po žnori* (1 pojavitev); zgled: *Na jubilejni, 40. Zlati lisici na Pohorju, se je skoraj vse odvijalo kot po »žnori« ...*

(1) **žöld** -a m zastar. 'vojaška služba' < srvn. *solt*, -des (ST: 255; ESSJ IV: 476).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • star. *dobivati majhen žöld* 'plačilo, plačo'.

F+: *dobivati majhen žöld* (0 pojavitev).

(1/3) **žúpa**<sup>2</sup> -e ž 1. nižje pog. 'juha' < poznosrvn., zgodnjenvn. *Suppe* k srvn. *supen*, nvn. *Suppe* (ST: 255; ESSJ IV: 485; SES: 875).

Označen frazeološki pomen v SSKJ: • ekspr. *ta pa ni po (prežgani) župi priplaval* 'je bister, prebrisan'.

<sup>2</sup> V frazeološkem gnezdu so zapisane tudi besedne zveze, ki niso frazeološke, npr. *naša žlahta*, *biti v žlahti*, *saj je pomen teh zvez predvidljiv iz pomena posameznih sestavin*, torej ne gre za frazeološki pomen.

<sup>3</sup> SSKJ frazem razlaga z drugim frazomom; gre za pomen 'vse poteka brez zapletov, uspešno'.



Manjkajoči frazeološki pomen v SSKJ s sestavino *župa* (čeprav najdemo pa zglede s knjižno varianto *juha*: • pog., ekspr. *ta pa ni po (prežgani) juhi priplaval* 'je bister, prebrisan'; preg. *nobena juha se ne poje tako vroča, kot se skuha* 'vsaka zahteva, vsak ukrep je v začetku videti hujši, kot pa se izkaže kasneje'): *nobena župa se ne poje tako vroča, kot se skuha* 'vsak ukrep, zahteva je na začetku videti hujši, kot se izkaže kasneje'; *kakršno župo si boš skuhal, takšno boš pojedel* 'sam boš trpel posledice svojih nepremišljenih dejanj'.

F+: *priplavati po (prežgani/kisli/slani) župi* (51 pojavitev); zgled: *Tako mu vsaj ne bodo več očitali, da je v gospodarstvo priplaval po župi.*

F+: *nobena župa se ne poje tako vroča, kot se skuha* (4 pojavitve); zgled: *Ker verjamem v ljudsko modrost, da se nobena juha (»župa«) ne poje tako vroča, kot se skuha, sem prepričan, da bodo morali godljo ...*

F+: *kakršno župo si boš skuhal, takšno boš pojedel* (1 pojavitev); zgled: *Sam želim, da ostanemo vsi skupaj, toda zdaj je, kar je: kakršno župo si bodo skuhal, takšno bodo pač morali pojedli.*

F+: *zakuhati komu (lepo) župo*<sup>4</sup> (1 pojavitev); zgled: ... *seveda, če je on zakuhal to župo, da so dela ustavljena ...* Zelo verjetno gre v tem primeru za sestavinsko varianto k frazemu *skuhati/zakuhati komu (lepo) kašo.*

### 3 Zaznamovanost frazemskih sestavin

**3.1** Iz spodnje preglednice lahko razberemo, da so germanizmi od R do Ž, ki so sestavine frazemov, v SSKJ največkrat označeni s stilno-plastnimi kvalifikatorji (76,20 %), med njimi pa sta najpogostejša kvalifikatorja nižje pogovorno (71,87 %) in pogovorno (25,00 %). Delež časovno-frekvenčnih kvalifikatorjev je manjši (23,80 %).

Preglednica 1: Kvalifikatorske oznake germanizmov od R do Ž v SSKJ

Kvalifikator	Stilno-plastni			Časovno-frekvenčni		Ekspresivni
	nižje pog.	pog.	nar.	nekdaj	ekspr.	
rajda	+					
rajža				star.		
regiment				star.		
rihta <sup>1</sup>				star.		
rihta <sup>2</sup>	+					
rom	+					
šlager				zastar.		
šlapa	+					
šnofati	+					
šparati	+					
špas	+					
špeh		+				
špica <sup>2</sup>		+				

<sup>4</sup> Pogostejša je sestavinska zapolnitev s *kašo.*

&gt;&gt;&gt;

Kvalifikator	Stilno-plastni			Časovno-frekvenčni		Ekspresivni
	nižje pog.	pog.	nar.		nekdaj	ekspr.
špogati	+					
špraha	+					
štala	+					
štanga	+					
štant	+					
šterna	+					
štima	+					
štrena		+				
štrihati	+					
štrik	+					
tavžent	+					
tron	+					
tuš <sup>2</sup>		+				
vaga		+				
vinar					+	
vincar				zastar.		
viža				star.		
zos	+					
žakelj		+				
žegen		+				
žlahta		+				
žlak				zastar.		
žnora	+					
žold				zastar.		
župa <sup>2</sup>	+					

#### 4 Korelacija med zaznamovanostjo sestavine in zaznamovanostjo frazema

4.1 V SSKJ se zaznamovanost frazemske sestavine ujema z zaznamovanostjo frazema:

**star.** rajža – **star.** *nobena rajža*; **star.** regiment – **star.** *sedemnajsti regiment v stari Avstriji*; **nižje pog.** šnofati – **nižje pog.** *šnofati tobak*; **nižje pog.** šparati – **nižje pog.** *šparati se pri delu*; **nižje pog.** špas – **nižje pog.** *ne biti za špase*; **pog.** špica<sup>2</sup> – **pog., ekspr.** *gnati vse na špico*; **pog.** špica<sup>2</sup> – **pog., ekspr.** *iti na špico*; **nižje pog.** špogati – **nižje pog.** *špogati si (ostro) pripombo*; **nižje pog.** štala – **nižje pog.** *prava štala*; **pog.** šterna – **pog.** *mešati komu štrene*; **pog.** šterna – **pog.** *zmanjkati komu štrene*; **nižje pog.** štrik – **nižje pog.** *dati si štrik za vrat*; **nižje pog.** tavžent – **nižje pog.** *imeti tavžente*; **pog.** vaga – **pog.** *biti ista mera in vaga*; **pog.** vaga – **pog.** *kupovati, prodajati na vago*; **pog.** vaga – **pog.** *biti kaj na vagi*; **nekdaj** vinar – **star.** *ne stati/ imeti/dati niti vinarja*; **nekdaj** vinar – **star.** *plačati vse do zadnjega vinarja*; **nekdaj**

vinar – **star.** *gledati na vsak vinar*; **zastar.** vinar – **zastar.** *rožnik deževen* – vinar reven; **star.** viža – **star.** *na vsako vižo*; **pog.** žakelj – **pog., evfem.** *držati žakelj*; **pog.** žakelj – **pog.** *dati koga v žakelj*; **pog.** žakelj – **pog.** *biti oblečen v žakelj*; **pog.** žakelj – **pog.** *jemati iz skupnega žaklja*; **pog.** žakelj – **pog.** *ko je bil žakelj prazen, sta šla narazen*; **pog.** žakelj – **pog.** *prazen žakelj ne stoji pokonci*; **pog.** žegen – **pog.** *poročiti se brez žegna*; **zastar.** žlak – **star.** *zadeti koga božji žlak*; **zastar.** žlak – **star.** *na (vse) božje, mile, mrtve žlake*; **nižje pog.** žnora – **nižje pog.** *vse gre kakor po žnori*; **zastar.** žold – **star.** *dobivati majhen žold*.

4.2 Primerjava kvalifikatorskih oznak frazemskih sestavin in frazemov je pokazala, da se zaznamovanost sestavine ujema z zaznamovanostjo frazema v 55,55 %, kar pomeni, da določena povezava vendarle obstaja.

V primerih, ko se zaznamovanost frazemske sestavine ne ujema z zaznamovanostjo frazema, je mogoče opaziti, da ima frazem navadno višjo vrednost oziroma stopnjo, je torej manj zaznamovan od germanizma.

Premike v oznakah je mogoče zaznati:

a) med nižje pogovorno in pogovorno zaznamovanostjo (28,57 %); npr. **nižje pog.** rihta<sup>2</sup> – **pog., ekspr.** *(biti) pokrita rihta*; **nižje pog.** rom – **pog.** *(biti) za v rom*; **nižje pog.** špas – **pog., ekspr.** *biti špas*; **nižje pog.** špas – **pog., ekspr.** *(biti) drag špas*; **nižje pog.** špas – **pog., ekspr.** *(biti) velik špas*; **nižje pog.** štanga – **pog.** *držati komu štango*; **nižje pog.** štrihati – **pog.** *gliha vkup štriha*; **nižje pog.** štrik – **pog.** *kamor je šel bik, naj gre še štrik*.

b) med nižje pogovorno in ekpresivno zaznamovanostjo (21,43 %); npr. **nižje pog.** rajda – **ekspr.** *cela rajda*; **nižje pog.** rihta<sup>2</sup> – **pog., ekspr.** *(biti) pokrita rihta*; **nižje pog.** špas – **pog., ekspr.** *biti kaj drag/velik špas*; **nižje pog.** zos – **nizko** *biti v zosu*; **nižje pog.** župa<sup>2</sup> – **ekspr.** *ne priplavati po prežgani župi*.

c) med nižje pogovorno in časovno-frekvenčno zaznamovanostjo (17,86 %); npr. **nižje pog.** špraha – **zastar.** *kranjska špraha*; **nižje pog.** štanga – **star.** *štanga tobaka*; **nižje pog.** štant – **star.** *dati, vzeti v štant*; **nižje pog.** štant – **star.** *biti v štantu*; **nižje pog.** tron – **star.** *stopiti pred božji tron*.

č) med nižje pogovorno/pogovorno zaznamovanostjo in pregovorom brez označevalnika (14,29 %); npr. **nižje pog.** šparati – *kdor jezika špara, kruha strada*; **pog.** vaga – *preg. (dobra) mera in vaga v nebesa pomaga*; **pog.** žlahta – *žlahta je strgana plahta*; **pog.** žlahta – *dober sosed je vreden več kot vsa žlahta*.

## 5 Slovarska zajetost in živost frazemov

5.1 Frazemi, ki so bili v SSKJ razvrščeni v frazeološko gnezdo in so v korpusu FidaPLUS potrjeni (44,44 %), so: *cela rajda, (biti) pokrita rihta, šlager leta/sezone/stoletja, kdor jezika/besede špara, kruha strada, (biti) drag špas, (biti) velik špas, prava/totalna/cela štala, držati komu štango, dati/vzeti v štant, biti/živeti/stanovati v štantu, mešati/zmešati komu štrene, zmanjkati komu štrene, gliha vkup štriha, dati/natakiniti/zavezati si štrik za/okoli vrat(u), kamor je šel bik, naj gre še štrik, kupovati/prodajati na vago, biti kaj na vagi, (dobra) mera in vaga v nebesa pomaga,*

*stati/imeti/dati niti vinarja, plačati/vzeti/odšteti zadnji vinar, rožnik deževen – vin-car/viničar/vinogradnik reven, na (vse) mile viže, na vsako vižo, držati žakelj, dati koga v žakelj, jemati iz skupnega/istega žaklja, kupiti/kupovati/dobiti/vzeti/prodati/najeti mačka v žaklju, prazen žakelj ne stoji pokonci, žlahta je strgana/raztrgana plahta, (dober) sosed je več vreden/boljši kot vsa žlahta, zadeti/udariti koga božji žlak, na (vse) mile, mrtve žlake, vse gre kakor/kot po žnori, priplavati po (prežgani, kisli, slani) župi.*

**5.2** Frazemi, ki so v SSKJ razvrščeni v frazeološko gnezdo, in v korpusu FidaPLUS nepotrjeni (29,63 %): *nobena rajža, sedemnajsti regiment v stari Avstriji, (biti) za v rom, časopisni šlager, šnofati tobak, šparati se pri delu, biti špas, ne biti za špase, gnati vse na špico, iti na špico, špogati si (ostro) pripombo, štanga tobaka, imeti tavžente, stopiti pred božji tron, biti ista mera in vaga, gledati na vsak vinar, en krivičen vinar deset pravičnih sne, dati hišo v žakelj, biti oblečen v žakelj, ko je bil žakelj prazen, sta šla narazen, poročiti se brez žegna, dobivati majhen žold.*

**5.3** Frazemi, ki v SSKJ niso zabeleženi v ustreznem gnezdu, in v korpusu FidaPLUS so potrjeni (13,58 %): *cel regiment, krvava rihta, biti šlapa, nabirati špeh, prometna špica, imeti štimo, mrzel/hladen/hud tuš, biti v zosu, dati/dobiti žegen, blažev žegen.*

**5.4** Frazemi, ki v SSKJ niso zabeleženi, v korpusu FidaPLUS pa potrjeni (12,35 %): *iti na rajžo, biti kaj špeh, najprej stalca/štalica, potem pa kravca/kravica, živeti od božje štime, dati/položiti kaj na vago, soditi/spadati v isti žakelj, žakelj brez dna, zakuhati komu (lepo) župo, nobena župa se ne poje tako vroča, kot se skuha, kakršno župo si boš skuhal, takšno boš pojedel.*

**5.5** Iz pregleda je razvidno, da je približno 87,65 % obravnavanih frazemov tako ali drugače zajetih v SSKJ. Med njimi je 44,44 % frazemov zajetih v frazeološkem gnezdu SSKJ in 13,58 % v ponazarjalnem gradivu SSKJ tudi korpusno potrjenih in v rabi živih. Le 12,35 % je takih frazemov, ki jih v SSKJ ni, a imajo potrditev v korpusu. S stališča zbranega frazeološkega gradiva z germanizmi kot sestavino lahko ugotovimo, da SSKJ v 58,20 % odraža živo in še danes aktualno rabo ter da je delež živega, a manjkajočega precej nizek (12,35 %).

SSKJ pri opredelitvi, kaj je frazeološko in kaj ne, kaže sicer že znano omahovanje (Majdič 2004: 68). Kot je že bilo opozorjeno, v frazeoloških gnezdih najdemo marsikaj, kar tja ne spada, npr. besedne zveze, ki niso frazeološke (*rihtati koga, rihtati otroka za v šolo, rihtati stanovanje, šparati koga, knjiga se je spremenila v špeh, naša žlahta* ipd.), in stalne nefrazeološke besedne zveze (*filmska špica, stalna špica, čakati na štantu, preplezati turen* ipd.). Frazeeološke zveze najdemo tudi v ponazarjalnem gradivu, kar dokazujejo tudi korpusni podatki, npr. *cel regiment, krvava rihta, biti šlapa, nabirati špeh, prometna špica, imeti štimo, mrzel/hladen/hud tuš, dati/dobiti žegen za kaj, blažev žegen.*

## 6 Rezultati vprašalnika in interpretacija

**6.1** Z vprašalnikom smo želeli ugotoviti, kako mlajša generacija (starost 20–23 let) pozna frazeme z germanizmi, v kakšni meri so germanizmi še prisotni v vsakdanjem pogovornem jeziku mladih in katere druge sestavine jih nadomeščajo. Vprašalnik vsebuje 72 frazemov, ki jim je pripisan frazeološki pomen, ker nismo preverjali razumevanja frazemov, ampak le živost in njihovo poznavanje. Odgovarjalo je 54 anketirancev, študentov 2. letnika Filozofske fakultete Maribor, smer Slovenski jezik s književnostjo, v študijskem letu 2008/09. Vprašani so ponujene frazeme označili z znakom +, če frazem uporabljajo; z znakom 0, če frazem redko uporabljajo; z znakom –, če frazema ne poznajo. Nato je bilo treba zapisati še varianto frazema, ki ga morebiti uporabljajo namesto ponujenega.

Preglednica 2: Rezultati vprašalnika

Frazem	+	0	–	Varianta frazema
cela rajda	6	17	31	<i>cel haufen, cela vrsta, cela riža, cela rajža, cela gruča</i>
nobeno rajžo	1	6	47	
cel regiment	10	28	17	cel kup
krvava rihta	3	11	40	
(biti) pokrita rihta	1	3	50	(biti) zaprta knjiga
(biti) za v rom	1	1	52	
časopisni šlager	2	10	42	
šlager leta, sezone	4	17	33	hit leta
biti šlapa	11	16	26	<i>biti pes, biti cucek, biti copata, biti capa</i>
šnofati tobak	27	16	11	snifati tobak
šparati se pri delu	48	5	1	
kdor jezika špara, kruha strada	32	14	8	
biti kaj špas	6	24	24	<i>biti hec, biti mala malica</i>
(biti) drag špas	33	14	7	<i>biti drag hec, biti drag šport</i>
(biti) velik špas	26	14	14	biti ful fajn
ne biti za špase	34	16	4	<i>ne biti za hece, ne biti za fore</i>
nabirati špeh	36	11	7	narazen iti
prometna špica	36	13	5	<i>prometna konica, prometna kača</i>
gnati vse na špico	0	11	43	
iti na špico	2	10	42	iti na nož
špogati si (ostro) pripombo	0	5	49	
kranjska špraha	20	22	12	kranjski guč
prava štala	47	7	0	cela štala
najprej štalca, potem pa kravca	50	3	1	
držati (komu) štango	23	15	16	dajati komu potuho
pripeti k štangi	7	8	39	

&gt;&gt;&gt;

Frazem	+	0	–	Varianta frazema
štanga tobaka	6	6	42	
dati, vzeti v štant	7	11	36	
biti v štantu	4	12	38	
imeti štimo	40	10	4	<i>imeti štimungo, imeti posluh</i>
mešati (komu) štrene	49	4	1	
zmanjkati komu štrene	10	21	23	
gliha vkup štriha	32	13	9	
dati si štrik za vrat	49	5	0	
kamor je šel bik, naj gre še štrik	16	29	9	
imeti tavžente	10	13	31	imeti peneze
biti kaj mrzel/hladen tuš	8	10	36	
biti ista mera in vaga	4	12	38	
kupovati, prodajati na vago	17	18	19	
biti kaj na vagi	11	19	24	
(dobra) mera in vaga v nebesa pomaga	5	8	41	
dati kaj na vago	45	6	3	
ne stati/imeti/dati niti vinarja	4	11	39	
plačati vse do zadnjega vinarja	7	13	34	
gledati na vsak vinar	9	13	32	<i>gledati na vsak dinar, gledati na vsak tolar, gledati na vsak evro</i>
en krivičen vinar deset pravičnih sne	1	7	46	
ročnik deževen – vincar reven	1	10	43	
na (vse) mile viže	10	8	36	
na vsako vižo	13	15	26	
biti v zosu	43	9	2	biti v dreku
držati žakelj	22	13	19	
dati hišo v žakelj	3	7	44	
dati koga v žakelj	13	9	32	
biti oblečen v žakelj	26	7	21	
jemati iz skupnega žaklja	26	13	15	
ko je bil žakelj prazen, sta šla narazen	19	13	22	
kupiti, vzeti mačka v žaklju	42	9	3	
prazen žakelj ne stoji pokonci	38	13	3	prazna vreča ne stoji pokonci
soditi/spadati v isti žakelj	28	9	17	<i>metati v isti žakelj, spadati v isti lonec</i>
žakelj brez dna	27	16	11	sod brez dna
dobiti žegen za kaj	29	16	9	
blažev žegen	9	11	34	
poročiti se brez žegna	13	19	22	
žlahta je strgana plahta	26	13	15	
dober sosed je več vreden kot vsa žlahta	21	16	17	
zadeti koga božji žlak	4	9	41	

&gt;&gt;&gt;

Frazem	+	0	–	Varianta frazema
na (vse) božje/mile/mrtve žlake	5	7	42	
vse gre kakor po žnori	6	8	40	vse gre kakor po maslu
ne priplavati po (prežgani) župi	33	10	11	ne z lune pasti
zakuhati komu (lepo) župo	35	14	5	
nobena župa se ne poje tako vroča, kot se skuha	45	8	1	
kakršno župo si boš skuhal, takšno boš pojedel	45	9	0	kakor si boš postlal, tako boš spal

**6.2** Rezultati ankete kažejo, da 15,38 % frazemov z germanizmi uporablja od 75 do 100 % anketirancev: *šparati se pri delu, prava štala, najprej štalca, potem pa kravca, imeti štimo, mešati (komu) štrene, dati si štrik za vrat, dati kaj na vago, kupiti/vzeti mačka v žaklju, prazen žakelj ne stoji pokonci, nobena župa se ne poje tako vroča, kot se skuha.*

V korpusu FidaPLUS je potrjenih 90,90 % navedenih frazemov: *prava štala, najprej štalca, potem pa kravca, imeti štimo, mešati (komu) štrene, dati si štrik za vrat, dati kaj na vago, kupiti, vzeti mačka v žaklju, prazen žakelj ne stoji pokonci, nobena župa se ne poje tako vroča, kot se skuha.*

Od 50 do 75 % anketirancev uporablja 16,66 % ponujenih frazemov: *šnofati tobak, kdor jezika špara, kruha strada, (biti) kaj drag špas, ne biti za špase, nabirati špeh, prometna špica, gliha vkup štriha, soditi v isti žakelj, žakelj brez dna, dobiti žegen za kaj, ne priplavati po (prežgani) župi, zakuhati komu (lepo) župo.*

V korpusu FidaPLUS je potrjenih 84,62 % navedenih frazemov: *kdor jezika špara, kruha strada, (biti) kaj drag špas, nabirati špeh, prometna špica, gliha vkup štriha, soditi v isti žakelj, žakelj brez dna, dobiti žegen za kaj, ne priplavati po (prežgani) župi, zakuhati komu (lepo) župo.*

Od 75 do 100 % anketirancev ne pozna naslednjih frazemov (29,48 % obravnavanih frazemov): *nobeno rajžo, krvava rihta, (biti) pokrita rihta, (biti) za v rom, časopisni šlager, gnati vse na špico, iti na špico, špogati si (ostro) pripombo, štanga tobaka, biti v štantu, biti ista mera in vaga, (dobra) mera in vaga v nebesa pomaga, ne stati/imeti/dati niti vinarja, en krivičen vinar deset pravičnih sne, rožnik deževen – vincar reven, dati hišo v žakelj, zadeti koga božji žlak, na (vse) božje/mile/mrtve žlake, vse gre kakor po žnori.*

Podatki iz korpusa FidaPLUS kažejo, da je še živih in v rabi 40,90 % navedenih frazemov: *krvava rihta, (biti) pokrita rihta, biti v štantu, (dobra) mera in vaga v nebesa pomaga, stati niti vinarja, rožnik deževen – vincar reven, zadeti koga božji žlak, na (vse) božje, mile, mrtve žlake, vse gre kakor po žnori.*

Od 50 do 75 % anketirancev ne pozna 17,95 % ponujenih frazemov: *cela rajda, šlager leta, sezone, biti šlapa, dati, vzeti v štant, imeti tavžente, biti kaj hladen/mrzeln tuš, plačati vse do zadnjega vinarja, gledati na vsak vinar, na (vse) mile viže, na vsako vižo, dati koga v žakelj, blažev žegen.*

V korpusu FidaPLUS je potrjenih 76,92 % navedenih frazemov: *cela rajda, šlager leta, sezone, biti šlapa, dati, vzeti v štant, biti kaj hladen/mrzel tuš, na (vse) mile viže, na vsako vižo, dati koga v žakelj, blažev žegen*.

Od 50 do 75 % anketirancev redko oz. pasivno uporablja naslednji frazem in pregovor (3,80 % obravnavanih frazemov): *cel regiment, kamor je šel bik, naj gre še strik*. Oba sta potrjena tudi v korpusu FidaPLUS.

**6.3** Zanimalo nas je tudi, katere variante frazemov anketiranci še uporabljajo oziroma katere sestavine so zamenjale germanizme v pogovornem jeziku mladih, a je zelo malo anketirancev izpolnilo ta del vprašalnika. Največkrat so pripisali vzporednice temle frazemom: *biti šlapa – biti pes, biti cucek, biti copata; biti špas – biti hec, biti mala malica; biti drag špas – biti drag hec, biti drag šport; prometna špica – prometna konica; gledati na vsak vinar – gledati na vsak dinar; biti v zosu – biti v dreku*.

## 7 Sklep

Prehajanje prvin iz jezika v jezik je splošno znano dejstvo. Še posebej to velja, če sta jezika stična, zato je razumljivo, da ima slovenščina v svojem besedju med drugim tudi veliko germanizmov. Na severu je namreč ves čas kulturne in politične zgodovine Slovencev obstajal fizični stik med obema jezicoma, ki ni bil nikoli prekinjen.

S tega stališča je razumljivo, da je SSKJ vključeval tudi besede, po izvoru germanizme, ker jih je raba na podlagi kartotečnega gradiva potrjevala v dovolj veliki pogostnosti.

Kot kažejo kvalifikatorske oznake, v SSKJ vključeni germanizmi niso vraščeni v knjižno besedje jezika. Največkrat so označeni s stilno-plastnimi kvalifikatorji (76 %), med njimi pa sta najpogostejša nižje pogovorno (70 %) in pogovorno (25 %).

V SSKJ redko najdemo frazeme, ki so nezaznamovani, saj naj bi bili kot ekspresivne jezikovne enote označeni tudi v slovarju. Najpogosteje so frazemi označeni s socialnozvrstnimi oznakami (57 %), in sicer s kvalifikatorjem pogovorno (64 %).

S primerjavo kvalifikatorskih oznak frazemskih sestavin in frazemov smo ugotovili, da povezava med zaznamovanostjo sestavin in zaznamovanostjo frazema obstaja, saj se kvalifikatorske oznake ujemajo v več kot polovici primerov.

Mogoče je opaziti težnjo, da imajo frazemi s socialnozvrstno sestavino nekoliko višji status od nje (67,86 %), npr.: nižje pog. *štrihati* – pog. *gliha vkup štriha*. Nezaznamovani pa so večinoma samo pregovori, ki vsebujejo germanizem, npr.: nižje pog. *šparati – kdor jezika špara, kruha strada*; pog. *vaga – preg. (dobra) mera in vaga v nebesa pomaga*; pog. *žlahta – žlahta je strgana plahta*.

Rezultati ankete so potrdili pričakovanja. Večina mladih uporablja samo 15 % ponujenih frazemov, kar je zelo majhen delež. Več kot polovica anketirancev 48 % ponujenih frazemov ne pozna, čeprav jih je v korpusu FidaPLUS potrjenih od 50 do 75 %. To pomeni, da so frazemi z germanizmi mlajši generaciji vedno slabše poznani. Nemščina ni več prestižni jezik, saj je to vlogo prevzela angleščina, katere



vpliv je v zadnjem času zelo izrazit na vseh jezikovnih ravnanah. Kot kažejo nekatere novejšje raziskave, je vpliv posebej močan v leksiki in zato lahko posledično pričakujemo odraz tudi na frazeološki ravni.

## Krajšave

bav. avstr. = bavarsko avstrijsko (bair.-öster. = bairisch-österreichisch)  
nar. = narečno (mdal. = mundartlich)  
nvn. = novovisokonemško (nhd. = neuhochdeutsch)  
poznosrvn. = poznosrednjevisokonemško (spmhd. = spätmittelhochdeutsch)  
srvn. = srednjevisokonemško (mhd. = mittelhochdeutsch)  
stvn. = starovisokonemško (ahd. = althochdeutsch)  
zgodnjenvn. = zgodnjenovovisokonemško (frnhd. = frühneuhochdeutsch)

## Viri in literatura

- Arhar 2007 = Špela Arhar, *Kaj početi z referenčnim korpusom FidaPLUS* ([http://www.fidaplus.net/Info/Info\\_index.html](http://www.fidaplus.net/Info/Info_index.html), pridobljeno 27. 11. 2008).
- Bezlaj 1995 = ESSJ III = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika III: P–S*, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1995.
- Bezlaj 2005 = ESSJ IV = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika IV: Š–Ž*, Ljubljana: Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC, 2005 (zal.).
- ESSJ III → Bezlaj 1995  
ESSJ IV → Bezlaj 2005  
F+ → FidaPLUS  
FidaPLUS = F+ = *FidaPLUS*: korpus slovenskega jezika (<http://www.fidaplus.net>).
- Gantar 1996/97 = Apolonija Gantar, Skladenjska in pomenskosestavinska tipologija glagolskih in prislovnih rekel, *Jezik in slovstvo* 42 (1996/97), št. 6, 237–248.
- Gantar 2007 = Polona Gantar, *Stalne besedne zveze v slovenščini: korpusni pristop*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007 (*Lingua Slovenica* 3).
- Jakop 2006 = Nataša Jakop, *Pragmatična frazeologija*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006 (*Studia linguistica* 14).
- Ivanetić 2002 = Nada Ivanetić, Germanizmi kao komponente supstandardne frazeologije, *Riječ* 8 (2002), št. 1, 35–45.
- Jazbec 2007 = Helena Jazbec, *Nemške izposojenke pri Trubarju na primeru besedila Ena dolga predgovor*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Jenko 1994 = Elizabeta M. Jenko, *Sich auf die Socken machen = Vzeti pot pod noge: deutsch-slowenisches Wörterbuch der Redewendungen: mit einer kontrastiven Studie*, Klagenfurt: Drava, 1994.
- K → Keber 2003  
Keber 2003 = K = Janez Keber, *Frazeološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.

- Kržišnik 1994 = Erika Kržišnik, *Slovenski glagolski frazemi (ob primeru frazemov govorjenja): doktorska disertacija*, Ljubljana, 1994.
- Kržišnik 1998 = Erika Kržišnik, Socialna zvrstnost in frazeologija, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 34, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 1998, 53–69.
- Kržišnik 2004 = Erika Kržišnik, Določanje jezikovno- in/ali besedilnozvrstne zaznamovanosti v frazeologiji, v: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti = Obdobja* 22, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2004, 103–120.
- Kržišnik 2005 = Erika Kržišnik, A type of minimal phraseological units characteristic of Slovene, *Linguistica*, 45 (2005), 159–172.
- Majdič 2004 = Viktor Majdič, SSKJ – vedno pri roki, v: Viktor Majdič, *Pogledi na jezik: razprave in članki o slovenskem jeziku*, Ljubljana: Debora, 2004, 55–79.
- Menac 2007 = Antica Menac, *Hrvatska frazeologija*, Zagreb: Knjigra, 2007.
- SES → Snój 2003
- Snój 2003 = SES = Marko Snój, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Modrijan, 2003.
- Snój 2006 = Marko Snój, O tujkah in izposojenkah v slovenskem jeziku, *Slovensko jezikoslovje danes = Slavistična revija* 54 (2006), posebna številka, 343–350.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki: elektronska izdaja na plošči CD-ROM*, Ljubljana: ZRC SAZU, 2005.
- ST → Striedter-Temps 1963
- Stramljič Breznik 2004 = Irena Stramljič Breznik, Germanizmi v zahodnem slovenskogoriškem podnarečju, *Annales* 14 (2004), št. 2, 331–336.
- Stramljič Breznik 2007 = Irena Stramljič Breznik, Samostalniški germanizmi v frazemih Slovarja slovenskega knjižnega jezika od A do H, v: *Besedje slovenskega jezika*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Slavistično društvo, 2007 (Zora 50), 291–303.
- Stramljič Breznik 2007a = Irena Stramljič Breznik, Slovensko besedje v prepletu znotraj- in medjezikovnih razmerij, v: *Besedoslovne spremembe slovenskega jezika skozi čas in prostor*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Slavistično društvo, 2007 (Zora 49), 459–471.
- Stramljič Breznik 2009 = Irena Stramljič Breznik, Pomenski opisi rastlinskih poimenovanj v novem slovarju slovenskega jezika, v: *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika*, ur. Andrej Perdih, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 109–118.
- Striedter-Temps 1963 = ST = Hildegard Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*, Berlin: Osteuropa-Institut, Wiesbaden: in Kommission bei O. Harrassowitz, 1963.
- Toporišič 1973/74 = Jože Toporišič, K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije, *Jezik in slovstvo* 19 (1973/74), št. 8, 273–279.

- Toporišič 1992 = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Toporišič 1996 = Jože Toporišič, Dvojčiči in podobne frazeološke zgradbe v slovensščini, *Slavistična revija* 44 (1996), št. 3, 269–279.
- Toporišič 2000 = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 42000.
- Valh Lopert 2007 = Alenka Valh Lopert, Germanismen in der Sprache des kommerziellen Radiosenders Radio City Maribor, v: *10. Arbeitstagung für bayrisch-österreichische Dialektologie an der Alpen-Adria-Universität Klagenfurt, 19. bis 22. September 2007 = Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft* 34–36 (v tisku).

### Germanisms in idioms in the *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Standard Slovenian Dictionary) from R to Ž

#### Summary

Native and borrowed elements always coexist in all segments of language, including idioms, especially in cases of language contact, such as Slovenian and German. This article presents the final part of a study (R–Ž) using the methodology already applied in researching Germanisms that form parts of idioms in the *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Standard Slovenian Dictionary, SSKJ). Previous parts included A–L and M–P. The contemporary use and knowledge of idioms was assessed using a reference corpus and questionnaire. A total of thirty-eight Germanisms (thirty-four nouns and four verbs) were analyzed.

The dictionary labels indicate that the idioms analyzed are not incorporated in the standard Slovenian lexis because stylistic qualifiers prevail (76%), the most frequent of which are vulgar colloquial (70%) and neutral colloquial (25%).

Comparing the qualifiers of the Germanisms analyzed with the idioms showed a correlation between marked constituents and marked idioms because the qualifiers match in more than 50% of cases. It may be possible for the idioms with markers denoting social register to hold slightly higher status (neutral colloquial) than the Germanisms (vulgar colloquial); for example, vulgar colloquial *štrihati* ‘to paint’ vs. neutral colloquial *gliha vkup štriha* ‘birds of a feather flock together’ and vulgar colloquial *štrik* ‘rope’ vs. neutral colloquial *kamor je šel bik, naj gre še štrik* ‘in for a penny, in for a pound’.

An interview with fifty-four second-year students in the single-discipline undergraduate program in Slovenian at the University of Maribor’s Faculty of Arts confirmed the expectations. Most young people use only 15% of the 72 idioms cited, which is a very low share. More than half of the survey respondents were not familiar with the idioms, although they are confirmed by the FidaPLUS reference corpus. It can be concluded that idioms with Germanisms are less known to the younger generation because most of them are studying English as their first foreign language. German has lost its prestigious status as a result of social and economic changes; its role has been supplanted by English.



# Sistemske in nesistemske novotvorjenke v tiskanih oglasih

*Ines Voršič*

Zaradi vse večje konkurenčnosti je področje oglaševanja segment, ki mora za dosego ciljev izkazati veliko spretnost in izvirnost. Jezik je eno izmed osnovnih orodij, ki služi oglaševalcem za vzbujanje pozornosti in radovednosti. V prispevku so predstavljene sistemske (*gmailati*) in nesistemske (*dabest*) novotvorjenke, ki se v slovenskih tiskanih oglasih pojavljajo kot rezultat besedne igre ali pa kot aktualizacija oglaševalčevega imena.

**Ključne besede:** slovenščina, besedotvorje, sistemska novotvorjenka, nesistemska novotvorjenka, tiskani oglas

## System and non-system nonce words in printed advertisements

Due to the growing competitiveness, area of advertising is a segment, which has to show a lot of skills and originality in order to achieve goals. Language is one of the basic tools that is used by advertisers in order to attract attention and curiosity. In this paper system (*gmailati*) and non-system (*dabest*) nonce words, which occur in Slovene printed advertisements as a result of word play or as actualization of advertiser's name, are presented.

**Key words:** Slovene, word formation, system nonce word, non-system nonce word, printed advertisement.

## 1 Uvod

Oglasi so postali del našega vsakdana in nas kot potencialne potrošnike na najrazličnejše načine nagovarjajo na vsakem koraku.<sup>1</sup> Težnja po kreativnosti, zanimivosti in vpadljivosti je opazna tudi v jeziku oglasov. V zadnjem času kot izraz izvirnosti in duhovitosti oglaševalcev pogosto zasledimo novotvorjene besede. Te nastajajo po vzoru sistemskih besedotvornih postopkov, po analogiji, po nepredvidljivih tvorbenih vzorcih in s kombinacijo raznovrstnih tipografskih in ortografskih prvin.

Članek se osredinja na tipološko obravnavo sistemskih in nesistemskih novotvorjenk v tiskanih oglasih, pri tem pa so upoštevani vsi oglasi, ki so nastali s katero

<sup>1</sup> Prispevek je prirejen in dopolnjen del diplomskega dela Novotvorjenke v tiskanih in spletnih oglasih, ki je nastalo pod mentorstvom red. prof. dr. Irene Stramlič Breznik na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. Nasatal je v času statusa mlade raziskovalke in je rezultat individualnega raziskovalnega dela v okviru programske skupine P6-0156 in raziskovalnega projekta J6-2238.

koli obstoječo tehniko tiskanja – revijalni in časopisni oglasi, brošure, plakati, veleplakati, prodajni katalogi in tiskani oglasi v direktni pošti. Gradivo je bilo zbrano po paberkovalni metodi v času od junija 2008 do maja 2009. Vključene so tudi besede, ki so bile opažene v oglasih, objavljenih prej, vendar po naključju odkrite v času intenzivnega zbiranja. Zaradi obsežnosti raziskave so v prispevku predstavljeni le reprezentativni primeri sistemske in nesistemske morfemske tvorbe v oglasih.

## 2 Opredelitev sistemske in nesistemske tvorbe

Sodobna slovenska besedotvorna teorija izhaja iz načel strukturalističnega jezikoslovja in je zasnovana na tvorbeno-pretvorbeneh postopkih (Stramljič Breznik 2004: 25). Besede so z besedotvornega vidika lahko tvorjene ali netvorjene. Tvorjenka se v slovenski besedotvorni teoriji pojmuje kot »beseda, sestavljena iz besedotvorne podstave in obrazila« oz. kot »pretvorbena varianta določene strukturne oziroma funkcijske skladenjske enote« (Vidovič Muha 1988: 10). Besedotvorje nam omogoča tvorbo novih besed na dveh ravneh, in sicer na ravni v jezikoslovju opisanih, predvidljivih tvorbeno-pretvorbeneh postopkov in na ravni sistemske nepredvidljivih besedotvornih vzorcev. Slovenska besedotvorna teorija med tradicionalne besedotvorne postopke uvršča izpeljevanje, sestavljanje, zlaganje in sklapljanje.

Ob sistemsko predvidljivih tvorbenih postopkih pa se z razvojem jezika pojavljajo tudi novi tvorbeni vzorci, ki so s tvorbeno-pretvorbene vidika nepredvidljivi. To pomeni, da nesistemskim tvorjenkam ni mogoče določiti skladenjske podstave ali jih enoumno morfemizirati na besedotvorno podstavo in obrazilo, hkrati pa sta nepredvidljiva tudi število in besednovrstnost podstavnih besed, ki se združijo v novotvorjenko. Tudi v okviru nesistemskega oz. nepredvidljivega besedotvorja se v številnih prispevkih domačih in tujih jezikoslovcev že navajajo produktivnejše nesistemske besedotvorne vrste.

Kot nesistemske tvorjenke se obravnavajo sklopi, ki so z vidika slovenske slovnice kot posebna besedotvorna vrsta sicer prepoznani, a tvorbeno nepredvidljivi (Logar 2006: 93–94), saj ne moremo predvideti niti števila predmetnopomenskih besed niti slovničnega razmerja med njimi. Po mnenju Ade Vidovič Muha (1988) je za sklapljanje značilno, da so popolnoma vse sestavine skladenjske podstave pretvorbene enakovredne, kajti vse postanejo sestavine besedotvorne podstave. Ista avtorica (Vidovič Muha 1988: 12) o sklopih kot besedotvorni vrsti piše, da je s »svojim skladenjskim opisom bolj vezana na govor (parole) kot na sistem (langue), zato bi za skladenjski opis sklopov morda bolj kot skladenjska podstava ustrezal izraz govorna podstava«. Sklapljanje lahko poteka na različnih ravneh. Irena Stramljič Breznik (2008: 157) omenja sklapljanje na ravni besedne zveze (*vsak-dan*), stavka (*Maribor-je-ful-bomba*), navaja pa tudi vse pogostejše sklapljanje krnov, v okviru česar loči sklapljanje krna in cele besede (*dokuportret < dokumentirani portret*) ali sklapljanje dveh krnov, ki ohranjata prepoznavna dela obeh besed iz besedne zveze (*urboturbo < urbani turbofolk*), in sklapljanje krna s prekrivanjem (*rapostol < rap + apostol*). Kar Stramljič Breznik (2008: 157) obravnava kot sklopljene krne s prekrivanjem v posameznih črkovnih sklopih, Nataša Logar (2006:

96–97), podobno kot v angleškem besedotvorju Laurie Bauer (1996: 234), definira kot prekrivanke, tj. tvorjenke iz dveh ali več besed, ki nastanejo tako, da se podstavne besede, ki so izrazno deloma enake, v enakem delu prekrijejo (*japanimacija* < *Japan* + *animacija*). Po izsledkih Adrienne Lehrer (2007: 117–119) ni nujno, da so prekrivni deli besede izrazno popolnoma enaki. Avtorica namreč našteva več tipov prekrivank: uporaba cele besede in krna (*vodkatini* < *vodka* + *martini*), uporaba krna in cele besede (*narcoma* < *narcotic* + *coma*), uporaba krnov (*biopic* < *biographical* + *picture*) in prekrivanke s prekinjenim elementom (*enshocklopedia* < *encyclopedia* + *shock*).

Kot del nesistemskega besedotvorja se opredeljujejo tudi kratice,<sup>2</sup> saj sestojijo iz nepredvidljivo nastalih krnov. Na možnost besednega inovatorstva je v okviru kratičnih imen podjetij prva opozorila Alenka Gložančev (2000: 59–62). Tudi Nataša Logar (2006: 95) ugotavlja, da so lahko podstavne besede krnjene poljubno, do ene ali več črk, tudi do meje enega ali več morfemov, vendar kratičnih krnov ne gre enačiti z morfemi, saj ni mogoče določiti obrazila ali besedotvorne podstave. Kot vsi drugi leksemi pa so tudi kratice potencialne prvine za nove tvorjenke.<sup>3</sup>

Nataša Logar (2006: 97) v okviru nesistemskih postopkov našteva tudi t. i. besednozvezne menjavanke in jih razloži kot besede, pri katerih se del prve besede prenese v drugo, del druge pa v prvo. Za kateri in kolikšen del ene ali druge besede gre, se od primera do primera razlikuje, najverjetneje pa je po dolžini ta del vezan na zlog oz. gre vsaj za tak del ene in druge besede, ki tudi v novi besedi ne tvori težko izgovorljivega glasovnega sklopa. Takšne tvorjenke navadno nastajajo na podlagi besed, ki tudi sicer nastopajo skupaj, saj je tako prepoznavanje in razumevanje lažje (*grak* in *zvofika* < *zvok* in *grafika*).

Podtip nesistemskih tvorjenk so tudi okrnjenke. Laurie Bauer (1996: 233) v okviru angleškega besedotvorja okrnjenke obravnava kot nepredvidljiv besedotvorni vzorec in omenja tri tipe: (1) ohrani se začetni del besede (*bi* < *bisexual*), (2) ohrani se zadnji del besede (*'Fro* < *Afro*) in (3) ohrani se srednji del besede (*jams* < *pyjamas*). Bauer (1996: 233) ob tem obravnava še okrnjene oblike, uporabljene v zloženkah (*org-man* < *organization man*), hkrati pa opozarja, da je včasih težko določiti, ali gre za okrnjenko ali prekrivanke, saj meja med tema tipoma ni zmeraj jasna.

V sklop tvorbeno nepredvidljivega po Nataši Logar (2006: 97–98) spada tudi besede, pri katerih se opuščajo nezačetni ali nekončni deli besede (npr. *h'woodski*). Avtorica ugotavlja, da so za ta tip najaktualnejše zloženke, pri katerih se opusti del besedotvorne podstave, in poudarja, da je to smiselno le v primeru, če nastane med novo in staro besedo nek pomenski premik, hkrati pa je z opustitvijo opuščeni del na novo izpostavljen. Takšne tvorbe so razumljive samo v povezavi z ožjim besedilnim okoljem (Logar 2006: 98).

<sup>2</sup> Jože Toporišič (2000: 159) omenja tvorbo kratic kot posebno vrsto zloženek. Takšno tvorbo razloži kot kombinacijo krunitve in sklapljanja ter obraziljenja s končniškim morfemom.

<sup>3</sup> Teoretično je mogoče iz kratic tvoriti navadne in modifikcijske izpeljanke, tvorjenke iz predložne zveze, medpionsko-priponske in medpionske zloženke, priredne zloženke in sestavljenke, ob teh pa tudi jezikovnosistemsko nepredvidljive novotvorjenke (Logar 2003: 141).

Ista avtorica (Logar 2004a: 122–124) navaja tudi t. i. e-tvorjenke in jih opredeljuje kot tvorjenke z enoglasovnim krnom. Podstava morfema *e-* je *elektronski*, mogoče pa so tudi tvorjenke z morfemom *m-* (prim. že Stramljič Breznik 2003: 112), ki izhaja iz pridevnika *mobilni*, npr. *e-sporočilo*, *m-poslovanje*.

Zagotovo so del nenapovedljivega besedotvorja tudi t. i. dvozačetnice (npr. *WikiProjekt*), ki jih Mija Michelizza (2008: 336) interpretira kot besede, navadno zloženske, zapisane z dvema velikima začetnicama, ki sta praviloma prvi črki podstavnih besed. Druga velika začetnica lahko zaznamuje zadnjo črko prvega in prvo črko drugega morfema, včasih pa je druga velika začetnica poudarjalna.

V okviru nepredvidljivih besedotvornih vzorcev v angleščini Bauer (1996: 239) opredeljuje tudi besede, ki so brez etimološkega pomena, imenuje jih angl. *word manufacture*. Najpogostejši primeri iz te skupine tvorjenk so tisti, ki so skovani *ex nihilo*, tako rekoč iz nič, brez morfološke, fonološke ali ortografske motivacije (npr. *Kodak*). Laurie Bauer (1996: 239–240) v angleščini obravnava tudi t. i. mešane tvorbe. To so tiste, ki so nekakšna mešanica dveh ali več nepredvidljivih besedotvornih postopkov ali pa nepredvidljivega besedotvornega postopka in nespremenjenih besednih podstav in obrazil (angl. *scramjet* < *supersonic combustion ramjet*; *poromer* < *porosity* + *polymer* z angleško pripono *-ic*).<sup>4</sup>

Podvrsta jezikovnosistemsko nepredvidljive tvorbe so prav tako grafoderivatvi. Pojem izhaja iz ruskega jezikoslovja (Popova 2007: 291–295) in označuje nove oblike besed, ki so nastale z uporabo posebnih grafičnih možnosti. Postopek tvorbe takšnih besed se imenuje grafiksacija. Izotov (1998, po Popova 2007: 291–295) jo opredeljuje kot sposobnost oblikovanja, pri kateri v vlogi besedotvorne prvine nastopajo različna grafična in ortografska sredstva. Tovrstni način tvorbe se je razmahnil tudi v slovenščini. Ker grafoderivatvi (npr. *M!ZA*, *voXXLumen*, *Omega*) rušijo običajno izrazno podobo jezika in pisave, jih sistemsko ni mogoče predvideti. Skupno grafoderivatom in tvorjenkam je nova pomenskost, drugačen pa je način, po katerem jo vzpostavijo. Grafoderivatvi so besede, ki dobivajo svojo pomenskost z grafičnimi elementi, medtem ko jo običajne tvorjenke dobivajo iz morfemskih sestavin. Grafoderivatvi imajo tako nov, aktualiziran pomen, ki ga lahko razumemo zgolj sobesedilno, običajna tvorjenka pa ga ohranja tudi brez sobesedila. Grafoderivatom je bila namenjena posebna pozornost v prispevku Stramljič Breznik – Voršič (2009: 826–838).

### 3 Novotvorjenke z vidika neologije

Smiselna je tudi določitev novotvorjenk z vidika besedja. Težko jih enoznačno določimo kot neologizme, saj je najprej treba odgovoriti na vprašanje, kaj neologizem je, odgovor nanj pa ni vselej jasen. V slovenskih jezikoslovnih priručnikih se neologizem opredeljuje kot nova beseda (SP 2001), še ne splošno uveljavljena beseda

<sup>4</sup> V slovenskem jezikoslovju kot mešane oz. hibridne tvorjenke poznamo tvorbe, pri katerih se prevzete morfemske prvine združujejo oz. kombinirajo z domačimi ali po domačem ali po tujem tvorbenem vzorcu.



ali besedna zveza (SSKJ 1998), v Enciklopediji slovenskega knjižnega jezika (Toporišič 1992: 135) je definiran kot na novo napravljena ali pa na novo rabljena stara beseda oz. besedna zveza, Slovenska slovnica (Toporišič 2000: 130) pa neologizem razlaga kot mlado tvorbo, časovno obarvano besedo, ki s pogostejšo rabo preide v stilno nevtralnno besedje, sicer pa ostane priložnostna. Tu naletimo na kompleksnost razmerja med neologizmom in priložnostno besedo.

Priložnostnico<sup>5</sup> razumemo kot za določeno priložnost tvorjeno besedo. Na eni strani se priložnostnice obravnavajo v okviru neologizmov, po drugi strani pa je jasno opazno razlikovanje med neologizmom kot besedo, ki je v neki jezikovni skupnosti že lahko sprejeta, a še občutena kot nova, in priložnostnico kot besedo, ki je enkratna in neustaljena tako v slovarju kakor tudi v jezikovnem sistemu. Jože Toporišič (2000: 130–131) navaja, da »priložnostne besede govoreči delajo po običajnih besedotvornih vzorcih in jih bralci ali poslušalci tudi razumejo, vendar besede ne postanejo splošna last jezika«. Vesna Muhvič-Dimanovski (2005: 6) obravnava priložnostnice kot stilistične neologizme, ki so rezultat svojstvenega stila nekega avtorja, kar še posebej pride do izraza v literaturi. V slovenistiki je posebej opozorjeno tudi na pogostost tovrstnega besedja v publicistiki (Korošec 1998; Logar 2004b).

Češki jezikoslovci priložnostnice raziskujejo s širšega in ožjega vidika. V ožjem pogledu se okazionalizmi pojmujejo kot besede, ki vznikajo priložnostno, njihova raba pa je vezana na situacijo, v kateri je beseda nastala (Buzássyová 1979, 1990 Martinčová 1985; Smólkowa 2001 po Buzássyová – Martinčová 2003: 262). Podobno je razmišljal Bauer (1996: 45), ki v okviru angleškega besedotvorja priložnostno tvorjenko definira kot novo besedo, skovano spontano v nekem trenutku. Takšna definicija vključuje tudi tvorjenke, ki so tvorjene po normativnih besedotvornih postopkih in so lahko kasneje sprejete v jezikovni skupnosti. Pozneje je Bauer (2001: 38, po Munat 2007: 168) podal natančnejšo definicijo, po kateri priložnostne tvorjenke ne postanejo del jezikovne norme. Nova definicija se sklada z besedotvorno usmerjenimi teorijami češkega jezikoslovja, ki rešujejo vprašanje okazionalizmov glede na to, ali nova beseda uresničuje možnosti besedotvornega sistema (t. i. potencialne besede) ali pa besedotvorne zakonitosti ruši (okazionalne besede).

Novotvorjenke, ki nastajajo v skladu z besedotvornimi zakonitostmi, imajo tako možnost postati ustaljena sestavina jezikovnega leksikona, tiste pa, ki so napravljene po neproduktivnih besedotvornih vzorcih, so trenutne in ostajajo priložnostnice.

#### 4 Sistemske in nesistemske novotvorjenke v oglaših

Novotvorjenke so v tipologiji klasificirane glede na sistemskost oz. nesistemskost besedotvornega vzorca, po katerem so nastale. Prva skupina predstavlja nabor sistemskih besedotvornih vrst, druga pa navaja primere novotvorjenk, ki so nastale po neobičajnih, neustaljenih besedotvornih postopkih.

<sup>5</sup> Pojavljajo se tudi poimenovanja okazionalizem, stilistični neologizem in hapaks.

#### 4.1 Sistemske novotvorjenke<sup>6</sup>

Pogosto v oglasih zasledimo nove besede, ki so tvorjene po tradicionalnih tvorbeno-pretvorbenih postopkih in so t. i. potencialne besede. Mnoge izmed njih združujejo prevzeto podstavo, bodisi citatno bodisi prilagojeno zapisano, in jih kot takšne lahko dojemamo kot hibridne tvorjenke.

**4.1.1 Izpeljanke.** Ker je izpeljava v slovenskem jeziku najpogostejši besedotvorni postopek, ne preseneča, da v oglasih prednjači tvorba le-teh: *muzikaln-ica*, *poletn-ica*; *blog-ati*, *chat-ati*, *facebook-ati*, *gmail-ati*, *googl-ati*; *filmofil-ski*, *skonekta-n*. Ob tvorjenki *muzikalnica*<sup>7</sup> je mogoče sklepati, da je nastala na osnovi podobnosti z obstoječimi besedami, kot sta npr. *igralnica* in *spalnica*, vendar pa ji je mogoče določiti tudi besedotvorno podstavo, obrazilo in skladenjsko podstavo, zato jo lahko obravnavamo kot navadno samostalniško izpeljanko, nastalo iz pridevnika *muzikalen*. Novotvorjenka sodi, enako kot besedi, ki bi lahko bili zgledni, v pomensko kategorijo, ki določa okoliščino kraja oz. prostora: *muzikalnica* < 'muzikalni prostor'. Tudi v primeru *poletnica*<sup>8</sup> je tvorec besede zamisel zanjo najverjetneje dobil pri že ustaljeni besedi, s katero nova nastopa v protipomenskem razmerju: *ozimnica* : *poletnica*. Zamenja se jedrni del tvorjenke, medtem pa priponsko obrazilo ostane enako. Da gre dejansko za isto stvar, vezano na drug letni čas, nas opozarja pribesedilni del oglasa oz. vizualna podoba, na kateri vidimo podobo kozarca s pokrovom, kot je značilen za hranjenje ozimnice. Vsebino kozarcev predstavljata fotografiji, ki spominjata na tiste, kot jih srečujemo v katalogih turističnih agencij. Pomensko pravzaprav ne gre za čisto enako zadevo, *poletnica* se namreč ne nanaša na hranjenje živil za poletje, temveč na rezervacije terminov za poletne počitnice, kar nakazuje sobesedilo. Ob takšnih primerih je za pravilno razumevanje pomena dobro poznavanje so- in pribesedilnega dela oglasa.<sup>9</sup> Sicer pa je novotvorjenka tvorjena po tvorbeno-pretvorbeno predvidljivem postopku izpeljave samostalnika iz pridevnika (*tista(-ž)*, *ki je poletna*).

Izpeljanke *facebookati*, *gmailati*, *googlati*, *blogati* so rezultat enakega besedotvornega postopka, navadne izpeljave glagola iz samostalnika. Pri tem prvi trije primeri ohranjajo citatno podstavo, dodano pa jim je sufiksno obrazilo (*-ati*), v primeru *blogati* pa sta zapis in izgovor prevzete angleške podstave v slovenščini enaka. Tudi glagol *chatati* ohranja citatni zapis prevzete podstave, dodano pa je domače priponsko obrazilo. Skladenjsko podstavo *imeti chat* razumemo kot *imeti klepet* → *klepetati*. V Slovenski slovnici (2000) Toporišič takšne primere uvršča v kategorijo *biti v poteku*, *ki ga imenuje podstava*.

<sup>6</sup> Pri analizi jezikovnosistemskih novotvorjenih besed izhajamo iz besedotvorne podstave, obrazilnih morfemov in skladenjske podstave, kot jih je opredelila Ada Vidovič Muha (1988).

<sup>7</sup> Novotvorjenka je v diplomskem delu obravnavana v okviru spletnih oglasov, vendar je bila zapisana tudi v tiskanem oglasu.

<sup>8</sup> Novotvorjenka je v diplomskem delu obravnavana v okviru spletnih oglasov, vendar je bila zapisana tudi v tiskanem oglasu.

<sup>9</sup> Tomo Korošec (2005: 66–79) ga razlaga kot sklop nejezikovnih prvin oglasnega sporočila z znakovno vrednostjo. Pribesedilne ali objezikovne prvine so lahko slike, risbe, barve, liki, grafika in podobno, kar je osnovna sestavina sodobnih oglasov.

Tvorjenka *filmofilski* je navadna pridevniška izpeljanka, nastala iz samostalniške besede. Skladenjska podstava je *tak, ki je povezan s filmofilom*, to pa je zanimiva podstava, ker napolnjuje vzorec s stalno sestavino *-fil* po analogiji *bibliofil* ipd.

V primeru *skonektan* gre za višjestopenjsko tvorjenko, izglagolsko pridevniško izpeljanko, s pisno podomačitvijo angleške podstave na podlagi izgovora.<sup>10</sup> Predponsko obrazilo *s-* (pred nezvenečimi nezvočniki) pri glagolih slovenščina pozna v dveh pomenskih kategorijah: (1) *zbrati z raznih mest, združiti* in (2) *dovršiti* (Toporišič 2000: 223). Jože Toporišič (2000) takšne primere obravnava v okviru navadne izpeljave glagolov in glagolov s predlogi, Ada Vidovič Muha (1988) pa kot sestavljenke. Prevzeti in podomačeni angleški podstavi je dodana domača pripona *-n*. Take izpeljanke iz glagolov so po Toporišiču (2000: 202–204)<sup>11</sup> deležniki in izražajo stanje.

Novotvorjenke *facebookati, chatati, gmailati, googlati, blogati, filmofilski, skonektan* so primeri besed, ki so v vsakdanjem jeziku mladih že prisotne, oglaševalci pa jih uporabljajo z namenom, da oglas približajo ciljni skupini – mladini.

(1) Nastajajo tudi navadne izpeljanke iz kratic: *MMS-ati, MSN-jati, SMS-ati*. Vse kratice so nastale na osnovi tujejezičnih prvin in so kot takšne v slovenščino tudi prevzete. Kljub temu lahko povemo, da sta kratici *SMS (Short Message Service)* in *MMS (Multimedia Messaging Service)* nastali iz začetnih črk vseh podstavniških besed, medtem ko sta pri kratici *MSN (The Microsoft Network)* uporabljene začetna črka druge in tretje podstavne besede, med njima pa je črka *s*, ki je del druge podstavne besede. Mnoge splošno sprejete kratice preidejo v samostalniško rabo (*SMS-ov*), obravnavani primeri pa so dokaz, da lahko prehajajo tudi v glagolsko. Kraticam *SMS, MMS* in *MSN* je dodana domača glagolska pripona *-ati*. Pri izkrajni izpeljanki *MSN-jati* je za lažjo izgovorjavo obrazilu dodana črka *j*.<sup>12</sup> Rečemo lahko, da novotvorjenke ohranjajo citatno kratično podstavo, ki ji dodajajo domače obrazilo. Prevzeta podstava je v slovenskem jeziku zapisana enako kot v izvornem. Skladenjska podstava izkrajniških izpeljank *MMS-ati* in *SMS-ati* je *delati to, kar pove podstava*, ob tem pa glagol *delati* zajema tudi določnejši pomen *pisati*. Skladenjska podstava v primeru *MSN-jati* je *delati z MSN*.<sup>13</sup>

<sup>10</sup> Podstavna beseda izhaja iz angleškega jezika, v slovenščini pa je pisno prilagojena: angl. glag. (*with, to*) *connect* 'zvezati, združiti, povezati' → sl. *konekt* → *konekt-ati* → *s-konektati* → *skonekta-n*.

<sup>11</sup> Pomenske skupine pridevniških izpeljank iz glagola so glede na Slovensko slovnico (Toporišič 2000: 202) deležniška, nedeležniška, tvorna, prizadetostna, uporabnostno-namembna in naklonska.

<sup>12</sup> V naših primerih so tvorjenke zapisane s stičnim vezajem, vendar se sicer lahko zasledijo tudi zapisi brez vezaja.

<sup>13</sup> V slovenščini kratici *SMS* in *MMS* beremo črkovalno [esemès, ememès], takšne kratice pa se po SP 2001 (§ 1021) naglašujejo samo na zadnjem zlogu. Naglas je v teh primerih tako na nezapisanem, vendar izgovorjenem samoglasniku. Enako velja za kratico *MSN* [emesèn]. Črkovalnim kraticam, zapisanim z velikimi tiskanimi črkami, se po SP 2001 oblikoslovne končnice dodajajo z vezajem, zapisujemo pa jih z malimi tiskanimi črkami.

**4.1.2 Sestavljenke.** V manjši meri zasledimo sestavljenke: *pra-voda*, *pri-fotkati*, *pri-smsati*. Ob primeru *pravoda* gre za tvorbo samostalnika iz samostalniške besedne zveze z vrstnim pridevnikom. Skladenjska podstava je zaznamovana s hierarhizacijo v času (*prvotna voda* > *pravoda*). Podstavna beseda je samostalnik *voda*, dodano pa je prefiksialno obrazilo *pra-*. Glagolsko sestavljenko *prifotkati* obravnavamo med glagoli, ki izražajo faznost glagolskega dejanja, natančneje končnost, končanost dejanja pa v tem primeru pomeni tudi uspešnost oz. izpolnitev dejanja.<sup>14</sup> Enako velja za primer izkratične glagolske sestavljenke *prismsati*.

**4.1.3 Zloženke.** Med zloženkami je mogoče izpostaviti podredne medpanske zloženke in podredne medpanske zloženke s kratično sestavino: *videorecept*, *BCaktiven*, *DVD-teka*. V primeru *videorecept* gre za medpanskoobrazilno samostalniško zloženko s konfiksom<sup>15</sup> *video-* v prvem delu. Beseda *BCaktiven* je pridevniška zloženka z medpanskim obrazilom, nastala iz skladenjske podstave *aktiven* z *BC*. Pri tem je kratični del zapisan z velikimi tiskanimi črkami, kot kratica, drugi del tvorjenke pa z malimi črkami. Podstava kratičnega dela izhaja iz imena spletne strani in revije *Bicikel.com*. Dvočrkovna kratica je nastala s sklopom prvih črk podstavnih besed: *BC* < *Bicikel.com*. Iz tega izhaja, da je novotvorjenka povezana z imenom oglaševalca. Podstavo kratice torej predstavlja zveza samostalnika in internetne domene *.com*.<sup>16</sup> Novotvorjenka *DVD-teka* je poseben primer zloženke s kratično sestavino. Prvi del zloženke je kratica *DVD* (*Digital Versatile Disc* ali *Digital Video Disc*), katere podstava je iz tujega jezika, kot kratico pa smo jo prevzeli tudi v slovenščino. Druga sestavina zloženke je konfiks *-teka*. Kot vemo, konfiksi sami zase ne morejo obstajati, ampak so zmeraj vezani. Tako ni ustrezna skladenjska podstava *teka DVD-jev*. Lahko rečemo, da je novotvorjenka nastala po analogiji tujega tvorbenega vzorca. Oba dela zloženke izhajata iz tujih jezikov, prav tako pa je iz tujega okolja prevzet besedotvorni vzorec. Tvorjenko pomensko razumemo kot *sistematično urejeno zbirko DVD-jev*.

**4.1.4 Analogne tvorjenke.** Posebno mesto zasedajo t. i. analogne tvorjenke, narejene po analogiji že znanih besed tako, da posnemajo njeno morfemsko strukturo: *novozgrajenček* (analogno po *novorojenček*). Zgledna tvorjenka je samostalniška medpansko-priponska zloženka, takšna pa je po svoji besedotvorni zgradbi tudi novotvorjenka. Prvi del zloženke je v zgledni in novi besedi enak, kar pomeni, da se sorodnost obeh tvorjenk kaže s pomenom novosti. Jedrni del drugega dela zloženke pa je v novotvorjenki zamenjan. Enak ostaja obrazilni del. Z novotvorjenko je oglaševalec skušal sporočiti, da se odpira *na novo zgrajen* trgovski center.

<sup>14</sup> Glagol zahteva ob sebi *si*, vendar ga ne določamo kot izpeljanko s poponskim obrazilom. *Si* v našem primeru ni prosti morfem, gre le za skladenjsko pretvorbo *sebi* – *si* (*prifotkati si* – *prifotkati sebi*).

<sup>15</sup> Wolfgang Fleischer in Irmhild Barz (Fleischer – Barz 1992) definirata konfiksne kot morfeme, ki so blizu korenskimi, vendar so v zloženkah vselej vezani.

<sup>16</sup> Novotvorjenka je zapisana brez vezaja, čeprav najnovejši Slovenski pravopis (SP 2001) določa zapis z vezajem, kadar je prva sestavina zloženke kratica.

## 4.2 Nesistemске novotvorjenke

Pogostejše od sistemskih so v sodobnih slovenskih tiskanih oglaših nesistemsko tvorjene nove besede. Te nastajajo s krajšanjem, krnitvijo, sklapljanjem, prekrivanjem ali pa so kombinacije različnih neobičajnih tvorbenih postopkov.

**4.2.1 Sklopi.** Sklopi so v slovenščini ena izmed produktivnejših besedotvornih vrst, v oglaših pa zasledimo različne možnosti sklapljanja. Sklopi iz besed, ki so sicer najpogostejši nesistemski tvorbeni postopek, v tiskanih oglaših niso močno zastopani. Primer je *dabest* < *da* + *best*. Gre za besedi, prevzeti iz angleščine, ki sta v slovenščini pisno prilagojeni in združeni v sklop: angl. določni člen *the* → sl. *da*; angl. prid., sam., prisl. *best* 'najboljši, najboljša, najboljše, najbolje' → sl. prid. *best*. Določni člen *the* je v slovenščini pisno podomačen, medtem pa je beseda *best* v zapisu in izgovoru identična v obeh jezikih in v oglasu uporabljena kot pridevnik.

Zasledimo lahko tudi sklope na stavčni ravni: *KAJPOVSEMNEPRİČAKO-VANEGAKAR*, *NACESTISELAHKOZELOHITROZGODI*, *PUSTINEPOPRAVLJI-VEPOSLEDICEIN*. Vsi sklopi združujejo besede, ki združene ne dajejo novega, drugačnega pomena in nimajo posebne vloge ali stilnega učinka. Vendarle pa ob poznavanju radijskega oglasa, ki vsebuje enako besedilo, ugotovimo, da sklopi ponazarjajo hitrost izgovora besed. Vrstica, ki sledi omenjenim sklopom, je zapisana s presledki (*ZATO POTREBUJETE DOBRE ZAVORE*). Skladno s tem se upočasnji tudi govor v radijskem oglasu, kot dobre zavore upočasnijo hitrost avtomobila. Primer znova dokazuje tvorbeno nepredvidljivost sklopov. Vsak sklop v oglasu vsebuje različno število podstavnih besed, prav tako pa je sklope težko opredeliti glede na besednovrstnost.

Primer sklopa iz krnov je *najsimpa* < *najbolj* + *simpatičen*. Obe besedi sta krnjeni z odzadnjim krnitvijo do poljubnih delov, prav zato pa tvorjenke ne moremo dojemati kot sistemске. Tvorjenka združuje osnovna pomena krnjenih besed.

Pogosti so sklopi iz besed s prekrivanjem. V sklopu *jaffantastično* < *jaffa* + *fantastično* se prekrivata zadnji del prve in prvi del druge podstavne besede. Prva beseda je ime izdelka, ki se oglašuje, tj. čokolada z okusom biskvita, pomaranče in čokolade (*Jaffa*), ki je značilen za drug izdelek, namreč piškote Jaffa (na to pove-zavo kaže tudi piškot ob koščku čokolade). Pomensko je sklop jasen, oglaševalec z njim poudarja fantastičnost okusa Jaffa.

Tudi v sklopu *poskokodak* < *poskok* + *kokodak* gre za prekrivanje zadnjega in začetnega dela podstavnih besed, ki sta izrazno enaka. Novotvorjenka izhaja iz domačih podstavnih besed. Obe sta uslovarjeni, vendar pa pomensko popolnoma različni in nepovezani. Tvorjenko lahko delno razumemo z metonimičnim prenosom pomena. Pri tem se oziramo na besedilne in pribesedilne prvine v oglasu. Prvo podstavno besedo *poskok* lahko razumemo kot značilnost živahnih, poskočnih otrok. Medtem lahko drugo podstavno besedo prepoznamo kot medmet oglašanja kokoši, meso le-te pa je tisto, ki je oglaševano in predstavljeno kot »*okusen in naraven vir beljakovin, ki z nizko vsebnostjo maščob in holesterola pomaga malim živahnežem, da so naravno fit*«. Tako lahko sklepamo, da bodo otroci z uživanjem kokošjega mesa bolj poskočni.

Enako pogosti so sklopi iz besede in krna s prekrivanjem. V primeru *brrrcaffé < brrr + caffé* gre za sklop besede in krna, nastalega z odsprednjo krnitvijo, pri tem pa se zadnja črka prve besede in začetna črka okrnjenega dela prekrivata. Prvo podstavno besedo predstavlja razpoloženski medmet *brrr*, ki sicer lahko izraža tudi zoprnost in grozo, v oglasu pa je uporabljen za izražanje mraza. Tak pomen medmeta je v oglasu podprt s sobesedilom in pribesedilnim delom. Ker izvemo, da je predmet oglasa mešanica za pripravo ledene kave, upravičeno predvidevamo, da je medmet kot podstava tvorjenke uporabljen z namenom, da naslovniku asociira mrzlo, hladno, ledeno. Druga podstavna beseda je ime podjetja, ki oglašuje, hkrati pa tudi prvi del imena oglaševanega proizvoda (*barcaffé Freeze*).

Primer sklopa iz krna in besede s prekrivanjem je tvorjenka *pandirendaj < panda + direndaj*. Prekrivata se zadnja črka okrnjenega dela in prva črka druge podstavne besede.

Zanimiv je primer *EUsklajen < EU + usklajen*, pri katerem gre za sklop kratice in besede s prekrivanjem. Prvo podstavno besedo predstavlja kratica *EU*, nastala z združenjem začetnih črk besedne zveze *Evropska unija*, kratica pa je mednarodna, saj začetne črke zveze v angleškem jeziku dajo isto krajšavo. Druga podstavna beseda je pridevnik *usklajen*, ki v novotvorjenki nastopa s svojim prvotnim pomenom, začetna črka pridevnika pa se prekriva z zadnjo črkovno sestavino kratice. Pomenško bi tvorjenko lahko razložili kot z *Evropsko unijo usklajeni*. Nanaša se na obrazce in računalniške programe, ki so usklajeni z obrazci in programi, uporabljanimi v Evropski uniji.

**4.2.2 Kratice.** Primer novega opomenjanja je kratica *SMS*, ki jo prepoznamo kot poimenovanje za telefonsko sporočilo oz. kot kratico, ki smo jo kot tako že prevzeli iz angleškega jezika (angl. *Short Message Service*), v oglasu Nove KBM pa nastopa s pomenom 'Sporoči Mi Stanje'. Kratica je tako tvorjenka iz drugačnih besednih podstav, vendar se ohranja tudi osnovni pomen kratice *SMS*, ki se nanaša na sporočilo po mobilnem telefonu. Pomensko kratico razvežemo takole: *sporoči mi stanje s sporočilom SMS*.

**4.2.3 E-tvorjenke.** Produktiven tip nesistemskih novotvorjenk so zloženke z eno črkovno sestavino, ki se nanaša na pomen 'elektronski', zanje pa se uveljavlja poimenovanje e-tvorjenke (Logar 2004a, 2006): *E-račun*.

**4.2.4 Dvozačetnice.** Ena izmed oblik tvorbeno-pretvorbene nepredvidljivih tvorbenih postopkov je zapisovanje besed z dvema velikima začetnicama. V primeru medpunske zloženke *MobiPoštar* sta prvi črki korenskih morfemov zapisani z veliko začetnico, s čimer se poudari enakovrednost in pomembnost obeh podstavnih besed. Enako velja za konfiksno zloženko *TeleBanka*. Na tak način je tvorec besede izpostavil, da gre za *telefonsko banko* oz. *banko, ki omogoča telefonsko poslovanje*.

**4.2.5 Besede brez etimološkega pomena.** Skoraj novost so v slovenskem besedotvornem raziskovanju besede, ki nimajo etimološkega pomena in so skovane brez morfološke, fonološke in pravopisne motivacije: *bleršcek*, *fremda*, *globr*, *prlec*, *šinpos*.<sup>17</sup> Gre za izmišljene besede, s pomočjo katerih skuša oglaševalec sporočiti, da ne moreš razumeti, česar ne preizkusiš, na kar napeljuje tudi slogan *Poskusite in razumeli boste*.<sup>18</sup>

**4.2.6 Mešane tvorbe.** Primer kombinacije sklopa in konverzije je beseda *Stuša*, ki jo poznamo kot priimek namišljene, od oglaševalca ustvarjene osebe, ki zastopa trgovine Tuš. V sklop *Stuša* se združita predlog *s* in ime podjetja *Tuš*, nova tvorjenka pa nato preide v lastno ime. Predlog *s* tvori prvo črko osebnega lastnega imena *Stuša* – v pogovornem jeziku se namesto predloga *iz* večinoma uporablja predlog *s* (*s Tuša*). Pravopisno pravilneje bi bilo sicer *iz Tuša*, vendar je izgovor *s Tuša* lažji. Drugi del zveze, ki je ime oglaševalca v roditeljski obliki, preide v preostali del priimka *Stuša*. Priimek tako lahko razumemo s pomenom *iz Tuša*. Ime *Teja Stuša* pravzaprav pomeni *Teja iz Tuša*.

## 5 Sklep

Tipologija paberkovalno zbranih primerov kaže, da je oglaševalski jezik poln novotvorenih besed, ki same po sebi izpolnjujejo vplivajnsko vlogo. Namen oglaševalcev je namreč pritegniti naslovnikovo pozornost, vzbuditi v njem asociativno zvezo z oglaševalcem ali oglaševanim proizvodom ali pa se z uporabo določene besede preprosto približati jeziku ciljne skupine porabnikov.

Novotvorjenke, ki uresničujejo zakonitosti besedotvorne teorije, so potencialne besede in imajo možnost postati običajna sestavina leksikalnega sistema, tiste pa, ki so napravljene po neproduktivnih besedotvornih vzorcih, imajo za kaj takega manjšo možnost, čeprav tudi ta verjetnost obstaja. Tipologija novotvorenk namreč nakazuje, da so tudi nekateri nesistemske tvorbeni vzorci produktivni in vse pogostejši. To zagotovo lahko trdimo za sklope, nadalje pa tudi za primere, ki nastajajo po analogiji tujega besedotvornega vzorca in so v pogovornem jeziku že stalnica, npr. e-tvorjenke. Čas bo pokazal, katere izmed besed bodo ostale priložnostne in katere bodo prešle v stalno rabo. Ne glede na to, ali bodo hipoma utonile v pozabo ali pa bodo postale del slovarja, so novotvorjenke v tiskanih oglasih izraz igrivosti, kreativnosti in raznolikosti, ki jo omogoča tvorbeno gibkost slovenskega jezika, oglaševalci pa jo spretno izkoriščajo.

<sup>17</sup> Novotvorjenke so v diplomskem delu obravnavane v okviru spletnih oglasov, vendar so bile zapisane tudi v tiskanem oglasu.

<sup>18</sup> Takšno razumevanje tvorjenk je potrdila predstavnica podjetja Peugeot Slovenija.

**Literatura**

- Bauer 1996 = Laurie Bauer, *English Word-formation*, Cambridge: University Press, 1996.
- Buzássyová – Martincová 2003 = Klára Buzássyová – Olga Martincová, Neuzuální slovtvorba v západoslovanských jazycích, v: *Komparacija współczesnych języków słowiańskich*, ur. I. Ohnheiser, Opole: Uniwersytet Opolski, 2003, 262–275.
- Fleischer – Barz 1992 = Wolfgang Fleischer – Irmhild Barz, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen: Niemeyer, 1992.
- Gložančev 2000 = Alenka Gložančev, *Imena podjetij kot jezikovnokulturno vprašanje*, Ljubljana: Rokus, 2000.
- Korošec 1998 = Tomo Korošec, *Stilistika slovenskega poročevalstva*, Ljubljana: Kmečki glas, 1998.
- Korošec 2005 = Tomo Korošec, *Jezik in stil oglaševanja*, Ljubljana: FDV, 2005.
- Lehrer 2007 = Adrienne Lehrer, Blendalicious, v: *Lexical Creativity, Texts and Contexts*, ur. J. Munat, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007, 115–133.
- Logar 2003 = Nataša Logar, Kratice in tvorjenke iz njih – aktualna poimenovalna možnost, v: *Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa = Sodobni jezikovni položaj na Poljskem in v Sloveniji*, ur. S. Gajda, A. Vidovič Muha, Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej i Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2003, 131–149.
- Logar 2004a = Nataša Logar, Nove tehnologije in nekateri nesistemski besedotvorni postopki, v: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti = Obdobja 22: metode in zvrsti*, ur. E. Kržišnik, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete 2004, 121–132.
- Logar 2004b = Nataša Logar, Nove tvorjenke v publicistiki, v: *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri: znanstveni zbornik ob 40. obletnici študija novinarstva na Slovenskem*, ur. M. Kalin Golob – M. Poler Kovačič, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2004, 175–199.
- Logar 2006 = Nataša Logar, Stilno zaznamovane nove tvorjenke – tipologija, *Slovensko jezikoslovje danes = Slavistična revija* 54 (2006), posebna številka, 87–101.
- Michelizza 2008 = Mija Michelizza, Nove tvorjenke v spletnih besedilih (primer Wikipedije), v: *Slovenščina med kulturami: Celovec in Pliberk 2008 = Slovenski slavistični kongres* 19, ur. M. Košuta, Celovec: Slavistično društvo Slovenije, 2008, 328–338.
- Muhvić-Dimanovski 2005 = Vesna Muhvić-Dimanovski, *Neologizmi: problemi teorije i primjene*, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2005.



- Munat 2007 = Judith Munat, Lexical creativity as a marker of style in science fiction and children's literature, v: *Lexical Creativity, Texts and Contexts*, ur. J. Munat, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007, 163–185.
- Попова 2007 = Т. В. Попова, Графические окказионализмы русского языка конца XX – начала XXI вв., v: *Русское слово, высказывание, текст: рациональное, эмоциональное, экспрессивное: межвузовский сборник научных трудов, посвященный 75-летию профессора П. А. Леканта*, Москва: МГОУ, 291–295.
- SP 2001 = Jože Toporišič, *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU, 2001.
- SSKJ 1998 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki: elektronska izdaja na plošči CD-ROM*, Ljubljana, 1998.
- Stramljič Breznik 2003 = Irena Stramljič Breznik, Besedotvorna tipologija novonastalega besedja s področja mobilne telefonije, *Slavistična revija* 51 (2003), posebna številka, 105–118.
- Stramljič Breznik 2004 = Irena Stramljič Breznik, *Besednodružinski slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek za iztočnice na B*, Maribor: Slavistično društvo Maribor, 2004 (Zora: priročniki 1).
- Stramljič Breznik 2008 = Irena Stramljič Breznik, Prevzete leksemske prvine in njihova besedotvorna zmožnost v slovenščini, *Slavistična revija* 56 (2008), št. 2, 149–160.
- Stramljič Breznik 2009 = Irena Stramljič Breznik, Okazionalizmi v sodobni slovenski mladinski književnosti, *Slavia Meridionalis* (Warszawa) 9 (2009), 47–58.
- Stramljič Breznik – Voršič 2009 = Irena Stramljič Breznik – Ines Voršič, Grafoderivati v tiskanih oglasih, *Teorija in praksa* 46 (2009), št. 6, 826–838.
- Toporišič 1992 = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: CZ, 1992.
- Toporišič 2000 = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Založba Obzorja, 42000.
- Vidovič Muha 1988 = Ada Vidovič Muha, *Slovensko skladiščno besedotvorje ob primerih zloženek*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete – Partizanska knjiga, 1988.

## System and non-system nonce words in printed advertisements

### Summary

Due to the growing competitiveness, area of advertising is a segment, which has to show a lot of skills, inventiveness and originality in order to achieve goals also in language. In this paper system (*gmailati*) and non-system (*dabest*) nonce words, which occur in Slovene printed advertisements as a result of word play or with the intention to actualize the name of advertiser or the advertised product, are presented. Nonce words that origin in accordance with word formation laws are potential words and have a chance to become common component of lexical system, and those that are made by unproductive word formation patterns have a smaller chance to achieve that, but yet the possibility still exists. The typology of collected examples with gleaning shows, that also some of the non-system formation patterns are productive and are becoming more and more frequent. This is certainly true for complex, and also for the examples that begin by the analogy of foreign word formation pattern and are permanent in colloquial language, e.g. e-formations. Regardless to whether nonce words will be forgotten in a moment or will become a part of a dictionary, in printed advertisements they are expressions of playfulness, creativeness, and diversity that is enabled by formation flexibility of Slovene language, and advertisers are skilfully exploiting it.

---

# Pomen in obseg oznak za jezikovne različice v okviru informacijske tehnologije

*Han Steenwijk*

Najprej so predstavljena različna merila in obsegi jezikovnih kod, ki so registrirane pri ISO 639-1, 639-2, 639-3 in 639-6. Potem sta predstavljena RFC 5646 in 4647, kar naj bi razložilo, kako se lahko oblikujejo pravilne oznake za jezikovne različice. Nazadnje je ponujen povzetek zadeve o vložitvi prošnje o kodi za rezijanščino.

**Ključne besede:** informacijska tehnologija, mednarodni standardi, kode za jezikovne različice, rezijansko narečje slovenščine

## **The meaning and scope of tags for linguistic varieties in information technology**

This article first discusses the various criteria for and scopes of the language codes registered as ISO 639-1, 639-2, 639-3, and 639-6. It then introduces RFC 5646 and RFC 4647 in order to explain how well-formed language tags can be created. Finally, the case of applying for a language code for Resian is summarized.

**Key words:** information technology, international standards, language variety codes, Slovenian dialects, Resian dialect of Slovenian

## **1 Samostalniki, pojmi in krajšave**

Občno ime in lastno ime se nanašata na pojme, ki se nanašajo na konkretne in abstraktne predmete v resničnem svetu. Tako jezik poimenuje te predmete. Odnosi med predmeti, naj bodo taksonomski, hierarhični ali kateri drugi, so vsebovani v teh pojmi. Na primer: poimenovanje *rezijanščina* se nanaša na jezikovno različico, ki jo srečujemo v resničnem svetu, in prav tako se poimenovanje *slovenščina* nanaša na jezikovno različico, ki jo srečujemo v resničnem svetu. Odnosi med tema dvema jezikovnima različicama niso neločljive lastnosti samih samostalnikov *rezijanščina* in *slovenščina*, ampak pojmov »rezijanščina« in »slovenščina«, na katera se ta dva samostalnika nanašata. Nič v samostalniku *rezijanščina* ne razkriva, da je lahko v hierarhičnem odnosu do samostalnika *slovenščina*. Samo pojma »rezijanščina« in »slovenščina« sta zmožna nedvoumno izkazati ta odnos.

Da bi se bolje seznanili s tema dvema pojmomoma, se je treba opreti na slovarje, pri lastnih in občnih imenih pa tudi na enciklopedije. Definicije v teh referenčnih delih so lahko semantično izčrpne ali ne, vendar vseeno vsebujejo določeno količi-

no informacij o pojmu. Za geslo *rezijanščina* ponuja Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) razlago 'rezijansko narečje'. Tako torej izvemo, da se samostalnik nanaša na jezikovno različico, ki je v podrejenem hierarhičnem odnosu do neke druge, nedoločene jezikovne različice. Enciklopedija Slovenije (ES) vsebuje geslo *rezijansko narečje* in pojasnjuje, kje se to narečje govori in kako se je razvijalo v stoletjih od skupnega slovenskega fonološkega sistema, ki je osnova vseh sodobnih slovenskih narečij. Jezikovna različica, do katere je *rezijanščina* v podrejenem hierarhičnem odnosu, mora torej biti *slovenščina*.

Kar velja za samostalnike, velja tudi za krajšave teh samostalnikov. Krajšave se prav tako nanašajo na pojme, ki so lahko povezani med seboj ali pa tudi ne. Krajšava je uporabljena v jeziku v okoliščinah, ko ni nujno oz. ni zaželeno uporabljati celotnega imena, ker je pojem le-tega v danem kontekstu že dobro znan, ali pa zaradi časovne in prostorske gospodarnosti. Na splošno ne obstaja za vsak samostalnik ustrezna krajšava, obstajajo pa nadomestki za poimenovanja in imena, ki se v jeziku ali v določenih kontekstih pogosto pojavljajo. V razlagi termina *rezijansko narečje* v ES sta med drugim uporabljeni krajšavi *r. n.* in *slov.*, ki se nanašata na dva pojma, ki sta v danem kontekstu zelo dobro znana in se pojavljata dovolj pogosto.

## 2 Krajšave in pojmi v ISO 639

Širša javnost se je s krajšavami ISO za jezikovne različice seznanila z razmahom informacijske tehnologije. Kot je dobro znano, je učinkovita in univerzalna uporaba informacijske tehnologije močno odvisna od standardizacije. Na primer: arhitektura, na kateri sloni delovanje spleta, je bila ustvarjena na osnovi mnogih standardiziranih procesov. Standardizirane krajšave za jezikovne različice so ena izmed sestavin, ki jih informacijska tehnologija uporablja v svoji arhitekturi. Prav tako se tudi bibliografske zbirke podatkov, kakršne so postavile knjižnice, opirajo na standardizirane krajšave za opis kakega dokumenta. Te krajšave so registrirane v standardu ISO 639, ki je razdeljen na več delov, in sicer 639-1, 639-2 itd., ti pa se razlikujejo glede na zgodovinsko ozadje in merila za vključevanje kode za neko jezikovno različico, v dokumentaciji ISO imenovano »jezik«, na svoj seznam. Razlika med kodami in krajšavami je, da ni treba, da koda odseva samostalnik oz. pridevnik za ime jezikovne različice v njeni formalni obliki. Ta formalna ustreznost ne more biti zagotovljena v vseh primerih. Izmed vseh delov ISO 639 so merila, ki so uporabljena v ISO 639-1 »Codes for the representation of names of languages, Part 1: Alpha-2 code«, najbližja temu, kar bi pričakovali za izbiro jezikovne različice na vrhu neke sociolingvistične hierarhije, tj. polno delujočega knjižnega jezika:

- (1) velik nabor obstoječih dokumentov (specializiranih besedil, kot so srednješolski ali univerzitetni učbeniki, priročniki za tehnično dokumentacijo, strokovne revije, knjige za različna področja itd.), napisanih v strokovnem jeziku;
- (2) določeno število obstoječih terminologij raznovrstnih področij (kot so tehnični slovarji, specializirani glosarji, slovarji itd. v tiskani ali elektronski obliki);

- (3) priporočilo in podpora strokovne ustanove (kot je organizacija za standardizacijo, vladno telo, jezikoslovna ali kulturna ustanova).  
[ISO 639-2: Criteria for ISO 639-1]

Nadaljnje odločilne točke so:

- (1) število govorcev jezikovne skupnosti;
- (2) priznan status jezika v eni ali več državah;
- (3) podpora prošnji s strani enega oz. več uradnih teles.  
[ISO 639-2: Criteria for ISO 639-1]

Tako med dvočrkovnimi kodami, registriranimi v ISO 639-1 [ISO 639-2: Language Code List], najdemo krajšave za splošno znane knjižne jezike, in to žive in mrtve. Kljub temu pa so na seznam uvrščene tudi kode za manj znane evropske knjižne jezike, kot so bretonščina, retoromanščina in zahodna frizijščina. Glede na vprašanje hierarhičnega statusa določene jezikovne različice pa ISO 639-1 nima izrecnih meril: »Splošno gledano narečja ne dobijo kod, vendar pa je razlikovanje med narečji in jeziki določeno v vsakem primeru posebej« [ISO 639-2: Frequently asked questions]. Na vključitev limburščine, jezikovne različice, ki se govori v Belgiji, na Nizozemskem in v Nemčiji, je gotovo vplivalo dejstvo, da je na Nizozemskem uradno priznana kot pokrajinski jezik. Po drugi strani pa bretonščina nima takega statusa, vendar je na srečo jezikovno strogo ločena od francoščine, državnega jezika tistega dela Evrope.

ISO 639-2 »Codes for the representation of names of languages, Part 2: Alpha-3 code« se osredotoča na tričrkovne kode za pisne ali kako drugače dokumentirane jezikovne različice, za katere pa ni nujno, da so polno delujoči knjižni jeziki. Merila za izbiro so:

- (1) Število dokumentov. Prošnja za jezikovni identifikator bo vključevala dokaz, da ima ena agencija 50 različnih dokumentov v tem jeziku oz. da ima pet agencij skupaj 50 različnih dokumentov v tem jeziku. Dokumenti so vse oblike gradiva, ne le pisne. To je nujna zahteva, vendar sama po sebi ne zadošča. Zato se bodo upoštevale še druge zahteve.
- (2) Obseg in raznovrstnost literature v tem jeziku, najsi bo v pisni ali ustni obliki, bosta upoštevana in bi morala biti v predlogu dokumentirana. Dokumentacija je lahko v obliki knjižničnih referenc ali bibliografije ali splošnejših izjav, ki naštevajo literaturo in njeno raznovrstnost.
- (3) Državna ali pokrajinska podpora. Zaželeno je, da je predlog izrecno podprt s strani državne ali pokrajinske avtoritete oz. telesa, ki standardizira. Če take podpore zaradi katerega koli razloga ni, se bo upoštevalo priporočilo kake druge avtoritete ali jezikovne organizacije.
- (4) Formalni ali uradni status. Če ima obravnavani jezik kakršen koli uradni status, dokumentiranost tega statusa močno podpira predlog. Dodelitev formalnega statusa jezikov nikakor ni nekaj, kar bi bilo po svetu konsistentno izvajano, in pomanjkanje le-tega ni negativen argument, če so izpolnjene preostale zahteve.

(5) Formalna izobrazba. Če je jezik uporabljen kot sredstvo poučevanja v izobraževanju na kateri koli ravni, bo dokumentiranost o tej rabi podprla predlog. Učenje jezika je prav tako pomembno, še posebno, če je učenje množično.

[ISO 639-2: Criteria for ISO 639-2]

»Neke vrste uradni status« ima tu velik pomen, vendar ne odločilnega. Najpomembnejša je zahteva po dovolj velikem številu dokumentov v določeni jezikovni različici. Število jezikovnih različic, vključenih v seznam 639-2 [ISO 639-2: Language Code List], je veliko večje kot tistih v ISO 639-1. Po definiciji so vse jezikovne različice, vključene v ISO 639-1, vključene tudi v 639-2. Med manj znanimi knjižnimi evropskimi jeziki so nekateri uvrščeni samo v 639-2, npr. furlanščina, kašubščina, zgornja in spodnja lužiščina, nizka nemščina, neapeljščina, severna in vzhodna frizijščina, romščina, sicilijanščina in škotščina. ISO 639-2 se pri perečem vprašanju »narečje ali jezik« ponovno ravna po pravilih, ki jih določa ISO 639-1: »O razlikah med narečji in jeziki se bo odločalo v vsakem primeru posebej« [ISO 639-2: Criteria for ISO 639-2]. Nekatere enote z zgornjega seznama evropskih jezikov, kot sta kašubščina in sicilijanščina, očitno niso polno delujoči (polnofunkcionalni) knjižni jeziki. Še več: zadnji nima nikakršnega formalnega statusa.

Niti v ISO 639-1 niti v ISO 639-2 eksplicitni zapisi z informacijo o posameznih kodah niso na razpolago. Pojmi, na katere se kode nanašajo, ostajajo zunaj teh delov ISO 639. ISO 639-1 in 639-2 ne »registrirata jezikov«, ampak le kode za imena jezikov. Čeprav je načrt teh delov ISO zelo premišljen, pa izpust podatkovnih zapisov pušča prostor za ugibanja o merilih za vključitev ali izključitev določene jezikovne različice. Zakaj sta na primer retoromanščina in zahodna frizijščina sestavini ISO 639-1, furlanščina ter severna in vzhodna frizijščina pa »le« sestavini ISO 639-2? Zakaj pa beneščine ni na nobenem od seznamov, čeprav neapeljščina in sicilijanščina v ISO 639-2 sta? Morda le zato, ker za kodno sestavino za beneščino ni bila nikoli podana prošnja, ali pa zaradi česa drugega?

V nekaj pogledih se ISO 639-3 »Codes for the representation of names of languages, Part 3: Alpha-3 code for comprehensive coverage of languages« v pozitivnem smislu razlikuje od do zdaj obravnavanih delov ISO 639. Prvič: meri na to, da bi izdelal in ohranil obširen seznam vseh človeku znanih jezikov, ne pa le izbora. Drugič: vsaka kodna sestavina ima podatkovni zapis, ki je povezan z njo. Torej sta koda in pojem v tem delu ISO 639 v medsebojnem odnosu. Tretjič: v primerjavi z ISO 639-1 in 639-2 ima jasnejši pristop do vprašanja »narečje ali jezik«:

Ni niti ene definicije termina jezik, s katero bi se strinjali vsi in ki bi bila primerna za vse namene. Zato lahko pride do nestrinjanja celo med govorce ali jezikoslovci o tem, ali dve različici predstavljata narečji enega jezika ali sta to dva različna jezika. Ta del standarda ISO o tem, ali sta dve različici del istega jezika ali sta dva različna jezika, razsoja na podlagi več dejavnikov, med katerimi so jezikovna podobnost, razumljivost, skupna literatura, pogled govorcev na odnos med jezikom in identiteto idr. Osnovna merila so tale:

(1) dve podobni različici sta po navadi ocenjeni za različici istega jezika, če so govorce ene različice sposobni razumevanja druge (tj., če lahko z znanjem

svoje različice razumejo drugo različico, ne da bi se je morali učiti) na funkcionalni ravni;

(2) kjer je razumevanje med govorniki različic omejeno, je lahko obstoj skupne literature ali skupne etnojezikovne identitete s središčno različico, ki jo razumejo govorniki obeh različic, močan pokazatelj, da morata biti kljub vsemu obravnavani kot različici istega jezika;

(3) kjer je dovolj razumevanja med uporabniki obeh različic, da je omogočeno sporazumevanje, je lahko obstoj dobro osnovane ločene etnojezikovne identitete močan pokazatelj, da morata biti kljub vsemu obravnavani kot dva različna jezika.

[ISO 639-3: Scope of denotation for language identifiers]

Termin *narečje* pa je tudi konkretiziran:

Za jezikovne različice, označene z vsakim izmed identifikatorjev v tem delu ISO 639, se predvideva, da so ločeni jeziki in ne le narečja drugega jezika, čeprav za nekatere namene uporabniki lahko domnevajo, da je različica, ki je na seznamu v tem delu ISO 639, prej narečje kot jezik. Po tem standardu je termin *narečje* uporabljen kot na področju jezikoslovja, kjer preprosto identificira vsako podrazličico jezika, ki bi lahko obstajala glede na geografsko pokrajino, starost, spol, socialni razred, obdobje ipd. To se razlikuje od nestrokovne rabe, v kateri je narečje tipično razumljeno tako, da bi konotiralo podstandard ali manj razvite oblike jezika.

Narečja nekega jezika so vključena v denotacijo označbe, ki jo predstavlja identifikator jezika. Vsak jezikovni identifikator torej predstavlja popoln obseg vseh govornih in pisnih različic tega jezika, vključene pa so tudi vse standardizirane oblike.

[ISO 639-3: Scope of denotation for language identifiers]

Zato ni nikakršno presenečenje, da se v ISO 639-3 nahajajo jezikovne različice z nizkim hierarhičnim položajem, kot so kölnščina (*kölsch*), bavarščina, alemanščina, vsa nemška pokrajinska narečja brez vsakršnega uradnega statusa, čeprav so pogosto rabljena v mnogih funkcijah, npr. v gledališču in na televiziji.

Podatkovni zapis, povezan z vsako od kodnih sestavin, vsebuje tele attribute: prebivalstvo (število govorcev), pokrajino, variantna imena, narečja, klasifikacijo, rabo jezika, razvoj jezika in pisni sistem. Vse skupaj dopuščajo možnost za dobro definiran pojem. Atribut »klasifikacija« lahko vsebuje vso genetsko informacijo o tej jezikovni različici, atribut »raba jezika« pa nas informira o funkcionalnosti.

Četrtrič, ISO 639-3 na vrhu hierarhije bolj eksplicitno uporabi pojem »makrojezik«, ki pokriva zelo različna narečja ali pa mrežo zelo sorodnih jezikov. Na primer: koda *hbs* v ISO 639-3 označuje makrojezik 'srbohhrvaščina', na katero so navezane hrvaščina, srbsščina in bosanščina. Prav tako ima makrojezik »albanščina« (*sqi*) nase navezane narečne skupine albanščino *arbëreshë*, albanščino *arvanitika*, gegovsko albanščino in toskovsko albanščino, makrojezik »sardščina« (*srd*) pa narečne skupine *campidanese*, *gallurese*, *logudorese* in *sassarese*. Vsi ti individualni jeziki in narečne skupine imajo v ISO 639-3 pripisane ločene kodne sestavine.

Od 17. novembra 2009 obstaja tudi ISO 639-6 »Codes for the representation of names of languages, Part 6: Alph-4 code for comprehensive coverage of language variants«. Ta del se v marsičem razlikuje od doslej obravnavanih delov ISO 639. Prvič so vse registrirane jezikovne različice izrecno postavljene v medsebojen hierarhični odnos. Na primer:

```
aeng eng Anglo-English
[...]
seng aeng Anglo-English Spoken
[...]
cang seng Anglo-English Central Cluster
aenc cang Anglo-English West Central Cluster
scou aenc Scouse
[ISO FDIS 639-6 en-GB]
```

Tukaj je kodna sestavina *scou* iz ISO 639-6 postavljena v hierarhični odnos do kodne sestavine *eng* iz ISO 639-2, in sicer v smislu verige starši–otrok: *eng* → *aeng* → *seng* → *cang* → *aenc* → *scou*. Poleg tega da vključuje jezikovne različice z nizko hierarhično pozicijo, tj. narečja, so lahko v štiričrkovne kode vključeni tudi drugi parametri jezikovne variacije, kot so »govorjeno ali pisno«, uporabljena pisava in »zgodovinsko ali sodobno«.

Kar se tiče rezijanščine, so v ISO 639-6 predlagane štiri kode, in sicer za »rezijanščino«, »pisno rezijanščino«, »pisno rezijanščino, pisano v latinici« in »govorjeno rezijanščino«. Čeprav imajo vsa večja slovenska narečja, kot so prekmursko ali ziljsko, predvidene kodne sestavine, pa nima nobeno drugo, razen rezijanščine, razlikovalnega kodne sestavine za govorjeno ali pisno različico.

### 3 Uporaba in procesiranje jezikovnih kod ISO 639

Naloga ISO 639 je bila in je, da določi, katere kode obstajajo za identificiranje jezikovnih različic, vendar pa ni nič rečeno, kako naj bi se te kode uporabljale. Na tem mestu si lahko pomagamo z RFC 5646 »Tags for Identifying Languages« in RFC 4647 »Matching of Language Tags«. RFC 5646 na primer priporoča rabo dvočrkovnih kod, kjer obstajata obe, dvo- in tričrkovna. Ali manj trivialno: ukvarja se z načini, kako kodno sestavino ISO 639 razširiti s povezovanjem z drugimi kodami, tako da dobimo pravilen niz oznak, ki omogoča podrobnejši opis informacijskega predmeta. Te kode izhajajo iz drugih standardov ISO, kot sta ISO 3166-1 »Codes for the representation of names of countries and their subdivisions, Part 1: Country codes« in ISO 15924 »Codes for representation of names of scripts«, ali iz registra IANA za variantne podoznake [IANA Language Subtag Registry]. Primera takih nizov oznak sta *sr-Latn-ME*, kar pomeni 'srbsščina, pisana v latinici, kot se uporablja v Črni gori', in *de-CH-1996* 'nemščina, kot se uporablja v Švici, po pravopisu iz leta 1996'. V teh nizih oznak sta *de* in *sr* kodi ISO 639-1, *Latn* je koda ISO 15924, *CH* in *ME* sta kodi ISO 3166-1 in *1996* je variantna podoznaka, registrirana pri



IANA. V okolju, v katerem je ustrezen le del niza oznak, je procesiranje niza odvisno od hierarhičnih odnosov, ki veljajo med podoznakami. Na primer: v računalniškem programu, kjer je za vse vrste nemščine na razpolago le *de*, bo vnos oznak, kot sta *de-Latf* 'nemščina, pisana v frakturni različici latinice' in *de-CH-1996*, dal kot rezultat informacijski objekt z oznako *de*, ker se domneva, da imajo tako bralci frakture kot nemški govorniki iz Švice osnovno znanje nemščine nasploh.

Na prvi pogled se zdi, da lahko pokrajinske kode ISO 3166 dajo nekatere možnosti za oblikovanje pravičnega niza oznak za zemljepisna narečja. Vendar pa je bolj stvar naključja, da se tako osnovana vrstica pokriva z nekim bolj ali manj definiranim geografskim narečjem. Znotraj konteksta slovenščine se npr. *sl-HU* 'slovenščina, kot se uporablja na Madžarskem' za porabščino zdi smiselno, vendar je narečno realnost za *sl-AT* 'slovenščina, kot se uporablja v Avstriji' in *sl-IT* 'slovenščina, kot se uporablja v Italiji' veliko težje definirati. Treba je opozoriti na to, da koda *sl* zajema slovenščino v vsej njeni hierarhični variantnosti in torej interpretiranje *sl-HU* kot 'slovensko narečje, kot se govori na Madžarskem' ni trivialno, ni pa izključeno. Če se ukvarjamo z manjšimi geografskimi enotami, ki so predstavljene v ISO 3166-2 »Codes for the representation of names of countries and their subdivisions, Part 2: Country subdivision codes«, se povečuje možnost sovpadanja med nizom oznak in zemljepisnim narečjem, vendar samo to. V Italiji razlikujejo dežele in pokrajine, v Sloveniji pa trenutno samo občine. Poleg tega pa RFC 5646 ne predvideva, da so kodne sestavine ISO 3166-2 uporabljene kot podoznake.

Veliko primernejše za razlikovanje zemljepisnih in drugih narečij znotraj okvira RFC 5646 so variantne podoznake: »Variantne podoznake so uporabljene kot pokazatelji za dodatne dobro prepoznavne različice, ki definirajo neki jezik ali njegova narečja, ki niso označena s kako drugo razpoložljivo podoznakom« [RFC 5646, razdelek 2.2.5] in »Narečne ali katere druge razlike ali različice znotraj jezika, njegov pravopis, pisni sistem, pokrajinsko ali zgodovinsko rabo, prečrkovanje ali druge spremembe ali razlikovalne variacije so lahko registrirani kot variantne podoznake« [RFC 5646, razdelek 3.6]. Podoznake, ki so bile registrirane do zdaj, se nanašajo npr. na pravopis (*1901*, *1996* za rabo z *de*), pisni sistem (*fonipa* 'mednarodna fonetična abeceda', tj. 'International Phonetic Alphabet'), zgodovinsko rabo (*1694acad* za rabo s *fr*) in pokrajinska narečja (*scouse* za rabo z *en*).

RFC 5646 prav tako predvideva rabo določenih kodnih sestavin ISO 639-3 kot t. i. razširjenih jezikovnih podoznak skupaj s kodami za makrojezik. Kantonska kitajščina je lahko označena z dvema – *zh-yue* ali preprosto *yue*, kjer je koda ISO 639-1 *zh* za kitajščino in koda ISO 639-3 *yue* za jezik *yue*, imenovan tudi kantonska kitajščina. Priporoča pa se, da se uporablja krajša oblika oznake (RFC 5646, razdelek 2.2.2). Trenutno ni nobenih jasnih predlogov, kako bi se kodne sestavine ISO 639-6 uporabile, da bi ustvarili pravilne nize oznak. Samo ugibamo lahko, da jih bo nekega dne mogoče uporabiti kot prve kodne sestavine v nizih oznak, saj so štiričrkovne jezikovne kode na tem mestu rezervirane za rabo v prihodnosti (RFC 5646, razdelek 2.2.1).

#### 4 Rezijanščina in ISO 639-3

Med raziskovanjem rezijanščine je avtor začutil potrebo po oznakah, da bi identificiral ne le rezijanščino kot celoto, ampak tudi vse njene različice. Zato je zaprosil za variantne podoznake pod RFC 5646 ali, bolje, pod enim izmed njegovih predhodnikov, RCF 3066. Vendar pa je pri registriranju podoznake *rozaj* za rezijanščino oktobra 2003 diskusijska skupina za jezikovno označevanje IETF menila, da za rezijanščino z vsemi njenimi atributi (lokalna narečja, pisni jezik, zgodovina dokumentiranja) pridejo nadaljnje prošnje za registracijo variantnih podoznakov v pošteve šele po registraciji kode za rezijanščino kot tako pri ISO 639. V tistem času sta obstajala le ISO 639-1 in 639-2, zato je bila podana prošnja pri ISO 639-2. Na to ni bilo nikakršnega odziva, ne pozitivnega ne negativnega, in avtorju je bilo svetovano, naj poskusi srečo pri ISO 639-3, ki je bil tik pred tem, da ga uradno priznajo kot del ISO 639. Izmed vseh delov ISO 639 je ta najprimernejši, saj je v osnovi popoln in skrbi za podatkovne zapise. Še enkrat so poudarjene pravkar navedene značilnosti, saj se le s pomočjo podatkovnega zapisa lahko razloži hierarhično mesto rezijanščine glede na slovenščino kar se da eksplicitno.

Zato je bil junija 2006 poslan osnutek prošnje za vložitev pri ISO 639-3 skupini strokovnjakov za rezijanščino, ki delujejo v Estoniji, Italiji in Sloveniji. V tem obdobju je bilo predlaganih nekaj popravkov osnutka in besedilo je bilo revidirano v drugo verzijo. Nekako pa je predlog, verjetno njegova nerevidirana oblika, postal znan širši slovenski javnosti in kmalu zatem je Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani izrazila željo po diskusiji o predlogu na srečanju, predlaganem za september 2006, ki pa je bilo potem šele decembra istega leta. Poleg treh strokovnjakov iz Italije so bili vsi drugi udeleženci slovenski jezikoslovci in dialektologi. Po razjasnitvi nekaterih nesporazumov o precej idiosinkretični terminologiji obrazca prošnje ISO 639-3, še posebno pomena, pripisanega leksemu *language*, so se udeleženci diskusije odločili, da nadaljujejo s prošnjo, in se strinjali z na novo revidiranim besedilom, ki je vodilo v tretjo verzijo.

S pomočjo prvega obrazca [MS 1] je bilo zaprošeno za spremembo v pomenu v že obstoječi kodni sestavini, tj. v našem primeru *slv* 'slovenščina'. Taka sprememba v pomenu kodne sestavine je v terminologiji ISO 639-3 imenovana razcep. V tem obrazcu morajo biti navedeni razlogi za prošnjo za novo kodo za različico, ki jo je prej pokrivala koda *slv*. Na tem mestu je torej govor o merilih, s katerimi ISO 639-3 ločuje med jeziki in narečji. Tretja verzija besedila, o kateri so se prisotni strinjali, se glasi:

##### 3. Razcepiti jezikovno kodo na dve ali več kodnih sestavin

(a) Seznam jezikov, na katere naj bo kodna sestavina razcepljena:

slovenščina, rezijanščina

[...]

(b) Po zgornjih merilih naj bo dana racionalna utemeljitev za razcepitev obstoječe kodne sestavine na dva ali več jezikov:

1. Knjižna slovenščina in rezijanščina med seboj nista razumljivi brez predhodnega učenja, vendar pa obstaja malo sporazumevalnih težav z govorcami sosednjih slovenskih narečij. Govorcu slovenščine kot prvega jezika se bo rezijanščina zdela zelo težko razumljiva, vendar pa bodo govorce rezijanščine kot prvega jezika lahko razumeli nekaj osnovne slovenščine.
  2. Literaturo, tiskano v slovenščini, razume le malo govorcev rezijanščine in je ne dojemajo kot del svoje etnolingvistične identitete.
  3. Čeprav imajo govorce slovenščine rezijanščino za slovensko narečje, se večina Rezijanov s tem pogledom ne strinja.
- [...]

##### 5. Viri informacij

[...]

(c) *Védenje iz tiskanih virov (prosimo za popolne bibliografske podatke)*

Roberto Dapit, »Nastajanje krajevnih knjižnih jezikov pri Slovencih v Furlaniji«, v: *Slovenski knjižni jezik: aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, ur. A. Vidovič Muha, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003 (Obdobja 20), str. 301–312.

Aleksandr D. Duličenko, »Das Resianische«, v: *Einführung in die slavischen Sprachen*, 3. izdaja, ur. P. Rehder, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998, str. 246–249.

Tine Logar, »Solbica (Stolvizza; OLA 1)«, v: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo, 1981, str. 35–40.

Pavle Merku, »Enkratnost Rezije: navezanost na kulturne korenine in shizoglosija«, *Jezik in slovstvo* 31 (1985/86), št. 4, str. 101–107.

Fran Ramovš, »The Resianic dialect«, in: *The National Frontier Between Slovenia and Italy: Linguistic and Social Features*, Ljubljana: J. Blaznika nasl., d. d., 1945, str. 5–7.

Matej Šekli, »Jezik, knjižni jezik, pokrajinski oz. krajevni knjižni jezik: genetskojezikoslovni in družbenostojezikoslovni pristop k členjenju jezikovne stvarnosti (na primeru slovenščine)«, v: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti = Obdobja 22*, ur. E. Kržišnik, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2004, str. 41–58.

Han Steenwijk, »Resian as a minority language«, v: *Language Death and Language Maintenance: Theoretical, practical and descriptive approaches*, ur. M. Janse – S. Tol, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 2003 (Current Issues in Linguistic Theory 240), str. 215–226.

Irena Zuljan, »Rezija in rezijanščina sta res enkratni: sociolingvistični izsledki jezikoslovne skupine mladinskega raziskovalnega tabora Rezija 1989«, *Primorska srečanja* 1989, št. 102, str. 913–918.

Lew N. Zybatow, »Resianisch: eine bedrohte Mikrosprache im Herzen Europas«, v: *Neue Forschungsarbeiten zur Kontaktlinguistik*, ur. W. W. Moelleken – P. J. Weber, Bonn: Dümmler, 1997 (Plurilingua 19), str. 505–514.

[MS 1]

Vsem udeležencem se je tak opis resnične sociolingvistične situacije zdel pošten in s pomočjo citirane literature, ki vsebuje tudi nasprotno poglede na problematiko,

naj bi bilo urednikom ISO 639-3 prepuščeno, da odločijo o statusu rezijanščine. Avtor zdaj za nazaj meni, da bi bilo nujno kaj povedati tudi o tradicionalni ustni književnosti, ki si jo delita rezijanščina in preostalo slovensko jezikovno področje.

V spremljevalnem drugem obrazcu [MS 2] je bilo zaprošeno za novo kodno sestavino za rezijanščino, dodanih pa je bilo kar največ podatkov, ki bi služili za podatkovni zapis. Poglavitni deli tega obrazca v njegovi tretji verziji so:

### 3. Način rabe in jezikovna pripadnost

(a) *Ta jezik je:* govorjen.

(b) *Jezikovna družina, če je klasificirana; izvor, če je nenaravno skonstruiran:* indoevropsčina, slovanščina, južnoslovanščina, zahodna južnoslovanščina, slovenščina, severozahodna slovenščina.

(c) *Jezikoslovno najbližji jezik. Za znakovne jezike omenite vpliv drugih znakovnih ali govornih jezikov:* severozahodna slovenska narečja.

### 4. Razvoj in raba jezika

(a) *Katera pisna literatura, zapisi ali poročila obstajajo v tem jeziku? Ali obstajajo časopisi, radijske ali televizijske oddaje itd.?*

Rezijanska zapisana besedila nastajajo od 18. stoletja dalje. Vse do sedemdesetih let prejšnjega stoletja so bila ta besedila pretežno verskega značaja. Dve rezijanski reviji – *All’Ombra del Canin* in *Näs glas* – redno objavljata besedila v jeziku kraja. Vsako soboto radijska postaja RAI predvaja 30-minutno oddajo v rezijanščini.

(b) *Je ta jezik uradno priznan s strani katere koli vladne veje? Je uporabljen kot jezik učenja ali poučevanja na katerikoli ravni formalnega izobraževanja za druge predmete?*

Rezijanščina ni uradno priznana in se v izobraževanju ne uporablja. Kljub temu pa se jo da učiti v osnovni šoli.

[MS 2]

S temi značilnostmi je jasno, da je rezijanščina eno izmed slovenskih narečij in da pokriva le omejen nabor funkcij. Na istem srečanju na akademiji se je razpravljalo tudi o možnostih za vložitev drugih podobnih prošenj za druge slovenske pokrajinske pisne jezike in v ta namen je bila ustanovljena komisija. Besedilo za prošnjo za kodo za rezijanščino, ki je bilo revidirano med zasedanjem, je avtor pripravil in ga poslal akademiji, da bi mu ta dala svojo zadnjo odobritev.

Od decembra 2006 do februarja 2007 je bilo v zasebni korespondenci med predsedujočim decembrskega srečanja in avtorjem načetih nekaj kočljivih točk v tretji verziji. Predsedujoči je poudaril tri take točke: (1) izključna raba termina *jezik* v besedilu obrazcev; (2) odnos rezijanščine do sosednjih slovenskih narečij; (3) nevarnost, da bi bila rezijanščina predstavljena kot jezikovna različica, ločena od slovenščine. Avtorjevo stališče do teh točk je bilo: (1) dano besedilo obrazcev je nespremenljivo in termin *jezik* mora biti sprejet v pomenu, ki ga določa ISO 639-3; (2) razdelek 3.b.1 prvega obrazca se lahko razširi in odnos rezijanščine do sosednjih slovenskih narečij se lahko razloži kot: »Knjižna slovenščina in rezijanščina med seboj nista razumljivi brez predhodnega učenja, vendar pa

obstaja malo sporazumevalnih težav z govorcami sosednjih slovenskih narečij [npr. z govorcami terskega narečja, ki živijo takoj južno od Rezije, in z govorcami obsoškega narečja, ki živijo neposredno vzhodno od Rezije]. Govorcu slovenščine kot prvega jezika se bo rezijanščina zdela zelo težko razumljiva, vendar pa bodo govorce rezijanščine kot prvega jezika lahko razumeli nekaj osnovne slovenščine.«; (3) razdelek 3.b drugega obrazca popolnoma jasno kaže, da je rezijanščina del slovenskega jezikovnega področja.

Navsezadnje je bil maja 2007 avtor seznanjen s tem, da akademija ni sprejela revidiranega osnutka prošnje, saj se ji je zdelo, da je angleški leksem *language*, ki se nekajkrat pojavlja v obrazcu, nepremostljiva ovira. Zato se je avtor odločil, da prošnje ne preda ISO 639-3, saj po njegovem mnenju standardi lahko delujejo le, če so za uporabnika nesporni. Kaj se je dogajalo s komisijo za podobne prošnje, ustanovljeno na srečanju decembra 2006, avtorju ni znano.

## 5 Rezijanščina in RFC 5646

Z zgoraj opisanimi rezultati se je avtor ponovno obrnil na diskusijsko skupino za jezikovno označevanje IETF. Brez nadaljnjega so bile julija 2007 registrirane tele podoznake v RFC 4646, ki je neposredni predhodnik RFC 5646:

*Subtag: 1994. Description: Standardized Resian orthography*

*Subtag: biske. Description: The San Giorgio dialect of Resian. Description: The Bila dialect of Resian*

*Subtag: lipaw. Description: The Lipovaz dialect of Resian. Description: The Lipovec dialect of Resian*

*Subtag: njiva. Description: The Gniva dialect of Resian. Description: The Njiva dialect of Resian*

*Subtag: osojs. Description: The Oseacco dialect of Resian. Description: The Osojane dialect of Resian*

*Subtag: solba. Description: The Stolvizza dialect of Resian. Description: The Solbica dialect of Resian*

[IANA Language Subtag Registry]

Zdaj so lahko oblikovani nizi oznak, kot so *sl-rozaj-1994*, *sl-rozaj-biske*, *sl-rozaj-biske-1994* itd. Ti nizi oznak se uporabljajo npr. v bibliografskih zapiskih po standardu DCMI, ki opisujejo rezijanska besedila, objavljena na spletni strani *Resianica*. Kljub temu da ti nizi oznak zadovoljujejo najbolj osnovne označitvene potrebe in povsem jasno nakazujejo hierarhijo, taka rešitev ostaja nezadovoljiva s kar nekaj vidikov. Prvič so nizi oznak precej dolgi in okorni za vsakdanjo rabo in drugič, kar je še pomembneje, ujemalni algoritem za nize oznak vrne informacijske predmete, ki za uporabnika niso primerni. V brskalniku se lahko uporabnik na primer odloči za svoj(e) priljubljen(e) jezik(e) za obiskane strani. Domnevajmo, da je govorec rezijanščine specificiral 1. *rezijanščina* in 2. *italijanščina*, kar je potem enkodirano kot 1. *sl-rozaj* in 2. *it*. Ker ne obstaja veliko strani, ki bi ponujale rezijanski HTML, bo brskalnik uporabil ujemalni algoritem za nize oznak, ki je opisan v RFC 4647.

Tako bo poiskal naslednjo najboljšo rešitev in skrajšal *sl-rozaj* na *sl*, kar bi privedlo do HTML-ja v slovenščini. Rezijski uporabnik se bo čudil, zakaj je dobil toliko strani v slovenščini, za katere ni zaprosil, dobil pa bo zelo malo italijanskih strani, čeprav je določil italijanščino kot drugo možnost. Spomnimo se, da je ravno to ena izmed točk definicije jezika v ISO 639-3: »Dve podobni različici sta po navadi ocenjeni za različici istega jezika, če so govorniki vsake različice sposobni razumevanja druge različice (tj. če lahko na osnovi znanja svoje različice razumejo drugo različico, ne da bi se je morali učiti) na funkcionalni ravni.« V primeru rezijske in slovenščine to inherentno razumevanje ni dano, kot so se strinjali tudi vsi prisotni na srečanju na SAZU v Ljubljani decembra 2006.

## 6 Politične razsežnosti standardov informacijske tehnologije

Zunaj okolja strokovnih diskusij je bil predmet kodne sestavine ISO za rezijsko izredno politično vnetljiva tema:

- (1) Zdi se, da obstoj registrirane kode ISO 639 za ime jezikovne različice izboljša sam status različice. Tako kot se širši javnosti zdi, da imeti ali ne imeti slovar ali slovnico pomeni razliko med jezikom in samo narečjem, se ji tudi zdi, da obstoj ali neobstoj kodnega elementa za jezikovno različico povzroča enako hierarhično razlikovanje. To je tudi razumljivo, saj je širša javnost obveščena le o kodnih sestavinah pogosto rabljenih knjižnih jezikov. Da pa je Slovenska akademija znanosti in umetnosti padla pred istim predsodkom, je obžalovanja vredno.
- (2) V nasprotju z avtorjevo namero je osnutek prišel v širšo javnost, zato se ni bilo mogoče izogniti zgoraj navedenim napačnim interpretacijam. Avtor pa dvomi, da so bile teme, kot so podatkovni zapis, pravilni nizi oznak, medsebojno razumevanje in njegove posledice za ujemanje nizov oznak sploh predmet širše diskusije.
- (3) Kodni sestavina za rezijsko in v okviru ISO 639-3 bi tudi z znanstvenega vidika potrdila obstoj očitnih razlik med slovenščino in rezijsko. Prav te razlike rezijsko nekoliko ločujejo od drugih pokrajinskih pisnih oblik slovenščine zunaj Republike Slovenije, kot sta nadiščina in porabščina. Za govorce teh dveh jezikovnih različic sporazumevanje z drugimi Slovenci ni taka težava. Vendar pa to, da rezijska nima registrirane kodne sestavine, ne odpravi obstoječih razlik. Zanikanje obstoja razlik še ne pomeni, da razlik res ni.
- (4) Kodne sestavine ISO 639 so predstavniki imen jezikovnih različic, odsotnost kodne sestavine pa pomeni, da ni možno poimenovati ustrezne jezikovne različice. Nihče ne zanika obstoja pojma *rezijska*, torej bi morala zaradi učinkovite komunikacije obstajati tudi možnost, da se ga označi s formalno sestavino, kot je samostalnik ali pa kodna sestavina. Ali naj nekaterih znanstvenih tem ne bi načenjali zaradi političnega naboja, ki ga lahko imajo za neobveščeno ali slabo obveščeno javnost? Ali pa bibliografska zbirka podatkov iz istega razloga naj ne bi bila sposobna vrniti dokumentov?

(5) Nevložitev prošnje za kodni element za rezijanščino pri ISO 639-3 je učinkovito preprečila, da bi lahko mednarodna skupnost kaj prispevala k diskusiji o vprašanju rezijanščine v razmerju do slovenščine. Se bojimo mednarodnega mnenja ali pa nam je prav malo mar, kaj si svet misli o slovenščini?

## 7 Pogled naprej

Da bi vendar končali v pozitivnem vzdušju, naj nakažemo nekaj možnosti za nadaljnje ravnanje. Po avtorjevem mnenju bi bilo treba začeti s širšo diskusijo v zvezi z različnimi pristopi ISO 639-3, RFC 5646 in v prihodnosti tudi ISO 639-6 o enkodiranju podstandardnih jezikovnih različic, da bi se našel najprimernejši, ki bi najbolje služil potrebam slovenskih jezikoslovcev in odseval slovenski jezikovni položaj. Tej diskusiji naj bi se pridružili tudi strokovnjaki za informacijske tehnologije. Tule je nekaj okvirnih idej.

(1) Za vsako kodno sestavino ISO 639-3 in IANA Language Subtag Registry je treba zaprositi. Prosilcu pa je prepuščeno, ali bo izbral izbirni ali popolni pristop. Praksa kaže, da so prosilci raje selektivni in zadostijo le svojim trenutnim potrebam. ISO 639-6 ponuja izčrpen seznam kodnih sestavin za vse jezikovne različice, vključno z narečji. Pričakovati pa je, da ta kodni seznam ne bo ostal nespremenjen, saj se sčasoma tudi znanje o narečjih širi.

(2) ISO 639-6 je drugačen po obsegu kodnih sestavin, saj se lahko ena štiricrkovna koda hkrati nanaša na atribute kot »hierarhični položaj«, »govorjeni ali pisni jezik«, »pisava«, »zgodovinsko stanje«. Ta sinkretizem je v velikem kontrastu do analitičnega pristopa RFC 5646, ki se raje nanaša na te atribute s sredstvi razširjenih jezikovnih oznak in variantnih podoznak (oba za hierarhični položaj) in oznake za pisavo. Na zgodovinsko stopnjo se včasih nanaša koda ISO 629-2 ali 639-3, kot je *goh* 'stara visoka nemščina' (< *Old High German*) in *gmh* 'srednja visoka nemščina' (< *Middle High German*), včasih pa se nanj nanaša variantna podoznaka.

(3) Kodne sestavine ISO 639-6 imajo dolžino niza določeno, v primerjavi s pravnimi nizi oznak RFC 5646, ki so lahko različno dolgi in ki lahko postanejo zelo dolgi. Zato lahko v določenih okoljih pride do okrnitve takega niza oznak.

(4) Hierarhije, ki jih predstavlja ISO 639-6, imajo nekaj inherentnih problemov, saj pokrivajo različne parametre jezikovne variantnosti: zemljepisne, časovne in sporočajske. Zemljepisno narečje ima govorjeno različico jezika za svojega prednika, kot je »govorjena angloangleščina« za »scouse«; kaj pa, če je narečje uporabljeno tudi v pisni obliki? Podobno imajo zgodovinske jezikovne različice konsistentno kot svojega prednika pisno različico, kar povzroča nemalo težav pri umeščanju zapisov zgodovinskih narečij v hierarhijo.

(5) Trenutno še ni popolnoma jasno, kako naj bi bili oblikovani pravilni nizi oznak s kodnimi sestavinami ISO 639-6. To resno omejuje obseg praktične rabe teh kod.

Sicer pa bi bilo treba razmišljati o razlikovalnih značilnostih na območju slovenskega jezika, na katere bi se nanašale registrirane kodne sestavine. Najpomembnejše so gotovo »narečna skupina«, »narečje«, »krajevni govor«, »pisava«, »pravopis«, »zgodovinsko stanje«, »uradni ali pokrajinski pisni jezik«, zamislimo pa si lahko tudi druge vrste razlikovanj.

Sledi hipotetična rešitev za prva štiri razlikovanja, če izhajamo iz ISO 639-3 v kombinaciji z RFC 5646, ki predstavljata trenutno stanje področja. Po avtorjevem mnenju v tem trenutku ISO 639-6 ni dobra možnost, saj ostaja nerešenih nekaj inherentnih problemov in ni jasno, kako bi se vključil v RFC 5646. Vse kodne sestavine v spodnjih nizih oznak so rešitev ad hoc in služijo le kot primer. Edini izjemi sta *sl* in *njiva*.

Ker so v slovenščini razlike med narečji precej velike, bi morda moral biti prvi korak, da se interpretira koda ISO 639-3 *sl/slv* kot koda, ki se nanaša na makrojezik, prav tako kot že *sqi* za albanščino in *srd* za sardščino. Narečne skupine in izolirana narečja, kot je rezijanščina, imajo lahko dodeljeno kodno sestavino ISO 639-3, ki se jo lahko registrira kot razširjeno jezikovno oznako pod RFC 5646. Koroško narečno skupino bi se zdaj dalo kodirati kot *sl-kor* ali le *kor*, rezijanščino pa kot *sl-roz* ali le *roz*. Narečja, ki nesporno pripadajo narečni skupini, in lokalna narečja bi lahko enkodirali z variantno podoznako pod RFC 5646 kot *sl-kor-ziljs* ali *kor-ziljs* za 'ziljsko narečje' in *sl-kor-ziljs-ovcja* ali *kor-ziljs-ovcja* za krajevni govor Ovčje vasi. Možno bi bilo neposredno zaporedje makrojezikove oznake *sl/slv* in variantne podoznake, tj. *sl-ziljs*, tako da bi izpustili razširjeno jezikovno oznako in možno sledečo variantno podoznako.

Pisava je vedno latinica, saj se pisavne različice, ki so bile uporabljene za slovenščino, razlikujejo v vključevanju specifičnih črk in ne v splošnih oblikah. Ker je *Latn* torej za slovenščino odvečna oznaka, je nepotrebna in ne sme biti vključena v niz oznak. Za različne pisave v slovenščini se lahko uporabijo različne podoznake, kot so *bohori*, *metelc*, *dajnci* in *gajica*. V zgoraj navedenih primerih pa ne more biti specificirana velika začetnica, kot za oznake za pisavo priporoča specifikacija RFC 5646 (*Latn*, *Latf* itd.). Da bi bile variantne podoznake lažje prepoznavne, bi slovenske pisave morale imeti neke druge formalne značilnosti, kot je določena dolžina ali pa določeno zaporedje črk. Tako bi se lahko tvorile oznake kot *sl-metelc* za zgodovinsko pisavo slovenščine 19. stoletja ali *roz-bohori-njiva* za najstarejše poznano besedilo, napisano v rezijanščini. Vsekakor pa bi bilo treba soglašati o nekem notranjem urejanju tipov variantnih podoznak. V navedenem primeru je imitiran položaj za oznake RFC 5646 za pisave: stoji tik za možno razširjeno jezikovno oznako in pred vsemi drugimi podoznakami.

Če se slovenski znanstveni svet ne bo prebudil, obstaja možnost, da uradna standardizacija v ISO 639, ki zadeva slovenščino, ne bo ustrezala njegovim potrebam. Dovolj je pogledati podatkovni zapis o slovenščini v ISO 639-3 [ISO 639-3 *slv*], kjer je takoj jasno, da je za izboljšave še veliko prostora.

**Prevedla Polona Liberšar**



## Viri

- DCMI: <http://dublincore.org/>  
ES = *Enciklopedija Slovenije* 1–15, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987–2001.  
IANA Language Subtag Registry = <http://www.iana.org/assignments/language-subtag-registry>  
IETF Language tag discussions = <http://www.alvestrand.no/mailman/listinfo/ietf-languages>  
ISO 639-1 = [http://www.infoterm.info/standardization/iso\\_639\\_1\\_2002.php](http://www.infoterm.info/standardization/iso_639_1_2002.php)  
ISO 639-2 = <http://www.loc.gov/standards/iso639-2/>  
ISO 639-3 = <http://www.sil.org/iso639-3/>  
ISO 639-3 slv = [http://www.ethnologue.com/show\\_language.asp?code=slv](http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=slv)  
ISO 639-6 = <http://www.geolang.com/aspbite/categories/index.asp?intCatID=19>  
ISO 3166-1 = [http://www.iso.org/iso/country\\_codes.htm](http://www.iso.org/iso/country_codes.htm)  
ISO 3166-2 = [http://www.iso.org/iso/country\\_codes/background\\_on\\_iso\\_3166/iso\\_3166-2.htm](http://www.iso.org/iso/country_codes/background_on_iso_3166/iso_3166-2.htm)  
ISO 15924 = <http://unicode.org/iso15924/index.html>  
ISO FDIS 639-6 en-GB = <http://www.ietf.org/mail-archive/web/ltru/current/msg13138.html>  
MS 1 = ISO639-3\_ChangeRequest\_SLV.doc (priloga 1; zadnja sprememba 6. decembra 2006)  
MS 2 = ISO639-3\_NewCodeRequest\_Resian.doc (priloga 2; zadnja sprememba 6. decembra 2006)  
Resianica = <http://purl.org/resianica/>  
RFC 3066 = <http://www.ietf.org/rfc/rfc3066.txt>  
RFC 4646 = <http://www.ietf.org/rfc/rfc4646.txt>  
RFC 4647 = <http://www.ietf.org/rfc/rfc4647.txt>  
RFC 5646 = <http://www.rfc-editor.org/rfc/rfc5646.txt>  
SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1–5, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – DZS (zal.), 1970–1991.

## The meaning and scope of tags for linguistic varieties in information technology

### Summary

Common nouns and proper nouns refer to concepts that single out concrete and abstract objects in the real world. For example, the proper nouns *Resian* and *Slovenian* refer to linguistic varieties encountered in the real world. The hierarchic relations between these objects are not an intrinsic quality of the proper nouns themselves, but of the concepts *rezijanščina* and *slovenščina* that the proper nouns refer to. The same holds for the abbreviations for these proper nouns.

ISO 639, divided up into various substandards, registers abbreviations for linguistic varieties called language codes. ISO 639-1 (for widely used standard languages) and 639-2 (for less used standard and non-standard languages) have no clear criteria for distinguishing between languages and dialects and lack explicit records with information on the individual language codes: the concepts to which the codes refer remain outside the scope of these substandards. ISO 639-1 and 639-2 do not “register languages,” but only codes for language names. On the other hand, ISO 639-3 aims to produce and maintain a comprehensive list of all known human languages, spoken and written. Every code element has an information record associated with it. Thus, both code and concept are an intrinsic part of this substandard. Furthermore, it has an explicit approach to the question of language vs. dialect. Finally, ISO 639-6 is oriented toward a fine-grained distinction of as many linguistic varieties as possible, be these of a dialectal, historical, or graphic nature.

RFC 5646 and RFC 4647 have been formulated in order to use the language codes registered with ISO 639-1, 639-2, and 639-3 within tag strings for describing information objects.

Although the proposal for applying for a language code for Resian has recently met with fierce resistance, it is still thought that the framework presented above can be used to create and register language codes for the linguistic varieties that can and should be distinguished within Slovene.

## Priloga 1 = MS1

*ISO 639-3 Registration Authority: Request for Change to ISO 639-3 Language Code Change Request Number:* (completed by Registration authority)

*Date:* 2006-12-31

*Primary Person submitting request:* Han Steenwijk

*Affiliation:* University of Padova

*E-mail address:* han.steenwijk@unipd.it

*Names, affiliations and email addresses of additional supporters of this request:*

Roberto Dapit, University of Udine, roberto.dapit@uniud.it

Aleksandr D. Duličenko, University of Tartu, aleksd@list.ru

Matej Šekli, University of Ljubljana, matej.sekli@guest.arnes.si

Jože Toporišič, Slovenian Academy of Arts and Sciences, darja.pate@sazu.si

*Postal address for primary contact person for this request (in general, email correspondence will be used):*

prof. Han Steenwijk

Universita di Padova

Dipartimento di Lingue e Letterature Anglo-Germaniche e Slave

Sezione di Slavistica

Via Beldomandi, 1

I-35139 Padova

Italy

*Do not be concerned about your responses causing the form text spacing or pagination to change. Use Shift-Enter to insert a new line in a form field (where allowed)*

### Types of change requests

*This form is to be used in requesting changes (whether creation, modification, or deletion) to elements of the ISO 639 Codes for the representation of names of languages — Part 3: Alpha-3 code for comprehensive coverage of languages. The types of changes that are possible are to 1) modify the reference information for an existing code element, 2) retire a code element from use, including merging its scope of denotation into that of another code element, 3) split an existing code element into two or more separate language code elements, or 4) create a new code element. Fill out section 1, 2, 3, or 4 below as appropriate, plus section 5 to document the sources of your information. The process by which a change is received, reviewed and adopted is summarized on the final page of this form.*

For changes of type 1, 2 or 3 (proposing a change to an existing code), please identify:

Affected ISO 639-3 identifier: SLV  
Associated reference name: Slovenian

### 1. Modify an existing language code element

- (a) What are you proposing to change:
- Language name
  - Language type (living, extinct, historical, etc.)
  - Language scope (individual language or macrolanguage)
- (b) What new value(s) do you propose:
- (c) Rationale for change:

### 2. Retire a language code element from use

- (a) Reason for change:
- There is no evidence that the language exists.
  - This is equivalent to another ISO 639-3 language.
  - This is a variety that is fully intelligible with another ISO 639-3 language and should be merged with it.
- (b) If one of the latter two reasons, with which ISO 639-3 code element (identifier and name) should it be merged :
- (c) Rationale for change:

### 3. Split a language code element into two or more code elements

- (a) List the languages into which this code element should be split:  
Slovenian, Resian

*By the language identification criteria set forth in ISO 639-3, the simple fact of distinct identities is not enough to assign separate identifiers. The criteria are defined in the standard as follows:*

*For this part of ISO 639, judgments regarding when two varieties are considered to be the same or different languages are based on a number of factors, including linguistic similarity, intelligibility, a common literature (traditional or written), a common writing system, the views of users concerning the relationship between language and identity, and other factors. The following basic criteria are followed:*

- *Two related varieties are normally considered varieties of the same language if users of each variety have inherent understanding of the other variety (that is, can understand based on knowledge of their own variety without needing to learn the other variety) at a functional level.*
- *Where intelligibility between varieties is marginal, the existence of a common literature or of a common ethnolinguistic identity with a central variety*

*that both understand can be strong indicators that they should nevertheless be considered varieties of the same language.*

- *Where there is enough intelligibility between varieties to enable communication, the existence of well-established distinct ethnolinguistic identities can be a strong indicator that they should nevertheless be considered to be different languages*

*(b) Referring to the criteria given above, give the rationale for splitting the existing code element into two or more languages:*

1. Literary Slovenian and Resian are not mutually intelligible without prior learning, but with speakers of neighbouring Slovenian dialects few problems of intelligibility exist. A speaker with Slovenian as his first language will find Resian very difficult to understand, while a speaker with Resian as his first language will understand some basic Slovenian.
2. Literature printed in Slovenian is only understood by a small number of speakers of Resian and is not regarded by them as part of their ethnolinguistic identity.
3. Although speakers of Slovenian consider Resian to be a Slovenian dialect, most Resians do not share this point of view.

*In order to complete the change request, the form “Request for New Language Code Element in ISO 639-3” (file name “ISO639-3\_NewCodeRequestForm.doc” or “ISO639-3\_NewCodeRequestForm.rtf”) must also be submitted for each new identifier that is to be created. That step can be deferred until this form has been processed by the ISO 639-3 registrar.*

#### **4. Create a new language code element**

- (a) Name of missing language:*
- (b) State the case that this language is not the same as any language that already has an identifier in ISO 639-3:*

*In order to complete the change request, the form “Request for New Language Code Element in ISO 639-3” (file name “ISO639-3\_NewCodeRequest.doc” or “ISO639-3\_NewCodeRequestForm.rtf”) must also be submitted to more fully document the new language.*

#### **5. Sources of information**

*Please use whichever of the points below are relevant in order to document the sources on which you have based the above proposal.*

- (a) First-hand knowledge. Describe:*  
The requester is doing fieldwork on Resian since 1987, returning to the Resia Valley every year from then on.

- (b) *Knowledge through personal communication. Describe:*  
(c) *Knowledge from published sources (please give complete bibliographical references):*

- Roberto Dapit. "Nastajanje krajevnih knjižnih jezikov pri Slovencih v Furlaniji", in: Slovenski knjižni jezik: aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje (= Obdobja 20), uredila A. Vidovič Muha, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003, pp. 301-312.
- Aleksandr D. Duličenko. "Das Resianische", in: Einführung in die slavischen Sprachen, 3. Auflage, herausgegeben von P. Rehder, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998, pp. 246-249.
- Tine Logar. "Solbica (Stolvizza; OLA 1)", in: Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšte-slovenskim lingvističkim atlasom, Sarajevo, 1981, pp. 35-40.
- Pavle Merku. "Enkratnost Rezije: Navezanost na kulturne korenine in shizoglosija", Jezik in slovstvo 31/4, 1985/86, pp. 101-107.
- Fran Ramovš. "The Resianic dialect", in: The National Frontier Between Slovenia and Italy: Linguistic and Social Features, Ljubljana: J. Blaznika nasl. d. d., 1945, pp. 5-7.
- Matej Šekli. "Jezik, knjižni jezik, pokrajinski oz. krajevni knjižni jezik: genetskojezikoslovni in družbenostnojezikoslovni pristop k členjenju jezikovne stvarnosti (na primeru slovenščine)", in: Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: Členitev jezikovne resničnosti (= Obdobja 22), uredila E. Kržišnik, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2004, pp. 41-58.
- Han Steenwijk. "Resian as a minority language", in Language Death and Language Maintenance: Theoretical, practical and descriptive approaches (= Current Issues in Linguistic Theory, vol. 240), edited by M. Janse & S. Tol, Amsterdam - Philadelphia, John Benjamins, 2003, pp. 215-226.
- Zuljan, Irena. "Rezija in rezijanščina sta res enkratni: sociolingvistični izsledki jezikoslovne skupine mladinskega raziskovalnega tabora Rezija 1989", Primorska srečanja 102, 1989, pp. 913-918.
- Zybatow, Lew N. "Resianisch: eine bedrohte Mikrosprache im Herzen Europas", in: Neue Forschungsarbeiten zur Kontaktlinguistik (= Plurilingua 19), herausgegeben von W.W. Moelleken & P.J. Weber, Bonn: Dümmler, 1997, pp. 505-514.

### The change proposal process

*A request to change the code set goes through a five step process:*

- 1. A user of ISO 639-3 proposes a change and submits it to the ISO 639-3 Registration Authority (ISO 639-3/RA) using this form.*
- 2. The ISO 639-3 registrar processes the change request to verify that the request is compatible with the criteria set forth in the standard and to ensure that the submit-*

ter has supplied all necessary information. This may involve rounds of interaction with the submitter.

3. When the change request proposal is deemed to be sufficiently complete in its documentation (including all associated New Code Requests), the change request is promoted to "Proposed Change" status and the ISO 639-3 registrar posts the request on the official web site of the ISO 639-3/RA. Also at this time, an announcement is sent to appropriate discussion lists (those which express in their statement of purpose an interest in the language or language family in focus in the proposal, inviting individuals to review and comment on the proposal. The source of list information is the LinguistList Mailing List index, <http://cf.linguistlist.org/cfdocs/new-website/LL-WorkingDirs/lists/index.html>. Responses are sent to the ISO 639-3 registrar for compilation. The consensus of reviews may result in promotion to "Candidate Status" (with or without amendment), or withdrawal of the change request, if the conclusion is that the request is not in keeping with the stated criteria of the ISO 639-3 standard.

4. Three months prior to the end of the annual cycle of review and update, a new notice is posted on the official web site of the ISO 639-3/RA, and an announcement listing the Candidate Status Change Requests is posted to LINGUIST, <http://linguistlist.org/issues/index.html>, and other general language and linguistics discussion lists, as well as lists relating to specific languages or language families. All change requests are then open to further review and comment by any interested party for a period of three months.

5. At the end of the formal review period, a given Change Request may be: 1) adopted as a whole, 2) adopted in part (specific changes implicit in the whole Change Request may be adopted separately), 3) amended and resubmitted for the next review cycle, or 4) withdrawn from consideration. All change requests remain permanently archived at the official web site of the ISO 639-3/RA.

Please return this form to:

ISO 639-3 Registrar

SIL International, Office of Language Information Systems

7500 West Camp Wisdom Road

Dallas, Texas 75236 USA

ISO 639-3/RA web site: <http://www.sil.org/iso639-3/>

E-mail: [iso639-3@sil.org](mailto:iso639-3@sil.org)

An email attachment of this completed form is preferred.

Sources of documentation for ISO 639-3 identifiers:

Gordon, Raymond G., Jr. (ed.), 2005. *Ethnologue: Languages of the World*, Fifteenth edition. Dallas, Tex.: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com/>.

LinguistList. *Ancient and Extinct Languages*. <http://cf.linguistlist.org/cfdocs/new-website/LL-WorkingDirs/forms/langs/GetListOfAncientLgs.html>

LinguistList. *Constructed Languages*. <http://cf.linguistlist.org/cfdocs/new-website/LL-WorkingDirs/forms/langs/GetListOfConstructedLgs.html>

**Priloga 2 = MS2**

*ISO 639-3 Registration Authority:*

*Request for New Language Code Element in ISO 639-3*

*Date:* 2006-12-31

*Name of Primary Requester:* Han Steenwijk

*E-mail address:* han.steenwijk@unipd.it

*Names, affiliations and email addresses of additional supporters of this request:*

Roberto Dapit, University of Udine, roberto.dapit@uniud.it

Aleksandr D. Duličenko, University of Tartu, aleksd@list.ru

Matej Šekli, University of Ljubljana, matej.sekli@guest.arnes.si

Jože Toporišič, Slovenian Academy of Arts and Sciences, darja.pate@sazu.si

*Associated Change request number :* (completed by Registration Authority)

*Tentative assignment of new identifier :* (completed by Registration Authority)

*Do not be concerned about your responses causing the form text spacing or pagination to change. Use Shift-Enter to insert a new line in a form field (where allowed)*

**1. NAMES and IDENTIFICATION**

- (a) *Preferred name of language for code element denotation:*  
Resian
- (b) *Autonym (self-name) for this language:*  
rozajanski
- (c) *Alternate names and spellings of language, and any established abbreviations:*  
rozojanski; rosajanski, rosojanski
- (d) *Reason for preferred name:*  
This name is commonly used in English literature on the subject.
- (e) *Name of ethnic group or description of people who use this language and approximate population of users, if in use today:*  
Resians (It. Resiani, Sl. rezijani) living in the Resia Valley, Udine Province, Italy and as emigrants throughout the world; plm. 2000 speakers
- (f) *Preferred three letter identifier, if available:* roj

*Your suggestion will be taken into account, but the Registration Authority will determine the identifier to be proposed. Language identifiers are not intended to be an abbreviation for a name of the language, but to serve as a device to identify a given language uniquely. With thousands of languages, many sets of which have similar names, it is not possible to provide identifiers that resemble a language name in every case.*



## 2. TEMPORAL DESCRIPTION and LOCATION

- (a) *Is this a*     *Living language*  
 *Nearly extinct/secondary use only (includes languages in revival)*  
 *Recently extinct language*  
 *Historical language*  
 *Ancient language*  
 *Artificially constructed language*

*(Select one. See explanations of these types at <http://www.sil.org/iso639%2D3/types.asp>)*

- (b) *Countries where used:*  
Italy
- (c) *Region within each country: towns, districts, states or provinces where used:*  
Comune di Resia, Provincia di Udine, Regione Autonoma Friuli-Venezia Giulia
- (d) *For an ancient or historical language, give approximate time frame; for a recently extinct language, give the approximate date of the last known user's death*

## 3. MODALITY AND LINGUISTIC AFFILIATION

- (a) *This language is:*  
 *Signed*     *Spoken*     *Attested only in writings*
- (b) *Language family, if classified; origin, if artificially constructed:*  
Indo-European, Slavic, South Slavic, Western South Slavic, Slovenian, North-western Slovenian
- (c) *Closest language linguistically. For signed language, note influence from other signed or spoken languages:*  
North-western Slovenian dialects

## 4. LANGUAGE DEVELOPMENT AND USE

- (a) *What written literature, inscriptions or recordings exist in this language? Are there newspapers, radio or television broadcasts, etc.?:*  
Resian written texts have been produced from the 18th century onwards. Up until the 1970's, these texts were of mainly religious character.  
Two Resian periodicals, "All'ombra del Canin" and "Náš glas" regularly contain texts written in the local language.  
The weekly radio programme in Resian last 30 minutes and is broadcasted by RAI on Saturdays.

- (b) *Is this language officially recognized by any level of government? Is it used in any levels of formal education as a language of instruction (for other subjects)? Is it taught in schools?:*  
Resian is not officially recognised and is not used as a language of instruction. It is, however, taught in elementary school as a subject.
- (c) *Comment on factors of ethnolinguistic identity and informal domains of use:*

## 5. SOURCES OF INFORMATION

*You do not need to repeat sources previously identified in the form, "Request for Change to ISO 639-3 Language Code"*

- (a) *First-hand knowledge. Describe:*  
(b) *Knowledge through personal communication. Describe:*  
(c) *Knowledge from published sources. Include known dictionaries, grammars, etc. (please give complete bibliographical references):*

Jan Baudouin de Courtenay. Opyt fonetiki rez'janskich govorov. Varšava-Peterburg: Vende i Ko. - Kožančikov, 1875.

Sergio Chinese. Rošajanskë - laškë bysidnjäk/Repertorio lessicale italiano - resiano. Udine: Marioni, 2003.

Tine Logar. "Rezijanski dialekt: glasoslovna skica", in: VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture", Ljubljana, 1972. pp. 1-10.

Fran Ramovš. "Karakteristika slovenskega narečja v Reziji". Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino 7, 1928. pp. 107-121.

Han Steenwijk. The Slovene Dialect of Resia: San Giorgio (= Studies in Slavic and General Linguistics Volume 18), Amsterdam - Atlanta, GA: Rodopi, 1992.

Han Steenwijk. Ortografia resiana/Tö jošť rozajanskë pisanjë, Padova, CLEUP 1994.

Han Steenwijk. Grammatica pratica resiana: il sostantivo, Padova, CLEUP 1999.

Han Steenwijk. Piccolo dizionario ortografico resiano/Mali bisidnik za tö jošť rozajanskë pisanjë, Padova, CLEUP 2005.

*Please return this form to:*

*ISO 639-3 Registrar*

*SIL International, Office of Language Information Systems*

*7500 West Camp Wisdom Road*

*Dallas, Texas 75236 USA*

*ISO 639-3/RA web site: <http://www.sil.org/iso639%2D3/default.asp>*

*Email: [iso639-3@sil.org](mailto:iso639-3@sil.org)*

*An email attachment of this completed form is preferred.*

*Further information:*

*If your request for a new language code element is supported by the Registration Authority as a formal proposal, you may be contacted separately by researchers working with the Ethnologue or with LinguistList asking you to provide additional information.*

*Sources of documentation for ISO 639-3 identifiers:*

*Gordon, Raymond G., Jr. (ed.), 2005. Ethnologue: Languages of the World, Fifteenth edition. Dallas, Tex.: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com/>.*

*LinguistList. Ancient and Extinct Languages. <http://cf.linguistlist.org/cfdocs/new-website/LL-WorkingDirs/forms/langs/GLinguistList>.*

*Constructed Languages. <http://cf.linguistlist.org/cfdocs/new-website/LL-WorkingDirs/forms/langs/GetListOfConstructedLgs.html>*



---

# Reimški evangelij – jezik glagolskega dela

Andrej Perdih

Glagolski del Reimškega evangelija je cerkvenoslovansko besedilo hrvaške redakcije, napisano v samostanu Na Slovanech v Pragi leta 1395. V literaturi se večinoma navaja, da se v besedilu pojavljajo vplivi češkega jezika, pisec Reimškega evangelija pa naj bi bil po rodu Čeh, Slovak ali Hrvat. Z analizo fonetične in morfološke ravnine jezika želim preveriti, ali in v kolikšni meri lahko sprejmemo katero od teh možnosti.

**Ključne besede:** cerkvena slovanščina, Reimški evangelij, *Texte du sacre*, glagolica, hrvaška redakcija

## The Reims gospel: The language of the Glagolitic portion

The Glagolitic part of the *Reims Gospel* is a Church Slavic text in Croatian recension written at the Emmaus monastery (known as *Na Slovanech* 'at the Slavs') in Prague in 1395. The literature often states that the text shows Czech influences and that the writer of the *Reims Gospel* must have been a Czech, Slovak, or Croat by birth. This analysis of the phonetic and morphological features of the language seeks to determine the extent to which any of these hypotheses can be supported.

**Key words:** Church Slavic, *Reims Gospel*, *Texte du sacre*, Glagolitic, Croatian recension

## 0 Uvod

Reimški evangelij, imenovan tudi *Texte du sacre*, je cerkvenoslovansko besedilo, sestavljeno iz dveh različnih delov. Rokopis obsega 49 listov, od tega sta dva prazna. Prvi del predstavlja 16 listov, napisanih v cirilici v jeziku ruske redakcije, drugi del pa 31 listov v glagolici v jeziku hrvaške redakcije; oba dela sta zapisana v dveh stolpcih. Izvirnik je shranjen v mestni knjižnici v Reimsu<sup>1</sup> v Franciji pod signaturo Ms. 255.

V članku obravnavam tiste fonetične in morfološke prvine glagolskega dela Reimškega evangelija, ki lahko potrdijo vpliv češkega jezika na besedilo in iz katerih se lahko sklepa na izvor pisca.<sup>2</sup>

---

<sup>1</sup> Bibliothèque municipale de Reims.

<sup>2</sup> To temo sem obširneje obravnaval v svojem diplomskem delu pod mentorstvom doc. dr. Van-de Babič (*Jezik glagolskega dela Reimškega evangelija: diplomsko delo*, Ljubljana, 2007).

Glagolski del je fragment misala, zapisan v oglati glagolici. Obsega 31 listov (62 strani) in je zapisan s po 20 vrsticami na stran. Sedemnajst inicial na začetkih evangelijev je zanimivih zato, ker to niso glagolske črke, temveč latinske, predvsem gre za *V* v zvezi *V ono vreme*. To je značilnost hrvaških rokopisov in tiskov, npr. reške in senjske tiskarne (Bakmaz 1981: 122–127). V češkem glagolskem pripisu na koncu evangelija je kot leto zapisa navedena letnica 1395, kot kraj pa Emavški samostan. Tega je leta 1347 ustanovil Karel IV., češki kralj in nemški cesar.

Na splošno se sprejema, da je glagolski del Reimškega evangelija zapisan v hrvaški redakciji cerkvene slovanščine z nekaterimi bohemizmi. Zapisal naj bi ga bodisi Čeh (Kowalenko 1961: 467; Režić 1983: 139–140) bodisi Slovak (tako Kopitar v svojem predgovoru k Silvestrovi izdaji Reimškega evangelija, prevod v Bernard 1995: 219). Možnost, da je besedilo napisal Hrvat, ki je (dalj časa) živel na Češkem, zagovarja Vrana (1984: 114). Kuev (1986: 16–17), Bogdanov (1990: 156–165) in mnogi drugi tega vprašanja ne obravnavajo.

Medtem ko je o jeziku cirilskega dela Reimškega evangelija napisanih veliko razprav,<sup>3</sup> so se jezikoslovci pri glagolskem delu zadovoljili z razlago, da gre za hrvaško redakcijo s konca 14. stoletja in da se v besedilu pojavljajo nekateri bohemizmi – omenjajo primere, navedene v prejšnjem odstavku. Dosedanje jezikovne obravnave glagolskega dela Reimškega evangelija so redke in niso podrobne; meni dostopne so bile navedbe J. Kopitarja (Bernard 1995, 1996) in K. Režić (1983), drugi avtorji pa zgolj zapišejo do zdaj uveljavljeno mnenje, da se v besedilu pojavljajo bohemizmi, brez konkretnih navedb. O vsebini Reimškega evangelija sta z liturgičnega vidika razpravljala A. Vykoukal (1948) in K. Režić (1983).

## 0.1 Objave besedila

Za analizo sem uporabil dve izdaji Reimškega evangelija, in sicer prvo izdajo (Silvestre 1843),<sup>4</sup> ki je dejansko izšla leta 1844, in izdajo V. Hanke, ki je izšla dve leti kasneje (Hanka 1846).<sup>5</sup> V Hankovi izdaji je glagolski del prečrkovan v cirilico, spremlja pa ga prepis v latinici, kjer so vse title in druge krajšave razrešene. Prečrkovani glagolski del se v tej izdaji začne na strani 67 (latinični prepis na strani 66).

V pomoč pri presojanju besedila in primerjavi Reimškega evangelija z besedili hrvaške redakcije mi je bila moderna izdaja besedila Hrvojevega misala (Grabar 1973), napisanega v letih 1403–1404, saj vsebuje primerjavo z Roškim misalom iz

<sup>3</sup> V zadnjem času je o jeziku cirilskega dela Reimškega evangelija v svoji doktorski disertacija pisala Elvira Bikkina (*La lengua del Evangelio de Reims*, Granada – Kazan', 2009), spletni dostop: <http://hera.ugr.es/tesisugr/18095537.pdf>, zadnji dostop 25. 3. 2010.

<sup>4</sup> Zahvaljujem se Antonii Bernard iz Pariza, ki mi je dobrohotno priskrbela fotokopijo Silvestrove izdaje. V Narodni in univerzitetni knjižnici (NUK) v Ljubljani so pod signaturo R III 36021 shranjene litografije Reimškega evangelija, ki so se ohranile v kot nevezani listi, ne pa Silvestrova izdaja kot taka.

<sup>5</sup> V Sloveniji je en izvod dostopen v Knjižnici Oddelka za slovenistiko in Oddelka za slavistiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani (signatura Text II 131), dva pa hranijo v NUK-u (signaturi 20368 in 20667).

leta 1420, Vatikanskim misalom Illyrico 4 iz leta 1315 in Novakovim misalom iz leta 1368;<sup>6</sup> ti misali so bili torej napisani v približno istem času kot glagolski del Reimškega evangelija, zato so bili ustrezni za primerjavo z njim.

## 1 Dosedanja argumentacija o vprašanju izvora pisca glagolskega dela Reimškega evangelija

Kopitar svoje mnenje, da je bil pisec Slovak, dokazuje z besedami kot npr. *budget* (v Reimškem evangeliju dejansko zapisano kot *buděti*) in podobnimi. Kot se je pokazalo tudi pri analizi rabe grafemov *ě* in *e*, te trditve danes ne moremo sprejeti. Kopitarju se zdi zabavna prevajalčeva nerodnost, ko »ohranja neznano mu latinsko besedo *imbres*« (Bernard 1995: 219–220). Pri tem naj omenim, da se ta beseda pojavlja tudi v HM, Nk, Ro, Ill<sub>4</sub>.

K. Režić svojo trditev, da je materni jezik prepisovalca češčina, utemeljuje z bohemizmi, ki »jih v predlogi ni bilo: umivadlnica, modlitav idr.« (Režić 1983: 140). Režićeva ne piše, katera predloga je bila uporabljena, niti v Reimškem evangeliju ni oblike *\*\*modlitav*, kot navaja Režićeva, saj je vedno uporabljena ligatura *mľv*.

Vrana (1984: 114) utemeljuje svojo trditev, da je bil pisec Hrvat, z uporabo črke *g* namesto *h* in z napačnim zapisom *potľě* namesto *podle*, oboje v češkem pripisu. Res je, da je v češkem pripisu uporabljen grafem *g* na mestu češkega *h*, vendar je bilo to značilno tudi za obdobje češkega glagolskega pismenstva v letih 1412–1416 (Pacnerová 1996: 46), torej dve desetletji pozneje, saj se je šele po tem obdobju začel uporabljati cirilski grafem *g* s fonetično vrednostjo češkega *h*. V drugem Vranovem primeru pa je beseda dejansko zapisana kot *podľě* in ne *potľě*, kot piše Vrana, zato na podlagi teh argumentov ne moremo sprejeti njegovega mnenja o izvoru pisca.

## 2 Fonetična analiza

Namen analize je poiskati posebnosti, ki lahko kažejo na vplive češkega jezika, na podlagi analize pa tudi sklepati o izvoru pisca. Pri tem je bilo treba pojasniti tudi nekatere pojave, značilne za hrvaška cerkvenoslovanska besedila, saj določenemu jezikovnemu pojavu težko z gotovostjo pripišemo češki izvor, če tak pojav obstaja tudi v besedilih hrvaške redakcije cerkvene slovanščine oziroma v čakavskih narečjih, ki so podlaga za glagolski del Reimškega evangelija.

Pri fonetični analizi sem se omejil na pojave, iz katerih bi bilo mogoče videti češke jezikovne vplive. Tako opisujem posebnosti oziroma odstopanja od pričakovanih fonetičnih refleksov za hrvaško redakcijo cerkvene slovanščine na koncu 14.

<sup>6</sup> Primeri z oznakami HM, Ill<sub>4</sub>, Nk in Ro so povzeti iz dela *Missale Hervoiæ ducis Spalatensis croatico glagoliticum* (Grabar 1973): HM – Hrvojev misal, Ill<sub>4</sub> – Vatikanski misal, Nk – Novakov misal, Ro – Roški misal.

in začetku 15. stoletja. Med posebnostmi poskušam najti tiste, ki jih lahko pripišemo češkemu vplivu, in sicer:

- neobstoj epentetičnega *l* na morfemskem šivu,
- ohranitev soglasniških skupin *kv* in *gv* pred  $\check{e}_2$  (druga palatalizacija),
- razvoj  $*t_i, *kt_i$  in  $*gt_i > c$  ter  $*d_i > (d)z$ ,
- razvoj skupine  $*d_i$ ,
- refleks grškega palatalnega  $g'$ ,
- vokalizacija polglasnikov  $*\tilde{v}, *\tilde{b} > e$ ,
- ohranitev skupin  $*dl$  in  $*tl$ ,
- preglas  $*'a, *'e > \check{e}$ ,
- dotaknil pa sem se tudi vprašanja zapisovanja *e*-jevskih samoglasnikov in mehkih soglasnikov.

V tem prispevku prikazujem omejeno število zgledov iz Reimškega evangelija, potrebnih za ustrezno pozoritev obravnavanega pojava. Prečrkovani so v latinico.

## 2.1 Jezikovne značilnosti, ki jih ne moremo uvrstiti med bohemizme

Najprej si oglejmo, katerih od naštetih značilnosti češkega jezika ne najdemo v Reimškem evangeliju. Navedeni primeri so (lahko) značilni za jezik hrvaške redakcije oziroma čakavska narečja.

### Neobstoj epentetičnega *l* na morfemskem šivu

V stari cerkveni slovanščini (pa tudi v vzhodnoslovanskih in južnoslovanskih jezikih razen makedonščine in bolgarščine) se epentetični *l* pojavlja v refleksih naslednjih skupin  $*bi, *pi, *mi, *vi > \text{бл}', \text{пл}', \text{мл}', \text{вл}'$ . Zahodnoslovanski (tudi makedonski in bolgarski) refleksi je odvisen od mesta v besedi. V korenskih zlogih so refleksi enaki starocerkvenoslovanskim ( $\text{бл}', \text{пл}', \text{мл}', \text{вл}'$ ), zato teh primerov posebej ne navajam. Na morfemskem šivu se epentetični *l* v zahodnoslovanskih jezikih (ter makedonščini in bolgarščini) ne pojavlja (Babič 2003: 70–71).

Primeri v Reimškem evangeliju: *z̃mle* gen. sg. f., *ljublju* 1. sg. prez., *prošl̃lju* se 1. sg. prez. <  $*proslav'o se, pristupl̃b$  nom. sg. m. akt. ptcp. pf. I., *postvl̃eni* nom. pl. f. pas. ptcp. pf.

### Neohranitev soglasniških skupin *kv* in *gv* pred $\check{e}_2$ (druga palatalizacija)

V južno- in vzhodnoslovanskih jezikih se skupina  $*kv\check{e}_2$ - razvije v  $cv\check{e}_2$ - (psl.  $*kv\check{e}tb > \text{stsl. цвѣтъ}$ ),  $*gv\check{e}_2$ - v  $(d)zv\check{e}_2$ - (psl.  $*gv\check{e}zda > \text{stsl. свѣзда}$ ), v zahodnoslovanskih jezikih pa se zvezi *kv* in *gv* ohranjata (Babič 2003: 64–66).

Primeri v Reimškem evangeliju: *cvěta, cvětb, zvězda, zvězdb, zvězdu, zvězdi*.

### Razvoj skupin $*t_i, *kt_i, *gt_i$

V hrvaški redakciji (čakavsko narečje) so glasovne skupine  $*t_i, *kt_i, *gt_i, *sk^e, *sk_i$  in  $*st_i$  dale dva refleksa: skupine  $*t_i, *kt_i, *gt_i$  imajo refleks  $\acute{c}$ , skupine  $*sk^e, *sk_i, *st_i$  pa  $\acute{s}\acute{c}$ . Zahodnoslovanski refleksi na tem mestu so:  $*t_i, *kt_i, *gt_i > c, *sk^e, *sk_i, *st_i > \acute{s}\acute{c}$  > češ., slš. *št'* (Babič 2003: 64–70).

Primeri v Reimškem evangeliju: *gl̃jućim̃b, seděća, dećeri, noćb, svěćnci, tisući*.



### Razvoj skupine \*dj

V glagolskem delu Reimškega evangelija se večinoma pojavlja zapis *žd*, ki je starocerkvenoslovanski refleks, redkeje pa zapis brez črke v medsamoglasniški legi oziroma zapis z znakom ' ob soglasnikih, kar predstavlja čakavski refleks *j* (Mihaeljević 1986: 130).

Primeri v Reimškem evangeliju z zapisom *žd* – *rožděnič, nužda, roždastva, přěžde, žeždjuće*.

Primeri v Reimškem evangeliju brez posebnega grafema ali z grafemom ' za [j]: *narčena* < \**nařed'en-*, *tvr'ěše* 'okrepiti, utrditi' < \**tvbrd'aaše* < \**tvbrd'ěaše*, *daite, prodaite, viite, osuen* (< \**-sod'enъ*) itd.

### Refleks grškega palatalnega g' v besedah za 'angel', 'evangelij', 'vigilija'

Grški palatalni *g'* se je v hrv. in srb. (razen v kajkavščini) razvil tako kot psl. \**dj* – štokavsko *đ* (*āndeo, jevāndēlje*), čakavsko *j* (*anjelskī, evanjēlje*), toda kajkavsko *g* (*angel, evangelijum*). Češčina ima na tem mestu *anděl, evangelium*, torej *d'* oziroma *g*, podobno poljščina *aniól, ewangelia* (Babič 2000: 124).

Primeri v Reimškem evangeliju: *anjlb, anjla, anjli, anjlmъ, anjlu, eje, ej'liē, vijliju*.

### Vokalizacija polglasnikov \*b, \*b > e

Nekdanja polglasnika sta se v šibki poziciji v večini primerov pričakovano izgubila, lahko pa sta (po tradiciji) v Reimškem evangeliju zapisana z znakoma *l* ali ' . Za ta prispevek so zanimivi predvsem primeri vokalizacije polglasnikov v šibki poziciji.

V Reimškem evangeliju se v položaju pred zvočniki pojavlja *a*, ki je v hrvaški redakciji nastal na dva načina:

- iz sekundarnega polglasnika, če je polglasnik za zvočnikom izpadel – *osamb* < \**osmb, oganb* < \**ogn'b*,
- z vokalizacijo šibkega polglasnika – *daščicu, roždastva, mazda, mazdu, mazdi*, toda *mъzdu* < \**mъzda, dvari* < \**dvri*.

Bolj zanimivi so primeri vokalizacije šibkih polglasnikov v *e* v Reimškem evangeliju: *dečeri, dečerb, semr'ti, semr'tnago*, toda *smr'ti, smr'tb*. Vokalizacijo polglasnika v *e* lahko najdemo samo pri naštetih primerih in je v primerjavi z vokalizacijo v *a* precej redkejša. V etimološkem slovarju hrvaškega ali srbskega jezika (Skok 1972) poleg oblike *smr̃t* najdemo tudi čakavski obliki *semrt* in *semart*, v čakavskonomškem slovarju (Hraste idr. 1979) pa sta navedeni čakavski obliki *sāmrt* in *sm̃rt*, pa tudi sicer je *e* < \**b, \*b* v teh primerih čakavska značilnost.

### Razvoj in zapis praslovanskih \*e, \*e, \*ě

Nosnik \**e* se je v čakavščini (na kateri temelji hrvaška redakcija, pa tudi Reimški evangelij) razvil v *e* (*greda, pet, uzeti*), razen za *č, ž, j*, kjer je bil razvoj \**e* > *a* (*jazik, zajac, počat*). V drugih hrvaških narečjih je tudi za temi soglasniki refleks vedno *e*. Zahodnoslovanski jeziki imajo za nekdanji *e* različne reflekse. V češčini je razvoj do konca 10. stoletja potekal takole: \**e* > \**'ä* > \**ǎ* > \**'ä* in \**'ä*, nato pa sta v češčini oba pred mehкими soglasniki in *k* prešla v *ě* in se dalje razvijala kot kratki in dolgi

ě – kratki *ě* za *p, b, m* in *v > ie*, za *t, d*, in *n > 'e*, za drugimi soglasniki *> e* (*pět < \*pętb, pěkný, kotě, deset < \*desętb, zeť < \*zętb*); dolgi *ě > ie > i* (*vzít < \*vъzęti*). Pred trdimi soglasniki sta *\*ä* in *\*'iä* prešla v *\*ǣ* (*maso < \*męso, páty < \*pętyb*, Babič 2003: 60).

Pri samoglasniku *\*ě* pozna čakavščina tri vrste refleksov. Skupino ekavskih govorov (refleks *e*) tvorijo govori vzhodne in osrednje Istre, do 16. stoletja pa tudi govori zahodne in južne Istre. Skupino ikavsko-ekavskih govorov (refleks *e* ali *i*, pri čemer se je *e* lahko tudi diftongiziral) sestavljajo govori južno od Istre, in sicer na ozemlju od Reke do Senja, v Gorskem Kotarju, večini Kvarnerskih otokov in na otokih okoli zadrškega polotoka z južno mejo na Pašmanu.<sup>7</sup> Tretja skupina so ikavski govori na otokih južno od Pašmana in na celini južno od Zadra, od 16. stoletja pa tudi v zahodni in južni Istri (Moguš 1977: 37–44). Češčina ima za *\*ě* v dolgih zlogih refleks *i* (*< ie < \*ě*): *vira, mřiti, simě* oziroma *é* v položaju za *l*, npr. *lěk, létat*, ali po metatezi *\*-el- > \*-lě-*, npr. *mlěko*. V kratkih zlogih ima češčina refleks *ě* (tj. *je* za *p, b, m, v* in *'e* za *t, d, n*): *pěna, květiny* in *tělo, dělati*; za drugimi soglasniki pa *e* po depalatalizaciji prednjega soglasnika: *seno, cena*. Slovaščina loči razvoj dolgega *\*ě > ie – biely, dielo* – in kratkega *\*ě > e*, ki mehča predhodne soglasnike *t, d, n*, in *l – teleso, pena, mena* (Babič 2003: 54).

Samoglasnik *\*e* ni doživel sprememb niti v čakavščini niti v češčini.

V hrvaški redakciji cerkvene slovanščine je črka *e* (za zapis nekdanjih *\*e, \*ę, \*ě*) označevala izgovor [e] za trdimi in mehкими soglasniki oziroma izgovor [je] za samoglasnikom in na začetku besede, črka *ě* (za zapis nekdanjih *\*ě* in *\*'a*) pa je označevala samoglasnik [ʼa] na začetku besede, za samoglasnikom in za mehкими soglasniki *l', n', r'*, prav tako pa je označevala refleks praslovanškega *\*ě*.

V Reimškem evangeliju se za označevanje *e*-jevskih glasov uporabljata črki *e* in *ě*. Njuna raba se dosledno razlikuje samo za samoglasniki, kjer *e* označuje izgovor [je], po izvoru bodisi *\*je* ali *\*je, ě* pa označuje izgovor [ja].

Raba črke *e*:

- Primeri rabe *e* za izvorni *\*je* za samoglasniki:  
končnica ak. pl. m. *jo*-sklanjatve: *krae, ar' hierěe*; končnica gen. sg. f. *ja*-sklanjatve: *asie, br̃tie*; končnica nom. pl. f. pridevnikov: *prěvřlikie, noćnie*; končnica gen. sg. f. osebnega zaimka za 3. osebo *\*jeje – ee* in *něe*; ak. pl. m. osebnega zaimka za 3. osebo *\*je – e* in *ne*; končnica gen. sg. f. svojilnih zaimkov, npr. *\*-eje – moee, tvoee, svoee*; končnica nom./ak. pl. f. svojilnih zaimkov in ak. pl. m. svojilnih zaimkov na *\*-ę* pri osnovah tipa *\*moj-*: *moe, svoe, tvoe*; končnica gen. sg. f. kazalnega zaimka *\*sb*, torej oblika *\*seje – sie*;<sup>8</sup> končnica ak. pl. m. istega zaimka, torej oblika *\*sbje – sie*; gen. sg. f. zaimka *\*vъsb*, tj. oblika *\*vъseje – vsee*; končnica gen. sg. f. oziralnega zaimka *\*jaže*, tj. oblika *\*jeježe* z vzglasnim *n* v položaju za predlogom: *něže* itd.

<sup>7</sup> Kot je znano, je večina menihov v Emavški samostan prišla ravno z otoka Pašman.

<sup>8</sup> Oblika *sie* je nastala že v starocerkvenoslovanškem obdobju pod vplivom določne sklanjatve pridevnikov (Đorđić 1975: 110).

- Primeri rabe *e* za izvorni *\*je* za samoglasniki: glagolske oblike s tematskim sklopom *-je-* (III. sedanjiška vrsta/razred A): *trěbuetъ, pohulaete, umieši, rozuměši, sabljudaetъ, povědaemi, bivaemoe, naricaemi, nъricaemi*; v nom. sg. n. samostalnikov ter določnih oblik pridevnikov in deležnikov: *spšenie, nъpisanie, novoe, suhomor'noe, siějucee*; v instr. sg. m. in n. samostalnikov *błniemъ, zmiemъ*; v osnovah besed: prvi *e* v *ar'hierěe* (drugi *e* je nastal iz *-ę* v ak. pl.), v sklonskih oblikah svojilnih zaimkov *moe, moego, moemu* itd.

- Primeri rabe *e* za izvorni *\*e* na začetku besede (oziroma za protetičnim *j*, tj. *je-*): *ę'liě, egda, edinu, ego, ee, eju, edinodšno* itd.

- Primeri rabe *e* za izvorni *\*e* in *\*ę* v naslednjih kategorijah: instr. sg. *jo*-sklanjatve *mečemъ, błniemъ*; gen. sg. *ja*-sklanjatve *zmlę, đše*; ak. pl. *ja*-sklanjatve *tmnice, vdovice*; v končnici 2. pl. prez. *pohulaete, p'ete*; oblike zaimka *\*všъ – vsego, vsemu*; osnova *se-* kazalnega zaimka *\*sъ – sego, semu*; gen. sg. osebnega zaimka za 1. osebo *mene, meně*; ak. sg. istega zaimka *\*me > me*; za 2. osebo gen. sg. *tebě*; ak. sg. *\*te > te*; povratni zaimek *se* ter gen. *sebě* in lok. istega zaimka *sebě*; ak. pl. m. in f. zaimka *\*všъ*, tj. oblika *\*všę – vse* itd.

- Primeri rabe *e* za izvorna *\*ę* in *\*e* v položaju za *č, š, ž, ć (šč)*: v osnovi: *věčeru, otročete, nъčetyakъ, začęla*, v 3. sg. sg. aor. *načęty, nъčęty, začęty se*; v končnicah: gen. sg. f. *đše*, gen. sg. svoj. zaim. *našęgo*, 3. os. pl. aor. *vložišę, vsadišę*, 3. os. sg. imperfekta: *možęše, hotęšę*, nom. pl. f. *šad'sę*, ak. pl. m. samostalnikov: *ključę*, pri participih: *vzlęžęcimъ* itd.

- Primeri rabe *e* za izvorni *\*ę*: *\*nyně: nne, \*dělъ* (gen. pl. od *\*dęlo*): *del'*.

Raba črke *ě*:

- Primeri rabe *ě* za izvorni *\*ja* za samoglasniki: pri samostalnikih, zaimkih in določnih oblikah pridevnikov nom. sg. f.: *drugęě, čęstnaě, ehoniě, mariě, siě*; gen. sg. n.: *bęgtstviě, roždęniě*; nom. pl. n.: *blgaě, pr'vaě, znamniě*; ak. pl. n.: *zmlęnaě, v'vodęćaě, vličiě*; sredi besede *nępriętelъ* itd.

- Primeri rabe *ě* za izvorni *\*je* za samoglasnikom: *prięty, prięty'* itd. V teh primerih gre za čakavski refleks *a < \*ę* v položaju za *j*.

- Primeri rabe *ě* za izvorni *\*a* na začetku besede: *ęko, ękže* itd.

- Primeri rabe *ě* za izvorni *\*ę* v določenih položajih, brez izjeme: predpona *\*pre-*: *preidu, přęda, přędęty, přębivaju*; koren *\*gręx-*: *gręhъ, gręhovъ, gręšnu*; pri rezultatih druge palatalizacije: *cvęta, cvęty, zvęzda, zvęzdb, zvęzdu, zvęzdi*; dat./lok. sg. osebnih zaimkov: *mně, tbę, tebě, tbę, sbę, sebě, sbę* itd.

- Primer rabe *ě* za izvorni *\*ę*, ko pred njim ne stoji *\*j*: *vzlęžęcimъ, věci*.

- Primeri rabe *ě* za izvorni *\*e*: nom. in vok. pl. *ų*-sklanjatve *snvē, vok. sg. simuně* in *hě*.

Mešana raba *e* in *ě* pri enakih oblikah:

Za zapis slovanskega *\*ę* na začetku besede se večinoma lahko uporabljata tako *e* kot *ě*. Pri besedi *\*język* se v Reimškem evangeliju pojavljajo zapisi *eziki, ezikъ, ezikomъ, ezikъmъ*, pa tudi *ęzika, ęzкъmъ, ęzici, ęzicehъ, ęz'kъ*.

• Na sredi in na koncu besede so \**e*, \**e* in \**ě* (razen pri skupinah primerov, naštetih zgoraj) za soglasnikom zapisani bodisi z *e* bodisi z *ě*, in sicer:

– \**e*

v korenu besede: *vět'hi*, toda *vet'se*; tematski samoglasnik: *pridety*, *pridemь*, *pri-mete*, *tepete*, *nyidetь*, *počnetь* 'spočeti', toda *prěiděty*, *v'čněty*, *včněty*, *vačněte*, *pro-ženěte*, *živěmy*; lok. sg. f. kazalnega zaimka \**vьsьb*: *vsei*, toda *vsěi*; nom./ak. sg. *o*-sklanjatve *sъrce*, toda *morě*; nikalnica \**ne* je v veliki večini zapisana kot *ně*, pojavljajo pa se tudi zapisi *ne*.

– \**e* za *žd* je navadno zapisan kot *ě* (morda je tako označena mehkost skupine *žd*), lahko pa tudi kot *e*  
*osužděni*, *rožděniě*, *nasažděnie*, *žděbacь*, *izděnutь*, toda: *prězde* itd.

– \**e*

3. sg. prez. *grědetь*, velelnik *grědi*, toda *gredety*; nom./ak. sg. n. *n*-sklanjatve \**-e* > *e/ě* (*vr̃mь*, *vr̃mě*, toda *ime*, *vr̃me*, *vr̃me*); v korenu *propetago*, toda *propětago*, *spěty* < \**spěty* itd.

– \**ě*

koren glagola \**věděti*: *vede*, *věmy*; koren \**želěz-*: *železnima*, *želězna*; koren samostalnika \**kolěno*: *koleno*, *kolěně*; končnica lok. sg. f. trde sklanjatve nedoločnih pridevnikov *morscě*, *livansce*; lok. sg. *a*-jevskih in *o*-jevskih samostalnikov *meste*, *početce*, *bozě*, *grobě*; lok. pl. *o*-sklanjatve *pr̃rcehь*, *psalmehь*, *mnozěhь* itd.

Kopitar za podkrepitev trditve, da je bil pisec Reimškega evangelija po izvoru Slovak, navaja, da je tematski samoglasnik pri glagolu \**byti* (in tvorjenkah iz tega glagola) v prihodnjiku oziroma dovršnem sedanjku zapisan z *ě*, kar naj bi kazalo na mehkost pred njim stoječega *d* (gl. tule razdelek 1). Poglejmo si, kako so oblike tega glagola in njegove izpeljanke zapisane v 2. in 3. sg., 1. in 2. pl. (v 1. sg. in 3. pl. ni tematskega samoglasnika *e*):

2. sg.: *budeši* (1×);

3. sg.: *prěbudety* (1×), *budety* (13×), *budet'* (2×), toda *sbuděť'se* (1×), *buděty* (10×);

1. pl.: *b̃dmь* (1×), *budety* (1×);

2. pl.: *buděte* (3×).

Za zapis tematskega samoglasnika pri glagolu *byti* (in tvorjenkah iz tega glagola) je *e* uporabljen 18-krat, *ě* pa 14-krat. Glede na to, da zapisovanje *e* in *ě* tudi sicer v Reimškem evangeliju ni enotno niti na mestih, kjer o mehкости predhodnega soglasnika ne moremo govoriti, menim, da zapis z *ě* ne kaže zanesljivo na mehkost pred njim stoječega *d* in da zato iz tega podatka tudi ne moremo sklepati o izvoru pisca. Za soglasniki *č*, *š*, *ž*, *ć* (*šč*), samo enkrat tudi za *žd*, je v Reimškem evangeliju vedno zapisan *e*. V preostalih primerih je zapisovanje z *e* oziroma *ě* enotno in dosledno izpeljano samo za samoglasnikom (z upoštevanjem čakavskega ali češkega razvoja \**jě* > *ja*) – *ě* označuje izgovor [ja], *e* pa [je]. Na začetku besede je bil pisec nedosleden samo pri oblikah besede \**jězykь*, sicer pa se je držal pravila, da se [je] zapisuje kot *e*, [ja] pa kot *ě*. Za soglasniki je enotno zapisoval predpono \**prě-* kot *prě-*, nekatere končnice (ak. sg. osebnih zaimkov \**mě/te/se* vedno kot *me*, *te* in povratnega zaimka *se*) in nekatere korene besed (\**grěx-*, \**květ-*, \**gvězd-*). V številnih

drugih primerih pa ni enotnosti v zapisovanju črk *e* in *ě*, kar pomeni, da sta se ti dve črki za soglasniki najverjetneje izgovarjali enako, tj. kot [e].

Primeri za ikavski razvoj jata (\**ě* > *i*) v Reimškem evangeliju ni.

## 2.2 Jezikovne značilnosti, ki jih lahko uvrstimo med bohemizme

V prejšnjem razdelku so bili navedeni primeri iz Reimškega evangelija, ki ne izkazujejo čeških jezikovnih vplivov, tukaj pa bodo predstavljeni primeri, ki jih.

### Ohranitev skupin \**dl* in \**tl*

V besedilu sem našel en primer z ohranjeno skupino *dl*, in sicer *umivadlnicu*. To obliko navaja tudi K. Režić (1983: 140), ki obenem trdi, da te oblike v predlogi ni bilo (čeprav ne navaja, katera predloga bi to bila), nasprotno pa je oblika *modlitav*, ki jo Režićeva navaja, dejansko zapisana kot *mĭva* (tj. *molitva*) z ligaturo *mĭ*, enako tudi *pmlit' se*, *mĭvĕ*, *mlvu*, *mĭvu*, *mlit se*, *mli*. Jasna primera za južnoslovanski razvoj sta v besedilu dva. To sta obliki *vseliħb se* in *vseli se*, nastali iz korena \**-sedl-* (prim. npr. Snój 1997: 560). Nejasna je samo oblika *gr'ličića*, ki pa v nobenem primeru ne potrjuje zahodnoslovanskega refleksa.<sup>9</sup>

### Preglas \**'a* > *ě*

To je pojav v razvoju češkega jezika, s katerim se označuje prehod praslovanskega \**'a* in (\**'ä* <) \**ę* v *ě* med dvema mehkim soglasnikoma oziroma za mehkim soglasnikom in hkrati pred *k* oziroma na koncu besede za mehkim soglasnikom. Ta pojav je značilen za večino čeških narečij (v ožjem smislu) in za severozahodni del srednjemoravskih narečij (*duše*, *kuře*, *p'et*). Na drugih delih srednjemoravske pokrajine do spremembe \**'a* > *ě* ni prišlo v kratkih končnih zlogih (tam poznajo npr. obliko nom. sg. *naša kaša* namesto knjižno češko *naše kaše* ipd.), medtem ko je razvoj \**ę* (> \**'ä*) > *ě* potekal tudi na tem področju (*pjet*, *pamnet'*). V vzhodnomoravskih in šlezijskomoravskih narečjih razvoja \**'a* > *ě* ne poznajo, \**'ä* (<\**ę*) pa prehaja v *ě* povsod razen na koncu besede (primeri iz valaškega narečja: *m'ekký*, *p'ekný*, *pam'et'*, *v'ec*, *p'et*, *těšký*, toda *hřýb'a*, *kuřa*, *t'a*, *sa*, *hled'a*). V dolgih zlogih je preglas v srednje- in vzhodnomoravskih narečjih izveden (Lamprecht idr. 1986: 63–67).

V Reimškem evangeliju sem našel en primer, ki bi lahko kazal na preglas \**'a* > *ě*: *množeíše* < \**mnōžajbše* < \**mnōžějbše* < \**mnogějše*.

Oblika *množeíše* je nedoločna oblika nom. pl. m. in je komparativ pridevnika \**mnogъ*. Stcsl. osnova komparativa tega primernika je *мѣножанш-*, npr. nom. sg. m. *мѣножан*, *a* je lahko v položaju za *ž* v cerkveni slovanščini zapisan tudi kot *ě*, npr. *мѣножѣише* (Kurž idr. 1958–1997: 243–244), prim. tudi Vranovo branje velelnikov na *-ěte* (Vrana 1975: 72). V Reimškem evangeliju kombinacija *žě* ne obstaja (razen seveda pri okrajšanih besedah, npr. *bžě* = *božiě*), najdemo namreč samo *ža* [ža] ali *že* [že], zato tukaj ni dvoma o fonetični vrednosti oblike *množeíše*. Dejansko je v stari češčini obstajala oblika nom. sg. m. *množěji* (Gebauer 1916: 387),

<sup>9</sup> Z etimološkega vidika ni povsem jasno, ali je *l* nastal iz \**l* ali \**dl* (ESJS: 208), vendar za našo analizo to ni relevantno.

kar potrjuje, da je oblika lahko bohemizem. Hrvaška redakcija na tem mestu ne bi imela preglasa \**'a > ě*, lahko pa bi bil na tem mestu zapis z *ě* (Kurz idr. 1958–1997: 243–244; Vrana 1975: 40–41). Besedila III<sub>4</sub>, Hm, Ro in Nk imajo na tem mestu obliko *mnozi*.

### 3 Pregled morfoloških posebnosti

Večina oblik in tudi same kategorije so pričakovane za hrvaško redakcijo cerkvene slovanščine s konca 14. stoletja, zato naj navedem le dve posebnosti, ki odstopata od pričakovanj. Prva potrjuje zahodnoslovanski vpliv, druga pa tega ne potrjuje dovolj zanesljivo.

#### Osebni zaimek za 3. osebo ednine

Zanimiva pri osebnih zaimkih za ženski spol je oblika lok. sg. *ni* (v besedilu se pojavi enkrat) poleg pričakovane oblike *něi* (prav tako ena pojavitev). Oblika *ni* je nastala iz \**n'ěji* po kontrakciji in jo lahko razlagamo kot staročeško prvino; oblika *ní* za predlogi je namreč obstajala že v pračeščini (Lamprecht idr. 1986: 183–184).<sup>10</sup>

#### Velelnik

V stosl. se je tvoril iz sedanjiške osnove, na katero so se pritikale končnice:

	I. in II. vrsta	III.* in IV. vrsta	Atematski** + * <i>viděti</i>
2. sg.	-и	-и	-'ь
3. sg.	-и	-и	-'ь
1. du.	-ѣвѣ	-ивѣ	-ивѣ
2. du.	-ѣта	-ита	-ита
1. pl.	-ѣмъ	-имъ	-имъ
2. pl.	-ѣте	-ите	-ите

\* Pri III. sedanjiški vrsti v vsej velelniški paradigmi prihaja do jotacije.

\*\* Atematski glagol \**byti* tvori velelnik iz osnove dovršnega sedanjika \**bqd-* po I. vrsti.

Pri tvorbi oblik velelnika se sodobna slovaščina razlikuje od sodobne češčine. V slovaškem jeziku je v velelniku prišlo do posplošitve razmerja \**-i-* (v ednini) : \**-i-* (v množini) iz III. oziroma IV. vrste na vse glagole, nasprotno pa je v češkem jeziku prišlo do posplošitve razmerja \**-i-* (v ednini) : \**-ě-* (v množini) iz I. in II. sedanjiške vrste na vse glagole (Babič 2003: 179). Belić piše, da je ta pojav značilen tako za češki jezik kot tudi za nekatere stare štokavske govore in kajkavsko narečje (Belić 1962: 65). To zelo splošno razlago je treba dopolniti z Lamprechtovimi staročeškimi spregatvenimi tipi (glagole deli na 5 tipov), kjer navaja naslednje velelnike (Lamprecht idr. 1986: 202, 209–213):

<sup>10</sup> Pračeščina se časovno uvršča v obdobje med koncem 10. in sredino 12. stoletja (Lamprecht 1986: 22).

I. češki tip (ustreza I. stcsl. vrsti) – glagol *vedu, vésti*:

1. pl. *veděm, -me, -my*
2. pl. *ved'te (jděte)*
1. du. *ved'vě, -va (jděvě)*
2. du. *ved'ta (jděta)*

II. češki tip (ustreza II. stcsl. vrsti) – glagol *tisknu, tisknúti*:

1. pl. *tiskněm, -me, -my (miňme)*
2. pl. *tiskněte (miňte)*
1. du. *tiskněvě, -va (miňvě)*
2. du. *tiskněta (miňta)*

III. češki tip (ustreza III. stcsl. vrsti) – glagol *kryju, krýti*:

1. pl. *krýme, -my, kryjme (kupujme)*
2. pl. *krýte, kryjte (kupujte)*
1. du. *krývě, -va (kupujvě, -va)*
2. du. *krýta (kupujta)*

IV. češki tip (ustreza IV. stcsl. vrsti) – glagol *prošu, prositi*:

1. pl. *prosim, -me, -my, prosme, -my*
2. pl. *prosíte, proste*
1. du. *prosvě, -va, prosvě, -va*
2. du. *prosita, prosta*

V. češki tip (izvorno III. stcsl. vrsta) – glagol *dělaju, dělati*:

1. pl. *dělajme, -my*
2. pl. *dělajte*
1. du. *dělajvě, -va*
2. du. *dělajta*

Naj povzamem. V *I. češkem tipu* imajo nekateri podtipi v množini samoglasnik *ě*, pri drugih pa je ta samoglasnik že v tistem času izpuščen. V *II. češkem tipu* imajo glagoli, pri katerih se osnova konča na dva soglasnika, v pluralu samoglasnik *ě*, glagoli, pri katerih se osnova konča na en soglasnik, pa tega samoglasnika nimajo. V *III. češkem tipu* se izvorni *-ji* reducira v *-j* v 2. osebi ednine, kar se je preneslo tudi v druge oblike (to je splošnoslovanska značilnost, prim. Babič 2003: 179), pri glagolih tipa *kryju, krýti* in *b'u, býti* pa je prišlo do kontrakcije (oblike z dolgim predhodnim samoglasnikom *y* ali *i*), vendar oblike z *-yj-* kažejo, da je ta fonetična sprememba s časom izgini-la analogno po drugih velelniških oblikah (Lamprecht idr. 1986: 220–221, 236–237). Glagoli *IV. češkega tipa* imajo ali samoglasnik *-i-* ali pa je ta samoglasnik izpadel. V *V. češkem tipu* se tako kot pri *III. tipu* izvorni *-ji* reducira v *-j*.

K oblikam 2. pl. glagolov *IV. vrste* je treba dodati, da sodobna češčina v velelniku (tudi za glagole *IV. vrste*) pozna oblike na *-ěte/-ete* (*spěte* ← *spát, myslete*) in *-te* (*proste*). Že v 14. stoletju so bile oblike z *-i-* v pluralu redkejšje od tistih brez *-i-*, vendar se pojavljajo tudi v čeških besedilih 14.–15. stoletja (Dostál 1967: 32–33).

Do druge polovice 14. stoletja je bil v čakavskih besedilih običajen zapis v velelniku *-ě-* (*požrěmь, iděte*, toda pri glagolu *otvoriti – otvorěte*), nato pa se je uveljavil zapis *-i-* tudi tam, kjer je bil nekdanj *ě* (*požrimo, idite, otvorite*, pa tudi nekdanj *buděte, pomeněte, rьcěte*, pozneje *budite, pomenite, rьcite*) (Hamm 1963: 55).

Primeri velelnika v Reimškem evangeliju:

I. vrsta	sg.	<i>oblěci se, přěbudi</i>
	pl.	<i>rcěte, naiděte in nemozete, přěidemь in primite, otrv'zite</i>
	du.	<i>iděta, rcěta in rceta in privědita</i>
III. vrsta	sg.	<i>naslědui, radui se</i>
	pl.	<i>mudrstvuite, uzrite</i>
IV. vrsta	sg.	<i>vstupi, boi se</i>
	pl.	<i>tvorete, slišete, sľšte in istreběte in boite se, vněmlite</i>
	du.	<i>boita se</i>
atematski in *viděti	sg.	<i>vižďb</i>
	pl.	<i>ědite, vidite</i>

Posebnosti:

- I. vrsta

Oblike *privědita, primite* in *otr'zite* imajo v dvojini in množini samoglasnik *-i-*, ki je prevzet iz IV. vrste, enako tudi oblika atematskega glagola \**byti: budite*, ki tvori oblike velelnika po I. vrsti. Poleg teh oblik se v tej skupini pojavljajo tudi oblike s pričakovanim *-ě-*: *iděta, rcěta, rcěte*.

- IV. vrsta

Poleg pričakovanih oblik *věselite se, něrodite se* so zapisane tudi nepričakovane *tvorete* (Ill<sub>4</sub> ima na tem mestu obliko *tvorěte*), *istreběte* (enako Ill<sub>4</sub> *istreběte*), *slišete* (Ill<sub>4</sub> ima na tem mestu *slišěte*), morda tudi *sľšte*; spomeniki Hm, Ro in imajo na teh mestih oblike z samoglasnikom *-i-*. V Reimškem evangeliju sta tudi v dvojini in množini možni tako izvorni končnici 2. du. \**-ita*, 2. pl. \**-ite* kot tudi končnici, ki sta prodrli iz I. in II. vrste (2. du. \**-ěta*, 2. pl. \**-ěte*), zapisani z *e* ali *ě*. V rokopisu Ill<sub>4</sub> se pri oblikah velelnika *skloněte, veselěte se, hvalěte, tvorěte* in pri sklonskih oblikah *otročetě, materě* črka *ě* rabi za psl. \**i* kot posledica ikavizma (Vajs 1948: 84). Njegovo razlago je zavrnil J. Vrana (Vrana 1975: 40–41), ker naj bi se v tem primeru



ikavski refleks pojavil samo v teh primerih.<sup>11</sup> Vrana oblike 2. pl. velelnika *-ěte* pri glagolih IV. vrste razlaga kot analogijo po I. in II. vrsti, vendar pa naj ta ne bi zajela atematskih glagolov: *dadite* (toda *vzdaděte*), *ědite*, *vědite*, *povědite*, *vidite*, *vižd'te* ... Trdi še, da se enako (s črko *ě*) pišejo oblike številnih primerov 2. pl. velelnikov v starohrvaških duhovnih pesmih<sup>12</sup> iz prve polovice 14. stoletja – da je to analoška oblika, sklepa tudi iz primera *kašn'ěte*, ki ga bere [kašn'ate] tako kot analoške oblike *glagolěte* [glagol'ate], *pokažěte* [pokažate], *plačate* itd.; tudi v nadaljnjem razvoju čakavskih dialektov, tj. na začetku 14. st., ko so se začeli pojavljati ikavizmi, so bile tudi te velelniške oblike ikavizirane po pravilu o zamenjavi samoglasnika *ě*, vendar v čakavskih spomenikih o tem ni sledu, meni J. Vrana.

- atematski glagoli in *\*viděti*:

2. pl. glagola *\*viděti* ima enkrat zapisano obliko *vidite*, dvakrat pa *viite*. Prva oblika ustreza obliki stosl. **ВИДИТЕ** brez jotacije, druga pa izkazuje čakavski refleks *-j-* < *\*-d'-*. Glagol *\*(pro)dati* ima oblike 2. pl. *prodaite*, *daite*. Tudi tu je množinska oblika tvorjena analogno po edninski obliki za 2. osebo čak. *daj* < *\*dad'b* po jotaciji *-j-* < *\*-d'-*. Po edninski obliki je množina pri tem glagolu narejena tako v južnoslovanskih kot zahodnoslovanskih jezikih (sln. *dajte*, hrv. *dajte*, češ. *dejte*).

Obe posebnosti velelniških oblik (mešanje množinskih končnic I. vrste na eni strani in IV. vrste na drugi strani ter obliko *daj* < *\*dad'b*) znotraj sistema jezika hrvaške redakcije razlaga Vrana z navedbami iz spomenika Ill<sub>4</sub> in starohrvaških duhovnih pesmi (Vrana 1975: 40–41).

Iz vsega navedenega je jasno, da iz velelniških oblik ni mogoče potrditi vpliva češkega jezika na nepričakovane oblike, ki so prav lahko posledica čakavskega oziroma hrvaškega cerkvenoslovanskega mešanja teh oblik.

#### 4 Sklep

Analiza je pokazala, da se v glagolskem delu Reimškega evangelija pojavijo zgolj trije bohemizmi, tj. precej manj, kot dobimo vtis v literaturi, kjer se navadno zgolja povzema od starejših virov. Izmed fonetičnih posebnosti lahko med bohemizme štejemo v enem primeru ohranitev skupine *dl* (*umivadnicu*), v enem primeru češki preglas *\*'a > ě*, v zapisu kot *e* (*množeíše*); izmed morfoloških posebnosti pa v enem primeru obliko osebnega zaimka za 3. sg. lok. f. *ni* < *\*n'ěji*. Preglas *\*'a > ě* je edini pojav, iz katerega lahko sklepamo na to, da je na pisca vplivala češčina, ne pa kateri drugi zahodnoslovanski jezik. Razen teh treh bohemizmov je vse ostalo besedilo zapisano v jeziku hrvaške redakcije tistega časa. Sodeč po izraziti podobnosti glagolskega dela Reimškega evangelija predvsem

<sup>11</sup> Ta Vranova trditev ni povsem pravilna, saj Vajs navaja še primere: *o otročetě, materě* (gl. zgoraj).

<sup>12</sup> Kot vir navaja delo J. Vajsa Starohrvatske duhovne pjesme, *Starine* 31, Zagreb, 1898, 258–275.

s III<sub>4</sub>, pa tudi s Hm, Rk, No, moramo besedilo jezikovno uvrstiti v hrvaško redakcijo. Iz jezikovnih posebnosti Reimškega evangelija ne moremo zanesljivo sklepati, ali je bil pisec po rodu Čeh ali Čakavec, ki je živel na Češkem in zato sam v besedilo vnesel značilnosti češkega jezika.

### Viri in literatura

- Babič 2000 = Vanda Babič, *Vpliv vzhodne cerkvene slovanščine na hrvaške glagolske tekste v 17. in 18. stoletju*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000.
- Babič 2003 = Vanda Babič, *Učbenik stare cerkvene slovanščine*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2003.
- Bakmaz 1981 = Ivan Bakmaz, Prvo razdoblje hrvatskoglagoljskog tiskarstva: analiza grafije, *Slovo* (Zagreb) 31 (1981), 103–132.
- Belić 1962 = Александар Белић, *Историја српскохрватског језика II/2: речи са конјугацијом*, Београд: Научна књига, 1962.
- Bernard 1995 = Antonia Bernard, Jernej Kopitar: Reimški evangelij: zgodovinski predgovor, *Slavistična revija* 43 (1995), št. 2, 201–222.
- Bernard 1996 = Antonia Bernard, Jernej Kopitar in Reimški evangelij, v: *Kopitarjev zbornik: mednarodni simpozij v Ljubljani, 29. junij do 1. julij 1994: simpozij ob stopetdesetletnici njegove smrti = Obdobja* 15, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1996, 285–292.
- Bogdanov 1990 = Иван Богданов, Реймско евангелие, *Литературна мисъл* (София) 34 (1990), 156–165.
- Dostál 1967 = Antonín Dostál, *Historická mluvnice česká II: Tvarosloví 2: časování*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, 32–33.
- Đorđić 1975 = Петар Ђорђић, *Старословенски језик*, Београд: Матица српска, 1975.
- ESJS = Helena Kupcová idr., *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, Praha: Akademie věd České republiky, Ústav pro jazyk český, 1989–2008.
- Gebauer 1916 = Jan Gebauer, *Slovník staročeský 2: K–N*, Praha: Česká Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1916.
- Grabar 1973 = Biserka Grabar, *Missale Hervoiæ ducis Spalatensis croatico glagoliticum*, Zagreb: Staroslavenski institut »Svetozar Ritig« – Ljubljana: Mladinska knjiga – Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1973.
- Hanka 1846 = Václav Hanka, *Сазаво-Эммаусское Святое Благовествование, ныне же Реймское = Sazavo emmauzskoje svjatoje blagovestvovanije, nupěže Remeskoje*, В чешской Празѣ: Печать и бумага ц. к. придворной книгопечатни сыновъ Богумила Гаазе, 1846.
- Hraste idr. 1979 = Mate Hraste idr., *Čakavisch-deutsches Lexikon* 1, Köln – Wien: Böhlau, 1979.

- Kowalenko 1961–1996 = Władysław Kowalenko, *Słownik starożytności słowiańskich, encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych*, Wrocław idr.: Zakład narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej akademie nauk, 1961–1996.
- Kuev 1986 = Кујо Куев, *Съдбата на старобългарската ръкописна книга през вековете*, София: Наука и изкуство, <sup>2</sup>1986.
- Kurz idr. 1958–1997 = Josef Kurz idr., *Slovník jazyka staroslověnského = Lexicon linguae palaeoslovenicae*, Praha: Academia, 1958–1997.
- Lamprecht idr. 1986 = Arnošt Lamprecht idr., *Historická mluvnice češtiny*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- Moguš 1977 = Milan Moguš, *Čakavsko narječje: fonologija*, Zagreb: Školska knjiga, 1977.
- Pacnerová 1996 = Ludmila Pacnerová, *Česká varianta charvátské hranaté hlaholice*, *Slovo* (Zagreb) 44–46 (1996), 45–62.
- Režić 1986 = Ksenija Režić, *Remsko evanđelje prema hrvatskoglagoljskom lekcionaru*, *Croatica* (Zagreb) 19 (1986), 137–153.
- Silvestre 1843 = Joseph Balthasar Silvestre, *Evangelia slavice, quibus olim in Regum Francorum oleo sacro inungendorum solemnibus uti solebat ecclesia Remensis vulgo Texte du Sacre ad exemplaris similitudinem descripsit et edidit Silvestre Ordinis S. Gregorii Magni unus e Praefectis aliorumque Ordinum Eques*, Paris: Firmin-Didot, 1843.
- Skok 1972 = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika 2: K–poni!*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1972.
- Snoj 1997 = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
- Vrana 1975 = Josip Vrana, *Najstariji hrvatski glagoljski evanđelistar*, Beograd: SANU, 1975.
- Vrana 1984 = Josip Vrana, *O postanku ćirilskoga teksta Reimskog evanđelja*, *Slavia* (Praha) 53 (1984), 113–123.
- Vykoukal 1948 = Arnošt Vykoukal, *Remešský staroslovanský Evangeliař, zvaný »Texte du sacre«*, s liturgického hlediska, v: *Slovanské studie: sbírka statí věnovaných prelátu univ. prof. dr. Josefu Vajsovi k uctění jeho životního díla*, V Praze: Vyšehrad, 1948, 189–206.

## The *Reims Gospel*: The language of the Glagolitic portion

### Summary

The Glagolitic part of the *Reims Gospel* is a Church Slavic text in Croatian recension written at the Emmaus monastery (known as *Na Slovanech* ‘at the Slavs’) in Prague in 1395. The first modern edition of the text was published in 1844 (with the publication year 1843), and the foreword was written by the Slovenian linguist Jernej Kopitar. Studies to date of the *Reims Gospel* generally state that the work contains many Czechisms. There may be two reasons for this: the first is the fact that it was written in Prague, and the second is the possibility that the writer was a Czech, perhaps a Slovak, although some advocate the position that the writer was a Croat. This article analyzes the phonetic and morphological features of the text, showing that only two special phonetic features can be considered Czechisms (preservation of the cluster *dl* in the form *umivadlnicu* ‘washbasin’ and the Czech metaphony \**a* > *ě* in the form *množeiše* ‘more numerous’, written as *e* in the text), and one special morphological feature (the third-person singular locative feminine pronominal form *ni* < \**n’ejī*). Parallels for the other special linguistic features in the Glagolitic part of the *Reims Gospel* can be found in less common features of the Croatian recension of Church Slavic and in Old Croatian religious texts from this period. Because the Czechisms in the text are so infrequent, it is not possible to draw a reliable conclusion regarding the writer’s origin.

# Slovansko-staroirska vzporednica praslovansko *\*kry* in staroirsko *crú* ‘kri’

Luka Repanšek

Glede na stanje pri sigmatskem samostalniku srednjega spola *\*kreuH<sub>2</sub>-es-* v nekaterih glavnih historičnih indoevropskih jezikih (vedska stara indijsščina, stara grščina) se na praindоеvropsko stanje projicira proterokinetični akcentski model Jochema Schindlerja. Primerjava s prav tako podedovanim vzorcem, ki ga izkazuje psl. *\*kry* in stirs. *crú*, takšno domnevo potrjuje.

**Ključne besede:** slovanščina, keltščina, sigmatska debela, akcentskoprevojni vzorci, paradigmatična izravnava, laringalna teorija

## On the correspondence between Proto-Slavic *\*kry* and Old Irish *crú*

Based on evidence from some major historical Indo-European languages (Vedic and Ancient Greek), a proterokinetic accent pattern is usually reconstructed for the singular of the neuter *s*-stem noun *\*kreuH<sub>2</sub>-es-* (Schindler 1975). The pattern seen in Proto Slavic *\*kry* ‘blood’ and its Old Irish cognate *crú* ‘blood’ is used as additional evidence to support this assumption.

**Key words:** Slavic, Celtic, *s*-stem nouns, ablaut paradigms, paradigmatic leveling, laryngeal theory

Ob pide. korensem samostalniku<sup>1</sup> *\*kreuH<sub>2</sub>-* s pomenom ‘gosta kri; krvavo meso, surovo meso’ (IEW: 621, NIL: 444ss.), ki se med drugim vsaj posredno ohranja v pridevnikih izsamostalniškega izvora tipa sti. *krūrā-*, av. *xrūra-*, oboje ‘krvav, krut’, < *\*kruH<sub>2</sub>-ró-*,<sup>2</sup> je na podlagi staroindijskega *kravīṣ-* (s) (ITed *kravīṣ*, Red *kravīṣas*)

<sup>1</sup> Za neprecenljiv strokovni komentar, ki je spremljal nastajanje tega prispevka, se iskreno zahvaljujem svoji mentorici, izr. prof. dr. Metki Furlan.

<sup>2</sup> Čeprav je av. tvorba *xrūra-* ob substantivnem *xrū-* ‘kos krvavega mesa’, če je slednje iz *\*kruH<sub>2</sub>-* in ne iz *\*krouH<sub>2</sub>-* (tako Meier-Brügger 2003: 290), lahko sekundarna, je ob odsotnosti ničtostopenjske (sklonske) oblike sigmatskega samostalnika *\*\*krū-s* < *\*kruH<sub>2</sub>-s* v stari indijsščini ob sigmatskem *kravīṣ-* ‘surovo meso’ nujno predpostaviti tudi prisotnost korenkega samostalnika. Ob tem je morda sicer relevantna prav variantna rekonstrukcija av. *xrū-* < *\*krouH<sub>2</sub>-* (gl. zgoraj), ki bi lahko kazala na obstoj proterokinetičnega korenkega samostalnika. Slednje se sicer zdi neprepričljivo ob ohranjeni tožilniški obliki *xrūm*, če za *xruuam* (IEW: 621, NIL: 445<sup>4</sup>), ki kaže na ničtostopenjsko osnovo *\*kruH<sub>2</sub>-* (imenovalnik in tožilnik praviloma med seboj nista v prevojnem razmerju). Vendar prim. germansko gradivo: stang. *hrēaw* (izglasni *w* sekundarno ponovno vnesen iz rodilnika), stvn. (*h*)*rō*, stsaš. *hrâo*, *hrā*, kar je lahko po Holtzmannovem zakonu nastalo iz pgerm. *\*χrauzaz* ‘surov’ (> zgerm. *\*hrauzaz*, vendar stisl. *hrár* ‘isto’ z odsotnostjo okrepitev)

'surovo meso', starogrškega ITed κρέας (s), Red κρέως ob variantnem kasnejšem κρέατος 'isto' ter latinskega Ied *cruor* (m), Red *cruōris* 'gosta kri, strjena kri' mogoče rekonstruirati sigmatski samostalnik srednjega spola s sorodnim pomenom. Ob dobro izpričanem proterokinetičnem vzorcu edninskih oblik samostalnikov srednjega spola ostalih soglasniških osnov se identičen vzorec predpostavlja tudi za sigmatske osnove (Schindler 1975: 263–264). Pide. baza s strukturo \*CeC-es- se torej glede akcentskih procesov in s tem povezanega kvantitativnega prevoja obnaša kot baza \*der-ey- 'les' → ITed \*dór-u-θ<sup>3</sup> (sti. *dāru*, stgrš. *đopu*, het. *tāru-*), Red \*dr-éy-s (sti. *dróh*), dalje primerjaj še \*H<sub>1</sub>nem-en- 'ime' → ITed H<sub>1</sub>nom-η-θ, Red \*H<sub>1</sub>nm-én-s<sup>4</sup> ipd. Primerjava staroindijske paradigme s starogrško pokaže naslednji vzorec (po Schindlerju 1975: 265):

ITed sti. <i>kraví-s</i>	=	stgrš. κρέας	<	*κρεῖα-ς	<	*kreuH <sub>2</sub> -s-θ
Red <i>kravís-as</i>	=	κρέως	<	*κρεῖασ-ος	<	*kreuH <sub>2</sub> -és-os
Ded <i>kravís-e</i>	≈	κρέα	<	*κρεῖα-ς-ι <sup>5</sup>	<	*kreuH <sub>2</sub> -és-ej
itn.						

Treba je poudariti, da opisano stanje ni odraz neposredno podedovanega vzorca, saj se v posameznih sklonskih oblikah tako koren kot sklonilo pojavljata v polni stopnji. Pri tem je posplošitev polne stopnje korenskega dela lahko že zgodnja, polnostopenjsko rodilniško sklonilo pa se razlaga s sekundarnim vnosom sklonila \*-os na netransparentno obliko \*kr(e)uH<sub>2</sub>-és, ki naj bi že prajezično po poenostavitvi izglasne geminate nastala iz \*kreuH<sub>2</sub>-és-s (Schindler 1975: 263). Nadalje je za staroindijsko in starogrško stanje potrebno predpostaviti posplošitev sufiksa \*-as->

in kaže na izsamostalniški pridevnik, nastal s tematizacijo korena v ojevski prevojni stopnji. V zvezi s tem se omenja tudi sti. *kravyá-* 'kri' = lit. *kraūjas* (cirkumflektirana intonacija zaradi odpada laringala v položaju pred \*j̄ po Pinaultovem zakonu), ki naj bi nastal s tematizacijo in nadaljnjo substantivizacijo iz oblike s Calandovim sufiksom \*krouH<sub>2</sub>i- (prim. av. *xruui-* kot prvi del kompozita), torej \*krouH<sub>2</sub>i-o-. Pri tem se ijevski element identificira tudi v baltoslov. pridevniku \*kruūi-no- 'krvav' > psl. \*krъьнъ, lit. *krūvinas* (v tem primeru gre lahko za tip \*oуьнъ 'oven' k \*oуь(ca), identično lit. *āvinas* k *avis* 'ovca' < \*H<sub>2</sub>oui- (Brugmann 1906: 272)) (Nussbaum, *GS Schindler*, 1999; navedeno v Meier-Brügger 2003: 290).

<sup>3</sup> Ojevaska prevojna stopnja v imenovalniku je lahko ostanek prvotne akrostatične paradigme, ki je kasneje težila k proterokinetični (Schindler 1975: 264).

<sup>4</sup> Nastavitev proterokinetične paradigme pri leksemu za 'ime' se predpostavlja na osnovi slovanskega (\*j̄bme < \*j̄men, Red \*j̄bmene), keltskega (*ainm* < \*j̄m̄j, Red *anmae* < \*j̄mens) in staropruskega (*emmens*) gradiva (o tem že Cowgill 1965: 156). Vzglasni laringal je rekonstruiran na podlagi armenskega stanja, saj je v vzglasnem *a* iz strukturnih razlogov možno videti le protetični *a* laringalnega izvora (*anun* < \*anom). Po drugačni interpretaciji (v starejši in tudi še novejši literaturi) se na tem mestu nastavlja paradigma ITed \*H<sub>1</sub>neH<sub>3</sub>-mj, Red \*H<sub>1</sub>ηH<sub>3</sub>-mén-s (Schindler 1975: 263), ki je prav v luči zgoraj omenjenega gradiva problematična.

<sup>5</sup> Pri konzonantih deblih je v stari grščini dajalniško sklonilo nadomestilo mestniško sklonilo -i < pide. \*-i (Rix 1992: 120).

sti. *-iṣ-*, stgrš. *-ασ-* (Schindler 1975: 265), ki bi nastal na morfemskem šivu in se nato izluščil (\**H<sub>2</sub>-s-*), saj bi v nasprotnem primeru v stari indijščini pričakovali Red \*\**kravasas* < \**kreyH<sub>2</sub>-ás-os*.

Glede slednjega bi bilo treba reči, da bi bila za staroindijsko in starogrško paradigmo prav tako upravičena nastavitev amfikinetičnega vzorca, ki bi bil tipološko povsem primerljiv s stanjem v sti. Red *námnas* (k *náman-* 'ime') oz. het. *lamnaš* (k ITed *lāman* 'ime'). Tu je za pričakovani ničtostopenjski koren, polnostopenjski sufiks in ničtostopenjsko sklonilo (\**CC-én-s*) korenski del izpričan v polni stopnji (ta je bila, kot že omenjeno, lahko že v zgodnji fazi poplošena v celotni paradigmi), sufiksalni del pa v ničti. Do prehoda prvotnega proterokinetičnega vzorca v amfikinetični vzorec (tj. \**CC-ós*, Red \**CC-s-és*) je sicer domnevno prišlo prav pod vplivom amfikinetičnih (oz. holokinetičnih) in histerokinetičnih akcentskoprevojnih paradigem (Schindler 1975: 263). Takšen amfikinetični sigmatski samostalnik se npr. ohranja v sti. *uṣás* (ž) 'jutranja zarja' za pida. \**H<sub>2</sub>éus-ós* (= stgrš. *ἔως* (ž), starejše homersko *ἴως* 'isto') z rodilniško obliko *uṣ-ás* < \**uṣ-ṣ-as* < \**H<sub>2</sub>us-s-és*. Za staro indijščino in staro grščino bi torej lahko predpostavili tudi tale razvoj:

ITed sti. <i>kraví-s</i>	=	stgrš. <i>κρέας</i>	<	* <i>κρεῖα-ς</i>	<	* <i>kreyH<sub>2</sub>-s-θ</i>
Red <i>kraví-ṣ-as</i>	=	<i>κρέως</i>	<	* <i>κρεῖα-σ-ος</i>	<	* <i>kreyH<sub>2</sub>-s-os</i>
Ded <i>kraví-ṣ-e</i>	≈	<i>κρέα</i>	<	* <i>κρεῖα-ς-ι</i>	<	* <i>kreyH<sub>2</sub>-s-ej</i>

Takšnemu stanju pa lahko ustreza tudi lat. *cruor* (m) 'strjena, gosta kri' < \**kreyH<sub>2</sub>-ós*, Red *cruōris* ← \**kreyH<sub>2</sub>-os-es*<sup>6</sup> (IEW: 621) s sekundarno spremembo v slovničnem spolu in popolnim pričenjem tipu *honos -ōris* 'čast', *flōs -ōris* 'cvet' itd.<sup>7</sup> Ta tip se npr. ohranja v stgrš. *αιδώς* (ž) 'sramežljivost' < \**H<sub>2</sub>eṣd-ós*, Red *aidōṣ* < \**H<sub>2</sub>eṣd-os-os* oz. v sti. pridevniku (*su-*)*mánās* (m/ž) 'dobro misleč' < \**-men-ós*, Red (*su-*)*mánasas* < \**-men-es-os* (Rix 1992: 145).

S tem je povednost stare indijščine, stare grščine in latinščine za nastavitev prvotne proterokinetične akcentskoprevojne paradigme omajana, zato je v nadaljevanju dodano slovansko in keltsko gradivo, ki lahko takšen vzorec dodatno potrjuje. Na vzporednico psl. *krŷ* = stirs. *crú*, oboje s pomenom 'kri', v kateri se lahko ohranja sigmatski samostalnik, je bilo v literaturi že opozorjeno (Furlan 2008/2009), prav tako je bila rodilniška oblika obeh leksemov uporabljena za ponazoritev starejše proterokinetične akcentskoprevojne paradigme, pri čemer se je ničtostopenjski korenski del, izpričan v imenovalniku ednine, interpretiral kot posredni dokaz o nekdanji prisotnosti pričakovanega ničtostopenjskega korena v pida. rodilniku \**kruH<sub>2</sub>-és-s* (Furlan 2008/09).

<sup>6</sup> V latinščini je sicer poplošena dolžina (izjema je *arbor, -oris* 'drevo') sufiksalnega dela sekundarnega nastanka, in sicer gre za analoški vnos iz imenovalnika.

<sup>7</sup> Variantno je sicer latinski imenovalnik možno izpeljati tudi iz oblike \**kruH<sub>2</sub>-ós* z ničtostopenjskim korenskim delom (NIL: 444).

S sinhronega stališča je psl. \*kry, Red \*kr̥ye samostalnik ženskega spola *ū*-sklanjatve (stsl. ITed *kr̥vb̥*,<sup>8</sup> Red *kr̥ve*, Ded *kr̥vi* itn.), pri čemer so v stari cerkveni slovščini izpričane tudi množinske oblike (Imn *kr̥vi*).<sup>9, 10</sup> Do prehoda med samostalniko *ū*-sklanjatve je prišlo zaradi fonetičnega sovpadanja sklonskih oblik, s tem pa je moralo priti tudi do spremembe spola, saj gre za izvorni nevtrn (primerjaj sti. *kravis*, stgrš. τὸ κρέας). Gledano diahrono gre torej za konzonantno osnovo (sklonila so tipično atematska), toda brez neposrednih znakov o nekdanjem sigmatskem samostalniku. Kljub temu je zaradi primerjalnega gradiva upravičeno sklepati, da se v leksemu ohranja enaka sigmatska osnova. S tega stališča bi bilo v Ied psl. \*kry < \*kruH<sub>2</sub>-s-θ treba videti prav ničtostenjski stranskosklonski koren \*kruH<sub>2</sub>-, ki bi potrjeval proterokinetično akcentskoprevojnino paradigmo tega pida. sigmatskega samostalnika (Furlan 2008/09). Slednja je bila v slovščini posplošena na enak način, kakor je bila posplošena polna stopnja osnove v starogrškem ali staroindijskem leksemu. Sledila bi torej nastavitve pida. paradigme: ITed \*kr̥euH<sub>2</sub>-s, Red \*kruH<sub>2</sub>-és-s, Dsg \*kruH<sub>2</sub>-és-ej itn. Ker je v Red \*kr̥ye < \*kruu-es prisoten drsnik \*u, ki je istega nastanka kot \*u v \*žbr̥nye < \*gʷr̥H<sub>2</sub>-nu-H-es (Red k \*žbr̥ny 'mlinski kamen' < \*gʷr̥H<sub>2</sub>-nu-H), tj. kot polnilec zeva, ki nastane ob trku samoglasnika \*u z nekim drugim samoglasnikom po rednem odpadu laringala v medsamoglasniškem položaju, je treba predpostaviti, da je zaporedju \*-uH<sub>2</sub>- v Red sledil samoglasnik. Iz tega nadalje sledi, da psl. rodilniška oblika \*kr̥ye nedvomno kaže na izhodiščno \*kruH<sub>2</sub>-és-s. Glede na dejstvo, da je odpad laringala v medsamoglasniški legi mlajši od obarvanja (pri \*H<sub>2</sub> in \*H<sub>3</sub>) oz. neobarvanja (v primeru \*H<sub>1</sub>) morebitnega ejevkega samoglasnika ob njem,<sup>11</sup> bi za psl. pričakovali rodilniško obliko \*\*kr̥yo, ki je bila nedvomno že zgodaj nadomeščena s produktivnim rodilniškim sklonilom \*-e < \*-es. Prav tako bi Ded \*kruH<sub>2</sub>-es-ej po rednem glasovnem razvoju dalo psl. \*\*kr̥yosi, do česar najverjetneje nikdar ni prišlo, saj je morala biti kot nova osnova na sinhroni jezikovni ravni reinterpreterana stranskosklonska osnova, abstrahirana iz rodilniške oblike, torej \*kr̥ye-. S tem je bila odpravljena morebitna interparadigmatska alomorfija. Shematično:

Ied \*kruH<sub>2</sub>-s > psl. \*kry (ohranjeno še v sln. *krī*, čak. *kri*,<sup>12</sup> slovin. *krā*,<sup>13</sup> polab.

*kārāi*, *krāi*,<sup>14</sup> stpol. *kry*)<sup>15</sup>

Red \*kruH<sub>2</sub>-es-s → \*kr̥ye

Ded \*kruH<sub>2</sub>-es-ej → \*kruu-ej > \*kr̥yi<sup>16</sup>

<sup>8</sup> Stsl. imenovalniška oblika je nastala s posplošitvijo tožilniške oblike; k procesu prim. sln. Ied *kamen* po Ted \**kamēn̥* za prvotni Ied \**kamy*.

<sup>9</sup> Z RDOmn po *i*-sklanjatvi: Rmn *kr̥vii* < \*-*bi̯b̥*, Dmn *kr̥v̥m̥b̥*, Omn *kr̥v̥m̥ti*.

<sup>10</sup> Stgrš. množinske oblike imajo izrazito kolektivni pomen: ITmn κρέᾱ 'kosi mesa; mesne jedi' (Dokler 1915: 448) < \**kreuH<sub>2</sub>-s-H<sub>2</sub>*, Rmn κρεῶν < \**kreuH<sub>2</sub>-s-ōm*.

<sup>11</sup> Prim. npr. lat. *iuvencus* 'mlada krava' < \**H<sub>2</sub>iu-H<sub>3</sub>ŋ-k'o*- in ne \*\**iuvoncus*, dalje stirs. *fās* 'prazen' < \**H<sub>2</sub>ueH<sub>2</sub>-es-to*-.

<sup>12</sup> Cres, Krk (Josip Lisac, *Hrvatski dialekti i jezična povijest*, Zagreb: Matica hrvatska, 1996, 46–47 (navedeno po Matasoviću 2008: 203)).

<sup>13</sup> Lorentz 1903: 259–260.

<sup>14</sup> Polaški – Sehnert 1967: 76.

<sup>15</sup> Bezljaj 1982: 92.

<sup>16</sup> Ted \*\**kruH<sub>2</sub>-ŋ* > \**kr̥yb̥* je le transponat, saj je bila tvorba možna šele po prehodu leksema v ženski spol.



Identično stanje izkazuje tudi sorodno keltsko gradivo. Iz množice izpričanih staroirskih oblik *crú*, *cráu*, *crao*, *chrúa*, *cro*, *cróu*, *cró*, *chrúí*, *cruí*, *craí*, ki jih navaja eDIL, je Joseph (1988) izluščil dve semantično in strukturno različni paradigmi.<sup>17</sup> Relevantne oblike, ki tvorijo paradigmo staroirskega leksema za 'kri', so: I *crú*, R *cráu*, *cráo*, *cróu*, *cró*, D *crú*, T (?) *crú* (Joseph 1988: 181, GOI § 310). Spol je vprašljiv (tako tudi GOI § 310), pri čemer znakov o obstoju množinskih oblik ni, prav tako je vpadljiva formalna prekrivnost imenovalniške in tožilniške oblike, kar lahko priča o tem, da gre za samostalniki srednjega spola. Takšno stanje bi bilo glede na primerjalno gradivo tudi pričakovano. Imenovalniška oblika kaže na izhodiščno \**krūs* < \**kruH<sub>2</sub>-s* (= psl. \**kry*). Variantne rodilniške oblike so izpeljive iz prvotnega \*\**crou* [*krou*] z diftongom \**ou*, ki se je v naglašnem položaju v izglasju podaljšal (McCone 1996: 138)<sup>18</sup> in nato sovpadel z diftongom \**āu* < *áu*, *áo* > (GOI § 72),<sup>19</sup> v nadaljnjem razvoju pa se je monoftongiziral v \**ō*.<sup>20</sup> Izhodiščni rodilnik ednine \**kruH<sub>2</sub>-és-s* bi še predprakeltsko preko \**kru-ū-as* dal pkelt./pgoid. \**krouas* s prehodom zaporedja \*-*uu-* v \*-*ou-*,<sup>21</sup> pri čemer je bilo rodilniško sklonilo lahko zamenjano s produktivnim \*-*os* (po glasovnem razvoju sicer nedokazljivo). Dajalniška oblika *crú* prav tako kakor psl. \**kr̥yūi* iz predpostavljene izhodiščne pade. \**kruH<sub>2</sub>-es-ej* ni nastala po fonetični poti, saj bi v slednjem primeru najverjetneje pričakovali stirs. \*\**croí*, kar ni izpričano. Treba je predpostaviti, da se je, podobno kot v slovanščini, soobstoj oblik \**kruūos/as* : \**kruyesē/i* odpravil v prid transparentnejši tvorbi \**kruū-* + sklonilo, od koder se je tvorila dajalniška oblika \**kruū-i*<sup>22</sup> > zgirs. \**kruū* > stirs. *crú* [krū]. Izpričana oblika to dodatno dokazuje, saj je morala biti naplastitev dajalniškega sklonila na novonastalo osnovo že zgodnja, tj. prakeltske starosti, ker je ovirala prehod zaporedja \*-*uu-* v \*-*ou-*.<sup>23</sup> Če je tožilniška oblika *crú* z imenovalniško *crú* formalno resnično prekrivna le na stopnji stare irščine (tj. zaradi fonetičnega sovpada oblik), je, kot je bilo že omenjeno zgoraj, vprašljivo, saj bi pričakovali, da je leksem obdržal izvorni srednji spol in je s tem formalna identičnost obeh sklonskih oblik podedovana. Po fonetični poti se oblika sicer da izvajati iz mlajšega tožilnika \**kruū-m* (rekonstrukcija, ki bi segala v predprakelt-

<sup>17</sup> Oblike *cró*, *cruí*, *crú*, *cró*, *cráo*, *craí* tvorijo tematski samostalniki moškega spola s pomenoma 'krvna odkupnina' ter 'nasilna smrt': Ied *cró* < *cráu* < zgirs. \**krouah* < \**kruH<sub>2</sub>-os*, Red *cruí*, *croí* < \**kruūī* < \**kruH<sub>2</sub>-ī*, Ded *crú* < \**krouū* < \**kruH<sub>2</sub>-ōī*, Ted *cráo*, *cró* < \**krouan* < \**kruH<sub>2</sub>-om*, Imn *cruí*, *craí* < \**krouī* < \**kruH<sub>2</sub>-ī* (Joseph 1988: 182).

<sup>18</sup> Prim. *bóu* (Red k *bó* 'govedo') < \**boū* < \**g<sup>u</sup>ou-os*.

<sup>19</sup> V času stare irščine (8.–9. stoletje) je diftong \**āu* ujet ravno sredi razvoja proti monoftongu \**ō* < *ó* >, pri čemer je vmesna faza v zapisu občasno izražena z digrafom *áo* (GOI § 69).

<sup>20</sup> Prim. variantno *bó* ob *bóu* (Red k *bó* 'govedo') < \**boū* < \**g<sup>u</sup>ou-os*.

<sup>21</sup> Prehod je že prakeltske starosti (McCone 1996: 55), prim. stirs. *oiútu* 'mladost' [oi'd'u] < zgirs. \**ouædūh* < pkelt. \**iouantūt-* < \**H<sub>2</sub>iu-H<sub>(3)</sub>u-tuHt-* (= lat. *iuventūs* 'mladina').

<sup>22</sup> Gre za prakeltsko dajalniško sklonilo (po izvoru najverjetneje lokativni \*-*i*), produktivno pri konzonantnih deblih. Glede na pričakovani razvoj \**kruūi* > arhirs. \**kruū'* > stirs. \*\**croí* je potrebno predpostaviti, da je tak \*-*i* odpadel že pred apokopo zadnjih zlogov v irščini, tj. pred obdobjem zgodnje irščine (Joseph 1988: 181–182; Uhlich 1995: 28).

<sup>23</sup> H glasovnemu zakonu *uu* > *ou* / \_\_\_\_ [-i] prim. pkelt. \**druūid-* > zgirs. \**druūih* > arhirs. \**druū'* > stirs. *druí* (Uhlich 1995: 16; McCone 1996: 55).

ski čas, torej \*\**kruH<sub>2</sub>-ŋ*, pace Joseph (1988: 181) ni upravičena), od koder je po Stangovem zakonu \**krumm* > \**krūm* > \**krūn*<sup>24</sup> > stirs. *crú*, vendar takšno izpeljavo otežuje dejstvo, da naj bi bila sklonila v času nastanka nove osnove \**kruu-* že izoblikovana (pide. \*-ŋ > pkelt. \*-am) in bi torej pričakovali \**kruu-am* > \**krouem*<sup>25</sup> > stirs. \*\**croí*.

V stari irščini<sup>26</sup> in slovanščini je bila torej prvotna proterokinetična paradigma sigmatskega samostalnika \*\**kreuH<sub>2</sub>-es-*, tj. ITed \**kreuH<sub>2</sub>-s*, Red \**kruH<sub>2</sub>-és-s*, preoblikovana na povsem vzporeden način. Obenem pa prav jezikovno dejstvo, ki je sprožilo potrebo po preoblikovanju (vključno s povednimi rodilniškimi oblikami), ponuja vpogled v zgodovino akcentskoprevojnih procesov, v katere so bila vključena sigmatska debela srednjega spola.

### Krajšave

arhirs. = arhaičnoirsko; arm. = armensko; av. = avestijsko; čak. = čakavsko; gal. = galsko; het. = hetitsko; keltib. = keltibersko; korn. = kornijsko; lat. = latinsko; lit. = litavsko; m = samostalnik moškega slovničnega spola; pgerm. = pragermansko; pgoid. = pragoidelskokeltsko; pide. = praindoevropsko; pkelt. = prakeltsko; polab. = polabsko; psl. = praslovansko; s = samostalnik srednjega slovničnega spola; sln. = slovensko; slovin. = slovinsko; srkimr. = srednjekimrijsko; stang. = staroangleško; stcsl. = starocerkvenoslovansko; stgrš. = starogrško; sti. = staroindijsko; stirs. = staroirsko; stisl. = staroislandsko; stpol. = staropolsko; stsaš. = starosaško; stvsn. = starovisokonemško; zgerm. = zahodnogermansko; zgirs. = zgodnjeirsko; ž = samostalnik ženskega slovničnega spola

### Viri in literatura

- Bezlaj 1982 = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika* II, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1982.  
 Brugmann 1906 = Karl Brugmann, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen* II/1, 1906 (ponatis 1967).  
 Cowgill 1965 = Warren Cowgill, Evidence in Greek, v: *Evidence for Laryngeals*, ur. Werner Winter, The Hague: Mouton, 1965 (Janua Linguarum, Series Maior II), 142–180.

<sup>24</sup> Izglasni \*-m je že zgodaj prešel v \*-n (GOI § 176). Prakeltska starost je ob gal. Ted ž *δεκαντεν* < \**dekmtām* (McCone 1996: 57) in keltib. Ted ž (?) *aratim* 'oranje; orna zemlja' (NIL: 164–165) < \**H<sub>2</sub>erH<sub>3</sub>-ti-m* sicer vprašljiva.

<sup>25</sup> O prehodu zlogotvornega \*ŋ v -em > -en v izglasju priča vselej palatalizirana fonetična vrednost izglasnega konzonanta v tožilniku ednine konzonantnih debel, prim. stirs. *carait* [karad'] (Ted h *carae* 'prijatelj') < zgirs. \**karēdæn* < \**kH<sub>2</sub>r-ánt-ŋ*.

<sup>26</sup> Britanska keltščina kaže na (podedovano?) tematizirano obliko \**kruH<sub>2</sub>-o/ā* > srkimr. *creu*, korn. *crow*, oboje 'kri'.

- Dokler 1915 = Anton Dokler, *Grško-slovenski slovar*, Ljubljana, 1915 (ponatis 1999).
- eDIL = *Electronic Dictionary of the Irish Language* [<http://www.dil.ie>].
- Fraenkel 1962 = Ernst Fraenkel, *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter, 1962.
- Furlan 2008/09 = Metka Furlan, *Členitev (pra)indoevropsčine*, izroček k predavanju pri predmetu Hetitščina II, študijsko leto 2008/09.
- GOI = Rudolf Thurneysen, *A Grammar of Old Irish*, Dublin: Dublin Institute for Advanced Studies, 1946 (ponatis 1993).
- IEW = Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern, München: Francke Verlag, 1949–1959.
- Joseph 1988 = Lionel Joseph, The inflexion of OIr. *crú*, *Ériu* 39 (1988), 169–187.
- Lorentz 1903 = Friedrich Lorentz, *Slovinzische Grammatik*, Sankt Petersburg, 1903, 259–260.
- Matasović 2008 = Ranko Matasović, *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska, 2008.
- Matasović 2009 = Ranko Matasović, *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*, Leiden – Boston: Brill, 2009.
- McCone 1991 = Kim McCone, The inflection of OIr. *bó* 'cow' and the etymology of *buchet*, *Éire* 42 (1991), 37–44.
- McCone 1996 = Kim McCone, *Towards a relative chronology of ancient and medieval Celtic sound change*, Maynooth: The Cardinal Press, 1996.
- Meier-Brügger 2003 = Michael Meier-Brügger, *Indo-European Linguistics*, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2003.
- NIL = Dagmar Wodtko idr., *Nomina in indogermanischen Lexicon*, Heidelberg: Winter, 2008.
- Polański – Sehnert 1967 = Kazimierz Polański – James Allan Sehnert, *Polabian-English Dictionary*, The Hague: Mouton & Co., 1967.
- Rix 1992 = Helmut Rix, *Historische Grammatik des Griechischen*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1992.
- Schindler 1975 = Jochem Schindler, Zum Ablaut der neutralen s-Stämme des Indogermanischen, v: *Flexion und Wortbildung: Akten der V. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, Regensburg, 9.–14. September 1975*, ur. Helmut Rix, Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1975, 259–267.
- Uhlich 1995 = Jürgen Uhlich, On the fate of intervocalic \*-u- in Old Irish, especially between neutral vowels, *Éire* 46 (1995), 11–48.
- Walde 1965 = Alois Walde, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter, 1965.

## On the correspondence between Proto-Slavic \*kry and Old Irish crú

### Summary

Based on evidence from Vedic NAsg *kravis* 'raw meat', Gsg *kravis-as* = Ancient Greek NAsg κρέας 'idem', Gsg κρέως (< PIE NAsg \*kréuH<sub>2</sub>-s, Gsg \*kreuH<sub>2</sub>-és-os), a proterokinetic ablaut paradigm can be posited for PIE singular neuter *s*-stems. However, in light of amphikinetic non-neuter *s*-stems of the type Ved. *uṣás* (fem.) 'dawn', Gsg *uṣás* (< \*H<sub>2</sub>éus-ōs, Gsg \*H<sub>2</sub>us-s-és), the reconstruction of these forms is reviewed and a possible amphikinetic pattern (of analogical origin) is recognized, in which case the evidence from Slavic and Celtic becomes crucial for the preservation of the reconstructed proterokinetic ablaut pattern.

The Proto-Slavic and Old Irish nominative singulars PSl. \*krŷ 'blood' = OI *crú* 'blood' < \*kruH<sub>2</sub>-s secure the expected zero-grade in the oblique cases lacking in both Vedic and Old Greek by exhibiting the generalized zero-grade throughout their respective paradigms. In addition, the genitive forms PSl. Gsg \*kr̥ũe = OI *cráu* (easily derived from Proto-Celtic \*kru-ũ-as/os < PIE \*kruH<sub>2</sub>-és-s) demand a full-grade suffixal element and hence conform to the reconstructed proterokinetic ablaut pattern.

Both the Slavic and Celtic genitive forms must have undergone additional reshaping by eliminating the allomorphy that arose due to the coloring of the suffix \*-e- that preceded laryngeal loss in an intervocalic environment, whereupon a new base \*kruũ- was extracted from the reshaped genitives, which in turn provided the starting point for the formation of other cases (PSl. Dsg \*kr̥ũi, OI *crú*, etc.).

**GRADIVO**



---

# Idiomi v književnih delih slovenskega pisatelja Draga Jančarja

*Jurij Rojs*

V prispevku je predstavljena struktura idiomov v nekaterih izbranih delih pisatelja Draga Jančarja. Največ je takih s strukturo pridevnik + samostalnik, sledijo pa taki s strukturo glagol + samostalnik in glagol + predlog + samostalnik. Precej je avtorskih idiomov in citatov iz različnih jezikov, večinoma iz latinščine, manj pa je folklorizmov, elips, kletvic, fonetičnih besed ter medmetnih in transformacijskih stalnih besednih zvez.

**Ključne besede:** slovenščina, idiomatika, Drago Jančar

## **Idioms in the literary works of the Slovenian writer Drago Jančar**

This article presents the structure of idioms in some selected works by the writer Drago Jančar. Most of them have the structure *adjective + noun*, followed by the structure *verb + noun* and *verb + preposition + noun*. Many of the author's idioms and quotations come from various languages, primarily Latin, and fewer are folklorisms, ellipses, swearwords, phonetic words, interjections, and transformations of phrasemes.

**Key words:** Slovenian, idiomatics, Drago Jančar

**1** Med današnjimi različnimi pojmovanji vrst frazemov vsako vključuje ali samo jedro frazeološke sestave idioma ali frazema z analitičnim tipom pomena – frazeološke zveze, ki s strukturo neposredno vplivajo na enote leksikalno-semantičnega sistema jezika, ali pa paremije (pregovore in reke), ki imajo istočasno dobesedni in preneseni pomen. Nekateri frazeologi vključujejo v frazeologijo samo dve vrsti frazemov: idiome in frazeološke zveze, drugi še pregovore in reke. K temu včasih dodajo še govorne šablone, raznovrstne klišeje in tudi krilatice. Vsi ti tipi enot so združeni glede na dve lastnosti: večbesednost (torej ločeno oblikovanje) in vzpostavljenost pomena.

Lahko bi tudi rekli, da spada v širok obseg frazeologije vse to, kar se vzpostavlja v že narejeni obliki, kar pa ni beseda. Takoj opazimo, da to merilo ni strukturno-semantično, ampak čisto uzualno: vse besedne zveze (BZ) (predikativne in nepredikativne) se vzpostavljajo v govoru ustrezno z uzusom uporabnosti, kar je predmet frazeologije.

Frazeologija je znanost o celotnem obsegu idiomatičnih BZ – to je leksikalna idiomatika. To lahko poimenujemo tudi *frazematika*, kolikor pač nastopajo idiomi

kot celota glede na nominativno strukturno-semantično organizacijo znakov in so lahko imenovani *frazemi* (Polivanov 1928; Telija 1996).

Idiomatika je jedro frazeologije, lahko celo rečemo frazeologija v ožjem pomenu, če le idiomi ustrezajo besedam glede na izpolnjenost teh ali drugih celostno nominativnih funkcij. Z zadnjo razumemo sposobnost besednozvrstnosti, da izraženo z zvezo besed pokazati predmet, soodnosjen z enim denotatom (z razredom realij, dogodkov, pojavov, dejstev ipd.). Znaki se nanašajo na posamezno besedno vrsto, vstopajočo v zvezo besed.

Proces idiomotvornosti je pritegnitev besedne zveze v metaforo (ali drug trop) na osnovi podobnosti smisla, ki je izražen v osnovi nominativne »zamisli« in tistega, kar se označuje z zvezo besed in njenim »dobesednim« pomenom, temu pa je dodana še določena struktura védenja o svetu, nekakšen »scenarij« ali »okvir« (kot se navadno govori v kognitivnih znanostih). Tako npr. staroruska BZ *лезть на рожах* spada v scenarij fragmenta lova na medveda: lovec je postavil kopje s pričvrščenim delom ostrine, medved se je nabodel, dal ostrino v žrelo, se razsrdil, s tem pa samega sebe pogнал v smrt. Tu je prikazan »okvir«, tj. v obliki epizode strukturirana scena, večji fragment scenarija ali scenarij v celoti.

Idiomi se oblikujejo kot ekspresivno obarvani znaki. Nastopajo kot kentavri, v katerih je neki del prenesen, drugi pa nastopa v svojem neposrednem pomenu, kot npr. *živeti na veliki nogi*.

2 Leposlovna besedila Draga Jančarja smo izbrali naključno. Pričujoči izbor seveda še zdaleč ni dokončen, kaže le nekatere značilnosti pisateljeve frazeologije glede na strukturo.

### Pridevnik + samostalnik

»... prebudilo me je tipkanje *modernega adlerja*« (SS, 172); »*Rdeča armada* se približuje Muri ...« (SPMS, 11, 14; SS, 66); »Kako se reče *reševalni avto*, nenadoma je znal samo še slovensko« (PP, 209); »Imena, gibi, stavki iz knjižice, s potiskanih in popisanih papirjev, *pastelne barve*, mirno dihanje znanih teles ...« (PP, 140); »Zakaj nobena *dobra beseda* ga ni mogla odvrniti od njegovih misli« (SPMS, 61); »Pisarna z nekaj koščki pohištva, bodoči *projektivni biro* ...« (TI, 16, 39, 54); »Upokojenemu arhivarju Janezu Kostrinu se je v sredo življenje spremenilo iz enakomernega in mirnega toka v peklenški vrtnec *duševnih bolečin*« (SPMS, 87); »... potem se pač pojavite in *mirna Bosna*« (SS, 85); »Gradim vaški vodovod z *udarno brigado*« (TI, 15); »Avtobus je po *vijugasti cesti* rinil gor med ozke hribe« (PP, 279); »Pripraviti sem te hotel za *višje cilje*« (TI, 152, 155); »Prav gotovo je predaval o vzgoji volje. Ali o narodnem znanju mogoče. Da crkneš od *dolgega časa*« (TI, 139); »Saj to je *prosti čas*, brezdelje, zato so si izmislili nedelje« (SS, 12); »Res smo *zadnje čase* pogosto skupaj« (SS, 157); »Imela je gladko, nekoliko *izbočeno čelo*« (SPMS, 142); »Se pravi *babje čenče* in obrekovanja« (TOT, 32); »Prav gotovo se prvi hip ni mogel odločiti, ali ima pred seboj pijanega ali nevarnega ali nekoliko *bebavega človeka*« (SS, 5); »Bussolin je bil vitez, Bussolin je bil nenavadno *dober človek* ...« (SS, 127); »... z *mastnimi črkami* [je] natisnjeno ime čudnega kraja ...«



(SPMS, 43); »Presenečenje je prišlo *naslednji dan*« (SS, 217); »Strah, da bi bil tukaj smešni profesor, ki v *sončnem dnevu* hodi naokrog z dežnikom ...« (PP, 192); »Ni ga prijavil in pri tem se je počutil kot očividec *kaznivega dejanja*« (SPMS, 82); »Usmilil se ga je nekdo za *debele denarje*« (VBV, 43); »Zdaj je v njem že *risalna deska* ...« (TI, 20); »Usul se je topel *sipkast dež* in že po nekaj minutah izginil« (PP, 135); »Odkod so se pravzaprav vzeli vsi ti narodi, ki jih še včeraj nikjer ni bilo, ali pa so varno počivali za *železno zaveso*, kvečjemu še kot *devete dežele* v kakšni literaturi?« (PIDD, 14); »Na mejah *devete dežele* naj ne bo nič« (PIDD, 17); »Duh, ki nas je doslej najbolj dušil, je bil *zli duh* malodušja« (TI, 200); »Živahna *plesna glasba* z oddaljenega plesišča ...« (TI, 125); »Popadla me je *tiha groza* ... *mirna groza*« (SS, 112); »Takšen hlapec, smrdeč po *kmečkem gnoju* ...« (SS, 197); »Kadar daje *toplo hrano*, pomeni, da je *ena runda* končana« (TI, 74); »... sem hodil za njegovim hrbtom, da ne bi zašel v njegov *zorni kot*« (SS, 71); »Zadeva se je umikala na *rob črne kronike*« (SS, 221 – idiom spada v okvir (sodobne) slovenske publicistike); »Zaslišal se je *pasji lajež*« (SPMS, 159, 163 – SSKJ: *lajež psov* – Jančar ima levi prilastek); »Fred ima na glavi cilindar, njegova žena gnezdo *belih las* in cvili« (PP, 78); »Bujni *črni lasje* so mu v lepih valovih padali na tilnik« (PP, 67, 193; SPMS, 30, 38); »Veter je dvigoval *pšenične slovanske lase*« (PP, 213); »Ti *lasje* so bili zdaj *svetli in lahni*« (PP, 111); »... da so se ji *štrenasti lasje* v velikih vzgibih premikali okrog glave« (PP, 123); »Vsa *dolga leta* bo poslušal šumenje, smeh in glasne pogovore ...« (SS, 155); »Ah, tisto tvojo kurbarijo bi se uredilo *po partijski liniji*« (TI, 80); »Groziš mu z ostro, zelo verjetno grožnjo; če je intelektualec, ga racionalno prepričaš, z *železno logiko*« (VBV, 87); »Svetloba je nastajala kakor *sončna luč* ...« (SS, 163); »Moral pa bi se na način logičnega sklepanja, z *deduktivno metodo* ...« (TI, 229 – knjižno); »... poglavitno je, da človek najde svoj *notranji mir*« (TI, 110); »Tolikokrat sem govoril, da človek s *črnimi mislimi*, ne sme v steno. Toda zdaj mislim, da uživaška sodrga pravzaprav nikoli nima *črnih ali čudaških misli*« (TI, 194); »Vedel sem, da je to popolnoma *nora misel* ...« (SS, 178); »Rani se pridruži *tifusna mrzlica*« (SPMS, 6). Pisatelj prepusti bralcu presojo starosti: »Bilo je stanovanje *samskega moškega poznih srednjih let*« (PP, 217); »Zakaj sem moral kričati v recepciji in tako na nek *ovinkarski način* prosjačiti za pomoč?« (SS, 113); »Svojega talenta *ne bo izdajal v doberdelne namene*« (PP, 69 – tu gre za prohibitiv, ki je morfološko izražen z zanikanjem v zvezi z nedovršnim glagolom); »... *jasno štajersko nebo*« (SS, 121); »*Nebo* je lahko tudi *modro*« (SPMS, 140); »Bilo je tako toplo in dobro, kakor ta mehki in voljni sneg, kakor svetla *mesečeva noč* nad zemljo in nebo nad njo« (SPMS, 76); »Kostrin se je prestopil s *svinčenimi nogami*« (SPMS, 85). Somatizma sta tudi naslednja idioma v zloženi povedi: »Ireneine pege, Lojzkine pege, vidne brez teleskopa na obeh straneh *zavihanega nosu*, slovanskega, *sončne pege*« (PP, 127); »Znano je, da imajo Židje *orlovske nosove*« (SS, 136). »Tako je bilo pozno popoldne, ko se je bližal večer in so *kopasti oblaki* pritiskali k tlom« (SPMS, 72); »Tale *sanja z odprtimi očmi*« (DAIN, 77); »... to je samo tisti zbegani pogled *svetlih oči*, skoraj *sivih oči*« (PP, 118); »Videl je njegove nevarne *oči*, ki so bile nekoliko *steklene*« (SS, 119); »Gumbo ga je gledal z vročičnimi *očmi* ...« (PP, 130); »Kadrovski si je mel roke in ga gledal z *žarečimi očmi* ...« (SPMS, 110); »Oprijel sem se za *železno ograjo* na dru-

gi strani« (SS, 158); »Na drugi strani je videl moža v *civilni obleki* ...« (SPMS, 140). V eni povedi imamo kdaj več idiomov: »Poleg njega je sedel človek z *bledim obrazom* in *odsotnim pogledom* ...« (SPMS, 114). Jedrno besedo povezujeta dve komponenti: »Čisto pri miru sredi tega *bradatega* in *spaćenega obraza*« (SS, 6). »Naj slikajo njihove zdolgočasene *obrazе*« (SPMS, 142); »Obup, *črni obup*. Za koga pišem, kje je še kak smisel, komu govorim? A to ti povem, ti ljudstvo, ti *črna množica!*« (DAIN, 48); »Pomislil je, kam bi spraval draga *sončna očala*, da se ne bi zdrobila!« (PP, 264). Vojaški stalni besedni zvezi (SBZ): »Na zemlji pa so *žične ovire*, *minska polja* ...« (PIDD, 16). »Prerinil se je v prve vrste in videl je, da so ga *modre oči* opazile« (SPMS, 93); »... taksist je imel v ogledalu *rdeče oči* od bedenja ...« (PP, 233); »Gospodična je imela *vodeno modre oči*« (PP, 23); »Kdaj pa je že on, Godot s svojimi *plavimi očmi* komu kaj storil« (TI, 244, 245, 245; PP, 163); »... zajec je imel *rdeče oči*, on pa *plave, akvamarin*« (TI, 245); »*Oči* so še *svetlo modre, modre*« (SPMS, 84); »[Volodja] gleda konico svojega čevlja, potem se z *dirigentsko palico* popraska po hrbtu ...« (VBV, 104); »Z okornega *rečnega parnika* so se oglasile piščali ...« (PP, 126); »Zaslišali so samotno *ptičje petje*« (TI, 158); »... bilo je slišati harmoniko in *zatajeno petje*« (SS, 178); »In v tem mestu se bodo kmalu paradni koraki zvrtinčili v *nori, krvavi ples* ...« (SS, 103 – ekspr. – idiom je produkt sekundarne nominacije); »Veliki *gala ples*« (VBV, 89); »Slikar *Mrtvaškega plesa* v Hrastovljah se stiska pod napušč cerkve, s katerega lije topli *primorski dež* na Istro ...« (PP, 140 – idiom je reminiscenca na slovensko slikarstvo); »V tem ... prosojnem sobotnem jutru plava smrt, tista s fresk na *Mrtvaškem plesu* ...« (PP, 275); »Njegov sorodnik z istim imenom je bil v tem mestu lastnik *pogrebnega podjetja*. Izgubil sem njegov naslov. Med *pogrebnimi podjetji* ga ni« (PP, 221); »Ko je vstala, ni *dvignila pogleda*« (PP, 163); »Ona je vendar govorila o *družbenem položaju* ...« (SPMS, 154); »... samo kukci grizljajo v svoji nočni uri svoj *življenjski prostor* pred seboj ...« (SPMS, 159); »... so bile žrtvama šele tu prizadejane odločilne *smrtne poškodbe*« (SS, 210). Iz vojaškega izrazja je leksem in idiom: »... nemara nosi s seboj kakšno risbo *tanka* ali razstavljene *avtomatske puške* ...« (VBV, 49); »Simon piše na *pisalni stroj*« (VBV, 107; SPMS, 142, 149); »... *medla svetloba* ožarja zaspani voznikov obraz ...« (SPMS, 132); »Zdaj se je premaknil in stopil v zeleno modri pramen *neonske svetlobe*« (SPMS, 108; PP, 138, 138, 210); »V profesorski jedilnici je spet tiho žvenketal *jedilni pribor*« (PP, 97); »Kurenti, temne *poganske prikazni* ...« (SS, 174); »Ogrnjen je bil v tenko rožnato haljo, na *kosmatih prsih* mu je visela debela kovinska verižica« (PP, 234); »Dovolite, Mihael Vončina, sodelavec *policijskega ravnatelja* gospoda Krištofa Pajka« (DAIN, 33, 33). Slovenske družbene ureditve se dotika idiom: »Kakšna *agrarna reforma*, budalo« (TI, 220). »Tudi to noč, ko je stal pod Žigonovim oknom in mu je *mrzli veter rezal stare kosti*, je mislil nanje« (SPMS; 105 – SSKJ: *mraz reže do kosti*); »Odsluži *vojaški rok*, ponovno se vpiše na *trgovsko fakulteto* ...« (SPMS, 41–42); »Obsojeni se mirno prepusti spremljevalcem, ki ga obkrožajo in z njim stopajo v soju ognjene svetlobe ... k pomladanskemu *sončnemu siju*« (SPMS, 63); »Tukaj piše v oklepaju, je dejal, v oklepaju piše: v osnovi odklanjanje *vojaške službe*« (SS, 147); »Tvoje *sovražstvo* do vsega postaja že *bolestno*, to je ... *patološko sovražstvo*« (SPMS, 155);

»Zabavno je to, reče Ada, da se Anselmo bojuje proti veleposestnikom *dobrega srca*« (SPMS, 31); »Samo da konča *pripravniški staž* na sodišču« (PP, 98); »Bil je zgrbljen, redki lasje so mu moleli izza ovratnika kot šop slame iz *poljskega strašila*« (PP, 263); »Rezki in različni udarci pa so se razlili po mojem tkivu in mojem *opojnem snu* ...« (SS, 172); »Hkrati pa je bilo vse skupaj v moji sobi in vanjo je vdiral rdeče žarenje *uličnih svetilk*. *Ulične svetilke* so rdeče ...« (SS, 172); »Njemu, kakor tudi drugim ljubiteljem znanosti, *polarna svetloba* ni pomenila ničesar tako zapletenega, česar ne bi bilo mogoče razložiti« (SS, 169); »Sholar mežika v *sončno svetlobo*« (SPMS, 60); »Če se vzpne po tem stožcu, pride tja do nebes, onkraj in še k *drugim svetovom*« (PP, 245); »Stekel je na ulico in dihal *hladni svežec* ...« (PP, 40); »Težak *nočni ših*t je bil to« (SPMS, 115); »... rada je govorila o svojih *učnih urah* in o predavanjih za izredne slušatelje te ali one *politične šole* ...« (SPMS, 142); »Njegova stara prijateljica je učiteljica marksizma na *tehniški šoli*« (SPMS, 121); »V naslednjih letih je Leopold Markoni mlajši končal *trgovsko šolo*« (SS, 152); »Vse to je premišljeval Gregor Gradnik, ko je zaman vrtel njeno *telefonsko številko*« (PP, 123, 241); »Ker te je imela partija rada, kot na začetku vse intelektualce in *falirane študente* ...« (TI, 46); »Izvedel pa sem za *rasno teorijo*« (SS, 128); »Neki moški z *bikovskim tilnikom* in gladko obritim obrazom je sedel poleg njega« (SS, 42); »Leden hlad čuti v prsih in *gluho tišino* ...« (SPMS, 14); »... zdaj je vanj udarila *prazna tišina* ulice ...« (SS, 5); »Balkan Sobranie. *Dober tobak*« (TI, 141); »... in *flagranti*, je stvar domnevanja, povezovanja in sklepanja, *bistrega uma*, intelektualna zadeva ...« (TI, 224); »Tisti prostor na koncu stranskega skladišnega hodnika ga ne bo samo oropal vseh normalnih ambicij, ampak tudi *zdravega uma*« (SPMS, 155); »Kajti ljudje, ki so ga že slišali v nočni uri, ga ne imenujejo zaman *smrtna ura*« (SPMS, 158); »In rad sem jo imel na ležišču *spalnega vagona* ...« (SPMS, 141); »Ta položaj ti zagotavlja *socialno varnost* ...« (SPMS, 154); »Zunaj je bil hladen *spomladanski večer*« (SPMS, 88); »Gregor Gradnik je na obali reke, kjer vleče *hladeči veter*« (PP, 77). *Veter* je lahko *hladen* (TOT, 12), *suh* (PP, 212) in *zahoden* (PP, 212). »*Mlado vino* je oktobra« (VBV, 76); »Neka ženska se je na *mile viže* norčevala iz moje samotnosti« (SS, 178 – SSKJ: pog., ekspr.); »In potem se je škripaje ustavil smešni *lokalni vlak*« (PP, 239). Dva idioma sta v povedi: »Vsakemu komunistu mora biti jasno, da *revolucionarno delo* v tem trenutku ni več borba, niti *državljanska vojna* ...« (TI, 19). »Že tri tedne ni bilo *tople vode*« (TI, 36); »Ali smo res pred izbruhom krvave *svetovne vojne* ...« (SS, 153); »Vidiš, je potem *dobre volje* nadaljeval« (SPMS, 103, 112). Antonim je »*slabe volje*« (SPMS, 115, 136). »Zdi se mi, da prav zdaj poslušajo glasbo. In niso *najboljše volje*« (PP, 236). Antonim pravkar navedenemu idiomu je v povedi: »Dajte no, tak humor. Naj gre tale ven, v *slabo voljo* me je spravil« (DAIN, 36). »Zelo trpim ob jutranjem *ptičjem vrišču*« (TI, 158); »Predavalnica ali seminar, ki je prostor *ljubljskega vseučilišča* ...« (TI, 125); »Dunajske strehe, nad njimi je rdeč *sončni vzhod*« (TOT, 9). Nasprotje jedrni besedi je: »Pogled na vislice na Gavžniku. Prazne, a grozljive. Na ozadju rdečega *sončnega zahoda*« (TOT 130). »Takšnega *poskusnega zajca*, kot je bila Eva C., svet še ni imel« (SS, 33); »Tokrat so kopali prehode skozi *snežne zamete*« (PP, 222); »Kako si padel z neba, o Lucifer, *jutranje zarje* sin!« (PP, 15).

Pisatelj Jančar slika tudi sprotna politična dogajanja, kot npr.: »Ah, Evropa, demokratična Evropa je boleča vprašanja z one strani *železne zavese* potisnila v gluho Faradayevo kletko tako imenovanega postkomunizma« (PIDD, 24). Somatizem *črne zenice* se nahaja dvakrat (SS, 6, 7). »Obrnjen je nov list v zgodovini *dušeslovne znanosti*« (VBV, 99); »Tisti *kovinski zvok* z letališča je votlo zvenel v ušesih ...« (PP, 242); »Svetloba se je valila po nebu kakor razbeljeni oblaki, vmes pa so prhotali *svetlobni žarki* kakor široki trakovi« (SS, 168). *Živci* so *dobri, slabi* in *trdni* (TI, 24), *značaj* pa je *mhlav in trd* (TI, 22, 24). Glagola *delati* in *garati* nastopata v zvezi z idiomom *črna živina* (TI, 96, 102); družbeno razslojenost izraža idiom v primeru »Medtem ko pripoveduje o fantu, ki je sin neke *velike živine*« (PP, 55).

### Glagol + samostalnik

»Glih treba mu je bilo *odkrivati Ameriko*« (TI, 226); »In o vas *gre glas*, da ste blag človek« (DAIN, 27); »Toda tovariš Kostrin, je okrožni *povišal glas*« (SPMS, 104). Iz pogovornega jezika je vzet idiom v tejle zvezi: »On pa *drži figo v žepu*« (VBV, 87). »Ko ste se vi borili, jaz pa sem si očitno *praskal jajca* v ujetništvu« (TI, 47 – vulg.); »*Kadi cigareto za cigareto*« (SPMS, 10). Pedagoško noto ima idiom: »Samo, tam je bil, jaz ti bom pa *primazal Makarenkovo klofuto*« (TI, 52). V naslednji povedi je v vsakem stavku po en idiom: »Tej objestnosti, ki čedalje bolj ogroža *zdravega duha* naše mladine, bi bilo treba *napraviti konec*« (TI, 171). »... v postrogano lice mu je *udarilo* še več *krvi* ...« (SS, 175, 176). Iz katoliške religije je naslednji idiom: »Vsak med nami mora *nositi križ*« (TOT, 155); »Temno je tukaj. Zakaj ne *prižgeš luči*?« (TI, 186); »V tem trenutku *ugasne luč*« (TI, 24); »Samo z njimi ravnajo ljudje surovo, sem si mislil, z menoj pa ne, mene *pustijo pri miru* ...« (SS, 115); »*Prešinila me je* prekleta *misel* ...« (SS, 178); »Pri *šumenju morja* ...« (TI, 134). Ekspresivna sta idioma: »Obnašal se, kot da *imam mačka* ali kot da sem *vstal z levo nogo*« (VBV, 57); »Ali so se meni tako čudno *bleščale oči* ...?« (SS, 116); »Tekst se je zaustavil, gladina se je umirila. *Zaprj le oči. Odprl je oči*« (PP, 7); »... tja do jutra ni mogel *zatisniti očesa*« (SS, 144 – SSKJ: ekspr.); »... jaz sem si pustil tam v tisti pisarni *soliti pamet* od nekakšnega policijskega uradnika« (SS, 86); »Ko sem *dvignil pogled* ...« (SS, 159); »Očesci pa sta bili takšni, da ni mogoče *odtrgati pogleda* ...« (SS, 6); »Med tem Dedal Janku *ponudi roko* ...« (TI, 13 – SSKJ: ekspr.); »Vasilka si *prižge cigareto* in stopi k Dedalu« (TI, 51; VBV, 50, 57); »Jelena *prižge svečo* pred ikono Matere božje in poklekne pred njo« (SPMS, 6); »Ni znal *stisniti roke*« (SS, 143–144). Sekundarna nominacija je tudi v idiomu: »Torej, *zavihajmo rokave*« (TI, 17); »nisem navajen, veste, je rekel, medtem ko je *lovil sapo*« (SPMS, 111); »*Dvignil je sidro*, ladja je plula, balon je vzletel« (PP, 229); »*Vrlo dobro*, bi morala zahrumeti množica ... in polkovnik bi moral odgovoriti ...: *Služimo narodu*. Vsa množica moških glasov je v en glas zakričala: *Služimo narodu*« (SPMS, 152); »Obrnil se je [polkovnik] k ljudstvu, se razkoračil, postavil roke v boke in vzkliknil: *Vrlo dobro*« (SPMS, 153). Korelativen je idiom: »Topli februarški veter je *talil sneg*« (SS, 175); »V New Yorku je snežilo, hodil je po umazani snežni plundri, tukaj, kjer na bi zmeraj *sijalo sonce*, tukaj je deževalo« (PP, 9). V obliki klimaksa nastopa idiom: »Živeti med ljudmi, ki so vam *odprli svoj dom* in *svoja srca*, da, tudi *svoja srca* ...« (SS, 126); »Bolniška soba v

psihiatričnem zavodu – **Svoboda osvobaja**« (VBV, 39); »... in slišal je, kako mu v prsih **bije srce**« (SPMS, 113); »Glavina je **stresal šale na njen in na moj račun, na najin račun**« (SS, 206). Iz slenga je vzet idiom: »Sledi tisto, čemur se v vseh jeziki danes reče **utrgan film**« (PP, 83). »Avtomat je z glavnim udarcem **utrnil luč** in pod nogami ji je zazevala tema« (SPMS, 144); »Potem Irma **vkluči gramofon**, tiha, njena arija« (TI, 106); »Mir! **Izklopi tisti prekleti gramofon**« (TI, 106); »Mi nismo nikomur **zaprli vrat**, če je hotel vstopiti v našo hišo« (SS, 184); »**Zatopil se je v branje**« (SPMS, 157 – SSKJ: ekspr.); »Ne verjamem, da so te more v kakšni **zvezi** s čudnimi dogodki ...« (SS, 111). Notranji predmet je v idiomu: »... to se pravi **živeti življenje enodnevnice**« (TI, 137). »... nekoliko nepotrebno sem **izgubil živce**« (SS, 113 – SSKJ: ekspr.); prav takšen je stilni kvalifikator v naslednjem idiomu: »Ne žri mi **živcev** ... Samo ne nalivaj se, ne žri mi **živcev**« (TI, 46). – Zaporedje samostalnik + glagol izkazujejo idiomi: »Ni čudno, grdega **mačka mora imeti**« (VBV, 46); »Mislim, da se mi je **glas** nekoliko **tresel**« (SS, 133); »... s kamenjem in z meči **odpustke delijo** ...« (TOT, 26); »Kot da je to kakšna galerija, ne pa zavod **Svoboda – osvobaja** ...« (VBV, 94, 48, 49); »**Vrag si ga vedi** ...« (SS, 17); »**Vrata so se vdala**« (SS, 86, 112, 112); »... in spet so **zvezde zasijale** na nebu ...« (SS, 164).

#### Glagol + predlog + samostalnik

»Spet mi **skaçeta v besedo** ...« (TOT, 30); »Vse svoje je **pustil na cedilu** ...« (TOT, 50; SS, 110); »Lepše je **pasti** na višku moči in v **cvetu življenja** kakor dolgočasno segniti v smrtni postelji ...« (TI, 179); »Njemu je **segla do duše**« (TOT, 73 – SSKJ: ekspr. – tu je nadomeščena beseda *srce*); »Takole sem že popuščal nekaj časa, dokler mi nisi **zrasel čez glavo**« (TI, 246 – SSKJ: pog.); »V tisti temi sem **gledal z odprtimi očmi** v zid ...« (SS, 111); »Kajpada latinski psalter, ki ga nerazumljivo in brez andohti tulijo menihi, **gre** kvečjemu **do trebuha**« (TOT, 37); »... duhovno sodišče ga **izobči iz cerkve** ...« (TOT, 50–51); »... **stopimo** še k Milki **na kozarec**« (TI, 188); »Nenadoma mi je **prišlo na misel** ...« (SS, 178 – SSKJ: ekspr.); »**Ves dan je šel v nič**« (PP, 38); »Njih lahko **ima za norca**. Jaz sem pa tu. Mene ne bo **imel za norca**« (DAIN, 79 – SSKJ: ekspr.); »... stopi tja v pisarno in se vrne s kosom papirja, ki mi ga **potoli pod nos** ...« (SS, 136); »Vse si nas **potegnili za nos**« (SS, 190 – ta idiom izraža periferijo na področju obnašanja in je eden od tistih, ki označujejo prevaro tipa *potegniti za nos*, *metati pesek v oči*, *naliti čistega vina*); »Ne razumeš me, ker te bom moral **obsoditi na smrt**« (TI, 89); »Nezadržno mi **prihaja pred oči** neka Boscheva slika« (SS, 73); »Tudi je vaša stvar, če ste si izbrali drugo družbo, je rekel in **poblisnil z očmi** proti Tondichterju ...« (SS, 126); »Vsakomur bi lahko **pogledal v oči**« (SPMS, 90); »Z mehкими koleno je stopal med njima in **temnilo se mu je pred očmi**« (SPMS, 102); »... Žigon pa je samo **odmahoval z roko**« (SPMS, 118); »Kadrovski ga je jezno **ošinil s svojim svetlo modrim pogledom**« (SPMS, 93); »Tondichter se je odmaknil in ga **premeril z užaljenim pogledom**« (SS, 126); »Samo malo še manjka in vse bo **prišlo na dan**« (SPMS, 95 – SSKJ: ekspr.); »Šele kadar Jezus zares omahne, takrat si Debil **privošči** kakšno na njegov **račun**« (PP, 200; DAIN, 16, 47, 32); »**Skomignil sem z rameni**« (SS, 125, 130, 217, 200, 221; PP, 213; TI, 34, 187, 229, 260; VBV, 71); »Vsa vzhodnoevropska blebetanja o Evropi, o poti v Evropo, o čimprejšnji

evropeizaciji je treba *vzeti z rezervo*« (PIDD, 13 – SSKJ: knjiž.). Precej je v pisateljevih delih frazeoloških somatizmov, kot npr.: »Vidite, *šel sem vam na roko*« (DAIN, 37 – SSKJ: pog.); »V kovček sem metal vse, kar mi je *prišlo pod roke*« (SS, 173); »Kaj, za hudiča, ne vidite, da je Wolfova usoda v *vaših rokah*« (DAIN, 39); »... in zdelo se mi je, da je zdaj zadnji hip, ko se še lahko *vzamem v roke* ...« (SS, 122; SPMS, 95 – SSKJ: ekspr.); »*Videla sem te v sanjah*« (TI, 159); »Ko sem *se zbudil iz sna* ali tiste odsotnosti, sem skušal odpreti okno« (SS, 10); »Gurte, človek bi *počil od smeha*« (SPMS, 90, 90); »*Strigla je z ušesi*, ampak naprej ni hotela« (SS, 189); »*Že razumem*, je rekel Kostrin občudujoče in se isti hip *ugriznil v jezik*« (SPMS, 115); »Lil Dagover, čudno lepa igralka, *vrgla ga je iz tira*« (SS, 12 – SSKJ: ekspr.); »Debil se je naslonila nazaj in *bobnala s prsti*. Liona je *strigla z ušesi*« (PP, 160); »Žigon pa je samo *zamahnil z roko*« (SPMS, 118); »Enkrat mu *zvoni v ušesih*, drugič se pojavi nenadno potenje ...« (PP, 243; SPMS, 154); »Bil je tukaj na začetku neke svoje zgodbe in vse mu je *bilo na voljo*« (PP, 13); »... ob tej misli se mu je *zameglilo pred očmi*« (PP, 73 – SSKJ: ekspr.); »Dva dni je od jutra do večera taval po labirintih, mestu mrtvih, toda Joseph *se je udrl v zemljo*« (PP, 70 – SSKJ: ekspr.); »Pri številki pet se je zrinil po stopnicah med sedečimi, objetimi fanti in dolgo *pritiskal na zvonec*« (PP, 234); »*Zvenenje v ušesih* je prekinil čuden šum« (SPMS, 154); »Poslušaj ti, doktor. Tebi je tvoja znanost malo *zlezla v glavo*« (VBV, 47).

#### Prislov + glagol

»Šla sva skozi snežno brozgo in čutil sem, kako me zdravnik *postrani pogleduje* izpod svoje kučme« (SS, 133); »Sploh ne veš, kako *globoko si zabredel*« (DAIN, 18 – SSKJ: ekspr.); »*Zaprepadeno ga je pogledala* ...« (SS, 122 – SSKJ: pog.).

#### Predlog + zaimek + samostalnik

»... meni se je zdelo, da smo *na vsem svetu* samo mi trije« (SS, 185); »*Proti svoji volji* sem odgovarjal surovo« (TI, 188–189).

#### Samostalnik + glagol + pridevnik

»... *nos ima otroško sploščen* ...« (PP, 141); »Bila je objokana, njene *oči so bile spet žalostne* ...« (PP, 124); »Je to takšen greh? – *Do neba vpijoč*« (TOT, 168).

#### Predlog + samostalnik + samostalnik

»Ti se ne zavzemaš zanj – plahun si in v *očeh javnosti* diskreditiran« (DAIN, 32–33); »Vse, kar je živega in kar prihaja, potisniti *na dno srca*, zazidati« (PP, 236–237).

#### Predlog + samostalnik + glagol

»*Na prste* sem računal, koliko ur sem spal« (SS, 139); »*Po prstih* je stopil pred njegova vrata« (SPMS, 91); »... z Jaroslavom [sva se] kje daleč na jugu in *do vratu zakopana* v posle ...« (SS, 12). Le enkrat smo zasledili strukturo: predlog + samostalnik + predlog + zaimek: »Kostrina ni zanimalo, ali je Žigon v *zvezi s tistim*, ki postavljajo ali mečejo bombe ...« (SPMS, 95).

### **Predlog + samostalnik + predlog + samostalnik**

»Kostrin je čutil, da je *od glave do peta* polit z gnojnico« (SPMS, 86); »Ko sem se zrinil v njegovo bližino, me je tako *pogledal od pet do glave* ...« (SS, 178 – SSKJ: ekspr.); »Nekdo je moral z *resnico na dan*« (DAIN, 31); »Zadaj za oltarjem, ki sega *od tal do stropa* ...« (SS, 43); »... *od vzhoda do zahoda* korakajo mladi ljudje« (SS, 103).

### **Predlog + števnik + samostalnik**

»... naj opravita te stvari *med štirimi očmi*« (SPMS, 85); »Zlasti pa hoče vedeti, kaj je notri v lobanji, in to hoče vedeti *na prvi pogled*« (SS, 123; VBV, 46); »To je treba rešiti z *eno potezo*« (TI, 182).

### **Predlog + zaimек + samostalnik**

»Hotela sem zvedeti, *za kaj gre*. Saj vem, *za kaj gre* ...« (DAIN, 30; SPMS, 113); »Tovarišica, je zakričala *na ves glas* ...« (SPMS, 123, 247).

### **Glagol + samostalnik + predlog + samostalnik**

»Ne morem reči, koliko časa je minilo, kako dolgo sem *kadil cigareto za cigareto* ...« (SS, 203); »Volodja *potegne glavo med ramena*« (VBV, 55 – SSKJ: *od strahu potegniti, stisniti glavo med ramena*); »Ne, pač pa je bilo dreka *do kolena*« (TI, 66); »... od vseh strani bo zavreščalo in zakričalo, da bo Gretici *zledenela kri v žilah*« (SS, 156); »Kdaj pa je Volodja komu *skrivil las* na glavi?« (VBV, 59); »Toda ko je bilo to dvoje na mizi, je bilo vse tako enostavno in nazorno, da se mu je *odvalil kamen od srca*« (SPMS, 116 – SSKJ: ekspr.); »Ta se je naslonil na zid in *prekrižal roke na prsih*« (SPMS, 103); »... ob misli na neznosno obrekovanje, ki ga čaka, *so mu stopile solze v oči*« (SPMS, 90 – SSKJ: ekspr.); »Ana je takšna, kot bi *izgubila tla pod nogami*« (DAIN, 72); »V naši deželi *se nosi glava v torbi*« (TOT, 74, 74, 131, 167 – SSKJ: pog., ekspr.); »... in to je zmeraj polagal na srce mlademu Žigonu, človeku, ki mu je *zdaj zasadil nož v srce*« (SPMS, 89 – SSKJ: ekspr.). – Strukturo glagol + samostalnik + predlog + zaimек srečamo le tu in tam: »Vsi so se mu krototali, on pa je *izgubil sleherno oblast nad seboj*« (SS, 177).

### **Glagol + predlog + samostalnik**

»Spet mi *skačete v besedo*« (TOT, 30); »Enajst let niti za hip ni posumil, kaj nakleplje in kaj *ima za bregom*« (SPMS, 12); »Jaz nikogar *ne vlečem* v nobeno *godljo*« (DAIN, 20 – SSKJ: ekspr.); »Na zborovanju profesorjev je škof *udaril po mizi*« (DAIN, 44); »Samo da je zdaj v *kaši*« (DAIN, 17); »*Pristal bom na nekak usran kompromis*« (DAIN, 33); »Ali ne *tečejo* tudi drugod potoki in *kri* ljudem *po žilah*?« (DAIN, 50); »Blato v organizmu razpada, prosim lepo, ali *pride* normalnemu človeku kaj takega *na misel*« (SPMS, 147–148 – SSKJ: ekspr.). Enak, le z nikalnico, je idiom v TI, 234. »Ni še daleč čas, ko smo si ob njihovih očitnih lažeh komaj upali *drug drugemu pogledati v oči*« (DAIN, 21); »En sam človek je od prvega trenutka vedel, da ne gre za požar, da se sile *nebeske* pregibljejo in da bodo ljudje *omrtveli od strahu* ...« (SS, 163); »Kako je z

njenim Franjom, ki ves **zaripel v obraz ...**« (SS, 48). – Le en primer nahajamo z glagolom in pridevniškim prislovom: »Irena **sede po turško ...**« (PP, 223). Tako tudi glagol + predlog + prislov: »Organizacija je prepričana, da ga je treba v trenutnih vse bolj zapletenih razmerah *dati* za nekaj časa **na hladno**« (SPMS, 39). Enkrat najdemo tudi idiom pridevnik + samostalnik + prislov: »*na smrt dolgočasno*« (SS, 30).

Dvakrat srečamo idiom s strukturo glagol + predlog + samostalnik + predlog + samostalnik: »Kostrin je cepetal in **se predeval z noge na nogo**« (SPMS, 100). Sinonimno je jedro: »... in **se prestopal z noge na nogo**« (SS, 191). Dvakrat najdemo tudi strukturo glagol + zaimek + samostalnik: »... saj ni treba **pregrizniti vsake besede**« (SS, 203 – SSKJ: ekspr.). Takšno stilno vrednost ima tale SBZ: »*Ni mogla verjeti svojim ušesom*« (SPMS, 147). – Prislov + predlog + zaimek imamo v primeru »Pismo pravilno zaljubljene žene vse to vsebuje **samo po sebi**« (TI, 132). Redka je tudi struktura prislov + pridevnik: »Poznam pa še **zelo dobro**« (TI, 37); »**prav dobro**« (TI, 75).

### Prislov + veznik + prislov

»Zajtrk sem obakrat izpustil. Hodil po glavni ulici **gor in dol**« (SS, 10, 13); »... [lju-dje] so hodili **gor in sem in tja**« (SS, 42); »Po ustih sem **sem ter tja** predeval tisto staro pecivo« (SS, 35, 37, 72); »... **tu in tam** sta spregovorila ...« (SS, 152); »... **zgoraj in spodaj ...**« (SS, 111); »... **slej ko prej ...**« (SPMS, 35, 85); »... videvajo ga, **kako hodi tja gor** čez zasnežena polja« (SPMS, 11; PP, 249); »... pustil ga je čakati, **prej ali slej** bo spet njegov« (PP, 44); »Ona govori, ona s kozarcem v roki hodi pred kamionom **sem in tja**« (PP, 164); »Moškemu na ekranu, ki je še trenutek pred tem jezno hodil **sem in tja ...**« (PP, 165; SPMS, 58, 129; TOT, 14; PP 73, 109, 249; VBV, 39).

### Samostalnik + samostalnik

»... na **obletnici mature** [so si] kazali fotografije svojih otrok ...« (SPMS, 133); »Ležali so na posteljah ali pa nemara sloneli ob oknih, zatopljenih vase in potopljeni v *grgranje potočkov ...*« (PP, 138); »... zdaj pa na vsakem vogalu najdeš napis: Drago, **popravljalnica čevljev**« (PP, 110); »Iz sosednjega prostora se v **pramenu svetlobe**, ki pada skozi odprta vrata, prikaže Ana« (DAIN, 50, 85; PP, 7, 281, 282); »Vstal je in videl sem, kako mu **pramen sončne svetlobe** rdeči lase na glavi« (SS, 82); »Kaj je torej čudnega, če *ljudstvo tava v temi*, ko so omračeni celo tisti, ki bi morali biti **luč sveta**« (TOT, 13); »Vstopi Ignac. S knjigo pod pazduho in z velikanskim **šopkom rož**« (TI, 138, 151); »Stopil je do vrat in nazaj, se zasukal in se nekajkrat zavrtel v **ritmu valčka ...**« (SPMS, 151); »Sprva izrazitejša, potem se kakor s **sunki vetra** približuje in se v valovih spet umika ...« (125); »... ne vidim **začetka in konca**« (SS, 56); »... skozi režo priprtih vrat pada **žarek svetlobe ...**« (PP, 58). – Kdaj pa kdaj srečamo strukturo samostalnik + prislov: »... to ti rečem: **Klobuk dol** pred njim« (DAIN, 17). Z veznikom: »... **bratstvo in enotnost**« (PIDD, 11); »Moje solze so bile moj kruh **dan in noč**« (PP, 51; TOT, 118).



**Samostalnik + predlog + samostalnik**

»Vse je bilo **bob** *ob steno*« (SPMS, 61 – SSKJ: ekspr.); »Na deželi hoče delati, in ko cerkovnik šaljivo pripomni: Bogu za hrbtom? mu trezno in rezko odgovori: Noben kraj ni Bogu za hrbtom« (SPMS, 7); »Kakšna je njegova kuharica? Kako naj se bojujem s takšno vojsko, skrokano, pijano, z vojsko, ki si **dan** *na dan* sladi in razvaja svoje čute ...« (DAIN, 45 – SSKJ: pog.); »**Dan** *na dan* in **noč** *za nočjo* ...« (DAIN, 45); »Raje vam bom prebral pesem o papežniku, ki **dan** *na dan* čez nas zmerja in mu je ime – Mrcina« (TOT, 119); »Kadar je vstopil kakšen gusar, kapucinar ali **smrt** *s koso*, zavita v bele rjuhe ...« (SS, 276–277). Pomanjkanje fizičnih sposobnosti, pomanjkanje poguma, *strah pred smrtjo* ...« (SS, 138); »... bo pahnjen v najhujšo temo, kjer bo večno tuljenje in **šklepitanje** *z zobmi*« (TOT, 75); »Potem je metal kovance v igralni avtomat in brez misli *potiskal* na neke **tipke**« (PP, 208). – Redke so tele strukture: samostalnik + predlog + prislov: »[Trgovina] je bila hkrati pisarna in poslovalnica za **prodajo** *na debelo*« (SS, 117); samostalnik + predlog + samostalnik + glagol: »**Zemlja** *pod nogami* se jim *dviguje*« (DAIN, 64); glagol + predlog + števnik + samostalnik: »Tu sva sama ... še je čas, da se **pogovorite** *med štirimi očmi*« (TOT, 152); predlog + pridevnik + samostalnik: »Prosim, da se v *najkrajšem času* sestanete s tovarišem projektantom ...« (TI, 17); »Premišljuješ lahko v *prostem času* ...« (TI, 18). Le po enkrat imamo strukturo vrstilni zaimek + samostalnik: »... severni sij [je] odsev zlatih ščitov, na katerih nosijo boginje Valkire padle vojščake na *drugi svet* ...« (SS, 20, 171) in zaimek + pridevnik + samostalnik: »Ko sem bila majhna, takole, si ničesar na svetu nisem bolj želela, kot to, da bi smela *ves ljubi dan* tičati v tem prostoru« (DAIN, 41).

**Medmetni idiomi**

»Počasi, profesor. Najprej *dober dan* in dobrodošli« (DAIN, 36); »*Dobro jutro*« (VBV, 39); »Pa **jebesh** *mu mater*, kam gre ta svet?« (TI, 237 – vulg.); »Pa kdaj je tebi dobro, **jebenti mater!**« (TI, 95 – vulg.); »... brez **takih**, kot sem jaz, bi že zdavnaj vse skupaj *šlo v božjo mater*« (TI, 95); »*Lahko noč*. Noč. Dobro spi« (PP, 145)

**Zaimek + samostalnik**

»Sivolasi sodnik jo je hotel imeti *ves čas* ob sebi« (PP, 125); »Kakor da je bilo že *ves dan* v njegovem obnašanju nekaj, kar ga je s skrivnostno močjo tesnobno stiskalo« (SPMS, 44); »... za vse nakaznice, ki sta jih delili z *obema rokama* in jih poniževali ...« (TOT, 69); »Pljučnica spravi človeka na *oni svet*« (SPMS, 9; TI, 132; PP, 44); »Kdo pa bo dežural, vprašam, kdo na *tem* sfukanem **svetu** pa bo še sploh kdaj dežural?« (TI, 237); »Tistim postopačem in potepuhom razglasi, da izobča iz Svete matere cerkve *njegovo veličanstvo*« (DAIN, 65); »... *ves dan* in *vso noč*« (SS, 117).

**Zaimek + glagol**

»Ne vem, *kaj me je pičilo* ...« (SS, 107); »Ne vem, *kaj se je skuhalo* okrog mene« (SS, 112); »... a vam sem moral povedati, *kar vam gre*« (SS, 128); »Skoraj *vsakemu se je posvetilo*« (DAIN, 116). Osamljena je struktura zaimek + predlog + zaimek + glagol:

»Kadar Fedjatin popije veliko žganja, začne *sam s seboj* **govoriti** po rusko ...« (SS, 157). Tako tudi: glagol + zaimек + predlog + zaimек: »... Franjo *je ves iz sebe* ...« (SS, 204).

### Idiomi s strukturo *ne – ne*

»V Ljubljani o vsem ni bilo **ne duha ne sluha** ...« (SS, 169); »... *ni bilo ne konca ne kraja* ...« (SPMS, 147).

### Sestavljeni vezniki kot idiomi

»Všeč si mi **kljub temu** ...« (TI, 160; SS, 48); »**Kljub čemu** ...« (TI, 160); »**Kljub vsemu** me ta Čeh pomirja« (SS, 15).

### Avtorski idiomi

Te vrste idiomi niso slovarsko določljivi in so stvaritev avtorjeve besednozvezne vzpostaviteljivosti. Glede na primerjavo z drugimi vrstami idiomov so dokaj bogati. Gre za idiome, v katerih je spremenjena komponenta (prenovitve), in tudi za take, ki jih ustvarja sam pisatelj Drago Jančar.

»**Besede so visele v zraku**« (PP, 97); »Moja stara mama pravi, da je za vsakega *en cigel* v arestu« (TI, 37); »Kdor ima preveč **duha**, je tako ali tako *na robu norosti*, ta je pa že čez« (DAIN, 69); »Ga ne boš pustil, da **grize svoj lastni rep**?« (DAIN, 32); »Kostrin pa je zmeraj ležal na postelji, pokrit čez glavo in *zvit v dve gubi*« (SPMS, 87 – SSKJ: *držati se v dve gubé* 'sključeno'); »Človek, ki ga nihče nima rad, postane hudoben« (TI, 51); »**Ta je prišel skozi ključavnico**« (DAIN, 36); »**Bolezen odhaja skozi ključavnico, prihaja pa skozi odprta vrata**« (DAIN, 4); »... nenadoma mu je *hladna mrščalica* stekla po hrbtu in vsem telesu« (SPMS, 110); »Ko bo prišel čas, jim *vržemo* njihove štipendije **pod noge**« (DAIN, 44); »Njene **oči** so postajale *ledeno mrzle*« (SPMS, 122); »V kopalnici je gledal svoj zabuhli obraz z velikimi črnimi marogami **pod očmi**« (PP, 93); »... ima vso družbo in položaj v njej v *malem prstu*« (SS, 29 – pogosteje se rabi jedro **mezinec**); »... je rekel Okrožni in *preluknjaj* Kostrina s svojim hladnim in ostrim *očesnim rezilom*« (SPMS, 97); »... tako ga je zdaj šumenje tablete, ki so se mu pridružili doslej popolnoma neznani zvoki, *spravilo na rob nervoze*« (SPMS, 138 – SSKJ: ekspr. *biti, stati na robu obupa*); »... spet je začel naletavati moker, *cunjast sneg* ...« (SS, 78); »... odpor do njegovega vinskega zadaha, se je mešal s *strahom*, ki mu je začel *segati v želodec*« (SS, 119); »... obličala ga je zeleno modra *neonska svetloba* z ulice ...« (SPMS, 114); »Če človek postane odvisen od strasti, je dana nevarnost, da zgrmi na tla njegov značaj« (TI, 145); »Ljubezen. To je edina veda, ki je predobro znana tudi tepcem« (TI, 129); »Toda najprej je treba zgraditi **trdnjavo svobode**, kot je dejal tovariš Marek« (TI, 23); »V lasten **rep je ugriznil**« (DAIN, 23); »Kaj se zdaj tu *ven mažete*« (VBV, 86); »**Zagrizeš se v knjigo**, si kuके« (SPMS, 161); »Gospodje so različni, zastave se menjajo, meč se pa zmeraj enako suče ...« (TOT, 153); »Dober zidar zida dobro hišo« (TOT, 24); »In povem vam: to ta rogati, hudi zlodej dela« (TOT, 118); »No, tako sem ga pustil, da se precej časa *paca v lastnem zosu*« (SPMS, 116; TI, 228 – SSKJ: nizko); »Tisti njen krik, ki je šel *skozi kosti in žilje telesa* kakor rezilo« (SS, 161); »Do vhoda v votlino, ki je zijal kot *črno žrelo* ...« (SPMS, 52); »Ženska naj ljubi in je vesela« (TI, 140); »Ženska je na svetu zato, da ljubi, moški zato, da ustvarja« (TI, 134).

### Pregovori in reki

Ta razdelek je zastopan sorazmerno skromno, če upoštevamo veliko število slovenskih pregovorov in rekov. V obravnavanih delih pisatelja Draga Jančarja smo zasledili tele: »... konec dober, vse dobro, ni res?« (DAIN, 63); »Zakaj pa lažeš. Mene razburi, kadar pomislim, da ima laž kratke noge« (TI, 255–256); »Lep izgovor je dober, pa če ga mačka na repu prinese« (PP, 255 – Bojc 1980: Dober je izgovor, če ga tudi pes na repu prinese); »Siti lačnega ne razume« (TI, 213); »Nikoli ni prepozno« (TI, 64).

### Substituirani idiomi

Tu gre največkrat za substitucijo komponente, večkrat je zamenjano jedro idioma. »Če izbereš bikovko, je pač bikovka, potem pač **bikovka poje**, ni res?« (SPMS, 116 – SSKJ: ekspr. *kadar je nagajal, je pela šiba*); »... tako naglo se je vse dogajalo to noč, da je bil že malodane brez **uma** ...« (SPMS, 126 – SSKJ: *iz uma*); »Miriade zvezd, miriade stvari na **nebeškem svodu** ...« (PP, 209 – SSKJ: *nebesni svod*); »Vergerij: Iz njegovih oči odsevala srditost in razdraženost, ki ju je opaziti le pri ljudeh, **obsedenih od demona**« (TOT, 118 – SSKJ: *obseden od hudiča*); »Zakon nature je tak, da iz **majhnega rase veliko**« (TI, 245 – SSKJ: *iz malega*); »Prižgal si je cigareto in puhnil modrikast dim **pod oblake**. Bili so črni, šele zdaj je videl, **težki in kopasti**« (PP, 230); »**Previdnost je mast božja**« (TI, 208 – SSKJ: preg. *previdnost je mati modrosti*); »**Požvižgam se** na njihov **dekret**« (DAIN, 47 – SSKJ: ekspr. *požvižgam se na ves svet*); »Šel bi tja dol in ga **ustrelil kot psa**« (SPMS, 130 – SSKJ: *ozmerjati koga kot psa; pobili so ga kot psa*); »... prav gotovo **imata prste vmes**« (SS, 112); »Glavina je **potegnill svojo glavo med ramenak**« (SS, 130); »Milka odloži svinčnik, gleda Klementa, **zahihita se v pest**« (TI, 133); »Upam, da mi kot nova upraviteljica Wolfove tiskarne ne boste **odrekli strehe nad glavom**« (DAIN, 29); »Ko je bilo pripravljene govora konec, je **zakopal glavo v dlani**« (SS, 109, 109).

### Primerjalni idiomi

Teh idiomov ni veliko, če jih primerjamo z avtorskimi. Našteli smo šest primerjav: »Gledal sem ga, ki je kakor blisk padel z neba« (PP, 15); »Bučalo je, kakor morjek« (SS, 207); »... ponuja [se] nekaj razlag, nekaj razlag kot na dlani« (SS, 28 – SSKJ: pog.); »Na dolgem Broadwayu, ki se je vlekel kot jara kača, so utripale luči« (PP, 233); »Zeblo me je kot psa ...« (SS, 188); »Najlepše pa je bilo kolo. Stalo je tam na sliki kot plemenski žrebec« (PP, 61).

### Citati iz različnih jezikov

Ta razdelek je dokaj bogat: »Et omnis lingua confitebitur Deo« (TOT, 123 – lat.: 'In vsak jezik bo slavil Boga'); »O miseras hominum mentes (TI, 170 – lat.: 'O nesrečni duh človeški'); »... on ima ipso facto že dispozicijo« (TI, 130 – lat.: 's samim dejanjem'); »Doktor: Freiheit macht frei!« (VBV, 102 – nem.: 'Svoboda osvobaja'); »Jeseni štiriinštiridesetega bo stopil skozi železna vrata, na katerih bo pisalo Jedem das Seine« (SS, 166 – nem.: 'Vsakomur svoje'); »Finis comoediae! Incipit tragoediae!« (TI, 81 – lat.: 'Komediija je končana, začena se tragedija'); »Ja, ampak

bil je lapsus linguae« (TI, 210 – lat. ‘govorna pomota’); »Severni sij je nad našimi kraji pomenil fata morgano ...« (SS, 170 – it. ‘lažni privid’); »Pace suspecta tutius bellum« (TI, 268 – it. ‘Molči tako dolgo, dokler boj ni končan’); »Quam bene vivas refert, non quam dio« (TOT, 151 – lat. ‘Pomembno je, kako dobro živiš, ne, kako dolgo’).

### Citati v slovenščini

»... enemu poštenemu, pravemu, dobremu pridigarju Juriju Juričiču njegovo ime jemljejo ... *prava iver v očesu jim ni kobila*, ampak poštena ženska, ki jo je Juričič vzela za svojo zakonsko ženo. *Bruna v svojem očesu pa ne vidijo*« (TOT, 119 – citat je vzeta iz Evangelija po Mateju oz. po Luku: »Kaj vendar gledaš iver v očesu svojega brata, bruna v svojem očesu pa ne opaziš?« Mt 7,3 = Lk 6,41); »Človek – kako ponosno to je« (TI, 24 – M. Gorki); »Kdor z nožem maha, bo z nožem pokončan« (VBV, 75 – meč je zamenjan z nožem: Evangelij po Mateju 26,52); »Usoda ima rada ponavljanja, variacije, simetrije ... Ubijejo ga, toda on ne ve, da umira zato, da bi se ponovil nek prizor ...« (SPMS, 19 – J. L. Borges, Zaplet); »Kakšno religijo, *opij za ljudstvo*, mi zdaj tu zganjaš« (VBV, 99 – K. Marx – F. Engels); »Ali pa o *mokrocvetičih rožcah poezije*« (DAIN, 42, 71 – Prešeren, Sonetni venec, 4. sonet); »Vsem Slovincem gnado, mir, milost inu pravo spoznane skuzi Jezusa Kristusa prosim« (TOT, 95); »Naš narod mora živeti, tudi če moramo mi za to umreti« (SS, 150); »Ljubica (tiho poje): Beauty is so rare a thing /so few drink of my fountain / Lepota je tako redka stvar, / tako malo jih pije iz mojega vodnjaka« (VBV, 93). Jančar prenavlja tudi verz iz partizanske pesmi *Bratje, le k soncu, svobodi*: »Vzhod in Zahod se budita ...« (SS, 103 – v prepesnitvi Mileta Klopčiča: »Sever in jug se budita, drami se vzhod in zahod ...«).

### Preklinjevalni idiomi

»Glasba je glasba, glasbo **en drek brigajo režimi in ideologije**« (SS, 102); »Teh ni veliko, npr.: »Glavina je rekel, da ga **en drek** briga, Nemci, Židje, Slovenci, vse ga en drek briga« (SS, 175 – SSKJ: vulg.); »Ne upaš si udariti, je rekel Glavina, **en drek si upaš**« (SS, 207); »Ignacij: Ne vidiš, da *gre vse k hudiču*« (DAIN, 72, 41).

### Tavtološke frazeosheme

»... samo Martinov pes, ki vse noči preleži med vrati lokala in *od časa do časa* dvigne težko oblomovsko glavo«: predl. *od* + sam. v rod. + predl. *do* + isti sam. v rod. (PP, 35; SPMS, 97, 126; SS, 163); »*iz dneva v dan*«: predl. *iz* + sam. v rod. + predl. *v* + isti sam. v tož. (SPMS, 37, 90); »Njeni člani so morali ugotoviti, da kljub številnim predavanjem, neposrednemu delovanju med ljudstvom, *od človeka do človeka, od duše do duše*«: predl. *od* + sam. v rod. + predl. *do* + isti sam. v rod. (SS, 91–92); »... potujeta *od kraja do kraja*«: predl. *od* + sam. v rod. + predl. *do* + isti sam. v rod. (SS, 109); »Pravzaprav je moj pogled *od obraza do obraza, od spake do spake, od lepotice do lepotice*«: predl. *od* + sam. v rod. +

predl. *do* + isti sam. v rod. (SS, 180); »Potovala sem torej *od obraza do obraza*«: predl. *od* + sam. v rod. + predl. *do* + isti sam. v rod. (SS, 183); »... *od ust do ust* gre govorica, da so Rusi v Avstriji«: predl. *od* + sam. v rod. + predl. *do* + isti sam. v rod. (SPMS, 11).

V Triptihu o Trubarju, v drugem poglavju z naslovom Nikdir dom, imamo reminiscenco na slovensko ljudsko pesem: »Neža začne nenadoma peti: ‚Stoji mi, stoji poljece, / Oj polje široko.‘«

### Fonetične besede

Pri Jančarju so številne. Ne navajamo jih v povedi, marveč glede na strukturo, npr.: »*en drek, en drek*« (SS, 195 – vulg.); »*ta hip*« (PP, 140; TI, 143; SS, 85, 188; PIDD, 22); »*v hipu*« (SPMS, 129, 129, 149, 272; SS, 158; SPMS, 117); »*za hip*« (SS, 5, 6, 16, 195, 206, 209; SPMS, 92, 114, 165, 168; PP, 6, 9, 128, 244, 283; PIDD, 22); »*za hipec*« (SS, 188, 188); »*čez čas*« (SPMS, 92; SS, 100); »*do dna*« (SS, 193); »*mar mi je*« (DAIN, 62); »*iz obupa*« (SS, 201 – ekspr.); »*in pika*« (SPMS, 156; SS, 106); »*pri priči*« (SS, 201; PP, 35).

### Folklorni idiomi

Ti so v obravnavanih delih zelo redki, npr.: »... nikjer ni bilo tako temno sredi *belega dne* ...« (SS, 17); »... pri *belem dnevu*« (SS, 79). Naslov dela »Poročilo iz *devete dežele*« je folklorno obarvan. Večkrat se ponovi idiom »*deveta dežela*« (PIDD, 7, 11 ...).

### Izpust ali elipsa

»Saj ni treba *do dna*, se je omehčal« (SPMS, 113 – tj. izpiti, izprazniti); »Samotripinjenje in orgije in goli *čez drn in strn* in vsega hudiča« (SS, 19 – tek); »Ne, je Ondra obupano *odkimal* ...« (SS, 19 – z glavo); »Mislil sem, da me bo *kap* tam pod havbo« (TI, 17 – izpuščeno *zadela* (SSKJ)); »Z mrzlo grozo razpoznavo skrivnostno in nekoliko ironično pisavo usode, ki ga ni pripeljala sem, da bi ga odrešila in *postavila piko*« (SPMS, 14 – izpuščeno: na i); »S kolegi smo ga *malo potegnili*, kar od petka ...« (VBV, 39 – vinca, žganja, piva ipd.); »Temu človeku *ni bilo mogoče do živega*« (PP, 75 – tj. priti).

### Frazeološka transformacija

Tu gre za substitucijo jedrne besede ali komponente, npr.: »Razburiš pa se hitro *zadnje čase*« (TI, 102); »Vsi trije *bruhnejo v krohot*« (VBV, 66). V romanu Posmehljivo poželjenje imamo korelacijo na besedotvorni osnovi: »Včasih tako daleč, da človeku *omrači um*« (PP, 31 – SSKJ: omračitev uma). »Človeku *ponudiš prst*, on pa *hoče še roko*« (TI, 209 – SSKJ: Če mu *prst ponudiš*, pa *roko z(a)grabi*; Bojc 1980: Ko (mu) prst pomoliš, (za)grabi, prime za roko); »Volk *kožo menja*, dlake pa ne ...« (VBV, 75 – Bojc1980: Volk dlako (iz)premeni (menja), a nravi (čudi) nikdar).

### 3 Povzetek

Tu je predstavljeno frazeološko gradivo iz nekaterih naključno izbranih del Draga Jančarja, pri čemer ni upoštevana kronološka razvrstitev in individualizacija junakov, ampak gre le za strukturo idiomov v osmih Jančarjevih knjigah iz njegovega obsežnega literarnega opusa.

#### Kratice

DAIN	Blodniki: tri igre – Disident Arnož in njegovi
PIDD	Poročilo iz devete dežele
PP	Posmehljivo poželenje
SPMS	Smrt pri Mariji Snežni
SS	Severni sij
TI	Tri igre
TOT	Triptih o Trubarju
VBV	Veliki briljantni valček

#### Upoštevana dela Draga Jančarja

- Severni sij*, Murska Sobota: Pomurska založba 1984 (SS)  
*Smrt pri Mariji Snežni: novele*, Ljubljana: MK, 1985 (SPMS).  
*Tri igre*, Ljubljana: MK, 1988 (TI).  
*Blodniki: tri igre – Disident Arnož in njegovi*, Maribor: Obzorja, 1982 (DAIN).  
*Triptih o Trubarju*, Maribor: Obzorja, 1986 (TOT).  
*Posmehljivo poželenje*, Celovec – Salzburg: Wieser, 1993 (PP).  
*Poročilo iz devete dežele*, Celovec – Salzburg: Wieser, 1991 (PIDD).  
*Veliki briljantni valček*, Ljubljana: DZS, 1977 (VBV).

#### Literatura

- Baranov – Dobrovolski = A. H. Баранов – Д. О. Добровольский, *Аспекты теории фразеологии*, Москва: Знак, 2008.
- Bojc 1980 = E. Bojc, *Pregovori in reki na Slovenskem*, Ljubljana: DZS, <sup>2</sup>1980.
- Gantar 2007 = P. Gantar, *Stalne besedne zveze v slovenščini: korpusni pristop*, Ljubljana: ZRC SAZU, 2007 (Lingua Slovenica 3).
- Keber 2003 = J. Keber, *Frazeološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*, Ljubljana: ZRC SAZU, 2003.
- Kržišnik – Eismann 2007 = E. Kržišnik – W. Eismann (ur.), *Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah = Phraseologie in der Sprachwissenschaft und anderen Disziplinen = Phraseology in linguistics and other branches of science = Фразеология в языкознании и других науках*, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, 2007 (Europhras Slovenija 2005).

- Menac 2007 = A. Menac, *Hrvatska frazeologija*, Zagreb: Knjigra, 2007.  
Polivanov 1928 = Е. Д. Поливанов, *Введение в языкознание для языковедческих вузов*, Ленинград, 1928.  
SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1–5, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – DZS (zal.), 1970–1991.  
Telija 1996 = В. Н. Телия, *Русская фразеология*, Москва, 1996.  
Telija 2006 = В. Н. Телия, *Большой фразеологический словарь русского языка*, Москва: Аст-пресс книга, 2006.  
Toporišič 1992 = J. Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992 (Leksikoni, Sopotnik).  
Žukov 1994 = А. Жуков, *Русская фразеология*, Москва, 1994.

### Идиомы в литературных произведениях словенского писателя Драго Янчара

#### Резюме

В литературных произведениях современного словенского писателя Драго Янчара самыми многочисленными являются идиомы со структурой *прилагательное + существительное*. Вторыми по частоте использования являются структуры *глагол + существительное*, *глагол + предлог + существительное*. Отмечается также значительное число авторских идиомов, а также цитат на разных языках (на латыни). В меньшем количестве встречаются фольклорные идиомы: клятвы и заклинания, междометия и звукоподражательные слова.

При этом важно отметить, что Драго Янчар – писатель, мастерски владеющих весьма разнородными стилями. Его герои говорят на правильном словенском языке – практически без диалектизмов. Случайные диалектизмы, если они появляются в тексте, понятны читателю без особых затруднений. При этом автор статьи придерживается мнения, что иностранных цитат в анализируемых произведениях слишком много, как переведенных, так и непере­веденных. Определение структуры использованных идиомов осуществлено на основании случайной подборки произведений Драго Янчара, без попытки индивидуализации отдельных литературных героев.





## **OCENE IN POROČILA**



# Vezljivostni slovar slovenskih glagolov Andreje Žele

*Branislava Vičar*

Andreja Žele, *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008 (Slovarji), 529 str. + CD-ROM

Enojezični razlagalni slovar Vezljivostni slovar slovenskih glagolov Andreje Žele je normativno leksikografsko delo moderne slovenske vezljivosti. Avtorica z izbranim gradivnim pomenskoskladenjskim izhodiščem in natančno izdelano tipologijo glagolske vezljivosti zajame tipično vezljivost slovenskih glagolov. Različne ravni vsebinskopredstavitvene zasnove slovarskega sestavka izpolnjujejo zahteve različnih uporabniških skupin, tako jezikovno specializiranih bralcev kot širšega kroga uporabnikov.

**Ključne besede:** slovenščina, slovarji, glagolska vezljivost

## *Valency Dictionary of Slovenian Verbs by Andreja Žele*

The monolingual explanatory dictionary *Valency Dictionary of Slovenian Verbs* by Andreja Žele is a normative lexicographic work on modern Slovenian valency. The author deals with the typical valency of Slovenian verbs by creating a detailed typology of verbal valency while taking into account its semantic and syntactic basis in language use. The dictionary articles contain various levels of presentation and explanation and thus meet the needs of various user groups, including both linguists and a more general audience.

**Key words:** Slovenian, dictionaries, verbal valency

**0** Normativno leksikografsko delo moderne slovenske vezljivosti je že desetletja deziderat slovenske leksikografije. Premostitveni slovaropisni projekt s področja sodobne slovenske vezljivosti, poleti 2008 izšli enojezični razlagalni slovar *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov* (VSG) avtorice Andreje Žele zajema slovensko glagolsko vezljivost kot temeljno in zato najboljšejeje. Namenjen je trem uporabniškim skupinam: a) zahtevnejšim naslovnikom, ki želijo podrobneje spoznati vezljivostne zmožnosti slovenskih glagolov, b) učiteljem, učencem in študentom, zlasti tistim, ki se učijo slovenščine kot tujega jezika, c) jezikoslovnih nespecializiranih bralcev, ki bodo v slovarju iskali zgolj informacijo, s katerim sklonom je najustrezneje vezati uporabljeni glagolski pomen. Kot predpostavlja avtorica slovarja, bo prva skupina potencialnih uporabnikov prebrala celotni teoretični uvod in (vsaj) pregledala vezljivostne obrazce, slednji dve skupini pa se bosta omejili samo na informativne legende, ki omogočajo lažjo orientacijo po slovarju (VSG: 7).

**1** Vezljivostni prispevek avtoričinih doslej izdanih monografij (predstavitev vezljivostne tipologije glagolov in izglagolskih tvorjenk v slovenskem knjižnem jeziku (Žele 2001) ter vzorčna predstavitev pomensko- in strukturnoskladenjske vezljivosti po vseh nosilnih glagolskih pomenskih skupinah (Žele 2003)) in vidnejših razprav, ki jim lahko sledimo od devetdesetih let dalje (večravninske – pomenska, skladenjskofunkcijska, izrazna ravnina – teoretične obravnave slovenske (zlasti glagolske) vezljivosti, kronološko-problemske predstavitev domače in tuje vezljivostne literature), izkazuje avtoričino specializiranost na področju sinhrono slovenske vezljivosti in širino pregleda nad najpomembnejšo vezljivostno strokovno literaturo. Dobro izhodišče dalje zagotavlja leksikološki (mdr. razpravljanja o nekaterih vsebinskih, terminoloških in tehničnih rešitvah v SSKJ, prikazovanje različnih vidikov obdelave slovarskega članka, presojanje meril za izbiranje slovarskega ponazarjalnega gradiva iz korpusov, razpravljanja o gradivni osnovi za novi slovar slovenskega jezika) in leksikografski (npr. soavtorstvo *Besedišča slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki* (Šircelj-Žnidaršič 1998) s 178.457 iztočnicami, ki po slovarskih načelih niso bile sprejete v SSKJ) prispevek avtorice, ki potrjuje tudi njeno slovaropisno kompetenco.

**2** VSG vezljivostno analizira 2591 glagolov kot slovarskih enot oz. gesel, od tega 2061 glavnih izhodiščnih gesel in 530 kazalčnih gesel (pri vidsko nasprotnih glagolih z delno pomenskoskladenjsko prekrivnostjo). Obseg je bil določen po merilu zajetja pomenskoskladenjsko temeljnejših glagolov iz vseh nosilnih vezljivostnih skupin glagolov: slovar vključuje glagole iz petih osnovnih glagolskih pomenskih skupin (stanjske glagole (telesno in duševno stanje) z glagoli nastajanja, glagole ravnanja/upravljanja/ustvarjanja, glagole govorjenja/razumevanja/mišljenja, glagole spreminjanja in glagole premikanja; vse s faznimi in naklonskimi različicami).

**3** Namen VSG je zajeti vso tipično vezljivost slovenskih glagolov. Avtorica ga izpolnjuje (1) z izbranim gradivnim pomenskoskladenjskim izhodiščem in (2) z natančno izdelano tipologijo glagolske vezljivosti.

**3.1** Leksikalno izhodišče in osnovno vodilo pri hierarhičnem razvrščanju pomenov je *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) kot temeljni enojezični razlagalni slovar slovenščine. Kljub temu da SSKJ glede na osnovni pomenskorazlagalni slovarski koncept z vidika leksikografske zasnove zgradbe slovarskega sestavka ne predstavlja zahtevam modernega enojezičnega vezljivostnega slovarja primerne zasnove,<sup>1</sup> je gradivna osnova z verižno predstavitev vezljivosti v smislu pomen-

<sup>1</sup> Na pomanjkljivost pomenskih razlag v SSKJ z vidika vezljivosti je Andreja Žele že večkrat opozorila, mdr. v uvodu k VSG (9): »[P]omenske razlage praviloma ne ločujejo med zgolj pomensko sestavinskostjo obravnavanega leksema in že vključevanjem tudi udeležencev obravnavanega leksema oz. izražanjem pomensko- in strukturnoskladenjske vezljivostne omejitve obravnavanih leksemov.« Prim. tudi Orešnik 1992: 164.

skohierarhične vezljivostne mreže glagolov (primarnih > temeljnih > specializiranih) v VSG dosegla svojemu namenu primerno raven. Z vidika vezljivostne aktualizacije je pomembno aktualizacijsko preverjanje in kritično usklajevanje pomensko-in strukturnoskladenjske rabe glagolov z današnjo aktualno/živo rabo pri redakciji pretežno znanih glagolov oz. glagolskih gesel, to pa je tudi ena najmočnejših točk slovarskega projekta. Po aktualnostnem merilu so bili v slovar sprejeti tudi nekateri novi pogosto rabljeni glagoli, ki jih SSKJ ne vključuje, npr. *dopisnikovati*, *dopingirati*, *filmizirati*. Upoštevanje jezikovno živega in aktualnega besedja kaže na odgovornost avtorice modernega enojezičnega slovarja za kodificiranje dejanskega obstoječega jezikovnega stanja.

**3.2** Vezljivostno tipologijo glagolov (in izglagolskih tvorjenk) v slovenskem knjižnem jeziku je Andreja Žele izdelala že leta 2001 v svoji prvi monografiji *Vezljivost v slovenskem knjižnem jeziku* (2001) in s tem oblikovala zasnovo vezljivostnega slovarja slovenščine. Z vzorčnim prikazom slovarskih sestavkov iz osnovnih pomenskoskladenjskih skupin glagolov v skladenjsko normativnem vezljivostnem priročniku *Glagolska vezljivost: iz teorije v slovar* (2003) je vezljivostno teorijo prenesla v slovarsko prakso in s tem napovedala VSG.<sup>2</sup>

**4** Najpomembnejše za uporabnika VSG je vprašanje zgradbe slovarskega sestavka, tj. vprašanje, s katere vrste podatki in na kateri način je predstavljena vezljivost posameznega glagola. Konkretna izvedba slovarskih sestavkov je sorazmerna z zahtevno zastavljeno zasnovo VSG in visoko zastavljenimi merili obdelave in predstavitve gradiva.

**4.1** Andreja Žele vključuje v slovarski sestavek VSG tele podatke: 1. glagolsko geslo; 2. pomensko razlago; 3. podatke o vezljivosti, tj. t. i. vezljivostni obrazec oz. pomenskoskladenjsko vezljivostno formulo; 4. ponazarjalno gradivo; 5. pogostejše pretvorbene stavčne obrazce; 6. enakovezljivostnice; 7. pri terminoloških označevalnikih podatke o terminološki vezljivosti. Obdelava slovarskih sestavkov je izčrpna in sporočilno natančna.

<sup>2</sup> Kot zgled za oblikovanje vezljivostnih glagolskih pomenskih skupin je uporabila vezljivostno delitev čeških glagolov v delu *Větné vzorce v češtině* F. Daneša in sodelavcev (Daneš idr. 1987). Pri prikazu vezljivosti oz. pomenskohierarhične vezljivostne mreže glagolov Andreja Žele predstavlja pomenskohierarhična razmerja primitivni glagol : temeljni glagol : specializirani glagol. Vezljivostna predstavitev gre v smeri specializirani glagol → temeljni glagol → primitivni glagol in je torej usmerjena k bazičnim glagolom *biti*, *imeti*, *delati*, ki vezljivostno pokrivajo vse glagole. Izhodišče in obenem stičišče celotne vezljivostne mreže so temeljni glagoli. Ti so osnovno delitveno merilo za glagolske vezljivostne skupine ter hkrati pomenskoskladenjska osnova in izhodišče za pomensko specializirane glagole.

**4.1.1** Glagolska gesla so urejena abecedno, zato so na koncu posameznih glagolskih pomenov ali na koncu geselskih sestavkov kot vodilke s krajšavo prim. ‘primerjaj’ za podpičjem navedene enakovezljivostnice. Zaradi ohranjanja abecedne razvrstitve iztočnic je vsako geslo opremljeno z oznako vezljivostne skupine, ki ji glagol pripada, npr. *potovati* P<sub>Pr/C/Dg</sub> (= glagol (procesnega/ciljnega/dogodkovnega) premikanja), za ustrezno uporabo pa so dodani slovnično-pomenski podatki (vidski podatek) in stilno-zvrstni označevalniki.

Kot samostojne iztočnice so nastavljeni prostomorfemski glagolski leksemi z leksikaliziranimi neudeleženskimi zaimenskimi in predložnimi morfemi kot pomensko-izraznimi sestavinami leksema, npr. *premisлити se/si* ‘spremeniti odločitev’, *mahati jo* ‘hitro se premikati’; *biti ob* ‘izgubiti’, *hoditi za* ‘dvoriti’, *vstati proti* ‘upreti se’, in najtipičnejši glagolski frazemi.

V smislu posebnih gesel so izpostavljene vezavnostne posebnosti pri glagolih z dokazano težnjo po širitvi tožilniške vezave z upoštevanjem možnosti brez *se*, npr. *abstinirati se*, *specializirati se*, *specializirati se*.

T. i. dvojno geslo nastopa pri vidkoparnih glagolih tipa *postaviti* – *postavljati*; slovarski sestavek je popolno izpisan pod tistim glagolom vidskega para, ki ima večjo in aktualnejšo rabo (npr. *postaviti* nasproti *postavljati*), kazalčno geslo je uvedeno z napovedno okrajšavo gl. ‘glej’. Vidskonasprotni glagoli z delno pomenskoslakladijsko prekrivnostjo tipa *kupiti* – *kupovati* so slovarsko prikazani z obojesmernimi kazalkami oz. kazalčnimi gesli, tako da so isti/skupni pomeni obdelani pod izhodiščnim/osnovnim geslom s popolnim slovarskim prikazom, dodani pomeni pa v komplementarnem kazalčnem geslu. Kot pri glagolskih geslih z vidskimi pari je tudi pri geslih z vidskimi nasprotji upoštevano pravilo rabe.

Enakozvočna gesla so dodatno označena z rimskimi številkami, npr. *stati I*, *stati II*.

**4.1.2** Temeljno urejevalno načelo slovarskega pomena je sintagmatsko – podredno razmerje pomenskih sestavin je določeno z vodilno uvrščevalno pomensko sestavino (UPS) in določujočimi razločevalnimi pomenskimi sestavinami (RPS). Pri večpomenskih leksemih kot slovarskih enotah so posamezni pomeni predstavljeni ločeno. Zaporedje pomenov je določeno po merilu aktualnosti in z njo povezane pogostnosti. S pomenskohierarhičnim pomenjem je označena popolna pomenskoslakladijska vezljivost. Številka ob glagolu oz. ob vsakem glagolskem pomenu, npr. *potovati*<sub>1(2)</sub> (nasproti *potovati*<sub>2</sub>), pove, ali je določeni glagolov skladijski pomen nič-/ne-<sub>0</sub>, eno-<sub>1</sub>, dvo-<sub>2</sub>, tro-<sub>3</sub> ali večvezljiv. Prva številka ob glagolu pove število obveznovezljivih določil; če sledi še številka v oklepaju, pomeni, da ima glagol tudi določeno število neobveznovezljivih določil. Pri načinu prikaza so najpomembnejši vezljivostni podatki označeni z rdečo barvo. V pomenskih razlagah je upoštevana oklepajna hierarhija: neobvezna določila so označena z okroglimi oklepaji, nevezljiva dopolnila so v poševnih oklepajih.

**4.1.3** Pomenskoslakladijske vezljivostne formule označujejo osnovno pomenskoslakladijsko vezljivost posameznih glagolskih pomenskih skupin. Oblikujejo jih kombinacije pomenskih oznak (za vrste dejanj in pomenske vloge udeležencev),

zgradbenih oznak (za oblikoslovno-skladenjske oz. besednovrstne lastnosti določil) in oznak za stavčna razmerja. Namenjene so predvsem jezikoslovcem; zapisane so v sivi barvi in s tem optično postavljene v ozadje. Pomenskoskladenjska formula upošteva udeležence (s predmetnopomenskimi in slovničnokategorialnimi lastnostmi kot živo<sup>+/-</sup>, človeško<sup>+/-</sup>, abstraktno<sup>+/-</sup>, konkretno<sup>+/-</sup>) in vse pomenskoobvezne udeleženske vloge (vršilec, prejemnik, prizadeto, vzrok, cilj, sredstvo, rezultat ipd.) v oglatem oklepaju, ki so strukturnoskladenjsko obvezne ali neobvezne (neobvezne so označene z okroglim oklepajem).

Zgled za glagol **potovati** kot primer glagola premikanja s pomenskopodstavnim elementarnim glagolom *premikati se*: Sam<sub>1</sub> | xNp ž<sup>+/-</sup> abstr. <sup>-/+</sup> | + Glag | M<sub>so</sub> | (+ p ∩ Sam<sub>2-6</sub>/Prisl<sub>k</sub> | yM/Č/Pot<sub>p</sub> ž<sup>-/+</sup> ) /+<sub>kot</sub> Sam<sub>1</sub> / p ∩ Sam<sub>2-6</sub>/Prisl<sub>n/kol/vz</sub> | wN/Kol/Vz<sub>p</sub> | / (= pomen 'premikati se s korakanjem' ima: (1) imenovalniško določilo v okviru leve vezljivosti (besednovrstno je samostalnik); udeleženec: 1. delovalnik (x); skladenjski pomen oz. udeleženska vloga: nosilec procesa; slovničnokategorialne lastnosti udeleženca: živo<sup>+/-</sup>, abstraktno <sup>-/+</sup>; (2) neobvezno predložnosklonsko določilo (besednovrstno je to samostalniška beseda v rod./daj./tož./mest./orod. – predložni morfem se pri tem slovnično ujema s samostalniško končnico) oziroma prislovno določilo (besednovrstno je to prislov kraja); udeleženec: 2. delovalnik (y); udeleženska vloga: mesto/čas/potek procesa; slovničnokategorialne lastnosti udeleženca: živo<sup>-/+</sup>; in (3) pomenskoskladenjsko obvezno nevezljivo dopolnilo, in sicer imenovalniško ali preložnosklonsko (besednovrstno je samostalniška beseda – predložni morfem se pri tem slovnično ujema s samostalniško končnico) oziroma prislovno (besednovrstno je prislovni dopolnilnik prislov načina/količine vzroka); udeleženec: lastnost (w); udeleženska vloga: način/količina/vzrok procesa).

**4.1.4** Ponazarjalno gradivo je zbrano in urejeno sorazmerno z natančnostjo pomenskih in zgradbenih slovarskih oznak. Jezikovno živi in aktualni ponazarjalni zledi omogočajo vezavno aktualizacijo pretežno znanih glagolov in vezavni prikaz nekaterih novih pogosto rabljenih glagolov. V smislu sporočilne hierarhije so zgledi v navadnem tisku. Oklepajna hierarhija je usklajena s hierarhijo v pomenskih razlagah: neobveznevezljiva določila so navajana v okroglih oklepajih, nevezljiva (samo skladenjskoobvezna) dopolnila so v poševnih oklepajih, npr. **potovati**<sub>1(2)</sub>: /Redno/potujejo (na poletne počitnice).

**4.2** Različne ravni vsebinskopredstavitvene zasnove slovarskega sestavka izpolnjujejo zahteve različnih uporabniških skupin: širšemu krogu uporabnikov so namenjeni osnovni in hkrati najpomembnejši vezljivostni podatki; ti so pri načinu prikaza vezljivosti označeni z rdečo barvo. Zlasti jezikoslovcem pa so namenjene pomenskoskladenjske formule; te so označene s sivo barvo črk in s tem umaknjene v ozadje. Različne tipografske rešitve v smislu sporočilne hierarhije izpolnjujejo leksikografsko načelo, da se informacije različnih vrst tudi optično oz. oblikovno razlikujejo.

Poudariti velja, da je slovar hkrati izšel v knjižni in digitalni obliki; elektronska izdaja omogoča iskanja na različnih zahtevnostnih stopnjah.

**5** *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov Andreje Žele* je temeljni slovar in standardno delo slovenske glagolske vezljivosti. Nedvomno pomeni velik dosežek slovenske leksikografije in bo koristen pripomoček različnim skupinam uporabnikov – seveda na različnih ravneh uporabe. Največje odlike slovarja so povezanost pomenske vezljivosti s strukturnoskladenjsko vezljivostjo pri opredelitvah glagolskih gesel, metodološka preciznost, upoštevanje žive in aktualne jezikovne rabe ter večnivojska vsebinskopredstavitvena zasnova.

### Literatura

- Daneš idr. 1987 = František Daneš idr., *Větné vzorce v češtině*, Praha: Academia, 1987.
- Orešnik 1992 = Janez Orešnik, *Udeleženske vloge v slovenščini*, Ljubljana: SAZU, 1992 (Dela razreda za filološke in literarne vede 37).
- SSKJ = Slovar slovenskega knjižnega jezika 1–5, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – DZS (zal.), 1970–1991.
- Šircelj-Žnidaršič 1998 = Ivanka Šircelj-Žnidaršič (ur.), *Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Slovarji).
- Vidovič Muha 1986 = Ada Vidovič Muha, Besedni pomen in njegova stilistika, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj 22* (1986), 79–91.
- Žele 2001 = Andreja Žele, *Vezljivost v slovenskem jeziku (s poudarkom na glagolu)*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001 (Linguistica et philologica 4).
- Žele 2003 = Andreja Žele, *Glagolska vezljivost: iz teorije v slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003 (Linguistica et philologica 8).



---

# Hrvatski prezimenik Franje Maletića i Petra Šimunovića

*Mijo Lončarić*

**Franjo Maletić – Petar Šimunović, *Hrvatski prezimenik 1–3: pučanstvo Republike Hrvatske na početku 21. stoljeća, Golden marketing – Tehnička knjiga: Zagreb, 2008, 2099 str.***

## **Leksikon hrvaških priimkov Franja Maletića in Petra Šimunovića**

Hrvaška je leta 1976 dobila prvi leksikon priimkov, leta 2008 pa je v treh knjigah izšlo drugo tako delo, leksikon z naslovom Hrvatski prezimenik. Temelji na popisu prebivalstva Republike Hrvaške leta 2001 in je izdelan računalniško, dopolnjen pa je s posebnimi sezname priimkov po naseljih in tisoč najpogostejših hrvaških priimkov. V delo so vključene tudi razprave Petra Šimunovića o priimkih in njegova bibliografija na to temo.

**Gljučne besede:** priimki, imena, Hrvška, hrvaščina, izvor imen

## **The encyclopedia of Croatian surnames by Franjo Maletić and Petar Šimunović**

The first encyclopedia of surnames was published in Croatia in 1976, and in 2008 the second such work was published in three volumes, an encyclopedia titled Hrvatski prezimenik (Croatian Surnames). It is based on the 2001 Croatian census and was computer processed, with additional data from individual lists of surnames by settlement and the thousand most common Croatian surnames. The work also includes articles by Petar Šimunović on surnames and his bibliography on this topic.

**Key words:** surnames, names, Croatia, Croatian, origin of names

Godine 1976. objavljena je knjiga *Leksik prezimena SR Hrvatske* (Zagreb: Matica hrvatska, 1976.). Djelo je izrađeno u tadašnjem Institutu za jezik JAZU (sada HAZU), a uredili su ga Valentin Putanec i Petar Šimunović. Nastalo je na temelju popisa stanovništva 1948. godine. Kad se knjiga pojavila, bilo je jedinstveno djelo ne samo u tadašnjoj Jugoslaviji, nego i među svim slavenskim narodima. Približno istodobni slovenski *Začasni slovar slovenskih priimkov* (Privremeni rječnik slovenskih prezimena; ur. France Bezlaj, Ljubljana: SAZU, 1974.) za svako navedeno prezime navodio je samo općine u kojima se ono pojavilo, ali bez podatka o naselju, naseljenom mjestu, a naravno i bez navođenja broja obitelji i osoba koje ga nose. U Sloveniji je poznati slovenski genealog Janez Toplišek pokrenuo internetsko iz-

danje djela *Leksik slovenskih priimkov*, veoma poduzetan pothvat, ako se usporedi broj osoba kojima je preko interneta dostupan s dostupnošću hrvatskoga *Leksika* iz 1976. (Autor je i knjige *Rodoslovlje kot znanost in hobi*, 2004.)

Iako su se nakon *Leksika* pojavila čak tri izdanja knjige *Hrvatska prezimena* Petra Šimunovića i sada trosveščani *Hrvatski prezimenik* Franje Maletića i Petra Šimunovića, neke osobine *Leksika* iz 1976. s vremenom čak dobivaju na vrijednosti. U prvom redu to je činjenica da je on snimka antroponimijskoga i demografskog stanja Hrvatske iz 1948. godine te daje sliku većinom seljačke zemlje, u kojoj je pokretljivost stanovništva bila relativno mala. Time se dobiva slika rasporeda prezimena u Hrvatskoj kakva je ubrzo veoma narušena industrijalizacijom zemlje, migracijom sa sela u urbane sredine. Tako *Leksik* redovno pokazuje gdje je 1948. godine neko prezime bilo najčešće, pa će to biti vjerojatno i njegov zavičaj. *Leksik* također pokazuje gdje je prije pola stoljeća bilo toga prezimena u drugim mjestima, što nas upućuje na to da ih možda i danas možemo naći i raspitati se o korijenima.

Zagrebački izdavač Golden marketing – Tehnička knjiga objavio je jedinstveno djelo, trosveščani *Hrvatski prezimenik*, koji su priredili Franjo Maletić i hrvatski vodeći onomastičar Petar Šimunović. Prezimenik u kojem je popisano sve žiteljstvo Hrvatske objavljuje se prvi put u Hrvatskoj, prvi put u povijesti hrvatske knjige obuhvaćena su sva naselja, naseljena mjesta, s prezimenima u njima.

Izdanje je važno s kulturnoga, društvenog i znanstvenoga aspekta. Otkriva u potpunosti riznicu hrvatske antroponimije i važno je za hrvatsko jezikoslovlje, dijalektologiju i leksikografiju te za statistiku, demografiju, rodoslovlje, antropologiju, migracije i etnografiju. Knjiga je enciklopedijskog formata, s podnaslovom *Pučanstvo Republike Hrvatske na početku 21. stoljeća*. U prva dva sveska sadrži popis 114.643 prezimena kao natuknice, a u trećem popisu 6654 naselja s prezimenima u njima. Uz svako prezime naveden je broj nositelja toga prezimena i broj obitelji istoga prezimena u naselju.

Uvod je u veliko djelo dio monografskoga značaja pod naslovom *Hrvatska u prezimenima* (7–126), autor je Petar Šimunović, a sadrži njegove poznate najvažnije rasprave o tom pitanju, koje su objedinjene u poglavlja: *Spomenici naše prošlosti*, *Jezik u prezimenima* (s potpoglavljima: *Hrvatski prezimenski mozaik*, *Jezična norma i pravopis u prezimenima*, *Naglasak u prezimenima*, *Jatovska prezimena*), *Oblikovanje prezimena i onomastički sadržaj u prezimenskim strukturama*, *Motiv i etiologija u prezimenima* (potpoglavlja: *Nadimci kao prezimena*, *Prezimenske nagrade i krabulje*, *Rodbinska i svojbinska prezimena*, *Imena motivirana bavljenjem čime*, *službom ili dužnostništvom*, *Nazivi životinja u hrvatskim prezimenima*, *Voda kao motiv prezimenima ... Naziv za dijelove tijela u prezimenima*), *Iz povijesti hrvatskih prezimena* (s poglavljima: *Razvitak imensko-prezimenske formule u Hrvata*, *Horvati u sjevernoj Hrvatskoj*), *Nasilna preimenovanja*, *Sudbina prezimena u hrvatskoj dijaspori*, *Tisuću najučestalijih prezimena u Hrvatskoj* (potpoglavlja: *Njihove jezične i onomastičke poruke*, *Klasifikacija tisuću najučestalijih prezimena*, *Strukturalna klasifikacija tisuću najučestalijih prezimena*). Raspravi su dodani popisi: *Popis tisuću najučestalijih prezimena*, naime *po broju nositelja* i *abecednim redom*. Šimunović je i ovdje donio svoju potpunu bibliografiju o temi (1406 jedi-

nica): *Bibliografija antroponomastičkih, demografskih, migracijskih i rodoslovnih jedinica* (127–166). Taj dio objavljen je i kao posebna knjiga (*Hrvatska u prezimenima*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2008.).

U osnovi iste tekstove nalazimo i u Šimunovićevoj knjizi *Hrvatska prezimena* (treće, dopunjeno i izmijenjeno izdanje, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006., u njegovim Izabranim djelima), gdje se uz opće rasprave govori i o pojedinim hrvatskim prezimenima – etimologiji, proširenosti itd. Zbog toga se ovdje nećemo posebno zadržavati na tom dijelu, koji je važan i logičan dodatak u cjelini djela, dodatak većem dijelu koji ima statističku vrijednost, potrebnu stručnjacima, ali nedovoljno čitljiv za nestručnjake.

Na početku trećeg sveska donosi se rasprava *Imena hrvatskih naselja – neispričana priča*.

Na knjizi su, kako se veli u *Predgovoru*, radili nekoliko godina i nastala je zahvaljujući računalnoj obradi zadnjega popisa stanovništva 2001. godine. Iznosi se da je posao bio znatno lakši od rada na knjizi *Leksik prezimena SR Hrvatske*, kad je trebalo iz »prašnjavih« arhiva uzimati popise i provjeravati podatke. Šimunović kaže: »Ovakva knjiga, svojevrsni krsni list Hrvatske, objavljuje se rijetko, nastaje jednom u 100 godina, a možda iduća i ne će biti tiskana, ako nas budu zamjenjivali brojkama, kako je to u nekim zemljama već pri popisu pučanstva.« Ističe joj važnost danas, u vrijeme opće globalizacije, kada je miješanje i premještanje stanovništva vrlo često, te posebno kada je natalitet u Hrvatskoj tako nizak. Šimunović naglašava općepoznatu onomastičku istinu: »Prezimena su jezični i kulturni spomenik, spomenici naše narodnosne opstojnosti« te navodi kako su prezimena u Hrvata stara, starija nego u drugim slavenskim jezicima, tako da se neka mogu pratiti od 12. stoljeća. Tomu je uzrok niz izvanlingvističkih uvjeta, u prvom redu društvenih. Povlaštene stalež njima je baštiniio imanje i povlastice, državna uprava prema njima je provodila imovinskopravnu kontrolu, crkva matičarsku i drugu službu. Kao vrlo zanimljiv i važan podatak navodi: »U splitskom statutu iz XIV. stoljeća prijeto se globom za samovoljnu promjenu prezimena.« To je pokazatelj visoke svijesti o tome što su prezimena: stalna, nasljedna i nepromjenjiva antroponimijska kategorija.

S obzirom na strukturu hrvatskih prezimena, Šimunović navodi da hrvatski »prezimenski fond ima prilično ustaljene imenske strukture, poznati su uglavnom njihovi razmještaj i, čestoća i dijalekatna obilježja. Njihov raspored na ovom jezičnom prostoru i tvorbene pojave omogućuju da shvatimo društveni i kreativni milje u kojem su nastajali poticaji za nastanak upravo ovdje i upravo tih prezimena.«

Poznata je vrlo zanimljiva i neobična činjenica da je najčešće prezime u Hrvata *Horvat* (22.225), što je mađarski lik naziva za pripadnika hrvatskoga naroda, za *Hrvat*. Takvo »etnonimsko prezime ne poznaje, osim Hrvata, nijedan narod u Europi«, a u različitim varijantama javlja u Sloveniji, Mađarskoj, Austriji (u Gradišću) te u Slovačkoj.

Djelo su recenzirali Milan Moguš i August Kovačec. Moguš ističe općepoznatu istinu kako su prezimena, spomenici naše opstojnosti, naša memorija, koja sama »ispisuju narodnosnu, demografsku i jezičnu povijest«. August Kova-

ćec smatra kako je *Hrvatski prezimenik* dobrodošao pri otvaranju granica prema Europi i svijetu, kad će fluktuacija stručnjaka, studenata i radnika biti golema i nezaustavljiva.

Može se postaviti pitanje svrsishodnosti tiskanja takvih popisa na papiru danas, u uvjetima informatizacije, no tiskani oblik još uvijek je nezamjenjiv i potreban za neke svrhe.

## 25. mednarodni kongres Društva mladih jezikoslovcev v Valladolidu

*Mija Michelizza*

Prispevek je poročilo o 25. mednarodnem kongresu Društva mladih jezikoslovcev v Valladolidu v Španiji, ki je potekal od 10. do 12. marca 2010 in na katerem je nastopilo okoli 150 udeležencev – mladih raziskovalcev iz različnih držav in z različnih celin. Poleg mladih jezikoslovcev, ki so predstavili svoje raziskave z vseh področij jezikoslovja, so na kongresu nastopili še trije povabljeni predavatelji, uveljavljeni jezikoslovci: Teun A. van Dijk, Manuel García Teijeiro in José Antonio Pascual.

**Ključne besede:** mednarodni kongres mladih jezikoslovcev

**The twenty-fifth international congress of the Young Linguists' Society – XXV Congreso Internacional de la Asociación de Jóvenes Lingüistas (Valladolid 10–12 March 2010)**

This article reports on the twenty-fifth international congress of the Young Linguists' Society held in Valladolid, Spain. It took place from 10 to 12 March 2010 and the participants included approximately 150 young scholars from various countries and continents. In addition to young linguists that presented their research in all areas of linguistics, there were invited talks by three established linguists: Teun A. van Dijk, Manuel García Teijeiro, and José Antonio Pascual.

**Key words:** international conference of the Young Linguists' Society

Od 10. do 12. marca 2010 je v Valladolidu (Španija) potekal 25. kongres Društva mladih jezikoslovcev (XXV Congreso Internacional de la Asociación de Jóvenes Lingüistas). Društvo mladih jezikoslovcev (<http://www.joveneslinguistas.org/>) je bilo ustanovljeno v Barceloni leta 1992 predvsem z namenom promocije študija vseh vej jezikoslovja ter spodbujanja komunikacije in sodelovanja med mladimi jezikoslovci. Od ustanovitve Društva mladih jezikoslovcev dalje se kongres odvija vsaj enkrat letno na različnih univerzah v Španiji, kjer lahko udeleženci predstavijo svoje raziskave in (delne) rezultate. Udeleženci in člani so namreč lahko le mladi raziskovalci, ki še niso doktorirali. Na Filozofski fakulteti Univerze v Valladolidu (<http://www.uva.es/>), kjer je letos potekal kongres Društva mladih jezikoslovcev, je sodelovalo okoli 150 mladih raziskovalcev iz Evrope, Amerike in Azije, dve predavanji sta potekali prek videokonference. Za jezik predstavitve smo lahko izbrali kateri koli jezik, vendar je večina iz praktičnih razlogov izbirala med španščino in angleščino, nekaj referatov je sicer bilo tudi v francoščini, eden pa v katalonščini.

Organizacijski odbor letošnjega kongresa so sestavljali: predsednica Beatriz Burgos Cuadrillero, podpredsednica Ana María Iglesias Botrán, tajnica Emma Bahillo Sphonix-Rust ter José Pablo Barragán Nieto, Víctor Conde Lanza, Azucena Hernández Alonso, Sofía Medrano Casado, Victoria Recio Muñoz in Paula de Santiago González.

Plenarna predavanja so bila razporejena čez vse tri dni kongresa: prvi dan, v sredo, 10. marca 2010, je predaval svetovno znani jezikoslovec Teun A. van Dijk, profesor kritične analize diskurza z Univerze Pompeu Fabra v Barceloni (do leta 2004 je predaval na Univerzi v Amsterdamu), ki je poudaril pomen kongresa Društva mladih jezikoslovcev in povedal, da navkljub vsem gostovanjem na različnih kongresih in konferencah po vsem svetu ne pozna česa podobnega za angleščino ali kateri koli drug jezik. Predstavil je svojo najnovejšo knjigo v španščini – *Discurso y poder* (Diskurz in moč), kar je bil tudi naslov njegovega predavanja. Povedal je, da je treba na kontekst gledati z dveh zornih kotov, in sicer z objektivnega in kognitivnega, in da se kontrola vedno izvaja na različnih ravneh: na makrosemantični, pragmatični, leksikalni, retorični. Na primerih politikov in profesorjev je predstavil kontrolo nad strukturami (uporaba z namenom nevtraliziranja problemov ali z namenom izogniti se odgovornosti): npr. z nominalizacijami, pasivnimi oblikami, bolj ali manj detajlnimi opisi itd. Poudaril je, da se mentalna kontrola vedno izvaja preko diskurza, vendar pa je treba biti pozoren in ločevati med manipulacijo in pridobivanjem znanja, torej kdaj npr. novinarji z nami manipulirajo in kdaj nam dejansko želijo objektivno sporočiti nekaj novega. Pomembno je torej, na katere strukture našega spomina diskurz vpliva in katere od njih spreminja.

V četrtek, 11. marca 2010, je predaval Manuel García Teijeiro, profesor klasične filologije z Univerze v Valladolidu, ki se je lotil nekoliko nenavadne teme z naslovom Jezik bogov in duhov; analizo je opravil na osnovi različnih zgodb in pripovedi. Zanimal ga je pomen imena v povezavi z eksistenco (če nekaj oz. nekdo nima imena, ne obstaja), se dotaknil mitičnih imen in prešel na govor ljudi, ki so bili obsedeni s hudičem. Opozarja, da se s tem, ko kateri od bogov prevzame človeško figuro, spremeni tudi njegov govor. Z različnimi primeri je ponazoril, kako vse to vpliva na nas.

Zadnji dan kongresa, v petek, 12. marca 2010, je nastopil José Antonio Pascual, član Španske kraljeve akademije (Real Academia Española, RAE) in profesor z Univerze Karla III. v Madridu, ki je zbranim najprej sporočil žalostno vest, da je zjutraj v rodnem Valladolidu umrl njegov sočlan Španske kraljeve akademije, pisatelj Miguel Delibes. José Antonio Pascual je bil učenec in kasneje sodelavec znanega katalonskega etimološkega leksikografa Joana Corominasa. S spoštovanjem je predstavil njegov način raziskovalnega dela, ki je potekalo brez besedilnega korpusa in interneta, za katera je poudaril, kakšno prednost prinašata v jezikoslovje. Iskriivi predavatelj trenutno proučuje zgodovinski korpus RAE, ki bo kmalu dostopen tudi na spletu. Prepričan je, da kvantiteta prinese tudi kvaliteto.

Predavanja mladih raziskovalcev so potekala v več vzporednih sekcijah (v petek tudi v sedmih naenkrat). Največ predstavitev je bilo s področja analize diskurza, sodelujoči pa so svoje raziskave predstavili tudi na področjih leksikografije

in leksikologije, semantike in sintakse, ukvarjali so se s fonetiko in fonologijo v različnih jezikih, predstavili študije uporabnostnega jezikoslovja ter pragmatične in prevodoslovne študije. V treh dneh smo slišali tudi predavanja s področja zgodovinskega jezikoslovja, frazeologije, morfologije, sociolingvistike, psiholingvistike, dialektologije in primerjalnega jezikoslovja. Vse tri dni kongresa so udeleženci svoje jezikoslovne raziskave predstavljali tudi v obliki plakatov, kar je omogočilo še več interakcije in možnosti za sodelovanje med udeleženci. V sredo zvečer je potekala okrogla miza z naslovom Pomen jezikoslovja v novih študijskih načrtih, na kateri so sodelovali María Ángeles Sastre kot moderatorka ter Pilar Garcés, Emilio Ridruejo in Luis Santos. Celoten program kongresa z navedbo vseh sodelujočih je dostopen na spletnem naslovu [http://www.joveneslinguistas.org/documents/cms/Programa\\_AJL\\_2010.pdf](http://www.joveneslinguistas.org/documents/cms/Programa_AJL_2010.pdf).

Družabni del kongresa je potekal vsak dan med 14. in 15.30 uro, ko so nas organizatorji seznanjali s špansko kulinariko ter nam ponudili vino in tipične španske tape: od pršuta, sira iz Manče in španske tortilje do raznih slaščic. V četrtek zvečer so organizatorji za nas pripravili tudi vodeni ogled Valladolida, zabave v številnih barih s tapami v mestu tudi ni manjkalo.

Leta 2011 bo mednarodni kongres Društva mladih jezikoslovcev v Salamanci.





---

## Seznam sodelujočih

### ***Metka Furlan***

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU  
Novi trg 4, 1000 Ljubljana  
Metka.Furlan@zrc-sazu.si

### ***Marjana Hamersak***

Bukovci 68, 2281 Markovci  
Marjana.Hamersak@siol.net

### ***Mateja Jemec Tomazin***

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU  
Novi trg 4, 1000 Ljubljana  
Mateja.Jemec@guest.arnes.si

### ***Mateja Kosi***

Osnovna šola Beltinci  
Panonska 35 b, 9231 Beltinci  
mateja18@yahoo.com

### ***Mijo Lončarić***

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje  
Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb, Hrvaška  
mloncar@ihjj.hr

### ***Mija Michelizza***

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU  
Novi trg 4, 1000 Ljubljana  
mmija@zrc-sazu.si

### ***Andrej Perdih***

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU  
Novi trg 4, 1000 Ljubljana  
Andrej.Perdih@zrc-sazu.si

### ***Luka Repanšek***

Homec, Bolkova 40, 1235 Radomlje  
Luka.Repansek@siol.net

***Jurij Rojs***

Goriška ulica 1a, 2000 Maribor  
Jurij.Rojs@triera.net

***Han Steenwijk***

Università di Padova  
Dipartimento di Lingue e Letterature Anglo-Germaniche e Slave  
Sezione di Slavistica  
Via Beldomandi, 1, I-35139 Padova, Italija  
Han.Steenwijk@unipd.it

***Irena Stramljič Breznik***

Oddelek za slovanske jezike in književnosti  
Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru  
Koroška cesta 160, 2000 Maribor  
Irena.Stramljic@uni-mb.si

***Silvo Torkar***

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU  
Novi trg 4, 1000 Ljubljana  
Silvo.Torkar@zrc-sazu.si

***Branislava Vičar***

Oddelek za slovanske jezike in književnosti  
Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru  
Koroška cesta 160, 2000 Maribor  
Branislava.Vicar@uni-mb.si

***Ines Voršič***

Beblova 17, 2000 Maribor  
Ines.Vorsic@guest.arnes.si

***Andreja Žele***

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU  
Novi trg 4, 1000 Ljubljana  
andrejaz@zrc-sazu.si

## Navodila avtorjem

Jezikoslovni zapiski so periodično glasilo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in slovenska znanstvena jezikoslovna revija, ki izhaja dvakrat na leto. Uredništvo sprejema prispevke praviloma do konca aprila za prvo in do konca avgusta za drugo številko v tekočem letu, glasilo pa izide predvidoma julija in novembra. Poleg delavcev inštituta so k sodelovanju vabljeni tudi drugi domači in tuji raziskovalci slovenskega in drugih slovanskih jezikov. Uredništvo k pisanju posebej spodbuja mlade raziskovalce in raziskovalke.

Največji obseg člankov je ena avtorska pola, tj. 16 strani s po 30 vrsticami, za razprave po dogovoru z uredništvom tudi več. Poročila naj bi obsegala do 5, recenzije, predstavitve ali kritike jezikoslovnih del pa do 10 strani. Izvirna besedila je treba oddati uredništvu v programu Word in v pisavi Times New Roman ali 00 ZRCola (velikost 10 pik); ta je priporočena za posebne jezikoslovne znake, dobiti pa jo je mogoče v okviru zastojnega vnašalnega sistema ZRCola na spletni strani <http://ZRCola.zrc-sazu.si>. Besedila naj bodo oddana v elektronski obliki praviloma po e-pošti. Besedilu s posebnimi jezikoslovnimi znaki naj bo priložena tudi datoteka v obliki PDF, poslana prav tako po e-pošti, ali odtisnjena na papir in oddana uredništvu.

Vsi prispevki imajo na začetku slovenski in angleški izvleček s po do 5 vrsticami in do 5 ključnimi besedami. Povzetek pri razpravah in člankih naj bo preveden v angleščino in naj obsega do 15 vrstic. Pri navajanju objav v literaturi naj se avtorji po možnosti ravnajo po zadnjem letniku Jezikoslovnih zapiskov.

Prispevke preberejo člani uredniškega odbora, ki članke in razprave praviloma tudi recenzirajo. Pri recenziranju sodelujejo tudi zunanji recenzenti. Poročila in popravki članov uredniškega odbora oziroma recenzentov so posredovani avtorjem, da jih upoštevajo.

Uredniški odbor Jezikoslovnih zapiskov si pri pripravljanju revije želi čim širšega sodelovanja. Zato poziva sodelavce in bralce revije ter vse zainteresirane, da pošiljajo svoje predloge in mnenja v zvezi z obliko in vsebino revije ter delom uredniškega odbora. Objavljeni bodo v razdelku Odmevi.

Nekaj besedil je bilo pripravljenih z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://ZRCola.zrc-sazu.si>), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil Peter Weiss.

**RAZPRAVE IN ČLANKI**

*Silvo Torkar*, Slovanski antroponimi v toponimiji Tolminske  
*Metka Furlan*, Črnovrški pridevnik *pojertek* 'požrešen' v slovarju

Ivana Tominca

*Mateja Kosi*, Vinogradniško in kletarsko izrazje v prleški vasi Cven

*Mateja Jemec Tomazin*, Govor vasi Topole

*Andreja Žele*, Na meji med vezljivostjo in (obvezno) družljivostjo

*Irena Stramljič Breznik – Marjana Hameršak*, Germanizmi

v frazemih Slovarja slovenskega knjižnega jezika od R do Ž

*Ines Voršič*, Sistemske in nesistemske novotvorjenke

v tiskanih oglasih

*Han Steenwijk*, Pomen in obseg oznak za jezikovne različice v okviru  
informacijske tehnologije

*Andrej Perdih*, Reimški evangelij – jezik glagolskega dela

*Luka Repanšek*, Slovansko-staroirska vzporednica praslovansko \**kry*  
in staroirsko *crú* 'kri'

**GRADIVO**

*Jurij Rojs*, Idiomi v književnih delih slovenskega pisatelja

Draga Jančarja

**OCENE IN POROČILA**

*Branislava Vičar*, Vezljivostni slovar slovenskih glagolov

Andreje Žele

*Mijo Lončarić*, Hrvatski prezimenik Franje Maletića

i Petra Šimunovića

*Mija Michelizza*, 25. mednarodni kongres Društva mladih  
jezikoslovcev v Valladolidu

ISSN 0354-0448



9 770354 044012